

ప్రధాన పోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ కొవ్వూరి చంద్రారెడ్డిగారు,

జమీందారు,

నిడదవోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ వాడేపు వేంకటరత్నముపంతులుగారు,

పిఠాపురము.

ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల. 5.

శ్రీ

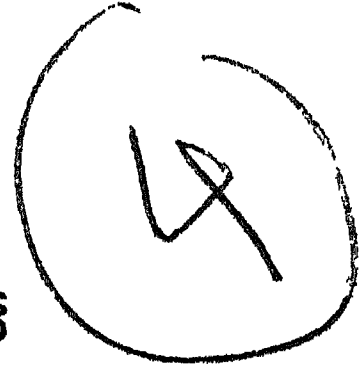
331

సీ తా రా మ.

ఇది

వేంకటపార్వతీశ్వరకవులచే

నాంధ్రీకరింపబడినది.

అయ్యగారినారాయణమూర్తి బి. యె. బియల్ గారిచే

సంపాదించబడినది.

రెండవకూర్పు.

ఆంధ్రప్రచారిణీముద్రాక్షరశాల,

నిడదవోలు.

వెల 1—8—0

౧౯౧౪.

రాజ పోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి

సూర్యారావు బహద్దరువారు, పితాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు చెల్లా మమ్మారావు బహద్దరువారు,

కోలంక వీరవరమువద్దె రా లక్ష్మీనరసాపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా నాయని వేంకటరంగారావు బహద్దరువారు,

మునగాలి.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా బలుసు బుచ్చిసర్వారాయుడు బహద్దరు,

జమిందారువారు, కపిలేశ్వరపురము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కొచ్చర్లకోట రామచంద్రవేంకటకృష్ణారావు

బహద్దరు, బి. యె గారు, జమిందారు, పోలవరము.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా కందుకూరి లక్ష్మీప్రసాదరావు బహద్దరువారు.

జమిందారు, ఉర్లాం.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా సురభిలక్ష్మారావు బహద్దరు జమిందారు

వారు, జటప్రోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ మంతురాజా యార్లగడ్డ అంకినీడుప్రసాద్ బహద్దరు

కుమారరాజువారు, చల్లపల్లి.

మ. రా. రా. శ్రీ రాజా యినుగంటి వేంకటసూర్యప్రకాశరావు

. గారు, ఉండూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ చెలికాని సీతారామస్వామిగారు, ఉండూరు.

మ. రా. రా. శ్రీ కలిగిండి వేంకటరామరాజుగారు, భీమవరము.

రాజ పోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ.

శ్రీరాజాపత్నవాయి వేంకటసుభద్రయమ్మ జగపతిబహద్దరు,
జమీందారిణీవారు, తుని.

పోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ దివాన్ బహదూర్ వి. నాగుమయ్యగారు బి. యె.
తిరువనంతపురం

మ. రా. రా. శ్రీ ద్రోణమురాజు వేంకటరమణారావు పంతులుగారు,
మొఖాసాదారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ సారంగసుధామనుందరరావు పంతులుగారు, తణుకు.

మ. రా. రా. శ్రీ తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు.

మ. రా. రా. శ్రీ మల్లెల శివరామకృష్ణయ్యగారు, రాయపూడి.

మ. రా. రా. శ్రీ బందా సూర్యనారాయణగారు. బి. యె.

నిడదవోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ దుగ్గిరాల దేవళరాజుగారు, ప్రొప్రయిటరు.

ఏలూరు.

రెండవకూర్పు పీఠిక.

భాషాభిమానుల మాదరముచేతను, భాషాపోషకుల యభిమానముచేతను, ప్రభువుల యనుగ్రహముచేతను, మా గ్రంథమాలికనుండి పత్రికామసంవత్సరమున వెలువడిన నవలలన్నియును పునర్ముద్రణమునకు వచ్చినవని తెలియజేయుట కెంతయు సంతోషించుచున్నారము.

మాయాంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయమున కిది యైదవ పుష్పము. మూలగ్రంథకారుడగు బంకించంద్రచటోపాధ్యాయు లీనవలకు వంగభాషయందు సీతారామయను నామమును నిర్దేశించియున్నాడు. దానిననుసరించి భాషాంతరీకరించినవారెల్లగు నీనామమునే వాడియున్నారు. ఇది మహారాజశ్రీ బి. వేంకటాచారిగారిచే భాషాంతరీకరింపఁబడిన కర్ణాటకగ్రంథమునుండి మ. రా. రా. శ్రీ. వేంకటపార్వతీశ్వరకవులచే నాంధ్రీకరింపఁబడినది. ఈయాంధ్రీకృతగ్రంథమునకుఁ గూడ నాదిమగ్రంథకారుని యభిప్రాయాను సరణముగ సుప్రసిద్ధమగు నానామనే నిర్దేశింపఁబడినది. వంగభాషావిశారదుఁడును, ఆఖ్యాయికా రచనా నైపుణీవిలసితుఁడునగు బంకించంద్రచటోపాధ్యాయునిచే నీనవల శ్రీ భగవద్గీతావచన గర్భితముగఁ గర్మయోగము ననుసరించి వ్రాయఁబడినట్లు కథాసంవిధానమును బట్టియును నందందుదాహరించిన భగవద్గీతావచనములను బట్టియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

ఇదియును దుర్దేశనిందని, వసుమతీవసంతము, మృణ్మయి, రాజ
 ఘింహ, నూర్జహను, అనునవలలును హైస్కూల్లోని 4, 5, 6, ఫార
 ములకును, మఱియు వసుమతీవసంతము, 1916 సం॥ రము ఇంటర్
 మీడియేటుక్లాసుపరీక్షకును బరసీయగ్రంథములుగా నెన్నుకొని మాకుఁ
 బ్రోత్సాహమొసంగినపాఠశాలాపఠసీయగ్రంథనిర్ణాయకసంఘమువారికి
 నూయభినందనములందెలుపుచు నిట్లే దొరతనమువారుభాషాసంఘము
 లకు వలయునుపకారములఁ జేసి బేశభావలనుద్ధరించెదరుగావుత మని
 కోరుచున్నాము.

ఇట్లు,

అయ్యగారినారాధుణమూర్తి.

సంపాదకుఁడు.

VISWANATHAN TRUTH
FLAT 501, 'PRASANTH' TOWERS
MUSKIRABAD MAIN ROAD
HYDERABAD-50004.

శ్రీ రామచంద్ర.

సీ తా రా మ.

ప్ర థ మ భా గ ము.

మొదటి ప్రకరణము.

పూర్వకాలమందు తూర్పుబంగాళమున భూషణయనునొక న
గరము కలదు. ఇప్పుడు దానిపేరు భూస్నో. ఏకాలమునఁ గలకత్తా
గ్రామము పులులభయముచేత జనులు గాత్రవేళ తమతమగుడిసెల
ను వీడి యీవలకురాజాలకుండునంతటి పల్లెగానుండెడిదో, ఆకాలము
న భూషణనగరము మహోన్నతపదవిని వహించినపట్టణమై యుండెను.
అందొక ఫౌజదారుఁడు నివసించి యుండెను. ఆకాలమున ఫౌజదారు
లు స్థానీయులైనగవర్నరులై యుండిరి. ఇప్పటిగవర్నరులజీతముకంటెను
హరివేతన మధికమైనది. ఆకారణమువలన భూషణనగరము బంగాళా
దేశమునకు ముఖ్యరాజధానియై యుండెను.

ఇప్పటి కించుమించుగ నూటయెనుబదినంవత్సరములకుముందొ
కనాటియుదయమున భూషణనగరవీధి కడ్డముగనున్నసండుతోవలొ
నొక రాతిమీఁద ముసల్మానుఫకీరుఁడొకఁడు పరుండియుండెను. ఆతఁ
డాదారికడ్డముగఁ బరుండుటనలన వచ్చుపోవువారలకు మార్గమేమియు
ను లేదయ్యెను. ఈసమయమున నాదారినుండి పోవుచున్న మనుష్యు
డొక్కఁడువచ్చి యచ్చటనిలువఁబడిపోయెను. ఆతఁడతివేగముగఁ బో
వలసినపనిగలవాఁడై యుండెను. కాని, ఫకీరు ఆమార్గమంతయు నరికట్టి

యడ్డముగఁ బరుండియుండెను. ఆతనినిజూచి యాశునుష్యుఁడు సత్తుభి
 తు డై నిలువఁబడిపోయెను. ఆపోవుచున్నవాఁడు హైందవుఁడు. జాతి
 యం దుత్తగాదికాయస్థ బాహ్మణుఁడు. ఆతనిపేరు గంగారామదా
 ను. ఆతఁడొకను లేతవయసువాఁడై యుండెను. ఇచ్చ డాతనికి జాల
 కష్టకాలము వచ్చెను. ఇంటియు దాతనితల్లి చచ్చుటకుస్థిరముగ నుండె
 ను. ఆమె కంత్యకాలము సమీపించుచుండెను. ఆకారణమున నాతఁడు
 వైద్యుని బిలుచుకొనివచ్చుట కతివేగముగఁ బోవుచుండెను. అక్క
 డ దారి కట్టుచడిపోయెను.

ఆకాలముందు ముసల్మానుఘోషకులకు చాల గౌరవము కలదు. అక్క
 రుపాదుషా సహజముగ ముసల్మానుమతమునం దంతపట్టుదలకల
 వాఁడు కాకపోయినను, ఒక్కఘోషకుని యాజ్ఞానుమాత్రము బద్ధుడై
 యుండెను. హిందూజనులునుకూడ ఘోషకులను గౌరవించుచుండిరి. అట్లు
 గౌరవించుట కిష్టపడనివారు వారికి భయపడుచునే యుండిరి. గంగారా
 మదాను ఘోషకుని దాటికొనిపోవుటకు సాహసింపలేక, “షాహసాహే
 బా ! సలూము చేయుచున్నాఁడను. నాకుఁగొంచెముదారియుయ్యవల
 యును ” అనియెను.

షాహసాహేబు కదలలేదు. ప్రత్యుత్తరముకూడ నీయలేదు.

గంగారాముఁడు చేతులు జోడించుకొని “అల్లా నీయెడఁ బ్రస
 న్నుడగుఁగాక ! అయ్యా ! నేను కష్టమునం దుంటిని. నాకుఁగొంచెము
 దారివిడువఁగోరెదను ” అనియెను.

షాహసాహేబు కదలలేదు. గంగారామదాను మిగుల వినయ
 ముతో వేడుకొని దీనస్వరముతోఁ జెప్పకొనియెను. ఘోషకు డించు
 కయును చలింపలేదు. అప్పు డొక చేయునదిలేక గంగారాముఁ డాతని
 వైనుండి దాటుకొనిపోయెను. దాటునప్పుడు గంగారామునికాలుఁఫ

కీరుని యొడలికిఁ దాఁకెను. కాలుసోకుట ఫకీరున కవమానమయ్యెనని తోచి గంగారాముఁడు విశిలహృదముఁడై మఱియేమియును చెప్పక వైద్యునియింటికి వెడలిపోయెను. ఫకీరుఁడును లేచి కాజియింటికి వెడలి పోయెను.

గంగారాముఁడు వైద్యునిజూచి యాతనిని తనయింటికి. దీసికొనిపోయెను. వైద్యుఁ డాతనితల్లిని జూచి నాడినిపట్టి పరీక్షించి యొకటి రెండొషధములనుమాత్రము చెప్పెను. తుదకు పంచాంగమును చూడవలయునని చెప్పివైచెను. తోడనే పంచాంగమును చూచి గంగారామునితల్లిని తులసీవనములోనికిఁ దీసికొనివచ్చి యటఁ బరుండఁబెట్టి కొంతసేపు నారాయణస్మరణ సేయుచుండఁగా నామె పరలోకమునకుఁ బోయెను. అప్పుడామె సంస్కారమునకై యిరుగుపొరుగువారిని బిలుచుటకు గంగారాముఁడు వెడలిపోయెను. ఆతఁ డెల్లరను దీసికొని వచ్చి యధావిధిగఁ దనతల్లికి సంస్కారమును గావించెను.

అట్లుచేసినయనంతర మపరాహ్ణమందు గంగారామదాసు తన చెల్లెలైన “శ్రీ” యనునామెను వెంటఁబెట్టుకొని యావీధినున్న పొరుగువారింటికిఁ బోవుచున్నసమయమున నిద్దఱుసిపాయిలు వచ్చి యాతనిం బట్టుకొనిరి. ఆసిపాయిలు చండాలజాతివారగుటచే గంగారాముఁ డువారిసంస్పర్శమువలన మిగుల విషాదము కలవాడయ్యెను. వారి తోఁగూడ నాఫకీరుండుటనుజూచి భయపడియెను.

గంగారాము—ఎక్కడికిఁ బోవలయును ? ఎందులకు నన్నుఁ బట్టికొంటిరి ? నేనేమియపరాధమును జేసితిని ?

ఫకీరు—కాపర్ ! బద్ బట్టు ! బత్నిజ్ ! చల్ !

సై ని—నడు.

సై నికుఁ డొకఁడు గంగారాము నొకగుద్దుగుద్ది వేలకంటు

నట్లు చేసెను. మఱియొకఁ డాతనిరెండుమూఁడు తావులను దన్నెను. ఇంకొకఁ డాతని వెనుకకు విరిచివట్టెను. ఒకఁ డాతనిచెల్లెలిని పట్టుకొనుటకై పరువెత్తెను. ఆమె వగర్చుచుఁ బరుగెత్తుకొనిపోయెను. గంగా రాముని జతయందున్న తక్కిన వాదంబును కంటికిఁగనఁబడకుండఁ బొరిపోయిరి. సిపాయిలు గంగారామునిఁగట్టి, దారిపొడుగునను గొట్టుచుఁ దిట్టుచు కాజియెదుటకుఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి. ఘోర గడ్డమును నిమిరికొనుచు, హిందూచుతమునుగూర్చి పారసీ, అరబ్బీభాషలలోఁ దెలియరాకుండ ననేకదుర్భాష లాడుచు వారితో నచ్చుచుండెను.

గంగారాముని కాజీయెదుటకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. ఆతనివిచారణ మారంభ మయ్యెను. ఫిర్యాది షాహసాహేబు—సాక్షియు షాహసాహేబె—తీర్పుకర్తయును షాహసాహేబె, కాజీ యాతనికిఁ దనపీఠము నిచ్చివైచి నిలిచియుండెను. ఘోర విచారణము పూర్తియైనపిమ్మట కాజి, కురానువైపునకొకసారియు, తన సులోచనములదెసకొక మారును షాహసాహేబు పొడుగై నవెడదగడ్డమువైపున కొకసారియును బాగుగఁబరిశీలించిచూచి, అపరాధియైనగంగారాముని జీవములతో గోత్రయుగ పాతివెట్టవలయునని తీర్పుచెప్పెను. ఈతీర్పును విన్న వారలకందఱకును శరీరము గడగడవడఁకిపోయెను. గంగారాముఁడు “ఏమి కావలయునో యది యైపోయినది. ఇంక నాక్షేపణమేమి?” అనిచెప్పి షాహసాహేబుముఖముపై బలమైనయొకతావుఁ దన్నెను. “తోబా ! తోబా !” యనియఱచుచు షాహసాహేబు ముఖముపై బట్టుచువైచికొని నేలమీఁదఁ బడిపోయెను. ఆవయసునం దాతని నోటి యందు మిగిలియున్న నాలుగైదుదంతములును గంగారామునిపదతాడనముచే నూడి పడిపోయెను. అక్కడనున్న సిపాయిలు పరుగెత్తుకొనివచ్చి కాజీయొజ్జప్రకారము, ఆతనికాలుసేతులకు సంకెలలం దగిల్గించి

యర్థము లేనినూటలతోఁ దిట్టుచు, పట్టికొట్టుచు చెఱసాలకుఁ దీసికొనిపోయిరి. అప్పటికి సాయంకాలమయ్యెను. తరువాత నింకేమియు జరుగలేదు. మఱునాఁడు గంగారామునకు జీవించియుండఁగనే సమాధి కావలసియుండెను.

రెండవ ప్రకరణము.

గంగారామునిసహోదరి చెట్లక్రిందఁబడి దుఃఖించుచుండఁగా నామి కీసమాచారము తెలియవచ్చెను. ఆమె తనయున్నను ఆమఁడు నాఁడు బ్రదికియుండఁగనే పాతివేయుదు రని వినియెను. అప్పు డామె లేచికూర్చుండి కన్నులఁ దుడిచికొనుచు విడిపోయియున్న పెన్నెరులను ముడివై చికొని యెను.

గంగారామునిచెల్లెలైన శ్రీకి ఇరువదియైదు సంవత్సరముల వయసుండియుండును. ఆమె యాతనికంటె కొంచెముచిన్నది.

గంగారామునిగృహమునం దాతఁడును, ఆతనితల్లియును, చెల్లెలునుతప్ప మరియెవ్వరునులేరు. ఆతనితల్లి యింతవఱకు నస్వస్థురాలయియే యుండుటవలన నింటియందు శ్రీయే యజమానురాలై యుండెను. శ్రీ సుమంగలియే కాని, దురదృష్టవశమున భర్తృసాన్నిధ్యమునుండి వంచింపఁబడియుండెను.

వారియింటియం దొకసాలగ్రామమున్నది. ప్రతిదినమును వంటయైనతోడనే దానిసర్పించి నైవేద్యము చేయుచుండిరి. శ్రీమును ఆమెతల్లియు నాసాలగ్రామమే సాక్షాచ్ఛేదమన్నారాయణమూర్తియని భావించుకొనుచుండిరి. శ్రీ తనతల ముడివై చికొని సాలగ్రామమున్న దేవతార్చనాగృహమున కెదురుగ నిలువఁబడి మనసునందే యవేశసము

స్కారములను కావించెను. తరువాత చేతులుజోడించుకొని ,, హేనా
 రీయణ ! హేపరమేశ్వర ! హేదీనబంధూ ! హేయనాథచాథ ! నేనీ
 దీనమనఁ జేయనై యున్న యనాధ్యకార్యమునకు నీవు శోడ్పమము.
 నేనబలను — పాపాత్మురాలను — నావలననేమగును ? దేవా ! నీవే
 చూడవలయును.” అని ప్రార్థించెను.

ఇట్లుప్రార్థించి శ్రీ యక్కడనుండి యింటిలోనికిఁబోయెను. తల్లికి
 స్నేహితురాలగు నొక ముసలిది యాయింటిపొరుగున నుండెను. ఆమె
 యాయింటికిఁ జేరువనుండెను. శ్రీతల్లికి ఆమె చాలపనులు చేసిపెట్టు
 చుండెడిది. శ్రీ యిప్పు డామెయొద్దకుఁ బోయి యామెచేపిలో నేమే
 మో చెప్పెను. అనంతరము వారిరువురు నాయింటినుండి బయలుదేరి.
 చీకటిలో నందుగొందులనుదాటి చాలదూరము పోయిరి. ఆప్రదే
 శమున మంచిమంచి యిండ్లంతగాలేవు. కాని యిప్పటికిని కొన్నిమం
 చియిండ్లు లేకపోలేదు. నడుమనడుమ మేడయిండ్లును నుండియున్నవి.
 వైచిత్ర్యమున యిరువురారాడువాండ్రును నొక పెద్దమేడ కెదుగుగ పచ్చి
 నిలిచిరి. ఆయింటియెదుట నొక కొలనుండెను — ఆకొలనుచుట్టును రా
 తితోఁగట్టఁబడిన సోపానము లుండెను. ఆసోపానములమీఁదఁ గొర్రెత
 మందిపారావాండ్లు కూర్చుండి యుండిరి. అందుఁ గొందఱుసిద్ధియనెను
 పానపదార్థమును సేవించుచుండిరి. కొందఱు జావళీలను పాడుచుండీరి.
 కొందఱు స్వదేశసంబంధములైన ప్రసంగములయందునిమగ్నులై యుం
 డిరి. వృద్ధురాలు వారిలో నొకనిని బిలిచి ,, పాండ్యతాకూరా ! ఈ
 యింటి యుగ్రాణికుని (Store Keeper) నొకసారి పిలిచెదవా ? ” అ
 నియెను. పారావాడు,, నేనుపాండుఁడనుగాను — మిశ్రుఁడను” అనెను.

వృద్ధు — అయ్యో ! అది నాకు తెలియనేలేదు. పాండుఁ డెట్టి
 బ్రాహ్మణుడో, మిశ్రుఁడు నట్టి బ్రాహ్మణుడే కాదా ?

అప్పుడు మిశ్రబ్రాహ్మణుడు డామెమాటలకు సంతసించి “ నీ కుగ్రాణికునితో బనిచేమి ? ” అనియెను.

వృద్ధు—నా కేమిపనియుండును ? మాయాంటి వెనుక పెరటిలో గొన్ని కూరలున్నవి. తేవునచ్చి తీసికొని పోవలయునని చెప్పనచ్చితిని.

పారా—మంచిది. నేనట్లే చెప్పెదను—నీవింటికి బొమ్ము.

వృద్ధు—నీవు చెప్పినయెడల నాతనికి దెలియుమార్గ మెట్లు ?

• మాయల్లాతఁ డెఱుఁగడే .

పారా—అట్లైన నీపేరు చెప్పిపొమ్ము.

• వృద్ధు—అయ్యో ! దురదృష్టవంతుఁడా ! నీకుఁగూడ నొకసా
• రకాయ యాయఁదలఁచితిని. కాని నీకా నుదృష్టము లేదుకాబోలు.

పారా—అట్లయిన మంచిది. నీవు కొంచెముసేపాగుము. నేను పోయి యుగ్రాణికునితో జెప్పినచ్చెదను.

అప్పుడు మిశ్రబ్రాహ్మణుడు పాటపాడుకొనుచు నింటిలోనికి బోయి జీవనుఁ డనునుగ్రాణికునిఁజూచి “ ఒకకూరలముదుసలి వచ్చియున్నది. నాకును కొంచెముకూరదొరకునట్లున్నది. నీకుఁగూడఁ గొంచెము లభియించును. వేగముగ వచ్చి యామెను చూడవలయును ” అని చెప్పెను.

జీవనుఁడు కొంచెము వయసుముదిరినవాఁడు. కొండినున్నతాళపుగుత్తులు వ్రేలాడుచు గలగలలాడుచుండెను. తనకేదో స్వల్పలాభముఁ గలుగనున్నదనునాశచే నాతనిమొగమునఁ జురుకుదనము దోచెను. తోడనేయాతఁ డీవలకు వచ్చి తనకొఱ కెదురుచూచుచున్న యాస్త్రీల నిరువురను చూచి “ అమ్మా ! నన్ను పిలిచినవా రెవ్వరు ? అని యడిగెను!

• వృద్ధు—ఇప్పుడు మాపెరటియందుఁ గొన్ని కూరలు సిద్ధముగ

నున్నవి. అందుకొఱకు నిన్నుఁ బిలిచితిని. వానిలోఁ గొన్ని నపు అను-
ని కొన్ని సారాయందున్న సెసాయి కిమ్ము. మిగిలినవి సర్కారువకై కొ-
నిపొమ్ము.

జీన—నీయిల్లెక్కడ ? చెప్పి పోయినయెడల నేనుదయయున
వచ్చెనను.

వృద్ధు—ఈమె యనాథ. గొప్పయింటి యాఁడుపడుచు. ఈమె
చెప్పదానిని కొంచెము వినవలయును. సంపూర్ణముగ మొగమును
గప్పికొనియున్న మేలిముసుగును కొంచెముతీసికొని శ్రీ యొక గోడప
క్కకుఁ జేరి నిలుచుబడియెను. జీవనుఁ డామెను చూచి కొంచెము కొ-
పస్వరముతో “ఆచికారిమాట తీసికొనిపోయి హుజూరున మఁవిసే-
యుటకు సాహసింపఁజాలను ” అనియెను. వృద్ధురా లాతనిచెవియందు
“ఆమె కేమైనను లభియించినయెడల నందు సగము నీకీయఁగలదు ”
అనియెను.

జీవనుఁ డప్పుడు సంతోషముతో “తల్లీ ! అదియేమో చెప్పా-
ము ! ” అనియెను. శ్రీ కొంచెము మొగమెత్తి మేలిముసుగు సవరిం-
చుకొని లజ్జచే నేమేమో మెల్లమెల్లగఁ దెలియఁజేసెను. ఆమాటలు
మిగుల సస్పృష్టములై యున్నందువలన జీవనుఁడు గ్రహింపలేకపోయె-
ను. ఆతఁడు వృద్ధురాలింగూర్చి “ఆమె చెప్పినదేమి ? ” అని యడిగె-
ను. ముసలిది “ఆమె తానిచ్చినదానిని మీయజమానునకుఁ దీసికొని
పోయి యాయవలయు ననియు, అందుల కాతఁ డేమనునో తిరిగి వ-
చ్చి చెప్పవలయుననియు, అంతవఱకుఁ దానిచ్చటనే వేచియుందునని-
యు నామె చెప్పుచున్నది ” అనిమాతనికిఁ దెలియఁజేసెను.

ఇట్లు చెప్పినమీఁదట శ్రీ తనరొండినుండి యొక మొహరిని తీసి
ముసలిదానిచే నాతని కిప్పించెను. జీవనుఁడు దానిని సంతోషముతోఁ

బుచ్చుకొని పోవుచు వాకిటనున్న దీపపు వెలుగున జూచుకొనగా నది యొక మొహరీయై యుండెను. కాని యది త్రిశూలవిహ్నమును కలిగి యుండెను. జీవనుడు తననునన్బునందు ,, ఈయబల సేదగాలు కాదు. ఈమె నాయజమానునికే ధర్మముచేయుటకు వచ్చి యుండును. ఆతని కీ మొహరీతో నగత్యమేమియుండును ? ఇది జీవనునివెట్టెగానికే హాయి నయెడల నక్కడబాగుగఁ బ్రకాశింపఁగలదు. కాని, దీనియందుఁ ద్రి శూలవిహ్న మొకటి యున్నదే ! ఆకారణమున నిదిసుభముగా. బట్టువడిపోవును. అట్లుగటచే నాకుఁ జాల చిక్కులు కలుగును. ఇది నూవంటివారికిఁ దగినదికాదు” అని యొచించి ధనాశ నకఁగించుకొని, తివాసివైఁ గూర్చుండియున్న తనప్రభువునొద్దకుఁ బోయి యా మొహరీ ని ప్రభువున కర్పించి ,,దీనిని పంపించినస్త్రీ వెలుపల వేచి యున్నది” అని మనవి చేసెను.

జీవనునియజమానుడు చాల నుదరుడు. ముప్పవినయత్యక్తముల యశావనపుగుఱుఁడై యుండెను. ఆతఁ డా మొహరీని దీపపు వెల్లురున మూడుచాలు గునాగులు త్రిప్పిత్రిప్పి చూచి తుడకు నిట్టూర్పుచి ,,దుర్గా! ఇది మేమైయుండును ? ” అని యచుకొనియెను.

జీవ—ఆజయేమి ?

ప్రభు—ఈ మొహరీని నీకిచ్చినదాని నిచ్చటికిఁ దీసికొనిరమ్ము. దానితోఁగూడ నెవ్వరైన నున్నారా?

జీవనుడు కూరలప్రస్తానమును జెప్పక ,, ఎవ్వతెయో యొక వృద్ధురా లామెతో నచ్చియున్నది” అనియెను.

ప్రభు—ఆమె నిచ్చటికిఁ దీసికొనిరానక్కఱలేదు. నీకు మొహరీనిచ్చిన స్త్రీనిమాత్రము తీసికొనిరమ్ము. జీవనుడు యజమానుని యాజ్ఞాప్రకారము శ్రీని తీసికొనివచ్చి వెడలిపోయెను.

శ్రీయును వచ్చి ద్వారమునొద్ద నిలువబడియెను. ఆమె తనమేలిమిను గు సపరించుకొనియెను. ఆమెశరీరము లంకించుచుండెను. గృహయజమానుడు ,, నా పేరు నీతారామరాయలు. నీవెవ్వరు? మేలిమిను గుచాటున నీమొగ మగపడుట లేదు — మాటలాడుటయును లేదు. నిన్ను నేనెల్లగుర్తింపగలను?" అనియెను.

అప్పుడు శ్రీ తనమేలిమిను గును దీసివైచెను. వర్షజలముచేదడుపబడినకి మలమువలె బొప్పజలన సిక్తమైన గూనుండువదనారవిందమునందలి యందమును నీతారామరాయలు చూచెను అప్పు డాతడు ,, నీవు శ్రీవా యేమి?" అనియెను.

ఆమాట విని శ్రీ దుఃఖముతో, గన్నీరు విడుచుచుండెను.

నీతా—ఇంతకాలమునకు ఎచ్చితివా? ఎందులకేడ్చెదవు?

శ్రీ యింకను నేప్పుచునేయుండెను. ఆమెనోట మాటరాలేదు. నీతారామరాయలు ,, దగ్గరకు రమ్మ" అనియెను.

అప్పుడు శ్రీ మృదుమధురకంఠస్వరముతో ,, నేనుతివాసినంటరాదు—నాకాశౌచము" అనియెను.

నీతా—అది యేమి?

శ్రీ గద్గదస్వరముతో, గన్నీరు పొంగిపొరలుచుండ ,, నేడు నూతల్లికాలధర్మము నందినది" అనియెను.

నీతా—అట్టికష్టము కలుగుటవలన నాయొద్దకు వచ్చితివా?

శ్రీ—కాదు—నూతల్లి సాన్కారకార్యమును చేతనై సంతవ ఆకు మేమే తీర్చికొంటిమి. అందుకొక మిగులు దొందరకలిగించుట లేదు. కాని యీదినమున మాకు గొప్పవిపత్తు తటస్థించినది.

నీతా—ఇంకేమి విపత్తు?

శ్రీ—నూయన్న చంపబడుటకు సిద్ధముగ నున్నాడు. కాజీ

నేడతని జీవములతోడనే పాతిపెట్టనలగు నని శాసించియున్నాడు.
ఆతని నిప్పుడు చెఱసాలయం దుంచియున్నాడు.

సీతా—అది గోమి ? నీసోదగు. జేమిచేసెను ?

అప్పుడు శ్రీ యేశ్వరు మృదుస్వరముతో, దానుకన్నదియు వి
న్నదియు నామూలాగ్గ గుగ నాతని కెఱి గించెను. సీతారామరాయ
లంతయునువిని నిట్టూర్పు విడిచి, “ఇప్పుడేమియు సాయము?” అనియెను.

శ్రీ—దానినిగూర్చి మీరే యోచింపవలయును. ఆకారణము
చేతనే యంతకాలమునకు మీయెదుటబడితిని.

సీతా—నేనేమిచేయను ?

శ్రీ—మీరు చేయలేని దేనున్నది? అట్లయిన మఱియెవ్వరు
చేయగలరు ? ఏమిచేయవలసియున్నను దానిని మీరు చేయగలరని
నేనెఱుఁగుదును.

సీతా—కాజీ డిల్లీ ఘాదుషాయొక్క నేనకుడు. డిల్లీ ఘాదుషాతో
విరోధము పెట్టుకొనుట కెవ్వరితరము ?

శ్రీ—అట్లయిన నేమియు నుపాయము లేదా ?

సీతారామరాయలు చాలసేపు యోచించి “ఉపాయమున్నది.
మిత్రమున్నను రక్షింప గలను ; కాని యందులకు నాప్రాణముల నీయ
వలసియుండను ” అనియెను.

శ్రీ—అలోచించి చూడుడు ! పరమేశ్వరుడున్నాడు—ధర్మ
మున్నది—శ్రీచున్నారాయణుడున్నాడు—ఇవియేవియు ననత్యము
లు కావు. నిరాధారుడైనయొక దీనుని రక్షించుపట్టున మీకెప్పుడు
నమంగళము కలుగఁబోదు. హైందవుని హైందవు డే కాపాడనియెడల
మఱియెవ్వరు కాపాడుదురు?

సీతారామరాయ లట్లే యోచించి “ నీవుచెప్పినది సత్యము.

హైందవుని హైందవుడే కాపాడకున్నచో మఱియెవ్వరు కాపాడుదురు? గంగారామునికొఱకు నాచేతనై నంతవరకు సాహాయ్యము చేయుదునని శివధము చేయుచున్నాడను" అనియెను.

అప్పుడు శ్రీ సప్తీశనితయై మేలిమునుగు వైచికోని వెడలిపోయెను. సీతారామరాయలు,, నేను మరలఁ దలుపులు తెఱచువఱకు నెవ్వరు నెట్టిసన్నుర్దమును చేయఁగూడదు" అని సేవకుల కాజ్ఞాపించి లోపలకుఁ బోయి తెలుపులు గడియలు వేసికొని తనలోఁదానిట్లు తలంచుకొనుచుండెను.

“హైందవుని హైందవుడే కాపాడకపోయినయెడల మఱియెవ్వరు కాపాడుదురు?”

మూఁడవ ప్రకరణము.

పదిగంట లయ్యెను. అప్పుడు సీతారామరాయలు గదితలుపులను దెఱచికొని యీవలకువచ్చి జీవనునిబిలిచి మృణ్మయుని పిలుచుకొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను; మృణ్మయుఁడు సీతారామునకు జ్ఞాతిసర్దములోనివాఁడును, సమీపబంధువుఁడును, ననుచరుఁడు నైయుండెను. ఆతనియాకారమును, ననంతమైనబలమును, విశేషసాహసమును మిగులఁ బ్రఖ్యాతివహించియుండెను. ఆజ్ఞాప్రకారము మృణ్మయుఁడు వచ్చి,, నన్నెందులకుఁ బిలిచితిరి?” అనియెను.

సీతా.—మిగుల సగత్యమైనవనియున్నది. ఇంటిలోని యాఁడు వాండ్రును కుటుంబసహితముగ నిక్కడనుండి తీసికొనిపోవలయును.

మృణ్మ—ఎప్పుడు?

సీతా—ఈరాత్రియే—ఇప్పుడే—

మృణ్మి—ఎక్కడకుఁ దీసికొనిపోవలయును ?

సీతారామరాయ లాసంగతుల నన్నిటిని తఱగితి నాతనికుపదే శించి యనంతర మంతఃపురమునకుఁ బోయెను.

అంతఃపురమునందలి మండువా, చాలవిశాలమై రమణీయముగ నుండెను—దానికి నాల్గువైపులనున్న పార్వతానములు విశాలముగ నుండెను ఒకవైపున స్థూలశరీరయు, కృష్ణాంగియు, భయంకరస్వరూపిణియు నగు నొక పరిచారిక మచ్చుకత్తితో, బ్రాహ్మవశిష్టములై యున్న చేపల్లను దళుచుండెను. అదమైవ పెద్దపొదుగుగల యొక చోట సరటియాకునాదున్న కూరల నాయాకుతోఁగూడఁ గబళించి నిమిలితలోచనమై హాయిగ నెమగువేయుచుండెను. పారిసునగరము నేకకబళముగా గ్రహించిన నాల్గుస్థిరకోశ్లియమునకుఁగూడ నట్టినుఖ నాన్నదోలేదో మేము చెప్పఁజాలము. ఎందునల్ల ననఁగానాతఁ డీయావ్రులై కబళించినదానిని నెమగువకుఁ బెచ్చుకొనలేక యేపోయెను. ఇంకొకచోట ధూమ్రచర్ణముగల షిల్లి చేపలతో నిండి యున్నతట్ట కుఁ గొంచెముదూరమున తోఁకముడిచి కూర్చుండి, చేపలు తరగుచు న్నయామె యెప్పుడు పరాకుగానుండునా, నేనెప్పుడొక చేపను నోటవేసికొందునా” అని నిరీక్షించుచుండెను. మఱియొక భాగమునఁ గుక్కయొకటి మొగముముడిచికొవి ప్రక్కనున్న గదిగుమ్మమునొద్ద నిశ్శబ్దముగఁ బరుండియుండెను. మఱియొకచోఁ జాలమందిప్పిల్లలొకకంచముచుట్టును గూర్చుండి తమయవ్వపెట్టుచున్న యన్నపునుద్దలను తినుచు నాకలి దీర్చుకొనుచుండిరి. నేతొకచోట మఱికొండతొమ్మిదిపిల్లలును మగపిల్లలును భోజనముచేసి శీతలమందచుందానిలంబులల్లనఁబరతెంచు చల్లని వెన్నెలబైట చాపలపైఁ బరుండి తమ యవ్వలయొద్ద నిదివఱ కనేకవ ర్యాయములు విన్నకథలనే మరల వినుచుండిరి. ఒకదిక్కున కొత్త

గాఁ బెండ్లియైనయాఁడుపిల్ల లేవేవ్రా చిన్నచిన్నపనులను చేయుచు తమ తమ కోరిక, నమ్మకము, సుఖము, సౌభాగ్యము, శౌందర్యము మొదల గువానింగూర్చి పరస్పరము మాటలాడుకొనుచుండిరి. ఈసమయమున, అకాలమునం దుదయించిన నేఘమువలెను, నుద్యానవనవిహారసమయం బునఁ గురిసినవర్షముతెఱఁగునను, సతికష్టముచే దుఃఖించుచున్నప్పుడు పార్థింపక యే వచ్చినబంధుజనులపోలికను, నిద్రపోవుసమయమునవచ్చి పవైద్యునట్లును, భోజనమైనపిమ్మట విందునకై పిలువవచ్చిన మనుజుని విధమునను, చేతిసొమ్ము చెల్లిపోయినతరువాత వచ్చినయాఁఛకుని మాదిరిని, సీతారామరాయ లక్కడకు వచ్చి దర్శనమిచ్చెను.

“ఎందులకింతగందరగోళము సేయుచున్నారు?” అని సీతారామ రాయ లక్కడనున్న వారి నడిగెను. ఆమాటలను విన్నతోడనే కృష్ణాంగియైనపరిచారిక చేపలనుదఱగుచున్న శబ్దమాఁగిపోయెను. ఆమెతనచీర చెఱఁగు సవరించుకొనుచుండఁగా నమయమువేచియున్నపిల్లియు హఠాత్తుగ నాతట్టయందున్నయొకమత్స్యము నెత్తికొని పారిపోయెను. గృహాయజమానునికంతస్వరమును వినినతోడనే కొందఱుపరిచారికలు, కదళీపత్రములను భుజియించి నిమిలితనేత్రయై సుఖముగా నిలునఁబడియున్నయాగోవు నావలకుఁదోలుచు దానిని కాయుచున్న పసులకోప రింగూర్చి యనేక విధముల దూషించుచుండిరి. నృద్ధురాలిచుట్టును గూర్చుండ కథలను వినుచు భోజనముచేయుచున్న బిడ్డలకాకస్మికముగ కథయాఁగిపోవుటచే నన్నముపైఁ గోపగించిమూతి కడుగుకొనకుండఁగనే యటునిటు పరుగెత్తుచుండిరి. భోజనముచేసి చల్లనివెన్నెలలో నారుబైటఁ బరుండి కథలు వినుచున్నపిల్లలనఁపూర్తిగకథయాగిపోవుటచే మిగులనసూయానూచకమైనయాక్షేపణము చేయుటకారంభించిరి. కూరలను దఱగుచున్ననుందరు లన్నప్తమైనవెలుతురునందున్నను తమతమ

మేలినుసుగులను కొంచె మెచ్చుగ మొగముమీదికి దీసికొనుచుండిరి. రోటియందు దంపుచుండువారికి చాలకష్టముగనుండెను. దంపినయెడల జాలచప్పుడగును. విడిచిపెట్టినయెడల పని పూర్తికాకపోవును. పాలు కాచువారికిగూడ మతితొందర గలిగెను. వారు కొంచెము పరాకుగనున్నయెడల బాలన్నియును పొంగి యొలికిపోవును.

సీతారామరాయలు „ మీరెవ్వరైన గంగాస్నానమునకుఁ బోయెదరా ? ” అని యక్కడనున్నవారి నడిగెను. ఈమాటలు చెవినిపడినతోడనే „తండ్రి ! నేనుపోవుదును. అన్నా ! నేనుపోయెదను; మామా ! నేనుపోయెదను; బావా ! నేనును పోయెదను; ” అని యీవిధముగా నన్నిదిక్కులనుండియు వరుసవెంబడిని సంబోధనవాక్యములు వెలువడియెను. వృద్ధులు, నడిమివయసువారు, పౌడలు, యౌవనస్త్రీలు పిల్లలు, బాలికలు శిశువులు మొదలగువారందఱు నైకకంఠ్యముగ నదేవిధముగఁబలికిరి. ఈసరిదడిలోఁ జూచువారులేక తట్టయందలి చేపలను తమయిష్టము వచ్చినట్లుగాఁ గుక్కలును పిల్లులును నెత్తుకొని పోవుచుండెను. ఇదివఱకు నెమరువేసికొనుచు నిలుచుండియున్న యావు మేల్లగఁ గూరగాయలగుట్టయొద్దకుఁ జేరి వానిని తనకడుపుపట్టినంత వఱకుఁ దినుచుండెను. దానినెవ్వరు నదలింపలేదు. ఒక్కతె తాను కాంచుచున్నపాలను విడిచి వచ్చుటచే నాపాలు పొంగి యొలికిపోయెను. ఒకతె దంపుచున్నరోటిని వదలివైచెను. ఒకచిన్నబిడ్డ యెప్పుచు నల్లరి చేయుచుండెను. ఎవ్వరు నేమియును గమనించుటలేదు. సీతారామరాయలు „ అట్లనందఱును బయలుదేరుఁడు; ఇక నాలస్యములేదు. ఈ రాత్రియే ప్రయాణమునకుమంచిది. భోజనమైనపిమ్మట నందఱును బయలుదేరవలయును. అన్నియును సిద్ధముచేసికొనుఁడు ” అనియెను.

అసంతరము సీతారామరాయలు తనగృహిణియొద్దకుఁ బోయె.

ను. “ గృహిణి ” యని ప్రయోగించినయెడల నొకదోషమునకుఁ గారణమగుచున్నది. ఏమనఁగా—గృహిణీశబ్దమేకపదము. అతనికిద్దఱు భార్యలుండిరి. కాని వనభాషయందు ద్విపదము లేదు. కాబట్టి ఇద్దఱుగృహిణుల నొక్కశబ్దమునందే చెప్పట యసాధ్యమైనది. అందువలన మేము వైయాకరణుల కొకనమస్కారముచేసి గృహిణియను శబ్దమునే ప్రయోగించితిమి.

భార్యలిద్దఱుండటమైన నందొక తెను రుక్మిణియనియు, మఱి యొక తెను సత్యభామ యనియు నందఱును పిలుచుచుండిరి. రుక్మిణీ సత్యభామలచరిత్రమునకును వీటిద్దఱిచరిత్రమునకును నెట్టిపోలిక యున్నదో దానిని మేమెఱుగము. నంద, రమ, అనునవి వారినిజమైనపేరులు. ఇప్పుడు సీతారామరాయలు నందయొద్దకుఁ బోయెను. జను లామెను సత్యభామ యని పిలుచుచుండిరి. నంద చాటున నిలునఁబడి జరగినసంగతిని చూచియుండెను. ఆమె భర్తనుజూచి “ గంగాస్నానమున కింతతొందరగా బయలుదేరుట కేమికారణము ? ” అనియెను.

సీతా—“ గంగే గంగేతియో బ్రూమాత్—”

నంద—(అంతలోననే) అది నేనెఱుఁగుదును. గంగను స్మరించుకొనుచునే యుంటిని. హఠాత్తుగా నామెవైమికింతభక్తి యెట్లుకుదిరినది?

సీతా—చూడు ! మీయైహికసుఖసంపాదనమునకు నేనెట్లుకారణుడనై యుంటినో, ఆముష్మికసుఖసంపాదనమునకుఁ గూడ నట్లే కారణుడనై యుంటిని. ముందొక గొప్పపర్వము రానై యున్నది. అందుకొఱకు మిమ్మందఱిని గంగాస్నానమునకుఁ దీసికొనిపోవలదా ?

నంద—మీరు మాయొద్దనుండఁగా మాకింకను గంగాస్నాన మెందులకు ? మాపాలిటినకలతీర్థములును మీరే ! మీపాదోదక సేవనమువలననే మాకు నూఱుగంగాస్నానములఫలము వచ్చుచున్నది. కావున నేను గంగాయాత్రకుఁ బోవను.

నీతా — నీవు పోయినా బామ్మ; లేకున్నా మానుము. పోవుటకన్న
ముగలవారే పోవుదురు.

నంద — నారినిపోనిండు — అందఱిని కూడఁబోనిండు. నేను మా
త్ర మచ్చటికిఁ బోను. నాకొక పిశాచమువలన భయము కలిగియున్న
ది. ఏమి చేయుటకును దోచుట లేదు. దానికేమి — ఇప్పుడు జనుగవలసిన
ప్రధానాంశ మేమో చెప్పవలయును.

నీతా — ఇంకను ప్రధానమేమి; అప్రధాన మేమి?

నంద — అంతయును చెప్పనచ్చును. చెప్పనది యొకటియు, చే
యనది మఱియొకటియు నైనయెడలఁ జాలకన్నముగ నుండును. ఇంత

రాహస్య మెందులకు? చెప్పరాదా?

నీతా — చెప్పఁదగినమాటయైనయెడలఁ జెప్పియేయుదును.

నందముఖము మేఘావృతమైనయీ కాశమువలెను, నీటిచే నిం
డింపఁబడినపద్మమువలెను, నోటియూ విరిసోకినముకురమువలెను, ఏదో
యొకవిధముగ నూరిపోయెను. అపుడా మహృదయావేగముతో నిట్లు
ర్పు విడుచుచు “అది చెప్పఁగూడనిదైనయెడల నేటిసాయంకాలము
నే మీయొద్దకు వచ్చినదెవ్వరో యదయైనఁజెప్పఁగూడదా?

నీతా — నాయొద్దకుఁ జాలనుంది వచ్చుచుందురు. సాయంకాల
ముకూడఁ జాలనుంది వచ్చిరి.

నంద — మీయొద్ద కొక స్త్రీ కూడవచ్చినట్లున్నది! ఆమెయెవ్వరె?

నీతా — ఆడువాండ్రును చాలనుంది వచ్చుచుందురు. పన్నుచె
ల్లించువారును, భిక్షుకురాండ్రును మొదలగుస్త్రీలు చాలనుందివచ్చు
చుందురు. స్త్రీలందఱును సాయంకాలమప్పడే వచ్చెదరు.

నంద — నేటిసాయంకాలమున నెంతమందిస్త్రీలు వచ్చిరి?

నీతా — ఒక్కతే కాబోలు వచ్చినది.

నంద—ఆమె యెవ్వతె?

సీతా—ఆమె తనయన్నగారిని బ్రతికించుకొనుటకై వచ్చినది.

నంద—అది కాదు. ఆమె యెవ్వతె? ఆమె పేరేమి?

సీతా—చుట్టియొక నాణ్ణు చెప్పెదను.

ఈసారి మేఘము నర్జునును గురియించెను. దర్పణము నావరించియున్న యావిరియు జలబిందురూపమునఁ బరిణమించెను—సత్యభామ వెక్కి వెక్కి యేడువదొడఁగెను.

అప్పుడు సీతారామరాయలు నందచురుకమును స్పృశించుచు తీయనిమాటలు చెప్పి యాదరించి యక్కడనుండి వెళ్ళిపోయెను.

ఏస్థలమున రమారామరాణి నిలువుటద్దమున కెదురుగ నిలువఁ బడి, యుంగరములు చుట్టుకొనియున్న తనవిచిత్రమైన జాలంబుల చిక్కెడలించుకొనుచుండెనో, యాస్థలమునందు సీతారామరాయలు సాక్షాత్కరించెను. రమాదేవి యాతని చిన్నభార్య; వయసున నందకంటెఁజిన్నది. ఆకాముచేఁగూడఁ జిన్నదానివలె నగపడుచుండెను. ఆకారణముచే నందకంటె జాలచిన్నదానివలె నుండెను. నందాదేవిరూపయక్తావనములు రెండును శ్రావణమాసపు గంగానదివలెఁ బరిపూర్ణములై యుండెను. రమాదేవి రూపయక్తావనములు పరిపూర్ణములై వసంతకాలమున నికుంజాంతరములనుండి ప్రవహింపఁ జేయుచున్న పన్నీటికాలు వవలె మనోహరముగ నుండెను. నంద, తత్ప్రకాంచనశ్యామలమందఁ గొంగి. రమాదేవి హిమానిప్రతిఫలితమైన కాముదింబోలిన గౌరంగి. సీతారామరాయ లామెయొద్దకుఁ బోయి “రుక్మిణీ! గంగాస్నానప్రస్తావమును వింటివా?” అనియెను.

రమ—చీ! చీ! అదియేమిమాట?

సీతా—చీచీయేమి? గంగాస్నానమా? రుక్మిణియనుపేరా?

రమ—వారు దేవతలు—చుహలక్ష్మి—ఇంకొక పేరున్నది.
అది వేగముగ నానోటికిఁ దొణకుట లేదు.

నీతా—శిశుసాలునిచూటయా? విజము—అది యట్లుండని
ము! గంగాస్నానముచూట యేమి? వినలేదా?

రమ—వినకేమి?

నీతా—బయలు దేరెదవా?

రమ—అందుకొక కే తల దున్నికొనుచుంటిని.

నీతా—నీవెందులకుఁ బోవలయును? సర్వతీర్థస్వయాపుడనై
న నేనే నీయొద్దకు వచ్చియుంటి నే?

రమ—వలదనినచో మా నదనులెందు!

నీతా—అట్లయినయెడలఁ బోవుటకు సిద్ధపడుచుంటివెందులకు?

రమ—బయలుదేరవలయునని చెప్పటవలన సిద్ధపడుచుంటిని.

నీతా—నేను బయలుదేరవలయునని చెప్పలేదు—ఎన్నగుబ
యలుదేరెదగని నేనూరక యే యడిగితిని. నీవు బయలుదేరెదవా యేమి?

రమ—మీరును బయలుదేరెదరా?

నీతా—బయలుదేరెదను.

రమ—అట్లైన నేనును వచ్చెదను.

నీతా—కాని నేనీదినమున మీతో రాను. తేపటివినమునవ
చ్చి త్రోవలో మిమ్ముఁగలిసికొనియెదను.

రమ—నేడు మమ్ములను వెంటఁబెట్టుకొని పోవువారెవ్వరు?

నీతా—మృణ్మయఁడు.

రమ—సరే—ఒక్కమనవి యున్నది.

నీతా—అది యేమి?

రమ—మీ కేమిపని యున్నది?

నీతా—అన్ని సంగతులను చెప్పవచ్చునా ?

• • రమా దేవి నీతా రానులా మలను బాహునల్లదులతో బిగ్గ, గొరిలించుకొని „చెప్పితీవలయును—మీరు చాల సాహసముకలవారు. నాకు, జాల భయమగుచున్నది. మీ రేదియోయొకదుస్సాధ్యమైనకార్యమును చేయఁదలఁచుకొన్నట్లున్నది. అందువలన మాకన్నుల, గప్పుచు-టిరి ” అనియెను.

నీతారానురాయలు కోపముతో రమా దేవిచికుఁబంధమును బట్టిలాగెను. కొట్టువానినలె చేయెత్తి తుద కామెముక్కుపట్టుకొని యల్లాడించుచు „నిజము. నేనొక సాహసకార్యమును చేయఁదలపెట్టితిని. కాని దానివలన నేమియును భయములేదు ” అనియెను.

రమ—మీకు భయములేదు—నాకు భయముగ నున్నది. మీభయ మొకటియును, నాభయ మొకటియునా ? నామాట వినుఁడు ! ఈదినమున గంగానూత్ర కెవ్వరును పోఁగూడదు. మీరీదినమున నీగదియందు కట్టునడి యుండుడు.

రమ, యిట్లు చెప్పుచు గదితలుపులను మూసి గడియవైచి ద్వారమునకడ్డముగాఁగూర్చుండి „ మీరు వెళల దలఁచుకొన్నయెడల సాగొంతువై నడుగునేసి త్రొక్కికొని పోవచ్చును. మీయొద్ద కీదినమున వచ్చినవారెవ్వరు ? ఇప్పుడు చెప్పవలయును ” అనియెను.

నీతా—అష్టదిక్పాలురును, నీకు గూఢచారులుగ నున్నారాయేమి ?

రమ—కాయగూరల కాశపడిన వాడగుటచే జీవనుఁడు వంచి పఁబడియెను. ఆ కారణమువలన నాకిదియంతయును దెలిసిపోయినది. ఆవచ్చినయూమె యెవ్వరు ?

• • నీతా—శ్రీ.

గమ—శ్రీ మోక్షము ? ఎందుకునచ్చినది ?

సీతా—అయి భిక్షుకొఱకు నచ్చినది.

రమ—భిక్షమును పొందినదా ?

సీతా—ఎన్నరై న భిక్షుకులు నచ్చినయెడల సీతారామ తోలి వేయుదువా ?

రమ—అట్లయిన నామె భిక్షును పొందినదని తలచెదను. మీ రేమిచ్చితిరి ?

సీతా—ఏమియు నీయలేదు. ఇచ్చెదనని మాట యిచ్చితిని.

రమ—ఏమియు దలచితిరి ? నేమి విసగూడదా ?

సీతా—ఇప్పుడు కాదు—తలుపుతీయుము.

రమ—అన్ని సంగతులను విశదముగఁ బెప్పునఱకును సేసితలు పులు దీయను.

సీతా—అట్లయిన వినుము. కాజీనా హేగామయన్ను జీవములతోఁ బొతిపెట్టుట కాజ్ఞ చేసియున్నాఁడు. శ్రీ నచ్చి తనయన్నను రక్షింపవలయు నని వేషుకొన్నది. సరే యని మాటయిచ్చితిని.

రమ—అందుకొఱకా మేచుందఱమును గంగాస్నానమునకుఁ బోవుట ? మీరు మఱ్ఱలను పంపివేసి పోదామని సైనికులతో స్వేచ్ఛగా యుద్ధము చేయుదురా ?

సీతా—అసమాచారము లన్నియు నాఁడువాండ్ర కెందులకు ?

రమ—అఁడువాండ్ర కెందులకా ! దానితో నాఁడువాండ్ర కి మియును పనిలేదు కావుననే నేను గంగాస్నానమునకును బోను.

రమ, యిట్లు చెప్పి తలుపును మఱింతబలముగా నానుకొని శూర్పంఢును. సీతారామరాములు మంచిమాటలతోఁ జాలసేపు బ్రతిమాలుకొన్నియెను.

రమ—నాకొక వాగ్దానము చేసినయెడల తలుపులు తీసెదను.

రమ—ఏమి చేయవలయునో చెప్పుము !

రమ—వివాదముగాని, యుద్ధముగాని, మఱియేగందరగోళముగాని లేకుండ శ్రీసహోదరున కెంతవఱకు సాహాయ్యము చేయవలయునో, అంతవఱకుచూత్రమే చేసెద నని ప్రమాణము చేయుఁడు.

సీతా—నేనందులకు సంపూర్ణముగ నంగీకరించితిని. నాకువివాదముతోఁగాని యుద్ధముతోఁగాని ప్రయోజనము లేదు. వానియరదిష్టమును లేదు; కాని నాప్రయత్నము ఫలించునో లేదో యనిమాత్రము సందేహించుచున్నాను.

రమ—కానిండు, కాకపోనిండు! అస్త్రములేకుండ ఎంతవఱకు సాధ్యమో, అంతవఱకు చేయుదునని శపథము చేయవలయును.

సీతారామరాయలు కొంతసేపు యోచించి “అట్లే చేసెదను” అని శపథముచేసెను.

రమ, ప్రసన్నవదనయై ద్వారమును వదలి “అట్లయినయెడల మేము గంగాస్నానమునకుఁ బోవలసినవనిలేదు ” అని చెప్పెను.

సీతారామరాయలు కొంచెము యోచించి “మాటయనినోతరువాత పోకుంట మంచిది కాదని తోచుచున్నది ” అనియెను.

అసంతృప్తియనెడి మేఘము రమావదనచంద్రమండలము నావరించుకొనియెను. ఆమె మఱియేమియును చెప్పలేక యూరకుండెను. సీతారామరాయ లెవ్వరికి నేమియును చెప్పకయే యటనుండి వెనుదిరిగిచూడకుండ వెడలిపోయెను.

నాల్గవ పాఠ కథాము.

సీతారామరాయలకు గురువైకఁ డుండెను. ఆతఁడు గౌరవము గల భట్టాచార్యశిష్యపరంపరలోనివాఁడు. ఆతఁడు పట్టుతో నేయఁబడిన కావినస్త్రములను ధరించియుండెను—తలవై గోష్పాదమంతజుట్టు మూత్రముండెను. కేశాభాషమైనదగుటచేఁ దలవై చందనము నలదు కొనెను. మొగమున మిగుల విస్తీర్ణముగఁ జందనమును చర్చించుకొని యెను. ఇంతేగాక బ్రాహ్మణుల కుండనలసినలక్షణము లన్నిటిని గలిగియుండెను. ఆతనిపేరు చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు. ఆతఁ డెప్పుడును సీతారామునకు మేలుగోరుచుండును. సీతారాముఁ డెక్కడనుండునో, చంద్రచూడుఁడు నచ్చటనే నివసించుచుండును. ఇప్పుడు చంద్రచూడుఁడు భూషణనగరమున నే యుండెను. సీతారామరాయల తఁడునివసించుట కొకదివ్యభవనమును కట్టించెను. సీతారాముఁ డింటినుండి బయలుదేరి గురువుగారింటికి నచ్చి యాతనితో నేకాంతముగ ననేకాలోచనములను జేసెను. వానినిగూర్చి యిప్పుడు నవిస్తరముగ వివరించుట యనవసరము. సీతారామునకు చంద్రచూడునియొద్దఁ జెప్పఁగూడనిమాట యేమియును లేదు. శ్రీయొద్దను, రమయొద్దను, చేసినశపథములను వినరించిచెప్పి—

“ ఈరెండుదిక్కులనుండియును తప్పించుకొనుట యెట్లొ నాకుఁగొంచెమైనఁ దెలియుటలేదు. పరమేశ్వరుఁడే నాకు దిక్కు. ముందుచేసి రక్తమును బ్రసహింపఁజేయునుద్దేశము నాకెంతమాత్రమును లేదు. అందువలన నేను మృణ్మయుని వేచొకచోటికిఁ బంపిగాతిని. కాని స్తోత్రములవలన కార్యసిద్ధి యగునని నాకునమ్మకములేదు. ఏమైనఁగానిండు. నాప్రాణము లున్నంతవఱ కీకార్యము నెఱవేర్చుట

కుఁ బ్రయత్నించెదను. అందులకు మీమాశీర్వాదబలము కావలయును. కార్యము సిద్ధింపకపోయినయెడలఁ బాపశాంతికొఱకు తేపటియదయముననే బయలుదేరి తీర్థయాత్రకుఁ బోయెదను. అందుచే నాయుద్దేశమును దెలుపుటకై యిచ్చటికి వచ్చితిని" అనియెను.

చంద్ర—నేనెల్లప్పుడును నిన్నాశీర్వాదించుచునే యున్నాఁడను. “శుభమగుఁగాక !” యని యిప్పుడు నాశీర్వాదించుచున్నాఁడను. నీవీరాత్రియే కాజీయొద్దకుఁ బోవుదువా ?

సీతా—పోను. తేపటియదయమునఁ దగుసమయమునుచూచి పోయెదను.

చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు సామాన్యుఁడుకాఁడు. ఆతఁడు మనస్సునందు “ఈనాప్రియశిష్యుఁడు చిక్కులలోఁబడినాఁడు. యుద్ధవిగ్రహములయందు మనసు లేదనుట కన్నీరు దుడిచెడుమాట. ఆరుక్మిణి చాల ధూర్తురాలై యిట్టికష్టములఁ దెచ్చిపెట్టినా. ఆమెకు, రుక్మిణి యున్నచోట నారదుఁడుకూడ నుండునని తెలియలేదు. దుష్టజాతి—నాబిడ్డఁడు చేయఁదలచియున్న పనిని చేయనిమ్ము ! నారాయణుడు దుష్టశిక్షణము నేయఁజాలఁడా ? హిందూజనులెన్నిదిసము లీయత్యాచారమును సహించి యుండవలయును ? సీతారాముని బాహువులయందు బలమున్నదోలేదో యొకసారి పరీక్షించి చూడవలయును ! తులసీదళములతో నిత్యమును నారాయణు నర్చించినఫలము వృథావ్రావునా ” అని యోచించుకొనియెను.

ఇట్లు యోచించుకొని “పరివారజనుల సంతతిని తీర్థయాత్రకుఁ బంపించి నేనుకూడఁ బోయెద నని చెప్పిననీమాట యేమియును బాగుగలేదు ” అనియెను.

సీతా—నుటి యేమిచేయవలయునో యాజ్ఞాపింపుఁడు !

చంద్ర—నేను సీశుభమను గోరి యొకయజ్ఞమును చేయుటకు సంకల్పించుకొంటిని. అందుకొక కొక వేయిరూపాలు కావలసియన్నవి? అంతధనము నెవ్వరిచ్చెదను? ఆప్రయత్నముల నెవ్వరుచేయుదురు ?

సీతా—ధనము నేనిచ్చెదను. ఆపనులు చేయుట కెవ్వరుకావలయును ?

చంద్ర—యజ్ఞనామాగ్రులనుగూర్చుటకు మనజీవనుడే సమర్థుడు. ఆతనిబిలిపింపుము. నాభృత్యుడైనయీరామసేవకుడు గుణవంతుడు; చాలనమ్మకమైనవాడు; ఆతనికి ద్రవ్యమిచ్చునట్లు కోశాధ్యక్షునికొక యుత్తరమును వ్రాసియిచ్చితివేని యీతఁడాసాముని దీసికొని యాత్రోవనే జీవనునిగూడ వెంటబెట్టుకొని వచ్చును.

సీతారామరాయ లక్కడనే యొకయాకుపై మొనలేనికలముతో వేయిరూపాయలను, జీవనుని, తత్తణము పంపవలయునని కోశాధ్యక్షుని కొక యుత్తరమును వ్రాసియిచ్చెను. రామసేవకుడు దానిని తీసికొనిపోయెను. చంద్రచూడతర్కాలంకారుడు సీతారాముని “ఇక నీవు పొమ్ము ! నీకు శుభమగుగాక ” అని యాశీర్వదించెను.

సీతారామరాయలు గురువుగారికి నమస్కరించి వెడలిపోయెను. కొంతసేపటికి జీవనుడు వేయిరూపాయిలును దీసికొనివచ్చి తర్కాలంకారమహాశయున కిచ్చెను.

చంద్ర—జీవనా ! ఈయీరియందు మీయజ్ఞమానునిప్రజ లే యేవీధులయందున్నారోనీవెఱుగుదువా ?

జీవ—స్వామీ ! ఎఱుగుదును.

ఈరాత్రి వారినందఱిని నాకుఁ జూపింపగలవా ?

జీవ—బయలుదేరి వచ్చినయెడల మీయాజ్ఞాప్రకార మట్లే చూపించెదను. కాని మీరంతరాత్రివేళ నాచండావధికిఁ బోయి ఛే

యన దేమి ?

చంద్ర—కుమారా ! నీకదియంతయు నెందులకు ! నీయజమానుడే యడుగలేదు. నీకెందుల కీప్రశ్నలు? నేను చెప్పినదానిని చేయుము. మాఱుమాటాడవలదు.

జీవ—చిత్తము. క్షమింపుడు—ఈధనము నేమిచేయును ?

చంద్ర—నీతోఁగూడఁ దీసికొని రమ్మ ! నేను చేసినదాని నెవ్వరితోనైనఁ జెప్పినయెడల నిన్ను కొఱ్ఱువేయింతును. అట్లుకానియెడల నిన్ను కుక్కలు, నక్కలు, పీకుకొని తినునట్లుచేయుదును.

జీవనుఁడుశూలవేదనమునకును, కుక్కలకును, నక్కలకును, చాలభయపడుచుండును. అందువలన నాతఁడు బ్రాహ్మణశాపమునకు భయపడి మఱిమాటాడలేదు. తరువాత చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు దేవార్చనగృహమునుండి నిర్మాల్యములై నపూవుల నొకతట్టనిండఁ దీసికొని జీవనునిలోఁగూడ నింటినుండి వెడలిపోయెను. కొంతదూరముపోయినతరువాత జీవనుఁ డొకయింటిని జూపించెను.

చంద్ర—ఈయింటి యజమానుని పేరేమి ?

జీవ—యథిష్ఠిరమండలుఁడు.

చంద్ర—ఆతని బిలుపుము !

అప్పుడు జీవనుఁడు .. ఓరీ! ఓరీ!” యని యథిష్ఠిరుని బిలిచెను.

యథి—ఎవరయ్యా !

చంద్ర—తేవు గంగారాముని బ్రదికియుండఁగ నేపాతివెట్టుదురనుసమాచారము నీకుఁ దెలిసినదా ?

యథి—తెలిసినది.

చంద్ర—అట్లయిన నీవు చూచుటకుఁ బోయెదవా ?

యథి—దుర్మార్గులగు ముసల్మానుల దుష్కృత్యములనుచూచు

చి యేమిచేయగలము స్వామి !

చంద్ర—పోయిచూడుము!—అక్షీనారాయణుని సెలవైనది. ఆదేవుని ప్రసాదమును దీసికొనుము.

ఇట్లు చెప్పి తర్కాలంకారరాకూగు తట్టనుండి యొకపూవును దీసి యుధిష్ఠిరునిదోయిట నుంచెను. యుధిష్ఠిరుడు దానిని తీసికొని కన్నుల నద్దికొని శిరిసునం దుంచుకొని “ఆజ్ఞాప్రకారము పోయెదను” అనియెను.

చంద్ర—నీకాయుధము లేనై న నున్నవా ?

యుధి—ఏవియోకొన్ని యున్నవి. మాయజనూనునిపని వచ్చి నప్పుడు, కత్తి, కైజారు, బల్లెయి మొదలైనవానిని పట్టితీవలయును.

చంద్ర—వానిని తీసికొనిపోము. సరే ! అక్షీనారాయణుని ప్రసాద మిదిగో, దీసికొనుము.

ఇట్లు చెప్పి జీవనునియొద్దనున్న సంచినుండి యొకరూపాయ, దీసి యుధిష్ఠిరుని కిచ్చెను.

యుధిష్ఠిరుడు దానినిదీసికొని కన్నుల కద్దుకొని “ఆజ్ఞాప్రకార మట్లే తీసికొనిపోయెదను—ఒకమనవి యున్నది. నీనొక్కడనే పోవల యునా?” అనియెను.

చంద్ర—మఱి యెవ్వరిని దీసికొని పోయెదవు ?

యుధి—ఈప్రసాదమువలన మాగుంపునందలివారినందఱిని దీసి కొని పోవలయు నని తలచుచున్నాను. ఇంకను బలధైర్యములు గల చిన్నవాండ్రు చాలనుంది యున్నారు.

అప్పుడు చంద్రచూడుడు మఱికొన్నిపూవులను రూపాయలను వానికిచ్చి, “ఎంతమంది యున్నారో, వారినందఱిని తీసికొని పోము ” అనియెను.

అక్కడనుండి మఱియొకచోటికిఁ బోయి యచ్చటఁగూడ దేవ
తాప్రసాదమును రూపాయలును గూడనిచ్చి చెప్పనలసినదంతయును
చెప్పెను. ఇట్టింటికిని బోయి తట్టెమదేవతాప్రసాదమును, వేయి
రూపాయలును వెచ్చపెట్టి రాత్రిమూడుగంటల కింటికి వచ్చెను. శ్రీ
యును రమయును రాత్రియంతయునుపరితాపాగ్ని చేవేగించుచుండిరి—

అ యి ద వ ప్ర క రణ ము.

ఊరివెలుపలనున్న యొకపెద్దబయలునందు గంగారామదా
సున కొకగోరీని సిద్ధముచేసి యుంచిరి. ఆతని దీసికొనివచ్చుటకు ముం
దే యచ్చటి కనేకులగు జనులు చేరుట కారంభించిరి. వెలుగువచ్చు
టకు నుందుగనే—అరుణోదయమునకుఁ బూర్వమే—అంధకారాశ్ర
యమునుండి నక్షత్రములు విడిపోవులోపలనే—నునుష్యుడు జీవముల
లో నుండఁగనే గోరీలోపాతిపెట్టఁబడువంతను చూచుటకై జనులు
తఁడోపతండములుగను, గుంపులుగుంపులుగను, వచ్చుచుండిరి. ఒకమ
నుష్యుడు చచ్చిపోవుట జీవించియున్నవారి కొక పర్వదినముగా నుండు
ను. నూర్యోదయ మగుసరి కాబయలంతయును జనులతో నిండిపోయె
ను. మఱియు నగరమునందును, వీధులలోపలను మార్గములయందు
ను, చీమలబొరులవలె జనులొకరివెనుక నొకరుగఁ ద్రోసికొనివచ్చు
చుండిరి. తుదకాపెద్దమైదానమునఁగూడ స్థలము చాలకపోవుటచే

గొందలు జనులు చెట్లపై కెగబ్రాకి తోకలులేనికోతులవలె గూర్చుండిరి. మఱికొందలు చెట్లపై గూడ జోటులేకుండుటచే గబ్బిలములవలె జెట్లకొమ్మలను బట్టుకొని ప్రవేలాడుచుండుట చూడగా నా ప్రాతఃకాలము చాల వింతగనుండెను. తుదకాయూరియందలి మంటి మిద్దెలమీదను, మేడలమీదనుగూడ జనులు నిండిపోయిరి. కొందఱింటికప్పులకు నిచ్చెనలు వేసికొని దానిమీదనే పాదము లుంచుకొని నిలువబడి చూచుచుండిరి. చాలమంది నడికుప్పలపై గూరుచుండి చూచుచుండిరి. ఇనుక వేసిన రాలకుండఁ గిక్కిరిసియున్న జనుల నల్లనిమస్తకములతో నాబయలుతయు నొక నీ సుద్రమువలెఁ గాఢభ్రమచుండెను. విశేషజనసమృద్ధమువలనఁ గలిగినరౌద నసుద్రఘోషమువలె నుండెను. జనులింకను వచ్చుచునే యుండిరి. గుంపులు గూడుచునే యుండిరి. చుట్టకొనుచునే యుండిరి. మూగుచునే యుండిరి. వెనుదిరుగుచునే యుండిరి. పోవుచునేయుండిరి—మరల మరల వచ్చుచునేయుండిరి. అతిభయంకరమైనకోలాహలము పుట్టెను. కైదీయింకను వచ్చుటలేదని జనులందఱు సత్యాత్రముతో నెమరుచూచుచుండిరి. తీట్లు, గత్తెరలు, ఎదిరింపులు, త్రోపుడులు, గుద్దులాటలు, పోట్లాటలు మొదలగువానిచే చాల గందరగోళముగ నుండెను. హిందువులు, ముసల్మానులను, ముసల్మానులు హిందువులను సరస్వరము తిట్టుట కారంభించిరి. కొందఱు „ అల్లా ! ” అని కేకలు వేయుచుండిరి. కొందఱు గోవిందరామస్మరణము చేయుచుండిరి. కొందఱు „ నేడు కాదు. పోవుదము ” అనుచుండిరి. కొందఱు „ ఇదిగో ! వచ్చుచున్నారు. చూడు ! ” అనుచుండిరి. చెట్లపై కెక్కి కూర్చున్నవారు తమకేమియును పనిలేక పోవుటచే, ఆకులు, పూవులు, కాయలు, పండ్లు చిన్నచిన్నకొమ్మలు మొదలగువానినిక్రిందినుండి పోవుచున్నవారితలలపైఁ బ

డవేయుచుండిరి. మఱికొందఱితమాత్రమునకుసంతుష్టినందక వారలవైను
 ముగ్గులు వేయుచుండిరి. ఈకారణములచే జెట్లవైనున్నవారికిని, క్రింద
 నున్నవారికిని పోట్లాట లారంభమయ్యెను. ఒక చెట్టుక్రిందమాత్రమి
 ట్టి గందరగోళ మేమియును జరుగుటలేదు. అక్కడ చాలనుందిజనులు
 నులేరు. ఆప్రదేశము సముద్రమధ్యమునందలి చిన్న ద్వీపమువలె జన
 శూన్యమై యుండెను. అక్కడ ముగ్గురునలుగురుమనుష్యులు నిలువఁ
 బడియున్నను వారేగందరగోళమును చేయుటలేదు. నిశ్శబ్దముగ నుండి
 రి. మఱియెవ్వరైన నచ్చటికి వచ్చినయెడల వారికిచోటిచ్చుటలేదు.
 వారుచాలబలవంతులు. నడిమివయసువారు. వారిచేతులయందు పెద్ద
 పెద్దదుడ్డుగట్టలుండెను. వారినిచూచినవారెల్లరు నచ్చటనిలువక మృత్యు
 యొకచోటికిఁ బోవుచుండిరి. ఆచెట్టుక్రింద నిలువఁబడియున్నయొక
 చిన్నది చెట్టుయొక్క క్రిందికొమ్మను పట్టుకొని వృక్షరూఢుడై యు
 న్న యొక మనుష్యునితో నూర్ధ్వముఖమై మాటలాడుచుండెను. ఆమె
 నుకుమారవదనము వసివాడి యుండెను. కన్నులు గుంటలుపడియెను.
 దుస్తులన్నియును నలఁగిపోయెను. అలంకారములన్నియుఁ జెదరియుండె
 ను. ఆమె శాత్రుయంతయును విచారించుచు నిద్రలేకయున్నదానివలె
 నగపడుచుండెను. కాని, యిప్పుడుమాత్రము దుఃఖించుట లేదు. వృక్ష
 రూఢుడైన మనుష్యునితో నామె, "తాకూరుమహాశయా ! ఇంకను నే
 మియును గనఁబడుటలేదా ?" అనెను.

తాకు—లేదు.

శ్రీ—అట్లయిన నారాయణుఁడు దయ చూచినట్లే తోచుచు
 న్నది.

పాతకు లీశ్రీని శ్రీయని తెలిసికొనియుందురు. చెట్టువైనున్న
 యాతఁడు చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడు. ఆతఁడు చెట్టుకొమ్మపైఁ

గూర్చుండవలసినవాడు కాదు. కాని, తర్కాలంకారుడు మనస్సునందు, “నేనుధర్మాచరణమునందు నియుక్తుడనై యుంటిని. ధర్మముకొఱకన్నిపనులను చేయవలయును” అని యనుకొనుచుండెను.

ఆతడు తెల్లవారుజాముననే లేచివచ్చుచు మార్గమునందు శ్రీకొఱకు నిరీక్షించుచుండెను. శ్రీని చూచి యామెను సాహాయ్యముచేయుట కాతడు తోడునీడయై వచ్చెను. శ్రీ యాతనినెఱుఁగును—శ్రీ నాశఁ డెఱుఁగును. ఆపరిచయమునకుఁ గలకారణమునుగూర్చి తరువాత చెప్పెదము.

శ్రీ యడిగినప్రశ్నమున కుత్తరముగఁ జంద్రచూడుడు “నా రాయణుడు తప్పక రక్షింపఁగలఁడు—నాకానమ్మక మున్నది. నీవు విచారింపవలదు—కాని, యిప్పుడు రక్షణమున కుపాయము దొరకునట్లు తోచుటలేదు. కొందఱెఱ్ఱతలపాగలవారు వచ్చుచున్నట్లు కానఁబడ్చుచున్నది” అనియెను.

శ్రీ—వారెవరు?

చంద్ర—ఫాజుదారునిసిపాయి అని తోచుచున్నది.

నిజముగా రెండువందలమంది సిపాయిలు శస్త్రపాణులై గంగారోమునిఁ చుట్టుముట్టి తీసికొనివచ్చుచుండిరి. అదియంతయును జూచి యాజనులందఱు నొక్కసారిగ నిస్తబ్దులై యుండిరి. చంద్రచూడుడు చెట్టుపై నిలువఁబడి తాను చూచుచున్నదంతయు శ్రీకివించించి చెప్పుచుండెను.

శ్రీ—ఎంతమందిసిపాయిలున్నారు?

చంద్ర—ఇన్నాఱుమంది యుండవచ్చును.

శ్రీ—మేము దీనులము—దుఃఖులము—అసహాయులము—మమ్ముఁ జంపుట కింతమందిసిపాయి తెందులకు?

చంద్ర—చాలమందిజనులు గుంపులై వచ్చుటవలన నేమియు నల్లరులు జరుగకుండుటకై భాజుదారుఁ డంతమందిసిపాయిలను పంపి యుండు నని తోచుచున్నది.

శ్రీ—సరే. ఇప్పు డేమిజరుగుచున్నది ?

చంద్ర—సిపాయిలువచ్చి, సిద్ధముచేయఁబడినగోరియొద్ద బారులుతీరియుండిరి. వారినడుమ గంగారామదాసుఁడును, వెనుక కాజియును ఘోరము నిలిచియున్నారు.

శ్రీ—అన్న యేమిచేయుచున్నాడు ?

చంద్ర—పాపాత్ము లాతనికాలుసేతులకు సంకేతలఁదగిలించిరి.

శ్రీ—దుఃఖించుచున్నాఁడా ?

చంద్ర—లేదు. నిస్తబ్ధుఁడై నిశ్శబ్దముగనుండెను. ఆతనిముఖము గంభీరముగను, సుందరముగను చెలువందుచున్నది.

శ్రీ—నేనొకసారి చూచుటకు వలనుపడునా ? ఈజన్మమందొక్కసారి కడసారిచూపు చూచెదను.

చంద్ర—చూచుట కనుకూలముగ నున్నది. నీవీక్రిందికొమ్మ మీఁదుగ నెక్కి రాగలవా ?

శ్రీ—నేనాఁచుదానను. చెట్టెక్కుట చేతగాదు.

చంద్ర—ఇది సిగ్గుపడుటకు సమయమాతల్లీ !

చెట్టుమొదటి కొకగజమెత్తున బలమై సరళమైన యువశాఖయొకటి వంగియున్నది. దానిమీఁది కెక్కినయెడల నడ్డముగాఁ బోవనక్కఱలేకుండఁగనే దానిమొదట రెండుకొమ్మలున్నవి. ఒకదానిమీఁదఁ గాలుంది నిలుచుండుటకును, కొంచెము ముంచునకు వంగి యింకొక కొమ్మ పట్టుకొనుటకును, అనుకూలముగా నున్నది. పైనిజెప్పినప్రకారముగ చంద్రచూడుడు శ్రీకి ఆచెట్టెక్కునుపాయమును చెప్పి యట్లు

చేసి చూపెను. శ్రీ సిగ్గును నదల్పివై చి చెట్టెక్కి నిలుచుటకు ప్రయత్న పడియెను—అపాయకరములైన సమయములందు సిగ్గుతనంతట చేపోవును.

ఒకటిరెండుసారు లామె ప్రయత్నించెను. ఎక్కుటకు సాధ్యము కాలేదు. ఆమె యేడువ నారంభించెను—ఏమేమోచేసి (ఎట్లు చేసినదో అది యామెకును దెలియదు) అతికష్టముమీఁద నాకొమ్మపై కెక్కి క్రిందిరెండుకొమ్మలమీఁదను పాదములుంచుకొని వానిముందున్నమీఁదికొమ్మను పట్టుకొని నిలువఁబడియెను.

అది చాల గందరగోళమునకుఁ గారణమయ్యెను. శ్రీ నిలువఁబడి నచోటి కెదుట కొమ్మలుగాని, యాకులుగాని యడ్డముగాలేవు. అనంతభ్యాకులైన జనుల కామె స్పష్టముగ నగపడుచుండెను. ఒక చెట్టుకొమ్మ యీధారముగ శ్యామలపత్ర సంతతుల నడుమనుండి ప్రకాశించుచున్న యసమానజగన్నోహనాకారయగు నాయువతి నాకస్మికముగ నందఱునుచూచిరి. నిరువంకలను చెట్లకొమ్మలచేతను, నాకులచేతను, నలంకరింపఁబడి యామెచిత్రప్రతిమనలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. ఆమె కుటిలకుంతలజాలంబున శ్యామలపత్రములుపడియుండెను. వక్షోభాగమునఁ బడియున్న చికురదామంబులకుఁ గొన్ని యాకులు చాటుగ నుండెను. ఒక కొమ్మ యామెచరణసమీపమున వంగి చూపఱదృష్టిపథము నడ్డుకొనుచుండెను. ఆమెచరణము లెవ్వరికినగపడుటలేదు. ఈవిధముగ రూపొందినవనదేవతవలెనున్నయామె దేనివై నిలువఁబడియున్నదో, యెవ్వరికిని దెలియుటలేదు. సమీపమున నున్నజనసమూహ మంతయు నామెనుచూచి తుపానుసమయమునందలినముద్రమువలె పొంగిపోయెను.

శ్రీ యిదియేమియు నెఱుఁగదు. తనయవస్థనుగూర్చి కొంచెమైన గమనించుట లేదు. తెప్పవేయకుండ గంగారామునిఁ జూచుచుండెను. రెండుకన్నులనుండియు నవిరళాశ్రుధారలు కురియుచుండెను. ఈస

మయమున నాకులచాటున నున్న చంద్రమాడును “ఈవంక చూడుము! గుఱ్ఱముమీదనుండి వచ్చుచున్న నా రెవ్వరు! చూడుము” అని యెను.

శ్రీ యావంకఁ జూడఁగా గుఱ్ఱముపై నెవ్వఁడోయొకఁడు వచ్చుచుండెను. ఆతఁడు యోధులదుస్తులను ధరించియుండెను—కాని యాతనికి డ నాయుధము లేవియును లేవు—ఆతఁ డెక్కియున్నది యుత్తమాశ్వమై యుండెను—కాని, జనసంఘమునుండి దారిచేసికొని ముందునకుమాత్రము పోవుటలేదు. గుఱ్ఱము కలఁగఁదొక్కుకొనుచుండెను. ఇలునటు చూచుచుండెను. పడఁకుచుండెను. మరాళమరింబోలె కంఠమునెత్తుచుండెను. కాని, ముందునకుఁ బోవ లేకుండెను ఆగుఱ్ఱముపై నున్న యాతఁడు సీతారామరాయ లని శ్రీ తెలిసికొనియెను.

ఇంతలో సిపాయిలు గంగారామదాసును గోతిలోనికిఁ ద్రోయుచుండిరి. అప్పుడు సీతారామరాయలు తన రెండుచేతులనెత్తి “ఆతని గోతిలోఁ ద్రోయవలదు! వలదు!” అని నిషేధించెను. సిపాయిలు నిశ్చేష్టులై నిలువఁబడిపోయిరి.

షాహసాహేబు “చూచెదరేమి? కాఫరును మట్టితోఁ గప్పివేయుఁడు!” అనియెను.

కాజీ బాగుగ నాలోచించుకొనియెను. అప్పుడచ్చటి కాతఁడు రావలసినపనిలేదు. జనులు గుంపులుగుంపులై వచ్చుచుండుటవలన ననుమానము కలిగి వచ్చెను. వచ్చినవారిలో నాతఁడే యజమానుఁడై యుండెను. ఆతఁడు “సీతారామరాయ లీకార్యమును నిషేధించుట కేదియో కారణముండవలయును; ఆతఁడు నచ్చువఱకుఁ గొంచె మాఁగవలయు” నని చెప్పెను.

షాహసాహేబు చాల నసంతృప్తి నొందెను. కాని, చేయువది

లేక నీతారామరాయలు వచ్చునటకు నవకాశము కలిగిపవలసివచ్చెను. గంగారాముని హృదయమునందుఁ గొంచె మాత్ర కలిగెను.

నీతారామరాయలు కాజియొద్దకు వచ్చెను. గుఱ్ఱమునుండి పాహసాహేబునకు వినయపూర్వకముగ సలాము చేసెను. తరువాత కాజిసాహేబునకును సలాము చేసెను.

కాజి—“ఏమి రావుసాహేబా ! టేచుముగ నుంటివా?” అని కుశలప్రశ్న చేసెను.

నీతా—దేవునిదయనలన నట్లే. మీ టేచుమును తెలిపినయెడల నీవిధేయుఁడు చరితార్థుఁ డగును.

••• కాజి—దేవుఁ డీసేవకుని నిట్లుంచినాఁడు—ఈనయనునం దుంటిని—తల నరసిపోయినది. కర్తవ్యమేమియును చేయనేలేదు. మీప్రజలందఱును టేచుముగ నున్నారా ?

నీతా—హుజూగునకు లోబడియున్న యీవిధేయునకుఁగాని, ప్రజలకుఁగాని, లోప మేమి యుండును ?

కాజి—ఇప్పుడు మీరిక్కడ కెందులకు దయచేసితిరి ?

నీతా—ఈగంగారాముఁడు—బద్ బఖ్తు—బితమిజ్—ఇంక నేమైన నగుఁగాక !—ఈతఁడు నాజాతివాఁ డగుటచే నీతని యనస్థకుఁ జింతించి హుజూగునన్నిధికి వచ్చితిని. దయయుంచి యీతనిఁ గాపాడవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను

కాజి—అదియెట్లు సాధ్యమగును ?

నీతా—మీదయ—సర్వజ్ఞులగుమీఁ క సాధ్య మేమున్నది ?

కాజి—స్వయం కుగాఁ దీర్పు చెప్పితిని. నేనీవిషయముననిఁక నేమియును చేయఁజాలను.

నీతా—వేయి మొహరీలు జరిమానాక్రింద నిచ్చెదను. ఆతని

రక్షింపవలయును.

కాజిసాహేబు ఫకీరునివంకఁ జూచెను. ఫకీరుఁడు నలదని తల
యాడించెను. „ అదియేమియును సాగునట్లు లేదు. కాఫరును గోతి
యందు వేయవలయును ” అని కాజీచెప్పెను.

నీతా—రెండువేలమొహరీల నిచ్చెదను. నేను చేతులు జోడిం
చుకొని వేక్షకొనుచున్నాఁడను నేనీతనికిఁ బూటకాపుగ నుండెదను.

కాజీ ఫకీరునివంకఁ దిరిగిచూచెను. ఆతఁడంగీకరింపలేదు. ఆహూ
టయును వ్యర్థమయ్యెను. తుదకు నీతారామరాయలు నాలుగువేల
మొహరీల నిచ్చెద ననియెను. అదియును సాగలేదు. తదీవాత నైదు
వేలు—ఎనిమిదివేలు—పదివేలు—ఇట్లైతఁ యిచ్చెద నన్నను వారధికి
కరింపలేదు—నీతారామరాయఁ యొద్ద సంతకంపె నెక్కువధనములేదు.

„ఇక వేఱుగ నేమున్నను సదియంతయునిచ్చెదను. నాతాల్కూ
కాలు, భూములు, ఆదాయము, ధనము, ఆభరణాదికము నాసంబం
ధమైన సర్వస్వమును నిచ్చెదను. అంతయుఁ దీసికొని యాతనివిడువవల
యును ” అని నీతారామరాయలు చెప్పెను.

కాజీ—మీరాతనికొఱకు సర్వస్వము నిచ్చెదనుచుంటిరే!
ఆతఁడు మీకేమగును ?

నీతా—ఆతఁడు నాకేమైన నేమి ? నేనాతనికి ప్రాణదానము
చేయుటకు మాటలుచ్చితిని. నాసర్వస్వమునైన నిచ్చి యాతని ప్రా
ణములను కాపాడెదను. ఇది మాహిందూమతధర్మమై యున్నది.

కాజి—హిందూధర్మముమాట యట్లుండనిమ్ము. ముసల్మాను
లకు తమధర్మమే శ్రేష్ఠమైనది. ఈమనుష్యుఁడు ముసల్మానుఫకీరున
కవమానముఁగలిగించెను. కావున నీతని ప్రాణములనుగొనవలయును.
అందులకు సందేహము లేదు. కాఫరునకు ప్రాణదండనములేప్ప మఱి

యొక శిక్ష యేమియును లేదు.

అప్పుడు సీతారామరాయలు కాజీయంగర కాయొక్క ముందటి కొనను పట్టుకొని కన్నీగు నించుచు గద్దవస్వరముతో “ కాఫసునిస్సాణమే ?— నేనును కాఫసుడనే— నాస్రాణములను దీసికొన్నయెడల దీనికి బ్రామచ్చితము కాఁగూడదా ? నేనీగోతిలోనికి దిగియెదను. నామీద మన్న వేసి కప్పుడు ! నేను హరినామస్మరణము సేయుచు వెకుఁతమునకుఁ బోయెదను. నాస్రాణములను హరియించి యీచుహా పరాధునకుఁ బ్రాణదానము చేయుఁడు. నేను స్రాణముల నిచ్చెదను. అందులకు మాకుగ నీవెద్దచునుమ్యనికి ప్రాణదానమును చేయుఁడు ” టివియెను.

సమీపమున నిలువఁబడి చూచుచున్నహిందూజను లీచూట లను విని హరినామస్మరణము సేయనారంభించిరి చప్పటులు చఱచుచు “ ధన్యగావుజీ ! ధన్యగావుజీ ! ధన్యసీతారామచహాశయా ! కాజీ సాహేబువారికి జయచుగుఁగాక ! దీనుడైనగంగారాముని విషవలయును ” అని యేఁగ్రీవముగఁ బలికిరి.

“ సీతారామునివాక్యములు విననివారు హరిధ్వనిని విని తాము ను హరినామస్మరణము చేయుచుండిరి. అంతటను కోలాహలము కలిగెను. కాజీసాహేబు విస్మితుఁడై సీతారామునిగూర్చి “ రాయమహాశయా ! మీరేమిచెప్పుచున్నాగు ? మీరు మీప్రాణముల నిచ్చుట కీతఁడు మీకేమికావలయును ? ” అని యడిగెను.

సీతా—ఇతఁడు నాకు సహోదరునికంటెను, పుత్రునికంటెను, మిగుల సమీపబంధుఁడు. ఎందువలన ననఁగా—నీతఁడు నాకు శరణాగతుఁ డైనాఁడు. హిందూధర్మశాస్త్రమునందు సర్వస్వము నిచ్చి యైనను ప్రాణములనిచ్చియైనను శరణాగతుని రక్షింపవలయు నన్నవిధి

యున్నది. పూర్వ మాశీనగమహారాజు తనశరీరమును కోసి మాంసమును కత్తిరించి యిచ్చి యొకయల్పశ్రాణి ప్రాణములను గానాడెను. ఆ కారణమున నాప్రాణములను దీసికొని యాతనివిడిచివెట్టవలయును "

కాజీ సీతారామునివై, గొంచె మనుగ్రహించి షాహసాహేబును కొంచెముదూరమునఁకు, బిలుచుకొనిపోయి యాతనిచెవిలో నేమేమియో చెప్పి, " ఈచునుష్యుఁడు పదివేల మొహరీల సిచ్చెదనని చెప్పుచున్నాఁడు. తీసికొన్నయెడల సర్కారువారికోశమును, మఱితవృద్ధియగును. పదివేలమొహరీలను పుచ్చుకొని యీమందభాగ్యుని విడువఁగూడదా ? " అనియెను.

షాహసాహేబు, "వీరిద్దరినికూడఁగలిపి యీగోతిలో బాతిజేయవలయు ననియే నాయుద్దేశము. ఇందుల కేమిచెప్పెదవు?" అనియెను.

కాజీ—తోబా ! తోబా ! అది నావలనఁ గాదు. సీతారామరాయ లేయపరాధమును చేసినవాఁడు కాఁడు అంతయుకాక యాతఁడు మాననీయుఁడను' గణనీయుఁడను సచ్చరిత్రుఁడనుగూడ నైయున్నాఁడు " అనియెను.

ఇంతవఱకు గంగారాముఁ డేమాటయును చెప్పకయే మనసు సందు తనకు నిష్క్రమితిదని తెలిసికొనియుండెను. షాహసాహేబుతో, కాజీ యే కాంతముగ మాటలాడుటను చూచి చేతులు జోడించుకొని కాజీనిగూర్చి, " హుజూరువారి యభిప్రాయ మెట్లుండునో తెలిసికొనఁ జాలకుంటేని. అయినను నీదీనుని యొకనియపరాధమునకై మఱియొక నిప్రాణములను దీసికొనుటయేమిన్యాయము ? సీతారాముని ప్రాణములనుదీసికొని నాకుఁ బ్రాణదానము చేయుటకు నేనంగీకరింపను. ఈ శృంఖలములచేతనే నాతల పగులఁగొట్టుకొందును " అనియెను.

•• అప్పుడు జనసంఘమునందొక్కఁడు " ముసల్మానునిచ్చే రక్షిం

వఁబడుటకంటె శృంగులములచేఁ దల పగులఁగొట్టుకొని చచ్చుటయేమేలు ” అని యఱచెను.

ఇట్లు చెప్పినయాతఁడు చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁడే ! ఆతఁడిప్పుడు చెట్టుమీఁదలేఁడు. ఇది విని జనూదారుఁ డొకఁడు “ వానిని పట్టుకొనుఁడు!” అని కేకవై చెను. కాని చంద్రచూడతర్కాలంకారుని పట్టుకొనుట సామాన్యమైనపని గాదు. ఆతని నెవ్వగును పట్టుకొనలేదు. ఇట్లుండఁగా శృంగులములచేఁ దల పగులఁగొట్టుకొనుమని చెప్పినమాట విని పాహసాహేబు భయపడి జీవించియున్న చునుష్యుని పూడ్చివేయుచుండఁగోఁ జూడవలయుననునభిప్రాయము సిద్ధింప దని యోచించుకొని క్షాజ్ఞీని పిలిచి “ ఇక నాతనికి సంకెలలతోఁ బనిలేదు. వానిని తీసివేయవలయు నని యాజ్ఞాపింపుము ” అనియెను.

కాజీసాహేబు యాజ్ఞాపించెను. కమ్మరివచ్చి గంగారాముని సంకెలలను దీసివై చెను. ఇక కమ్మరి యక్కడనుండనలసినపని లేదు. అయినను సర్కారుసంకెలలును, బేడీలును, నాతనియధీనముననుండవలసినవే యగుటచే వానిని దీసికొనిపోవుటకై యాతఁడు పచ్చియుండెను. అంతేకొకయింకను నేదోరహస్యమున్నది. తెల్లవారుజామునచంద్రచూడతర్కాలంకారునిచేతిప్రసాదము నాకమ్మరికొంతస్వీకరించియుండెను.

అప్పుడు ఫకీరు “ ఇంక నాలస్య మెందులకు ? ఆతనిని పాతివేయుట కాజ్ఞయీయవలయును ” అనియెను.

ఇదివిని కమ్మరి “ ఈతనికాలియం దింకను బేడీలున్నవే! సర్కారుబేడీ లూరక పాడుచేయుట యెందులకు ? ఇప్పుడు మంచిలోహము దొగకుట లేదు. ఈదుష్టజనసంఘముకూడ హెచ్చుగా నున్నది. వారందఱికిని బేడీలుచేయుట నాకుఁ జాలకష్టముగనుండును ” అనియెను.

కాజీ యీమాటలను విని యాతనికాళ్లనున్న బేడీలు తీసివేయు

ట కాజాపించెను. తతఁ యే బేడియ తీసివేయఁబడియెను.

శృంఖలావిముక్తుడై గంగారాముఁ డటునిటు చూచెను. తగు వాతనాతఁడొక యద్భుతమైన కార్యమును చేసెను. దగ్గర నీతారామరాయలు నిలువఁబడియుండెను. ఆతనిచేతయందు గుఱ్ఱపుకొరడా యున్నది. ఆకస్మికముగా దానినందికొని గంగారాముఁ డొక్కపరుగునఁబోయి యక్కడ నూరక నిలుచుండియున్న నీతారామరాయలగుఱ్ఱముపైఁ గూరుచుండి కమిచితో నాగుఱ్ఱము నొక దెబ్బ కొట్టెను. మహాతేజస్వినియైన యాగుఱ్ఱము దెబ్బతిగిలినతోడనే యొక్కదాఁటున గోరీగోతనిదాఁటి సిపాయిలపైఁ బడి జనసంఘమునుండి యుడాయించుచు బరుగెత్తుకొనిపోయెను.

ఈ కార్య మంతయును మెఱపు మెఱయ నంత సేపటితో జరగిపోయెను. ఇది చూచినతోడనే ప్రేక్షక మహాజనసమూహమునుండి హరి నామస్మరణముతోఁ గోలాహలము బయలు వెడలెను. సిపాయిలుఁ, పట్టుకొనుడు! పట్టుకొనుడు!" అనియఱచుచు వెనుకఁ బరుగెత్తసాగిరి. కాని యందువలనఁగూడఁ జాల గందరగోళమయ్యెను. వేగముగాఁబోవుచున్న గుఱ్ఱమునకుముందున్న జనులు భయముతోఁ గొంతకొంత మార్గమును వదిలివేయుచుండిరి. అందువలన గంగారామునకు ములభముగా మార్గముదొరకెను. కాని సిపాయిలకుమాత్రము త్రోవదొరకలేదు. వారిముందువై పున జనులు దట్టముగఁ ద్రోసికొనివచ్చినిలువఁబడిరి. అందువలన వారికి నాయుధచాలనములవలనఁ ద్రోవచేసికొనుచు పోవలసివచ్చెను. ఆసమయన ముందుగుంపునుండి యస్త్రధారులును బలహతులునగు చునుష్యుల నేకు లాసిపాయిలకెదురుగవచ్చి నిలుచుండుటను చూచి సిపాయి లత్యాశ్చర్యముపొందిరి. అప్పుడు మఱికొందఱుసిపాయిలువచ్చిరి. వారినిచూచి యింకను ననేకులగుహిందువులు, కత్తి, కఱ్ఱ

మొదలగు నాయుధములను ధరించినచ్చి వారిదారి నడ్డగించిరి. అప్పుడు డుభయపక్షములకును ప్రబలయొద్దము ప్రారంభ మయ్యెను.

అప్పుడు కాజీ, కోపముతో సీతారామరాయలను చూచి .. ఇది యేమిపని?" అని యడగెను.

సీతా—నాకిది యేమియును తెలియదు.

కాజీ—తెలియదా ? ఇదియంతయు నీపనియేయని నిశ్చయముగాఁ దెలిసిపోయినది.

సీతా—అట్లేయైనయెడల నిరాయుధుడనై మీయెదుట నిలిచి యిట్లెల వేడుకొందును ?

కాజీ—ఇప్పుడు మీప్రార్థనము నంగీకరించితిమి. ఈగోత్రలో మిమ్ముల నేపాతివేయుదుము.

ఇట్లుచెప్పి కాజీ కమ్మరిని పిలిచి ..ఈతని చేతులకు సంకెలలును, కాళ్లకుబేడీలను వేయుము" అనియెను. ఫౌజుదారునియొద్దనుండి మఱింత సైన్యమునుదీసికొని స్వయముగా రావలయునని చెప్పి కొందఱిని పంపించెను. కొంతమంది ఫౌజుదారునియొద్దకుఁ బోయిరి. కమ్మరి వచ్చి సీతారాముని పట్టుకొనియెను. వృత్రూహాథయై యున్నయావనల క్షియంతయును చూచెను.

ఇట్లుండఁగా గంగారాముఁ డతికష్టముమీఁద నాప్రదేశమునుండి నిరంతరాయముగ వెడలిపోయెను. కష్టమెందుల కనఁగా, ఆతఁడు పోవుచుండఁగా నాజనులనడుమ పెద్ద యల్లగులు రేగెను. అతిభయంకరమైన కోలాహలము పుట్టెను. జనులందఱును ముందునకుఁ ద్రోసికొని వచ్చుచుండిరి. ఇందువలన నాతనిగుఱ్ఱము మిగుల బెడరి యతివేగముగఁ బోవఁజాలదయ్యెను. గుర్రపుసవారునం దంతసమర్థుఁడు కాకపోవుటచే నాతఁడు తనయిష్టమివచ్చినరీతిని పోజాలక ముందేనుగునో "తెలి

యకుండ గుఱము తీసికొనిపోవుచోటికే పోవుచుండెను. పోవునప్పుడు, “చంపుడు! చంపుడు!” అనుశబ్దముమాత్ర మాతనిచేవులః బడియెను.

జనులనడుమనుండి యేదో యొకరీతిని బయటఁబడి గంగారాముడు గుఱమునుండి దిగి ఏమిజరగుచున్నదో చూడవలయు నని యొకమఱిచెట్టువె కెక్కిచూచెను. అప్పటికి మహాకణము జరగుచుండెను. ఆమహాజనసంఘము రెండుపాయలుగ విడిపోయెను. ఒకవైపున ముసల్మానులు. మఱియొకవైపున నంగఱుచు హిందూజనులు. ముసల్మానులకు ముందు కొంతమంది సిపాయిలుండిరి. హిందూజనులకుముందు డాలుకత్తులు గలవాగుండిరి. హిందువులు చిన్నవయసుగల బలవంతులగుపురుషులగుటయేగాక సంఖ్యయందుఁగూడ హెచ్చుగ నుండిరి. కొలదిమంది ముసల్మానులుమాత్రము వారి నెదిరించుచుండిరి. అనేకులు పాటిపోవుచుండిరి. హిందువులు “చంపుడు! చంపుడు!” అని కేకలువేయుచు వారిని వెన్నాడి తఱముచుండిరి.

“చంపుడు! చంపుడు!” అనునీశబ్దమువలన భూనభౌంతరాళములు ప్రతిధ్వనించుచుండెను. యుద్ధముచేయుచున్నవారును “చంపుడు! చంపుడు!” అని కేకలు వేయుచుండిరి. “చంపుడు! చంపుడు!” అనుశబ్దమును విని హిందువులు నాల్గుదిక్కులకును పరుగెత్తుచుండిరి. గంగారాముడు “చంపుడు! చంపుడు!” అనునీశబ్దమధ్యమునందు “చండికి జయమగుఁగాక!” అనుశబ్దమునాలకించి యత్యాశ్చర్యమును పొందెను. “చండికి జయమగుఁగాక! తల్లిచండిక వచ్చినదా? చండిక యాజ! చంపుడు! చంపుడు! చంపుడు!” అనునీశబ్దములను విని “ఇదేమైయుండును?” అని యనుకొనుచు సంతోషముతోఁ జూచుచుండఁగా మహామహీరుహశ్యామలపల్లవమధ్యమునఁ బ్రకాశించుచున్న చండికొమ్మార్తి రెండుకొమ్మలమీఁదను రెండుపాదముల నుంచి యెడను

చేతితో నొకసన్ననికొన్నును పట్టుకొని కుడిచేతితో, జీర చెఱుగునువీసరి
 త్రిప్పుచు ..చంపుడు! చంపుడు! శత్రువులనుచంపుడు!” అని కేకలు
 వేయుచుండెను—చీరచెఱుగు తీర్చినదిగుచుండెను. అనావృతమైవిడి
 పోయినయోగుల్బలంబిత కేశదామము గాలిచే నల్లనఁ చూగియాడుచు
 డెను. చరణభారముచే గొమ్మలురెండును జవ్వునవంగి వడఁకుచుండె
 ను. మీదికి బోవుచుండెను—క్రిందికి వచ్చుచుండెను—దానితోఁగూ
 డి నామనోహరమాధురీమూర్తియు, బైకిలేచుచుండెను—క్రిందికి దిగు
 చుండెను—ఆసింహవాహన సింహమువై నిలిచి రణరంగమున కుఱుక
 నుంకించుచున్నట్లు కానఁబడుచుండెను. రాక్షసనంహార మునప్రమత్తయై
 మహాకాళి— “చంపుడు! చంపుడు! శత్రువులనుచంపుడు!” అ
 నుచున్నట్లు తోచుచుండెను. శ్రీకి సిగ్గులేకుండఁ బోయినది—జ్ఞానము
 లేకుండఁ బోయినది—భయములేకుండఁ బోయినది—విరామము లే
 కుండఁ బోయినది—ఊరక “చంపుడు! శత్రువునుచంపుడు! డేవత
 లశత్రువు! మనుష్యులశత్రువు! హిందువులశత్రువు! నాశత్రువు—
 శత్రువునుచంపుడు!చంపుడు!” అని కేకలువేయుచుండెను. మీదికె
 త్తినహస్తము—ఆహా! ఎంతసుందరమైనహస్తము! ఆప్రకాశమైనయ
 ధరము, ఆవిస్ఫారితమైననాసిక—ఆవిద్యున్నయమైన కటాక్షము—ఆస్వే
 దాక్షమైనలలాటము—ఆశ్రమబిందుసంసిక్తంబులగుచూర్ణకుంతలముల
 శోభారమణీయకము—హిందువులందఱునాదిక్కునకే చూచుచుండిరి.
 చూచి “తల్లీ!చండికా!జయమగుగాక!” అనిపరుగెత్తుచుండిరి. గంగా
 రాముడు మొదట నిజముగా చండికాదేవియే యవతరించి వచ్చినదని
 యనుకొనియెను. తుదకుశ్రీయని తెలిసిభయవిస్మయములకులొనయ్యెను.

ఈచండికోత్సాహమువలన హిందులకే యుద్ధమునందు జయ
 ము కలిగెను. చండికాబలమువలన బలిష్ఠులై యున్నహిందువుల య్శాధ్ధ

త్యమును ముసల్మానులు సహింపలేకపోయిరి. వారుతిట్టుకొనుచు పలాయితలై పోయిరి. కొంతసేపటిలోనే రణక్షేత్రము ముసల్మానుజనశూన్యమై పోయెను. అప్పుడు గంగారాముఁడు చూచుచుండఁగనే యొక బలాఢ్యుఁడు నీతారామరామలను భుజములపై నెత్తికొని మిగిలిన వారెల్లగునాతెనిచుట్టిరా నాచండికయున్నచోటికి వచ్చెను. వెనుక నొకఁడు నటకఁబడిన పాహసాహేబుతలను బల్లెపు మొనకుఁదగిలించుకొని వచ్చుచుండెను. అప్పుడు శ్రీయునాకస్మిక ముగవృక్షమునుండి భూమిపైఁ బడి మూర్ఛిలెను. గంగారాముఁ డప్పుడు చెట్టువెనుండి యురికెను.

ఆ తి వ ప్ర క రణ ము.

ఈసమయమున ఫౌజుదారుఁడు, మందు, గుండు, తుపాకి, ఫిరంగి మొదలగువానిని దీసికొని సైన్యసమేతుఁడై విద్రోహులను సంహరించుటకై వచ్చుచుండె నని గందరగోళము కలిగెను. మందుగుండు మొదలగువానియెదుట డాలుకత్తు తేమిపనిచేయును? ఒక్కనిమిషములో నామైదానమంతయు జనశూన్యమైపోయెనని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఎన్నఁడును గత్తి మొగమైన నెఱుఁగక యుద్ధమొనయెడలశత్రువులను చీల్చి వేసిజయమును పొందుదుమని దర్బములుపలికినవీరపురుషులందఱునిప్పుడు “ యుద్ధమువలదని మొట్టమొదటనే చెప్పితిమి ” అని యనుచు వెనుకదిరుగకుండ వగరుచుకొనుచు గృహభిముఖులైపోయిరి. యుద్ధముతో సంబంధము లేనివారు “ ఊరి దేవరవచ్చి వేఱు దేవరను

చంపరాగా శంకరదేవరచు చెరువులో బారవేసి రను సామెతకువచ్చి
నది ” అని సీతారాముని, గంగారాముని నానావిధములఁ దిట్టుకొను
చు నార్తనాదములతోఁ బలాయితు లగుచుండిరి. కొంచెము సేపటిలో
నే ప్రేక్షకజనసంఘముంతయు సంతస్థితమై పోయెను. ఆమైదానమం
తయు నెప్పటివలె నిర్మానుష్యముగ నుండెను. ఆచెట్టుమొదట చంద్ర
చూడుడు, సీతారామరాయలు, గంగారామదాసు, మూర్ఛితయైపడి
యున్న శ్రీ యును మాత్రమేయుండిరి.

సీతారామరాయలు గంగారామునితో “ సీతనాగుఱ్ఱము నవ
హరించి పలాయితుడవై వచ్చితివే ! దానినేమిచేసితివి ? అమ్మకొని
తివివేసితివా ? ” అనియడిగెను.

గంగా—(నవ్వుచు) “ లేదు. గుఱ్ఱమును బయట విడిచి వచ్చి
తిని. ఆజయ్యయ్యేనేని పట్టి తీసికొనివచ్చెదను.

సీతా—దానివై నెక్కి పాటిపొమ్ము.

గంగా—మిమ్ములను విడిచివేసినా ?

సీతా—నీచెల్లెఁగోఱకు విచారింపవలదు.

గంగా—మిమ్ములవిడిచి నేను పోజాలను.

సీతా—నీవు మహానదిని దాటిపొమ్ము ! నీవు శ్యామాపుర
ము నేఱుగుదువా ?

గంగా—అది నేనెఱుగనా ?

సీతా—శ్రీఘముగా నక్కడకుఁ బొమ్ము ! అక్కడ నన్ను మ
రలఁ జూడఁగలవు. లేనియెడల నీవు జీవింపజాలవు.

గంగా—నేను మిమ్ములను విడిచిపో లేను.

సీతారామరాయలు కనుబొమలు ముడివైచి “ నేనిప్పుడు ఘో
రదారునియొద్దకుఁబోయెదను—నీవును రాతోవచ్చెదవా ? ” అనియెను.

ఈమాట చెవులబడినతోడనే గంగారాముడు సీతారాముని భూభంగమును చూచి నిరుత్తరుడయ్యెను. సీతారామరాయలు కొంచెము కోపముతో మాటలాడుచుండఁగా గంగారాముడు భయపడి గుడ్డిమును వెదకుటకై వెడలిపోయెను.

ఇంతలో చంద్రచూడుడు మూర్ఛితయై పడియున్న శ్రీని తరుఫ్ఫత్తములతో మంత్రించుచుండెను. దీనినే యిప్పుడు నాగరికతగలవారు “ మెస్సరిజమ్ ” అనియెదరు. కొంతసేపటిలో నేందువల్లన నైననేమి — శ్రీయును సచేతనయై మెల్లమెల్లగ లేచి కూర్చుండి మేలిముసుగును సరిగా ముఖముమీదికిఁ దీసికొనియెను. అటునిటు చూచి లేచి నిలువబడియెను. తరువాత నెవ్వరితోడ నేమియును చెప్పక రే నగరాభిముఖయై వెడలిపోవుచుండెను.

ఆమె కొంచెముదూరము పోయినతరువాత సీతారాముడు చంద్రచూడునితో, “ మీరు దానివెనుకనే పోవలయును. దానిరక్షణము కొఱకు చేయవలసిన యేర్పాటులన్నియును చేయవలయును. మీకింత కంటె చెప్పవలసినదేమున్నది? ” అని చెప్పెను.

చంద్ర—సీవిక్కడనుండి మఱియేమి చేసెదవు ?

సీతా—అది యింకను నిశ్చయింపబడలేదు. మీరు శ్యామా పురమునకు దయచేయవలయును. బ్రదికియుంటినేని నేను నక్కడకు వచ్చి మీదర్శనము చేసికొందును.

చంద్ర—చంద్రచూడుఁ డిది యంతయును విని విషణ్ణహృదయుడై సీతారామునియనుమతిని పొంది శ్రీవెనువెంటనే పోయెను. ఆగురుశిష్యులిద్దఱును పరస్పరహృదయాభిప్రాయముల నెఱిగినవారే యగుటచే చంద్రచూడుడు విశేషించి మాటాడలేదు.

అందఱును వెడలిపోయిరి. ఆమెదాసమున నిక నెవ్వరును లేరు.

సీతారాముఁ డొక్కఁడుమాత్రమే యుండియుండెను—ఆచెట్టుమొదట నున్న యేకొమ్మనైఁ జండికామూర్తియైన శ్రీ నిలువఁబడి నుహారణ విజయమును జేకూర్చినదో ఆకొమ్మను చేతితోఁబట్టుకొని యాతఁ డొక్కఁడే నేలపై నిస్తబ్ధుఁడై నిలువఁబడి యుండెను. మనయందఱకును మనభవిష్యజ్ఞీనయాత్రనుగూర్చి శాసించుమాహూర్త మేదోయొకనమయమున తటస్థమగుచుండును. మనభవిష్యజ్ఞీవిత మామహూర్తము ననుసరించియేయుండును.

సీతారామున కివ్వడట్టినమయము తటస్థించెను. ఆతఁడట్లే నిలువఁబడి తనమనస్సేనందు “ఈవ్యాపార మేమి? ఇట్లెందులకు జరగినది? దీపివి. చేసినవారెవరు? ఇది మంచిదగునా? ఇందులకుఁ గారణమేమి? దీనికుసాయ మేమి? దీనిలక్షణమేమి?” అని యీవిధముగా యోచించుకొనుచుండెను.

ఆతఁ డేవంకఁ గన్నుమలపి చూచినను ముసల్మానులదురాచారములే కానఁబడుచుండెను.

ఆతనికి దేవదానవులచరిత్రము స్ఫురణకువచ్చెను. వృత్ర—శరీబర—త్రిపుర—సుంద—ఉపసుంద—బలి—ప్రహ్లాద—విరోచనాద్యసురులను చంపినవారెవరు?—వాఁడెందుకొఱకు చంపఁబడిరి—వారెందులకుసృజింపఁబడిరి—ఎందుకొఱకు తిరిగి నాశనము చేయఁబడిరి? అనుయోచనముకలిగెను.

అనంతరము రాక్షసులనుగూర్చియు, మనుష్యులనుగూర్చియు యోచించెను—“ రావణ—కుంభకర్ణ—ఇంద్రజిత్—అలంబస—హడింబ—బక—ఘటోత్కచ—దంతవక్త్ర—శిశుసాల—ఏకలవ్య—కుర్యోధన—కంస—జరాసంధాదులను సంహరించినవారెవరు? వారెందులకు చంపఁబడిరి? నహుషుఁడేల యజగరుఁడై పోయెను? ” అనియూ

హించెను.

మానసిక సంబంధమైన నిరంకుశదురంతచింతాప్రవాహమున తుదకాతనికిఁ దేలినసారాంశము—“దైవము” అని స్థిరపడియెను. దైవమనఁగా విధ్యుక్తమైన ధర్మము.

అప్పుడు సీతారామునిహృదయము అద్భుతమైన మహాత్కార్యలోచనమున మగ్నమయ్యెను. ఒకదీపమును చూచుచుఁ గన్నుమూసికొనినను సూక్ష్మప్రకాశమైన కిరణలేశ మొకటి యాకన్నులకుఁ దోచి యది మొదట భ్రమయనియు, తరువాత నిశ్చయమైన ప్రకాశమే యనియు నెట్లు గోచరించునో, అట్లే సీతారాముని హృదయాంతరాళమున నొకసూక్ష్మతరజ్యోతిచ్ఛాయ తిళుక్కున మెరిసినట్లయ్యెను. అరణ్యమునందలి జీర్ణపర్ణావళీమధ్యమునం బడినస్ఫులింగము మెఱుఁగుడుఁబురువుపలె సూక్ష్మతరమైయున్నను, ఎట్లు తేజస్సంబంధమైనదిగాఁ దోచుచున్నదో, అట్లే తనహృదయమునం దోచిన సూక్ష్మతరజ్యోతిచ్ఛాయయును మహత్తర తేజస్సంబంధమైనదియే యని సీతారాముఁడు భావించుకొనియెను.

ఆహా ! హృదయాంతరాళమునఁ బ్రశాశించుచున్న తేజోరాశియెంతమధురమైనది ! ఎంతస్వర్గతుల్యమైనది ! దీనియెదుట స్వర్గముకూడఁ బేరులేకుండఁ బోవుచున్నదిగదా ! ఏవురుషుఁడు తనహృదయాంతరాళమున నిట్టి తేజము నొక్కసారి చూడఁగలుగునో, యాతఁ డాయానందము నెప్పటికైన మఱవఁగలఁడా ? సుఖప్రతిభయే జంగదానందమునకు సారభూతమైనది ! నాశనరహితమైన సత్స్వరూప సాక్షాత్కారమును చేయునది ప్రతిభయేకదా !

సీతారాముఁడు తనహృదయమునం దొక తేజఃకణము, మెఱుఁగుబురువుపలె మినుకుమినుకుమని మెరియుచున్నదని భావించుకొని

- యెను. అరణ్యమునందలి జీర్ణ పర్ణ రాశినుధ్యమునం బసిన ఖర్జూరమున
వంటి యగ్నికణము క్రమక్రమముగా నెట్లు వ్యాపించి ప్రజ్వరిల్లునో
యట్లే తనహృదయమునందలి తేజస్సుగింగమును వ్యాప్తమై ప్రజ్వరిల్లు
చున్న దని యనుకొనియెను. చూచుచుండఁగ నే యనేక మూలై న యెం
డుటాకుల నగ్ని ముట్టుకొనుచున్నట్లు కానవచ్చెను. ఆయంధకారబంధు
రమైనవన మంతయును క్రమముగాఁ దేజోమయ మగుచుండెను. క్ర
మముగా శ్యామలపల్లవములయందలి శ్యామలవర్ణము పోయి సము
జ్వలహరిద్రప్రభలు గానవచ్చుచుండెను. ప్రతిపుష్పమునందును, ప్రతి
ఫలమునందును ప్రతిపత్రమునందును, ప్రతిలతయందును, ప్రతిశాఖ
యందును సముజ్వలజ్వాలలు ప్రకంపితము లగుచుండెను. అంతయు
నుజ్వలతేజోమయ మగుచుండెను. తుదకది ఘోరమైన దాహనలము
గమా తెను—ప్రతిపదార్థము నగ్ని జ్వాలామయమయ్యెను—అంతరా
ళము సహస్రసూర్యప్రభా భాసమానమై కానవచ్చుచుండెను. సీతారా
మున కప్పుడు తనహృదయమునందలియాచుహత్తర తేజముయొక్క గూ
ఢార్థ్యము విశదపడియెను. ఆకస్మికముగఁ దనహృదయాంతరాళంబునఁ
దోచినయాచుహత్తర తేజోమయప్రభాకరమండలముపేరు “ధర్మగా
జ్యస్థాపనము” అనిగ్రహించెను—ఆసూర్యమండలముచే నఖిలాంధకా
రమును ఖలమైపోవు నని తెలిసికొనియెను.

హృదయమునం దీభావ ముదయించినతోడనే సీతారామరాయ
లు శాంతి వహించి యుండలేకపోయెను. హృదయాంతరాళమున ప్ర
తిభ యుద్దిపించుచుండఁగా నెవ్వరు శాంతి వహించి యుండఁగలరు ?
ఆప్రతిభాప్రథమోచ్ఛ్వాసముననే యాతఁడు భుజాస్ఫలనము చేసికొ
నుచు “ఈనా బాహువు—ఇదిశక్తివిహీనమైనదా? నేనీచేతితో ఖడ్గము
ను ధరించినట్లు మఱి యెవ్వరు ధరింపఁగలరు?—నావలె మఱియెవ్వరు

శుశాకులను గుఱివెట్టి కాల్యగలగు?—ఇట్టిబలన తరమైనమాట్టి యీ పంచమున గుఱియెవ్వరికిఁ గలదు?—ఈనానాలుక యందు వాగ్దేసప్రసాదము లేదా?—జనులహృదయములను నావలె నెవ్వరాకర్షింపఁగలరు? నాకుఁ గౌశలము లేదా?—

ఇట్లనుకొనుచుండఁగా సీతారామునితలవైఁ బిడుగుపడి ట్లమ్యోను. ఆతనిహృదయమునందలితేజ మొక్కసారిగ నదృశ్యమైపోయెను. ఆతఁడు “ఏమియిట్లనుచున్నాను. ? నేను పిచ్చివాఁడ నైతివా? నేనేమి చేయుచున్నాఁడను? నేనెవ్వఁడను? నేనెంతటివాఁడను—అల్పపిపీలికానమానుఁడను. నముదతీరమునందలియును; రేణువును. నాకింత గర్వమా? ట్టిజ్ఞానముగలనేనా సామ్రాజ్యమును గూర్చి కూలొచ్చిచుట్టడిచీ! మనుష్యునిబుద్ధి యెంతటిది!” అని యనుకొనియెను.

అప్పుడు సీతారామరాయలు మనోవాక్కాయములచే జగదీశ్వరునియందు తనచునస్సును లీనముచేసికొనియెను. అనంతమై, అవ్యయమైయున్న యఖిలప్రపంచమునకును మూలకారణుఁడై నట్టియు, సర్వజ్ఞులకును ప్రాణస్వరూపుఁడై నట్టియు, సర్వకార్యములకును ప్రసర్తకుఁడై నట్టియు, సర్వకర్మములకును ఫలదాతుకుఁడై నట్టియు, సర్వాదృష్టములకును నియంత యైనట్టియు, నాపరమేశ్వరుని పరిశుద్ధజ్యోతిర్నయానంతప్రకృతినిగూర్చిధాన్యముసేయ నారంభించెను అప్పుడాతనికాతఁడే శక్తి; ఆతఁడే బాహుబలము; ఆతఁడే ధర్మము; అని తెలియనచ్చెను. ధర్మచ్యుతమైనబాహుబలము పర్యవసానమున దుర్బలమైపోవుననియును తెలిసికొనియెను. సీతారామరాయలప్పుడు “ధర్మమే ధర్మరాజ్యసంస్థాపనోపాయము” అనియును తెలిసికొనియెను.

సీతారామునిహృదయము స్వచ్ఛమై, సంతృప్తమై, ప్రశాంతమయ్యెను. అప్పుడు సీతారాముఁడు చూడఁగా నామైదానమంతట నశ్వామాధులైన ముసల్మాను సెనికులు నిండియుండిరి.

పడవ ప్రకరణము.

ముసల్మానులైన సైన్యము బయలుదేరుటకు మాందే విదోహనులందఱును మైదానమునుండి వారిపోయి రసి ఫౌజుదారునకు వర్తమానము పచ్చుటచే నా సైన్యము యుద్ధముచేయుటకు గాక విదోహనులను బంధించుటకు మాత్రమే పంపబడియెను. అసంఖ్యాక మైన యాసేనయాప్రాంతమునకు వచ్చి యందెవ్వరు సగపడక పోవుటచే గొందఱు సైనికులు పల్లెలలోనికిని, ఊటికొండలు సగరములోనికిని వెడలిపోవుచుండిరి. వారిలో నొకఁడు సీతారాముని యొద్దకు వచ్చి “నీవెవ్వరు?” అనియడిగెను.

సీతా—చునుష్యుడను—

సిపా—అది నేనెఱుగుదును—చూచుచు నేయున్నాను—నీ పేరేమి?

సీతా—అయ్యా! నా సేకుతో నీకు, బనేమి?

సిపా—నీవు బుద్ధిహీనుడవు.

సీతా—కావచ్చును.

సిపా—నీవు దొంగవా?

సీతా—అట్లే తోచుచున్నదా?

సిపా—నీవు నీచునినలెనున్నావు.

సీతా—క్షిల్లీపాదుషాకర్తెనా?

సిపా—ఏచున్నావు?

సీతా—నీవు నన్ను ధిక్కరించు తెందులకనియనుచున్నాడను.

సిపా—నిన్ను పట్టి బంధించెదను.

సీతా—అందుల కాక్షేపణ మేమి?

సిపా—నడువుము!

నీతా—ఎక్కడకు ?

సిపా—చెఱనాలకు—

నీతా—నరే. తోవచూపింపుము. కాని, నీవు గుఱ్ఱముమీఁదను— నేను కాలినడకను—నీతో వచ్చుటయెట్లు ?

సిపా—గుఱ్ఱమును మెల్లగ నడవెదను. నాతోఁగూడ రమ్ము.

సిపాయిసాహేబు గుఱ్ఱమును మెల్ల మెల్లగ నడపించుకొని పోవుచుండెను. నీతారాముఁ డాతనితోఁగూడఁ బోవుచుండెను. ఆసిపాయి మార్గమునం దొకపదాత్మిసైనికుని చూచి “ ఈమనుష్యుఁడు దొంగ; ఈతనిని కారాగృహాధికారియొద్దకుఁ దీసికొనిపోమ్ము ” అని యాజ్ఞాపించెదను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

చంద్రచూడతక్కాలంకారుఁడు శ్రీని తీసికొని నిరంతరాయముగ నగరమునఁ బ్రవేశించెను. అందొక రహస్యమైనగృహమున కామెను తీసికొనిపోయి “తెల్లీ ! లోపలకురమ్ము ! ఇక్కడ మహాకాళి యున్నది. ఇది చాలభద్రమైన ప్రదేశము. మహాకాళికి నమస్కరించి పోవుదము. ఆమె మనకు మేలుచేకూర్పును ” అనియెను.

శ్రీయును లోనికిఁ బోయి చూచెను. ఆగృహము బాగుగఁ దీర్చి కట్టఁబడి యుండెను. అందొకగదియం దొకమహాకాళీవిగ్రహముండెను. బిల్వపత్రములచేతను, పుష్పములచేతను ఆమూర్తి కప్పు

వడి యుండెను. ఆయింటియం ది క నెవ్వరును లేరు. కాని యెనుబది మేండ్లనృద్ధు గాలగు బ్రాహ్మణియొక్కతెమాత్ర ముండెను. ఆమెయే దాని కధికారిణిగా నుండెను. ఆమె చంద్రచూడుని చూచి “ తర్క బాబా ! ఏమి నాయనా ! ” అనియెను.

చంద్ర—ఏమమ్మా ! జగన్నాథపూజ యెట్లు జరుగుచున్నది ?

నృద్ధురాలికి శ్రవణశక్తి తక్కువగుటవలన చంద్రచూడునిపర శ్వమున కుత్తరముగా “ నీహోడి మల్లునిచునుమని కింకను జ్వరము తగ్గలేదు. అందుమీఁద విరేచనములు కూడను—తల్లి చండికయే కాపాడవలయును ” అనియెను.

∴ ఇట్లే నాలుగైదుప్రశోత్తము లైనమీఁదట చంద్రచూడుడు శ్రీహో “ సీవీనృద్ధబ్రాహ్మణియింటియందు నేడును రేపును నిలిచి యుండుము. గంగారామూడు స్వస్థవడినతరువాత నిన్నాతనియొద్దకుఁ జీసికొని పోయెదను. నీస్వగృహమునకుఁ బోయియుండుట కెట్లు వలను పడును ? అంతేకాక ముసల్మానులభయముకూడ నున్నది ” అనియెను.

శ్రీ—తామూరుమహాశయా ! ఈముసల్మానుల దుర్మార్గ మింక నెంతకాలముండును ? శాస్త్రములం దేమియును వ్రాయఁబడియుం డలేదా ?

చంద్ర—తల్లీ ! ఏమియునులేదు. ఇది శాస్త్రములలోనిమాట గాదు. తల్లీ ! హిందువులశరీరమున బలముండినయెడల జరుగఁదగినది జరుగును.

శ్రీ—తామూరుమహాశయా ! హిందువుల శరీరమున బలము లేదా ? ఇప్పుడు మీరు స్వయముగాఁ జూచితిరి గాదా ?

ఇట్లు చెప్పచుండఁగా శ్రీ గర్జించుచున్న యాఁడుసింగమునలె నుప్పొంగుచుండెను.

చంద్ర—తల్లీ ! నేను చూచిన బలవంతులను నీబలమే—

తిరిగియట్లుగునా ?

గర్జించుచున్నసింహియు సిగ్గుచే మొగము వంచుకొనియెను. తిరిగి మొగమెత్తి “ హిందువులశరీరమందు బలమేల లేకుండఁ బోయినది బలవంతుల చరిత్రముల నెన్నిటిని వినియుండలేదు ! ” అనియెను.

తీక్షణబుద్ధి యగు చంద్రచూడుడు ఆమె నాపాదమస్తకమును జూచి శ్రీకి వినబడకుండ తననునన్సునందు “ ఆడుది సామాన్యురాలు గాదు. సరియైన యాడుదానవు నీవే. నీవేనామననునకు వచ్చినదానవు. నేను నట్లే యోచించుంటిని ” అని యనుకొని ప్రకాశముగ “ హిందువులందు బలిష్ఠులైనపురుషులు లేకపోలేదు. ఉండియేయున్నారా—కాని, వారందఱును ముసల్మానుల పాదసేవకులై యున్నారు—ఇప్పుడు చూడు! సీతారామరాయలు చాలాడా?—సీతారామునివలన జరుగరానికార్యమున్నదా?—కాని సీతారాముడు రాజభక్తుడు—భాదుషావలన ననుగ్రహింపబడుచున్నాడు—ఆకారణముగ రాజద్రోహి కాజాలడు. చేయునది లేక తనధర్మమును కాపాడుకొనుచున్నాడు ” అనియెను.

శ్రీ—దానికేమియును కారణము లేదా ?

శ్రీ యిట్లు చెప్పి లజ్జచే నవనతముఖి యయ్యెను. పిమ్మట “ నేనబలను—మిమ్ముల నిట్లెందుల కడిగితి నో నేనెఱుంగను—మాతల్లి పోయినశోకముచేతను, మాయన్నకుఁ గలిగినవిపత్తువలనిభయముచేతను నామన సెట్లో చెదరిపోయి నాజ్ఞానమును, బుద్ధియు నశించిపోయినవి ” అనియెను.

చంద్రచూడుడు ఆమాటలను వినిపించుకొనకయే “ కారణమింకను కలుగలేదు. కలిగినయెడల నేమగునో నేజెప్పజాలను. ఎంత

కాలమువఱకు సీతారామునికి ముసల్బానులవలన తొందఱ కలుగకుండునో యంతకాలమువఱకు నాతఁడు రాజవిద్రోహకార్యముల నాచరించుటకు సన్నుతింపఁడని తోచుచున్నది ” అనియెను.

శ్రీ చాలసే పేమో యోచించుచుండెను. చాతకపక్షి యెట్లు మేఘమును నిరీక్షించుచుండునో, అట్లేచంద్రచూడు డామెముఖమును చూచుచు వేచియుండెను. శ్రీ చాలసేపతివఱకు నన్యమనస్కయై య్థాలోచించుచు సంజ్ఞాశూన్యురాలై యుండుటను చూచి చంద్రచూడుడు “ తల్లీ ! నీవిందుండుము. నేనుపోయి వచ్చెను ” అనియెను.

శ్రీ యందులకేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయలేదు. చంద్రచూడునినూట యామె చెవినిబడినట్లే లేదు. చంద్రచూడు డెదురుచూచుచునేయుండెను. ఆమెవదనమునందు ప్రతిభ యుదయించుట, అంతలో మాయమగుట, మరలస్థిరత్వము నందుట, ఆందోళిత మగుచుండుట మొదలగు లక్షణము లాతనికి విశదముగఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆకారణమువలన నాతఁడు ఫలాకాంక్షియై నిశ్శబ్దముగ నామెముఖమునందే దృష్టియుంచి చూచుచుండెను. శ్రీ తుదకు సుస్థిరయై, ప్రభుల్లముఖియై ప్రేకాశనూనములైనకటాక్షములు గలదయ్యెను. అప్పుడాతఁడు “ ఇప్పుడీమేఘము వర్షింపఁగలదు. చాతకమువలెఁ గాచుకొనియున్న నాతృష్ణయును తీరఁగలదు ” అని యనుకొనెను.

శ్రీ తనమేలిముసుగును గొంచెమోరచేసికొని కిందిల్లజ్జాయుక్తమైనచిటునవ్వు నవ్వి— “ రాకూరుమహాశయా ! ఇక నొకసారి యామైదానమునకుఁ బోయి రాఁగూడదా ? ” అనియెను.

చంద్ర—ఎందులకు ? ఇప్పుడచ్చట చాల సపాయము రాఁగలదు. నలువంకలను ఫౌజుదారుని సిపాయిలు తిరుగుచున్నారు.

శ్రీ—అక్కడ నేనొకవస్తువును విడిచివచ్చితిని. నేనచ్చటను

తప్పక పోయితీరవలయును. మీరుపచ్చుటకు వలనుపడనియెడల నిక్కడనే యుండవచ్చును. నేనొక్కతేనే పోయెదను. కాని మీరును వచ్చినయెడల మంచిది.

చంద్ర—నీకింతధైర్య మున్నప్పుడు నాకేల లేకపోవలయును? నడుపుము ! నీతోఁగూడ వచ్చెదను.

అప్పుడు శ్రీ ముందును, చంద్రచూడుడు వెనుకగను నిరువురు నామైదానమునకుఁ బోయిరి. అక్కడఁ జాలమంది యాశ్వికులును, పదాత్మిసైనికులును విద్రోహులను వెదకుచుఁ దిరుగుచుండిరి. అందొకఁడు వచ్చి చంద్రచూడుని బట్టుకొని “ నీవెవ్వరు? ” అని యడిగెను.

చంద్ర—చూచుటలేదా? నేను భట్టాచార్యబ్రాహ్మణుఁడను. మాయజమానుని గృహమందు పార్వణశ్రాద్ధము. అందుకొఱకుఁ బోవుచుంటిని. నేనిప్పు డేమిచేయవలయును ?

సిపా—సరే ! నీవు పొమ్ము. నిన్ను విడిచివెట్టెదను. ఈస్త్రీ నీకేమగును ?

చంద్ర—ఆమె నాకేమియును కాదు.

ఇట్లుచెప్పి చంద్రచూడుడు శ్రీసమీపమునుండి కొంతదూరముగ నిలువఁబడి “ ఆమె బుద్ధిచాకచక్య మెట్లుండునో చూడవలయునని యూరకుండెను.

సిపా—అమ్మా ! నీవెవ్వతెవ్రాచెప్పి యింటికిఁబొమ్ము. ఆఁడు వాండ్రను పట్టుకొనుటకు మాకాజ్ఞ లేదు. ఒకవితంతువును మాత్రము మేము వెదకుచున్నాము.

శ్రీ—ఈచెట్టుమీఁద నిలువఁబడి మీకందఱకును నంతటిదుర్దశను దెచ్చివెట్టిన యామెనా ?

సిపా—ఔనాను. ఆమెవేరు చండి.

శ్రీ—ఆమె పేరు చండికాదు. ఆమె పేరు చండియైనను మఱియే మైనను, ఆమందభాగ్యురాలను నేనే.

సిపా—(గడగడ వడకుచు) ఏమి!!!

శ్రీ—నేనే యామందభాగ్యను.

సిపా—తోబా! అట్లు చెప్పగూడదమ్మా ! నీవింటికి బయలు దేరి పొమ్ము !

శ్రీ—నీకు శుభమగుగాక ! నేనింటికి బోయెదను.

ఇంతలో నక్కడికి మఱియొక సిపాయి వచ్చి “ ఈస్త్రీని పట్టుకొ నవలయును. ” అనియెను.

“ మొదటిసిపాయి యేదో పుట్టిమునిగిన దనుకొని, ఆమె తనతోఁ జెప్పినట్లే యీవచ్చినవానితోఁగూడఁ జెప్పినయెడలఁ బ్రధానవిద్రోహి నిని విడిచిపెట్టిన నేరము తనవైఁ బడుననుభయముతో నాదయామయుఁ డైన సిపాయి “ఎవ్వతెను నీవు వెదకుచుంటివ్రా, ఆవిద్రోహిని యీ మెయే” అనియెను.

రెండవ సి—అల్లాహాఅక్బర్. నడుపుము! నడుపుము! ఆమెను తీసికొనిపోయి హుజూరున కొప్పగించినయెడల మనయిద్దఱకును బహు మానము దొరకును.

మొదటి—నీవే తీసికొనిపోయి. నాకింకొకపని యున్నది.

రెండవసిపాయి యీనూటను విని సంతోషముతో శ్రీవెన్ను పై నొకటిరెండుగ్రుద్దులను గ్రుద్దెను. మొదటిసిపాయి యిదియంతయు ను చూచి చాల విచారించెను. మొదటిసిపాయిపేరు ఖైరాఅలీ—రెం డవసిపాయిపేరు పీరబక్ష—సిపాయివలన గ్రుద్దులుతినిన శ్రీ చిఱునవ్వున వ్వుచు చంద్రచూడుని పిలిచి,—

“తాకురా ! నాభర్తను మీరెఱిగియున్నయెడల నాతనితో న

న్నుద్ధరించుట కర్తవ్యమని చెప్పవలయును” అనిచెప్పెను.

ఇది వినినచంద్రచూడునికన్నులనుండి యశ్రువులు ప్రవహింప నారంభించెను. ఆతఁడు దుఃఖించుచు “తల్లీ! నీవే ధన్యురాలవు!” అనియెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

సిపాయిలు గుంపుగుంపులై విద్రోహులను పట్టి తీసికొనిపోవు నారంభించిరి. కట్టలను త్రిప్పినవా రందఱును నెమ్మదిగ నిండ్లకుఁబోయిచేరిరి. అందువలన సిపాయిలకందుఁగనఁబడినవారినిమాత్రమే పట్టితీసికొని పోవలసియుండెను. దోషులందఱును నీవఱకే జాగరూకులై యుండుటచే వారెవ్వరును పట్టుపడలేదు. నిర్దోషులకు భయపడవలసినయువసరము లేకుండుటచే నట్టివారందఱును సులభముగ సిపాయిలచేతులలోఁ బడిరి. ఎవ రాశ్చర్యముతో “ఆ” యని నోరుతెరిచి చూచుచుండిరో వారిని సాహసముగలవారని యెంచి సిపాయిలు పట్టి తీసికొనిపోవుచుండిరి. సిపాయిలనుచూచి బెడరిపారిపోవుచున్నవారినిగూడ దోషులుగా భావించిపట్టుకొనుచుండిరి. అడిగినప్రశ్నమున కెవ్వరు సరియైన ప్రత్యుత్తరముమిచ్చిరో వారుచతురులై యున్న కారణమువలన వారుదుర్మార్గులనియు, పొగరుతోతులనియుఁ దలంచి వారినిగూడఁ దీసికొనిపోవుచుండి

- రి. ప్రశ్నమున కుత్తరమునీయనివా రపరాధులగుటవలననే ప్రత్యుత్తర మీయలేకుండి రని యెంచి వారినికూడఁ బట్టుకొనుచుండిరి. దుర్బలులైనవారిని పట్టుకొనుట సులభమగుటచేత నట్టివారియందనుగ్రహముగలవారివలెనేపోయి వారిని పట్టుకొనుచుండిరి. ఎవరు దరిద్రులై యుందురో వారవశ్యముగ దోషులై యుండునని యూహించి వారినిగూడఁ బట్టుకొనుచుండిరి. ఎవరు ధనవంతులో వారుధనమును వెచ్చించి యిట్టివిద్రోహములను గలిగించియుండురని యనుమానించి వారినిగూడఁ బట్టుకొనుచుండిరి. ఈవిధముగా ననేకులు సిపాయిలచేతులతోఁ బట్టువడిరె. స్త్రీలలో నెవ్వతె చెట్టుపైకెక్కి “చంపుఁడు! చంపుఁడు!” అని పోతాహము చేసినదో యామె నొక్కతెనే పట్టుకొనుటకాజయయ్యెను. ఆయొక్కదానికొఱ కనేకు లనేకకాంతలను బట్టి తీసికొనివచ్చిరి. కొందఱుసిపాయి లాస్త్రీ విధవయని యనుకొనుటచేఁ గనఁబడినవిధవల నందఱును పట్టి తెచ్చిరి. కొందఱుసిపాయి లామె నుందరియని వినుటవలన చూచిననుందరుల నందఱిని పట్టుకొనిరి. కొందఱు సిపాయి లామెజవ్వనియని వినుటవలన యువతుల కందఱకును సంకెలలును, క్రహరణములును సంభవించెను. ఆకాంత తెలవిరియఁబోసికొనియున్నదని విన్నసిపాయి లట్టిస్త్రీల నందఱును బట్టుకొని హుజూగున కీడ్చుకొనివచ్చిరి.

ఈవిధముగా ఫౌజుదారునికారాగృహ మంతయు స్త్రీపురుషులతో నిండిపోయెను. ఇక నొక్కరికైన నందు చోటులేదు. ఆనాటికి చెరసాల మూసివేయఁబడియెను. ఆదినమునఁ బట్టువడినవారందఱును బద్ధులై యాకారాగార ముననుండిరి. మఱునాఁడు వారినిగూర్చి విచారణము కావలసియుండెను. సీతారామరాయలును మిగిలినవారితోఁ గూడ బద్ధుఁడై యుండెను.

నీతారామరాయల ననేకులెఱుంగుదురు. ఆతని కిష్టమున్న యెడల ఫౌజుదారునియొద్దకుఁ బోయి మాటలాడుట కపకాశముండెను. లేక సామాన్యజనులతోఁగాక యాతఁడు వేఱుగ నుండుట కేర్పాటైన జరగిన జరుగవచ్చును. ఆతఁ డాప్రయత్నమును చేయలేదు. ఆతఁడు తనసంగతి ప్రకాశముచేయు నలదని తన్నెఱిగియున్న వారలకు నాజుచేసెను. వీరినందఱిని విడిచి నేనొక్కడనే పోయినయెడల వీరు విడివడుట కుపాయములేకుండఁ బోవునని యాతఁ డాలోచించుకొనియెను.

రాత్రి యయ్యెను. ఆకారాగారమున కొక్కటే ద్వారము. పాశావాసు ద్వారము వెలుపలనుండి ఫారా యిచ్చుచుండిరి.

ఆకైదీలలో నెవ్వరికిని భోజనము లేదు. రాత్రియైనతోడనే యందఱు నెక్కడ స్థలముదొరకిన నక్కడనే తమకప్పకొన్నబట్టలను వైచికొని పరుండిరి. నీతారామరాయలు ప్రతిమనుష్యునియొద్దకును బోయి ,, పరుండవలదు. పరున్నయెడల విడుదలయగుట దుర్లభము ,, అని చెప్పుచుండెను.

అందఱు నీమాటలు విని భయపడిరి. కాని యామాటలయం దలి మర్న మెవ్వరికిని దెలియలేదు. ఎవ్వరికిని దానినిగూర్చి యేమగుటకు ధైర్యము లేకపోయెను. కాని యెవ్వరును నిద్రపోలేదు. అందఱును మేల్కొంచియే యుండిరి. కడుపులో నాకలి; ఉన్నదిచేసినా ల—ఇట్టిస్థితిలో నిద్రయెట్లువచ్చును? మొగటిపారా గడచినది. ప్రథమ యామము గడచుటను సూచించు నొబత్ వాయించుచుండిరి. అప్పుడు మధురాలాపములతో నొకఁడు లేచి భోజనపదార్థములను వెదుకఁ బ్రయత్నించెను. అప్పుడు నీతారామరాయలొక చోటఁ గొంతమందికై దీలు మాటలాడుచుండుటను వినెను. వారు మాటలాడుకొన్నతరువాత నాతఁడు ,, అన్నా ! ఇంతసేపు దుఃఖించుట కేమికారణము !

మనమందఱము నొక్కపై నచో నొక్కసారిగ నందఱము నిక్కడనుండి విడివడిపోవచ్చును ” అనియెను.

ఒకఁడు—ఎట్లు వెడలిపోవచ్చును ?

సీతా—ఎట్లా ? తలుపులు బద్దలుకొట్టి పోవచ్చును.

మఱియొకఁడు—నీ కేమి మతిలేదా ?

సీతా—అదియెందులకయ్యా ! మన మిందెంతమంది యుంటిమో యోచించిచూడుము !

మఱియొక—చాలమంది యున్నాము. అంతమాత్రమున నేమి లాభము ?

సీతా—అయిదువందలమంది చేరి యొకతలుపును బద్దలుచేయలేమా ?

అందఱును నవ్వుట కారంభించిరి. వారిలో నొకఁడు, తలుపు—ఇనుపతలుపని యెఱుగవా ? ” అనియెను.

సీతా—,,మనుష్యుఁడు ! మట్టిబొమ్మయీ ? లేక మైసపుబొమ్మయీ ?”

మఱియొకఁడు—ఇనుపతలుపును చేతులతో పగులఁగొట్టఁగలమా ? దింతములతోఁ గొఱుకఁగలమా ? గోళ్లతోఁ జీరఁగలమా ?

అందఱును నవ్విరి.

సీతా—అయిదువందలమంది చేరి యొకతాపు తన్నినయెడల నొకతలుపు బద్దలుకాదా ? ఇనుమే—ఎందులకు బద్దలుకాదు ? ప్రతి మనుష్యుఁడును పూనుకొన్న యెడల—ఇనుమేకాదు. కొండగూడపిండియగును. సముద్రమునుగూడ నడ్డువెట్టవచ్చును. కోతులుచేరి సముద్రమునకు సేతువును కట్టిన కథను వినలేదా ?

అప్పుడొకఁడు,,అది జనులు చెప్పుకొనుమాట గాని జరగినమాటగాదు—అయ్యా ! కానిండు ! తలుపు బద్దలుకొట్టితిమే యనుకొని

దము—వెలుపల సిపాయిలు వచ్చారుగాదా!” అనియెను.

సీతా—ఎంతమందిసిపాయిలు?

ఆమనుష్యుడు—ఇద్దఱో నలుగురో.

సీతా—ఈయైదువందలమందియునుచేరి నలుగురైదుగురు—

సిపాయిలను నుట్టుకొట్టలేరా?

మఱియొకఁడు—వారిచేతులయం దాయుధములున్నవి. మనము దంతములచేతను, గోళ్లచేతను, ఏమిచేయఁగలము? • • •

సీతా—అట్లయినయెడల నేను మీకందఱకు నాయుధముల నీయఁగలను. • • •

“నీ కాయుధ మెక్కడిది?”

• • •

“నేను సీతారామరాయలను.”

ఆమాట విని యదివఱ కితనితో చర్చించుచున్న వారందఱును మఱి మాటాడలేక కొంతదూరమునకు జరిగి కూర్చుండిరి. వారిలో నొకఁడు, ఇప్పుడునాకు దెలిసినది! మమ్ముగ్ధరించుటకే మీరిందుఁ బ్రవేశించితిరి. మేమందఱమును మీరుచెప్పినట్లు చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాము.

ఈవఱకు సీతారామరాయలతో మాటలాడుచున్న వారందఱు నాతఁడు చెప్పినట్లు లంగీకరించిరి. సీతారాముఁడు మఱియొక్కవైపునకుఁ బోయి యటనున్న వారితోఁగూడ నిట్లే ప్రసంగించెను. వారునాతనిమాటల కంగీకరించిరి. అసాధారణమేధావిధి యగునాసీతారామరాయ లీవిధముగా నందఱితోడను వారివారికిఁ దగినట్లు చతురముగ మాటలాడి వారినందఱ నుద్రేకింపఁజేసెను. వారందఱును సీతారామరాయని మహద్భుతమధురవాక్సామర్థ్యమువలన నుత్సాహమునంద్రి ప్రాణములున్నంతవఱకు పనిచేయుట కేకగ్రీవముగ లంగీకరించిరి.

అప్పుడు సీతారాముఁ డందఱును లేచి నిలువఁబడవలయు నని చెప్పెను. తక్షణమే యందఱును లేచిరి. సీతారాముఁడు వారి నందఱి ని పంక్తులుపంక్తులుగఁ దీర్చి ద్వాపరమున కభిముఖముగఁ గొన్నివరుస లుగా నొకరివెనుక నొకఁడుండునట్లు నిలిపెను. ఒక్కొక్కపంక్తినుండి ముగ్గురుముగ్గురుమనుష్యుల నొక్కటిగాఁ జేసి వారిని విడివిడిగ నిద్దఱి నడునునుండి యొకఁడనుకూలముగా వచ్చుటకును, ముందువారు వెనుకకుఁ సులభముగాఁ బోవుటకును, స్థలముండునట్లు వారినినిలువఁబెట్టెను. వెనుకటివారు ముందునకు వచ్చుటకును, ముందువారు వెనుకకుఁబోవుటకు నిరాంతకముగా నుండుట కిట్టియేర్పాటు గావించెను.

••• ఇట్టియేర్పాటు జరగులోపల మఱియొకపాఠాకూడ జరగిపోయినది. అప్పుడు టణక టణక, యని యూరిలోనిగ స్త్రీ వాళ్ల డప్పులశబ్దము వినవచ్చెను. అప్పటికి యామినియు భయంకరాకారముతో గంభీరమృగ నగపడుచుండెను. సీతారాముఁ డప్పుడు పాఠావారుతప్ప మిగిలిన వాఁడందఱును నిద్రపోవుచుండెనుమంచినమయ మని తెలిసికొని, ద్వాపరమునొద్ద నిలువఁబడియున్న ముగ్గురుమనుష్యులకును „మీరుముగ్గురును మీకున్న బలమంతయును జూపి ముందుగా సీతలుపును తన్నవలయును. ముగ్గురితాపులు నొక్కసారిగా తగులవలయును. లేకున్నయెడల నా తాపులు నిరర్థకములగును. ముగ్గురునొక్కసారిగాఁదన్నటకుఁ దగినంత విశాలముగ నున్నది. దానిపరిమాణమును గ్రహించి యందుకొఱకే ముగ్గురుముగ్గురుమనుష్యులనుసరిగా నిలిపియుంచితిని. తన్నునప్పుడు „జయలక్ష్మీనారాయణ ! జయ లక్ష్మీనారాయణ !” అని పలుకుచుఁ దన్నవలయును” అని చెప్పెను.

చెఱసాలయందున్న వా రిదియంతయును దెలిసికొని „ జయలక్ష్మీనారాయణా!” యని పలుకుచు ముగ్గురుముగ్గు రొక్కసారిగ తఱు

బలమంతయును చూపి యాయిన పతలుపును కాళ్ళతోఁదన్నుట కారంభించిరి.

వెలుపల నున్న సిపాయిలు నలుగురును నిద్రచేఁ దూలిపోవుచుండిరి. ఆకస్మికముగాఁ బిడుగుపాటువంటి యాశబ్దమును విని సంభ్రమమునందిరి. ఆశబ్ద మెటునుండి వచ్చుచున్నదో తెలియక పోవుటచే నటు నిటు చూడ నారంభించిరి.

ఇంతలో మొదటిముగ్గురును తలుపును దన్ని వెనుకకు జరగ్గిరి. వారివెనుక నున్న వారును ముందునకువచ్చి తన్నుచుండిరి. ఇంతమాత్రమున నినుపతలుపున కేమిభయము? కాని, విశేషముగ యుగయుగమును శబ్ద మగుచుండెను. ఒక సిపాయి “ఏమిది?” అని కేక వేసెను.

అయినను లోపలినుండి “జయలక్ష్మీనారాయణ!” అనుశబ్దము తప్ప ప్రత్యుత్తర మేమియును రాలేదు.

“వారు తలుపులు బద్దలకొట్టవలయు నని చూచుచున్నారు.” అని రెండవసిపాయి పలికెను.

మూడవసిపాయి—కొట్టనిమ్ము. ఈబంగాళావా రినుపతలుపులను పగులఁగొట్టఁగలరా?

నాల్గవసిపాయి—తలుపు తీయుము—నాలుగుతాపులు తన్నివచ్చెదము. అట్లు చేయుదమా?

మొదటిసిపాయి—పోనిమ్ము వారితోవా రేతన్నుకొనుచున్నారు.

ఈమాటలు చెఱసాలయందున్న వారికి వినఁబడుటలేదు. బోరున వాన గురియుచున్నప్పు డెట్లురుము లురుముచు గందరగోళముగ నుండునో, ఆశబ్దము విరానుములేకుండ నెట్లుండునో, అట్లే యినుపతలుపుల నుందంతటిశబ్దముతో పాదాఘాతవర్ష ముగురియుచుండెను. దానివై నుఱియేమియును వినఁబడుటలేదు. ఆలోపలివారందఱు నత్యు

త్సాహముతోఁ జెలరేగి పోవుచుంకిరి. కాని సీతారాముఁడు వారికిఁ దగురీతి బోధించుచు మరల వారివారిస్థానములయందు యథారీతిగ నిలుపుచుండెను. వారిని క్రమముతప్పఁ నిలుచునట్లు చేయుచుండెను.

సిపాయిలు మొదట నిర్లక్ష్యముచేసి యూరకుండిరి. వారేదో యల్లరి చేయుచున్నారనియు, దమంటఁ దామే యూరకుందు రనియు, దలంచిరి. చూడఁగాఁ జూడఁగా నట్లగపడుట లేదు—క్రమము గాఁ కైదీలయల్లరి యధిక మగుచుండెను. తుదకు వారిని దండించుట యావశ్యకమని తోఁచెను. సిపాయిలలో ముగ్గురు తలుపుతెఱచి లోపలఁ బ్రవేశించి కైదీలను తన్నవలయు నని యాలోచించిరి.

... అందొకఁడుమాత్రము వీరియభిప్రాయమునంగీకరింపలేదు. అలియార్ఖాను, డందటికంటెను పెద్దవాడై యుండెను. ఆతని గడ్డనుం తయును నరసియుండెను. ఆతఁడు “అన్నా ! కైదీలు నిజముగా రేగిన ను రేగనిమ్ము. అట్లు రేగినయెడల మనము నలుగురమును వారినడ్డగింపఁగలమా ? తలుపు తెఱచినతోడనే వారందఱును మనపైఁ బడి చిదుకఁద్రొక్కి గుంపులుగుంపులై పాటిపోరా ? అప్పుడు మనమేమిచేయఁగలము ? ఇప్పు డీసమాచారమును జమాదారునకుఁ దెలియపఱచుట మంచిది ” అనియెను.

రెండవసిపాయి—జమాదారునకు వర్తమాన మంపినయెడలఁ బ్రయోజనమేమి ? కైదీ లీయినుపతలుపును బ్రద్దలుకొట్టెదరను భయము లేదుగద ! ఏదో కొంచెమల్లరిచేసి వారే యూరకుందురు. ఈమాత్రపుదానికై జమాదారున కేలతొందరఁగలిగింపవలయును ? ఈరాత్రి యట్లే యుండనిమ్ము. తేపటియుదయమున వారికిఁ దగినశాస్త్రీయగును.

సిపాయిలందఱు నాతనితో నేకీభవించి కొంతసేపూరకుండిరి. కైదీలు తలుపు పగులఁగొట్టుటకై చేయుచున్న ప్రయత్నములన్న చూ

చి,బంగాళీ లినుపతలుపునుపగులగొట్టుటయు, కోళ్ళును సంగీతమును పాడుటయు నొక్కటే” అని సిపాయిలు వారిని పరిహసించుచుండెరి.

లోహము పగులబోదు—అదినిజమే కావచ్చును. కాని గోడ బ్రద్దలు కావచ్చును. ఆద్వారబంధము గోడయందు గచ్చతో భద్రముగఁ గూర్చబడియుండెను. మూఁడునాలుగు గంటలైనతరువాత, అలియాక్షాను, అవిరళపదాఘాతములచే ద్వారముచుట్టును బలిగియున్న బీటలనుండి వినవచ్చుచున్న శబ్దమును కనిపెట్టి “ ఇంకి ను చూచెదరేమి ? జమాదారున కీసమాచారమును దెలియజేయుఁడు. ఇంక గొలఁదిసేపటిలోనే ద్వారము కూలిపోవును ” అనియెను.

జమాదారున కీసమాచారమును దెలుపుటకై యొక సిపాయి వెడలిపోయెను. మిగిలినమువ్వుగును నోరు తెఱచుకొని యాద్వారము వంక నే చూచుచు నిలువబడిపోయిరి.

చూచుచుండఁగనే క్రమముగా నాగోడ నెరికులు పర్ణిల్లుచుండెను. అట్లే గోడయు నొరఁగిపోయెను. లోపలి ద్వారబంధము సడలి “ థక్ డక్ ” అని మల్లాడనారంభించెను. ఝణఝణ శబ్ద మతిశయించుచుండెను. కాలితాపులును మరింత హెచ్చగుచుండెను. పిడుగు మీఁదఁ బిడుగుపడుచున్నట్లుండెను. తుదకు నాల్గుదిక్కులును ప్రళయధ్వనించునట్లయినపతలుపులు ద్వారబంధముతోఁగూడ గోడనుండి యూడి పడిపోయెను. “ జయలక్ష్మీనారాయణ ! ” అనుశబ్దములతో నాకాశము బ్రద్దలై పోయెను.

“ఆ” యని నోరు తెఱచుకొని నిశ్చేష్టులై నిలువబడియున్న ముసళ్ళాను సిపాయిలు తప్పించుకొనిపోవుటకైన నెఱుఁగకుండెరి. తలుపు మీఁదఁబడిపోవునప్పుడు తెలివి దెచ్చుకొని పాఱిపోవలయు నని తెలంచిరి. శబ్దము తప్పించుకొని పోయిరి. కాని, యొకనికాలిమీఁదఁ బలుపు

- పడి కాలు విలుగుటచే నాతఁ డక్కడనే పడిపోయెను. ద్వారము కూలిపోయిన వెంటనేకట్టతెరిగ జలప్రవాహమునలెనే కైదీజనులవలన నాహము పడిపోయిన ద్వారముమీఁదనుండి హరిధ్వని చేసికొనుచు గాలు విఱిగి పడిపోయిన సిపాయిని త్రొక్కికొనుచు గంభీరధ్వనులతో, బోవుచుండెను. అందఱిఁకంటెను ముందుగా సీతారామరాయలు వెలుపలికి వచ్చి పడియున్న సిపాయిచేతులయందలి యాయుధమును తీసికొని మిగిలిన లుద్దఱుసిపాయిలను పట్టుకొనుటకై యనుదూతవలె వారివెంటఁ బడియెను. అప్పటి నూతని గంభీరాకారమును ! జూచియు, నానని దారుణప్రళయమునకు భయచుందియు సిపాయిలద్దఱుచు వగర్చుకొను ఘోరబాటిపోయిరి. జమాదాగుసాహే బింకను వచ్చియుండలేదు. కైదీలు హరినాచుస్కరణ సేయుచు వెడలిపోవుచుండిరి. సీతారామరాయలు ఖడ్గహస్తాఁడై నిశ్చలస్థాదయముతో నొక ప్రక్క నిలువఁబడి, పోవుచున్నవారికి దైత్యులు చెచ్చుచు వారికేరుపాయమును రాకుండఁ గాచికొనుచుండెను. అందఱును కారాగారమునుండి వెడలిపోయిరి. పిమ్మట సీతారామరాయలు నింక నెవ్వరైన నున్నారేమో చూడవలయునని కారాగారమునఁ బ్రవేశించెను. లోపల నొక కైది యొడలినిండ మునుఁగు వైచికొని గుక్కుమిక్కుచునకుండఁ బడియుండుటను సీతారామరాయ లిదివఱకు చూచియుండెను. ఇప్పుడు మరలఁ బోయి చూడఁగా జబ్బువలననో, నుటి మేకాగణమువలననో,గాని యా కైదీ మునుపటివలెనే పరుండియుండెను.

సీతా—ఎవ్వ రాపగున్నవారు ? అందఱును వెడలిపోయిరి. సీవెందుల కింకను బరుండి యుంటివి ?

శయనించియున్న వ్యక్తి “పరుండక చేయుపని యేమున్నది?” అనియ్యెను.

ఈస్వరము స్త్రీశ్రవణస్వరమువలె నుండుటయేకాక సీతారామ
రాయ లిదివఱకు వినినదానివలెఁ గూడ నుండెను.

ఆతఁ డత్యాత్రముతో “నీవెవ్వరు?” అనియెను.

ఆమె “నేను శ్రీని ” అనియెను.

పదియవ ప్రకరణము.

సీతా—“శ్రీ! నీవిక్క కెందులకు వచ్చితివి?”

శ్రీ—సిపాయిలు పట్టి తీసికొనివచ్చిరి.

సీతా—ఏమీ! అంతచౌర్యమూ? వారికిబుద్ధిలేదా? దురాచా
రము హెచ్చి పోయినది! ఏమైనను గానిమ్ము! పరమేశ్వరునికృపవలన
విడుదల యైతిసి. నీవిక్కడ నుండుట యెందులకు? నీయింటికిఁబొమ్ము.

శ్రీ—నాకిల్లక్కడ?

సీతా—నీతల్లిగారి యిల్లున్నదిగాదా?

శ్రీ—అక్కడ నెవ్వరున్నారు?” నాకేదైనఁ గట్టము గలిగిన
యెడల నన్నక్కడ రక్షించువా రెవ్వరు?

సీతా—అట్లయినయెడల నీవెక్కడకుఁ బోయెదవు?

శ్రీ—ఎక్కడకును పోను.

సీతా—ఇక్కడనే యుందువా? ఇది కారాగారము. ఇక్కడ
నీకు సుఖ మెట్లుండును?

శ్రీ—ఎందులకు? ఇక్కడ నన్నెవరేమిచేయఁగలరు?

సీతా—నీవు దుర్మార్గులననుమ నుంటివి—నిన్ను పోజుధారుఁ

దురితీయింపవచ్చును. లేక చంపివేయవచ్చును—అంతటి శిక్షయైనఁ జేయవచ్చును.

శ్రీ—ఎట్లయినను మంచిదే.

సీతా—నేను శ్యామాపురమునకుఁ బోవుచున్నాను. మీయన్నయు నక్కడకుఁ బోవును. అతఁ డక్కడనే నివసించియుండును. నీవు కూడ నక్కడకుఁ బొమ్ము! అక్కడ సీయిష్టమువచ్చినచోట నుండవచ్చును.

శ్రీ—అక్కడకు నన్నెవ్వరు తీసికొనిపోయెదరు ?

సీతా—నీతోఁగూడ నేనెవ్వరినైనఁ బంపెదను.

శ్రీ—ఈదురాత్ములగు సిపాయిలచేతులలోఁ బడకుండ నన్ను భద్రముగఁ దీసికొనిపోవునంతటినమర్థు లెవ్వరున్నారు ?

సీతారామరాయలు కొంచెముసే పల్లె యొచించిఁ నడువుము. నేనే నిన్నుఁ దీసికొనిపోయెదను ” అనియెను.

శ్రీ లేచి కూర్చుండెను. మొగమెత్తి నిశ్చలదృష్టితో సీతారామనిముఖమును గొంతసేపు పరీక్షించిచూచిఁ, ఇన్నిదినము లైనతరువాత నిట్లనుట యెందులకు ? ” అనియెను.

సీతా—అదియంతయు నెఱింగించుట చాలకష్టము. తెలియనిదానిపలేనే యుండుము.

శ్రీ—తెలుపక పోయినయెడల నేను మీతోఁగూడ రాను. మీరు నన్నుత్యజించినప్పుడు నేను మీతో నెందులకు రావలయును ? వచ్చుట యెట్లు ? కాని మీరు దయతో నాప్రాణములను గాపాడుట కై యొకదినముమాత్రమే మీతో నన్నుఁ దీసికొనిపోయెద నని చెప్పితిరి. నేనట్టిదయను గోరుట లేదు. నేను మీధర్మపత్నిని—మీ స్నేహమునకుఁ బాత్రురాలనై యున్నాను—మీసర్వస్వమునకు నధికారిణి నై

యన్నాను. — అట్టి నేను మీద గూ లేశనూనుమాత్రమే యపేక్షించు
 పెందులకు? ఎవ్వరును కోరఁదగనిదానిని గోరితిరా? స్వామీ! నలగు —
 మీకు పోవచ్చును — నేనురాను — ఇంతవఱకును మిమ్ములను వదలి
 కాలక్షేపము చేసితిని. ఇప్పుడుమాత్ర మట్లు చేయఁజాలనా?

నీతా — రమ్మ! అన్ని సంగతులను చెప్పెదను.

శ్రీ — ఏమి చెప్పెదరు? నేను మీసహధర్మచారిణిని. అంతటి
 కంటెను మొదటిదానను. నంద మీకు రెండవభార్య — నేను పట్టము
 హిషిని — నేను జారిణిని గాను — శాశిభ్రష్టను గాను. మీకు నన్ను
 పెండ్లి కూడినకొలది కాలమునకే నిరపరాధిని నెనసన్నుఁ ద్యజించితిరి.
 నన్ను విడిచిపెట్టుటకు నేనేమి తప్పచేసితిరో చెప్పరైతిరి. నే నడిగినను
 చెప్పరైతిరి. ఈవిధముగా నన్ను మీకు త్యజించుటచే నేను ప్రాణ
 త్యాగము చేసికొనవలయు నని చాలదినములనుండి యోచించుకొను
 చుంటిని. ఆ మీపాపముకొఱకు నేనీప్రాయశ్చిత్తము చేసికొని మిమ్ము
 లకు పాపవిముక్తులనుగఁ జేయవలయునని నిశ్చయించుకొంటిని. నన్నెం
 దులకు త్యజించితిరో నేడు చెప్పకపోయినయెడల నేను మీతోరాను.

నీతా. — అది యంతయును వెప్పెదను. కాని నేను చెప్పినదం
 తయును విని నీవు నన్ను త్యజింప నని శపథము చేసినయెడల నాసం
 గతులను తప్పక చెప్పెదను.

శ్రీ — నేను మిమ్ము త్యజింపఁగలనా?

నీతా — త్యజింప నని శపథము సేయుము.

శ్రీ — ఇందంతవిశేష మేమున్నది? అట్లయినయెడల సంగతి తె
 లియకుండ శపథము సేయుట యెట్లు?

నీతా — సిపాయిల తుపాకులశబ్ద మగుచున్నది. పాణిపోవువా
 నితఁ యుచున్నట్లున్నది. ఇప్పుడైన వచ్చితివేని నిన్నీనగరమునుండి

తప్పించుట కింకను కొంచె మనకాశ మున్నది. ఇంకను నాలస్యముచేసి ననుడిల మనముద్దళమును ప్రాణములు దాక్కును.

అప్పుడు శ్రీ లేచి సీతారామునితోఁగూడ బయలుదేరి పోయెను.

ప దు నొ క ం డ వ ప్ర క రణ ము.

సీతారామగాయలు నిరంతరాయముగ నానగరమును విడిచి న దీతీరమునకుఁ బోయి చేరెను. మినుకు మినుకుమని మెరియుచున్న న క్షత్రములకాంతిలో నానదీతీరమునందలి యనుకతిన్నెవైఁ గూర్చుండి సీతారాముఁడు శ్రీని తనసమీపమునఁ గూర్చుడు యని చెప్పెను. శ్రీ యు నట్లే కూర్చుండిను. అప్పుడు సీతారామగాయలు “ సీవు వినవల యు నని యాశపడుచున్నదాని నిప్పుడు వినుము చెప్పెదను. కాని య ద్వివినకుండుటమాత్రము మంచిది. మనవిచాహమునకు ముందు మా తండ్రిగారు నీజాతకమును చూడవలయు ననియన్నమాట జ్ఞప్తియందు న్నదా ? నీజాతకము ప్రాయఃబడియుండలేదు. అందువలన మాతండ్రి నిన్నుఁ దీసికొనుట కంగీకరింపలేదు. అయినను సీవు చాల సుందరివని మూతల్లి పట్టుపట్టి పెండ్లిచేయించినది. పెండ్లియైన యొకనెలకు మన యింటి కొక గొప్పజ్యోతిష్కుఁడు వచ్చెను. ఆతఁడు మనజాతకము లన్నియును చూచెను. మాతండ్రి యాతనిపాండిత్యమును చూచి చాల సంతోషించెను. ఆతఁడు నవ్వుజాతకములను వ్రాయుటయందు చాలస మర్థుఁడై యుండిను. అందుచే మాతండ్రి నీజాతకమును వ్రాసియీయ వలయు నని యాతనిని గోరెను. ఆతఁ డట్లే నీజాతకమును వ్రాసితెచ్చి మాతండ్రిగారి కిచ్చెను. మాతండ్రిగా రానాఁడుమొదలు నిన్నుఁద్యజి చివేయవలయు నని యాజ్ఞాపించిరి ” అనియెను.

శ్రీ—ఎందులకు ?

సీతా—నీజాతకమందు చంద్రుడు బలవంతుడై స్వత్యేత్రుగ కర్కాటక రాశియందు శనికి త్రింశాంశగతుడై యుండెను.

శ్రీ—అట్లుండిన నేమగును ?

సీతా—* ఎవరిజాతకమం దిట్లుండునో ఆస్త్రి ప్రియపాశ్వాప హరిణియగును—అనగా తనకు ప్రియుడైనవానినిచంపును. స్త్రీకి ప్రియుడనగా భర్తయనియే భావింపవలయును. పతివధయే నీజాతక మునకు ఫలమగుటచే నీవు పరిత్యాజ్య వైతివి.

ఇట్లుచెప్పి సీతారామరాయలు కొంతసే పూరకుండెను. తరువాత తిరిగి చెప్పనారంభించెను. దైవజ్ఞుడు మాతండిగో,,మీరీకోడలిని పరిత్యజింపుడు. మీకుమారునకు, దిరిగి పెండ్లిచేయుడు. స్త్రీజాతికి నామాన్యముగ,బతియేప్రియుడై యుండినను, యేపతి యేస్త్రి కప్రియుడగునో ఆసందర్భమున నాస్త్రి జాతక ఫల మాభర్తయర్దు ఘటింపక యామెప్రియజనులయందే ఘటించును. భార్యాభర్తలు పరస్పరము చూచుకొనకుండ నుండినమొడల వారికి ప్రేమయుదయించుట యసంభవము. అందువలన మీకుమారునకును గోడలికిని సహవాసము లేకుండునట్లు చేయుడు” అనిచెప్పెను. మాతండి యీయూలోజనము త్తనుమైన దని తెలిసికొని యాదినముననే నిన్ను నీపుట్టినింటికి పంపివేసెను. తరువాత నన్ను పిలిచి నిన్ను మరల, బరిగ్రహింపఁగూడదనియు, నీతో సహవాసము సేయరాదనియు నాజ్ఞాపించెను. కావున నీవు పరిత్యజింపఁబడితివి. ”

* చంద్రునిగారే ఖాగ్నిభావే కుజస్య స్వేచ్ఛావృత్తి ర్జ్ఞస్య శిశ్నేప్రవీణా
వాచారపత్యు స్సద్గుణా భార్గవస్య సాధ్వీమందస్య ప్రియ పాణిహంత్రీ!
ఇతిజాతకాభరణే.

శ్రీ లేచి నిలువఁబడియెను. సీతారామరాయ లామెచేయి పట్టుకొని కూరుచుండఁబెట్టుకొని „ఇంకను జెప్పవలసినది యున్నది. వినుము! నాతండ్రి బ్రదికియున్నప్పుడు నేనాతనియూజ్ఞకు లోఁబడియుంటిని. అప్పుడాతఁడు చెప్పినట్లు నడుచుకొనియెద నని యంటిని” అనెను.

శ్రీ—మీతండ్రి స్వర్గస్థు లగుటచే మీరిప్పు డాతనియధీనమున లేరుగాదా ?

సీత—తండ్రిగారియూజ్ఞ యెల్లపుడుశరసావహంపఁదగినదేగదా! ఆయనబ్రదికియున్నను, స్వర్గస్థులెయున్నను ఆయనయూజ్ఞ చెల్లవలసినదే. కాని, తండ్రియధర్మమును బోధించినయెడల నది యనుసరణీయమగునా ? తల్లిదండ్రులు చెప్పినను, గురువుచెప్పినను, అధర్మమునుచేయరాదు. తల్లిదండ్రులైనను, వారితాతలైనను, గురువులైనను గురువులకబ్బలైనను, అధర్మమును బోధించినయెడల వారియూజ్ఞ యుల్లంఘింపవలసినదే. అపరాధ మేమియును లేకుండ ధర్మపత్నిని త్యజించుటదారుణమైనయధర్మము. కావున నేను తండ్రియూజ్ఞ ననుసరించిన యెడల నధర్మముచేసినవాఁడ నగుదును—మొట్టమొదటనే యీమాటనునీకు చెప్పవలయు ననుకొంటిని. కాని—

శ్రీ తిరిగి లేచి నిలువఁబడి „అపాయము తటస్థించినప్పు డానవాలుగఁ జూపింపు మని మీరు నాకీమొహరీని పంపియుంటిరి. ఆనాఁడీ మొహరీనే మీకుఁజూపించి నాయన్నకుఁ బ్రాణదానము సేయవలయునని నేఁడుకొంటిని. నేను త్యజింపఁబడినను నామీఁద మీరింతటిదయనుచూపించుట మీయుదారగుణమును ప్రకటించుచున్నది. కాని నాకీమొహరీతో నిఁకఁ బనిలేదు నేను మీకు మరలఁ గనఁబడను. మీరిక నెప్పుడును నాపేరైన వివఁబోదు. జ్యోతిష్కుఁ డేమిచెప్పినను చెప్పుకొనన్గిండు. సతులకు పతులకంటె ప్రియులు మఱియెవ్వరు నుండఁడు.

కలసి యుండినను, వేటుగనున్నను సతికి పతియే ప్రియుడు. మీరు నాకుఁ బ్రాణప్రియులు. నేనీసంగతి నిఁక నెన్నఁడునుజ్జప్తికిఁ దెచ్చుకొనను. నేనింతటినుండి మీకు నూఱుమోజనము లదూఱమున నుండెదను." అని చెప్పి శ్రీ యాబంగారు మొహరీని తీర్పుననదీజలమునఁ బొట్టవై చియ క్కడనుండి వెడలిపోయెను. ఆయంధ కారమున నామె యెక్కడకుఁబోయినదో తెలియలేదు. సీతారారాయ లామెను తిరిగి చూడ లేదు.

పండ్రిండవ ప్రకరణము.

ఏమి ? సీతారాముఁడు చెప్పినమాట లన్నియు నాతని కీదినముననే జ్ఞప్తికి వచ్చినవా ? లేదు. నిన్న శ్రీని చూచినతరువాత జ్ఞప్తికి వచ్చి యుండును. నిన్నటిదిన మేమొవట తలఁపునకు వచ్చినవా ? నిన్న గాకపోయినయెడల మఱి యెప్పుడు స్మృతికి వచ్చినవి ? శ్రీకిన్ని సీతారామునకును గలపరిచయ మెన్నిదినములున్నది ? పెండ్లియైనతరువాత నాత డామెను కొన్నిదినములుమాత్రమే చూచెను. ఆచూచుట చూచుటకాదు. అప్పటికి శ్రీ యింకను బాలికయై యుండెను. తరువాత నాతనికి శ్రీసమాచారమే తెలియదు. ఒక్కసారి కాఁబోలును! ఆమె యేదో కష్టమునఁ జిక్కియున్నప్పు డాసంగతిని విని సీతారాముఁ డామెకుఁ గొంతధనమును పంపించెను. దానితోనొక మొహరీ నానవాలుగాఁ బంపి, "నీకేమైన చిక్కులు కలిగినప్పుడు దీనిని నాయొద్దకుఁ బంపినయెడలఁ గావలసినయుపకారమును చేసెదను" అనికూడ వర్తమాన మంపెను. శ్రీయూమొహరీ నెప్పుడు నుపయోగించుకొనలేదు. సీతారాముని యొద్ద కామొహరీ నెవ్వరిచేతను పంపించియుండలేదు. కేవల సోదర ప్రాణసంక్షరణార్థమై ఆనాటిరాత్రిమాత్ర మాతనియొద్ద కామెయే తీ

సికొనిపోయెను.

అయినను సీతారామూఁడు శ్రీని మొదటినుండియును జ్ఞప్తి
యందుంచుకొనుటయావశ్యకమని మేము నొప్పికొందుము. కాని, ఇట్టి
యావశ్యకకార్యము లనేకము లున్నను, ఎవ్వరును జ్ఞప్తియందుంచుకొ
నుటలేదు. అట్లు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట కేదైనఁ గారణముండవలయు
ను. కారణము లేకయుండినయెడల నెట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చును? తఱ
చుగా నెవ్వనియొద్దకు నిత్యమును ధనమువచ్చి చేరుచుండునో అట్టివా
ని కొకటిరెండువైసలు పోయినయెడల నది యొకలెక్కనోనికి రాదు.

- నంద యొకనంకమీ, రమ మఱియొకనంకను నిలిచి నిరంతరము నెవ్వ
నిః. నెడఁబాయకుందురో యట్టివానికి శ్రీ యెట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చు
ను? ఒకప్రక్కగంగానదియు, మఱియొకప్రక్క యమునాతరంగిణియుఁ
బ్రవహించుచుండఁగా నంతర్వాహినియైన నరస్వతీనవంతి యెవ్వనికి
జ్ఞప్తికి వచ్చును? ఎవ్వని కొకపార్శ్వమున చిత్రాక్షత్రమును
మఱియొకపార్శ్వమునఁ జంద్రమండలమును ప్రకాశించుచుండునో అట్టి
వానికారిపోవుచున్నన తిదీపముపై నెట్లుమనసుపోవును? రమ సుఖ
స్వరూపిణిగను, నంద సంపత్స్వరూపిణిగను, శ్రీ విపత్స్వరూపిణిగను నుండి
రి—ఎవ్వని కొక దెస సుఖమును, మఱియొక దెసనై శ్వగ్యమును నుండు
నో, యట్టివానికి విపత్తు జ్ఞప్తికి వచ్చునా?

అట్లైనయెడల నాటిరాత్రి సంపూర్ణచంద్రమండలసన్నిభులగు
శ్రీవదనమండలమును, బాష్పాశ్రుసమ్మిళితంబులగునిశాలతరళనయనయు
గళంబును, ఇంతటికల్లోలమును గలిగించి యుండునా? కాదు. ఇది కే
వలమును మనోహరాకారసందర్భసంబువలనం గలిగినమోహముకాదు,
ఆమెరూపమును, దుఃఖమును, తనయపరాధమును, చేరి యాతనినింత
వఱకుఁ గలఁచివేసియుండును. అది యేమైనను గానిండు—వీనిలో నే

దైన నొకటి గానచ్చును. కనిపెట్టవలయును. శాంతముతో స్వస్థచిత్తుడై నమయమును గనిపెట్టి కర్తవ్యకర్తవ్యములను గూర్చియు, ధర్మాధర్మములను గూర్చియు, గురువుతోహితులవలనఁ దెలిసికొని పితృతాజ్ఞోల్లంఘనమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమును నిర్ణయించి చేయఁదగినదైన నప్పుడు చేయవచ్చును. ఆచెట్టువై నిలువఁబడియున్న సింహవాహినీమూర్తి—ఆహా ! అంతటిమనోహరమూర్తి మఱియెక్కడ నున్నది ?

అట్లు కానియెడల మేము సీతారాముని పక్షముగానుండి స్సీతారాముఁ డాసింహవాహినీమూర్తి నే స్మరించుకొనుచుఁ బత్నీత్యాగము చేసెన యధార్మికతను, మనసునకుఁ దెచ్చికొనుటలేదని చెప్పదుము ! వెనుకటిరాత్రి శ్రీని చూచినతోడనే “నేనుపితృతాజ్ఞాపరిపాలనమునందపచారము చేసితి”నని యాతనిచునస్సునకుఁ దోచియుండవలయును. అప్పుడు పరశురాముని గండ్రగొడ్డలి స్మరణకు వచ్చియుండవలయును. తక్షణమందే శ్రీ సహోదరుని ప్రాణమును గాపాడి, రమానరదలను శాంతింపఁజేసి చంద్రచూడునితోఁ గొంచెమూలోచించి చేయఁదగినదానిని చేయవలయునని తలచియుండవలయును. కాని, మఱునాఁటి ఘటనాప్రవాహమునం దాయుభిసంధియంతయుఁ దేలిపోయెను. ఆప్రవాహమున కడ్డముగ నున్న సికతాతీరము, పొంగిపొరలుచున్న యాతని యనురాగరసతరంగములచేఁ గొట్టునడిపోయెను. నంద, రను, చంద్రచూడుఁడు మొదలగువారి నట్లుండనిండు—ఇప్పుడు శ్రీ యొక్కడ నున్నది ?

రాత్రి యాయంధకారముగో శ్రీ యాకస్మికముగా నదృశ్యమై పోవుట సీతారామునితలవైఁ బిడుగుపడిన ట్లయ్యెను.

సీతారాముఁడు లేచి శ్రీ యేదిక్కున వనమందంతర్హితయై పోయినదో, ఆదెసకు వెదకికొనుచుఁ బోయెను. కాని యంధకారమం

దామె యెక్కడను నగపడుట లేదు. ననచుంతయును గాఢాంధకార
 నుయ్యమై యుండెను. నడుమనడుమ చెట్లకొమ్మలెడముగ నుండుటవ
 లననో, లేక వృక్షవిశేషముల మహోజ్వలశౌఖావర్ణములవలననో
 కొంచెము కొంచెము వెలుతురు గానవచ్చుచుండెను. సీతారాముఁ డ
 న్నిదిక్కులకును బోయెను. కాని, శ్రీమాత్ర మగపడలేదు. పిమ్మట
 “శ్రీ! శ్రీ!” అని యుచ్చైస్వరముతోఁ బిలువ నారంభించెను. నదీతీర
 మునగం గలవృక్షములలో నాశబ్దము ప్రతిధ్వనించుచుండెను—అందువ
 లన నామె మౌనముపలుకుచున్నదని యెంచి నాశబ్దము సచ్చినదిక్కు
 నకుఁబోయి చూచెను. తిరిగి “శ్రీ!” అని పిలిచెను. అది మఱియొక
 చోటఁ బ్రతిధ్వనించుటచే సీతారాముఁడు తిరిగి యాదిక్కునకై పోయె
 ను—ఎక్కడనున్నది? శ్రీ యెక్కడను లేదు. “హా! శ్రీ! హా! శ్రీ!”
 అని పలవించుచుండఁగ నే తెల్లవాఁడెను. శ్రీమాత్రము దొరక లేదు.

మన మెవరిని ప్రేమతోఁ బిలుచుచుందుమో, వారు పలుకరు.
 ఎవరి నాత్రముతో వెదకుచుందుమో వారగపడరు. దొరకినదానిని
 సులభముగాఁ బోఁగొట్టుకొనఁగలము. కాని యదిమరల దొరకుట దుర్ల
 భము—సాటివేసికొన్నరత్నము మరలదొరకదా? వెదకినచో దొర
 కిన దొరకవచ్చును—కాని యాసమయము దాటిపోయినది. అంధకా
 రము మనదృష్టుల నడ్డగించుచుండుటచే మన మిప్పుడు వెదకఁజాలము.
 ప్రపంచమే యంధకారమయమైనట్లు తోచుచున్నది. ఈయంధకారము
 న మనకు మార్గ మెట్లుగపడును? అందులకు చేయవలసిన దేమి? మఱి
 యును వెదకి చూడవలయును. ఈప్రపంచమున మన మెవ్వరిని వెదకి
 కనుఁగొనఁజాలకుందుమో వారే మనకుఁ బ్రియులు. ఈతెల్లవాఁడుజా
 మున సీతారాముని హృదయమునందు శ్రీ ప్రాణప్రియయై హృదయే
 శ్వరియై నిలిచెను. ఆమె యనుపమానరూపమాధురీప్రవాహ మ్మాతని

హృదయమునఁ దరంగితమై యుప్పొంగుచుండెను. ఎవ్వఁడు సామ్రాజ్యమును స్థాపింపవలయు నని దృఢనిశ్చయముఁజేసి యుండెనో అట్టివానికిఁ దగినపట్టమహిషి యెవ్వఁడు? ఆతనికిఁ బట్టమహిషిగా నుండుదగినది నుదయా! రమయా! లేక వృక్షారూఢమై మహిషాసురమర్దనివలె చేలాంచలచాలనమిషంబున సైన్యమునువిజృంభింపఁజేసి రణవిజయమును కలిగించినసాహసికనుందరి యగు శ్రీమూ? శ్రీ సాహాయ్యము కలిగియున్న యెడల సీతారామరాయల కేపని యసాధ్యముగ నుండును?.

సీతారామగాయనికప్పుడు కొంచెము ధైర్యము కలిగెను. ఆతఁడు గంగారాముని శ్యామాపురమునకుఁ బోయియుండుమని యీవఱకె చెప్పియుండెను. అందువలన నాతఁ డీవఱకే యచ్చటికిఁ బోయియుండవచ్చును. సీతారాముఁడుజాగచూకుఁజేసి శ్యామాపురాభిముఖముగ వెడలిపోయెను. ఆతఁడు శ్యామాపురమునకుఁ బోవునరికి గంగారాముఁ డాతనికిఁ జెదురుచూచుచు నేయుండెను. సీతారాముఁడుగంగారాముని జూచినతోడనే, గంగారామా! నీచెల్లె లెక్కడ నున్నది?” అనియెను.

గంగారాముఁడు విస్మయముతో, “నే నేమెఱుఁగుదును? మీరామెను చంద్రచూడుని తోడిచ్చిపంపితిరే!” అనియెను.

సీతారాముఁడు ఖిన్నహృదయుఁజేసి, “అంతయును చెడిపోయినది. ఆమె చంద్రచూడునియొద్ద లేదు. ఇక్కడకు రాలేదా?” అనియెను.

గంగా—లేదు.

సీతా—అట్లయినయెడల నీవిప్పుడే పోయి యామెను వెదకవలయును. ఆమె దొరకువఱకును తిరిగి రావలదు. నేనిక్కడనే యుండును. నీవు ధైర్యమునువహించి యన్నిచోట్లకును పోవలయును. మనుష్యులనుఁగూడఁ బంపవలయును. అందుల కెంతధనము కావలసినను

నేనిచ్చెదను.

గంగారాముడు కావలసినంతధనమును తీసికొని చెల్లెలిని వెదకుటకై బయలుదేరెను. ఒక వారిము దినములవఱకు నతిప్రయత్నము చేసి యెల్లెడలను వెదకెను. ఎక్కడను గనబడలేదు. సమాచారమేమియుఁ దెలియలేదు. చేసినప్రయత్న మంతయు నిష్ఫలమగుటచే వెనుదిరిగి వచ్చి జరగిన దంతయును సీతారామునకు విన్నవించెను.

ప దు మూ ఁ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

∴ శ్యామాపురమునకు సీతారాముడు వచ్చినకొన్నిదినముల కాలఁడు భార్యాసహితుడై లక్ష్మీనారాయణస్వామిని దర్శింపవలయు నని బయలుదేరెను.

• లక్ష్మీనారాయణస్వామి మందిర మూరిసమీపమున నున్న యరణ్యమున భూగర్భమునందు కప్పవడియుండెను. సీతారాముఁడా దేవాలయమును వెలువరించి తిరిగి బాగుచేయించెను. దానియందు లక్ష్మీనారాయణులప్రాచీనవిగ్రహము లుండెను. నేడు సీతారామరాయ లాదేవుని ప్రథమసందర్శనమునకై పోయెను. అనితొ నందయు, రమయును గూడ పాలకులవై నెక్కి వచ్చిరి.

దేవాలయసమీపమునకు వచ్చి యామువ్వురును పాలకులనుండి దిగి దారిచూపించుట కొక సేపకుని దీసికొని యాయడవిలోనికి బయలుదేరి పోయిరి. ఆయరణ్యమునందలి యపూర్వశోభారామణీయకముంజూచుటచే వారిహృదయములకానందముకలిగెను. ఆసాంద్రములై ప్లేటిగియున్న శ్యామలోజ్వలతరుషండములయందలి శాఖాపల్లవమధ్యంబుల మృతోహరకుసుమగుచ్ఛములు వికసించియుండెను. స్వేత, హృదిత,

కపిల, పింగళాదినానావర్ణసంశోభితంబు లగుపుష్పములు తరతరములై వికసించి దశదిశల సుగంధముం జిలుకుచు ఘ్రాణతర్పణము సేయుచుండెను. ఆనడును వివిధవర్ణములుగల పక్షులు విహరించుచు వివిధకలస్వనములతోఁ గూయుచుండెను. మార్గము చాలనిరుకుగనుండెను. చెట్లకొమ్మలు తలకుఁ దగులుచుండెను. అక్కడక్కడ నాకాంతలచీరచెఱుగులు ముండ్లకొమ్మలకుఁ దగులుకొనుచుండెను. అందందు పుష్పములపై విహరించుచున్న భ్రమరములు చెట్లను విడిచివచ్చి వారిముఖకమలసమీపమునఁ బరిభ్రమించుచుండెను. వారికాళిచుట్టెలచప్పుడువలన భయపడి శయనించియున్న లేడి యదరిపడి లేచి పాటిపోవుచుండెను. చెట్లనుండి పండుటాకులు పడుచుండెను. పూవులు జలజలరాలుచుండెను. పక్షులుతివ్వన నెగిరిపోవుచుండెను. కుండేళ్లు పాటిపోవుచుండెను. వారు సకాలమునకు దేవాలయమును సమీపించిరి. తమకు దారిచూపించుచువచ్చిన సేవకుని నక్కడనుండి పంపివేసిరి.

ఆనుందిరము భూగర్భమం దుండెను. దానిశిఖరముమాత్రము భూమిపైఁ గానవచ్చుచుండెను. సీతారాముని యాజ్ఞవలన నుందిరద్వారమునుండి లోపలకు దిగుటకు సోపానములు నిర్మింపఁబడి యుండెను. అంధకారము లేకుండ దీపములు వెలిగింపఁబడియెను. కాని సీతారాముని యాజ్ఞ యగుటచే భృత్యులెవ్వరు నచ్చట నిలువలేదు. ఆతఁడు తనభార్యలతోమాత్రమే యేకాంతముగ స్వామిదర్శనముచేయవలయు నని సంకల్పించుకొనియుండెను.

సోపానములను దిగి ముగ్గురును లోనికిఁ బోయి చూడఁగా నాగర్భాలయద్వారమున దేవునిసన్నిధియం దొకమునల్కాను కూర్చుండి యుండెను. సీతారామరాయలు విస్మితుడై “అయ్యా! మీరెవ్వరు?” అనియడిగెను.

ముస—నేను ఫకీగును.

నీతా—ముసల్మాను, డే !

ఫకీ—అవును.

నీతా—సర్వనాశకా !

ఫకీ—నీవింత పెద్దజమీందారుడవై యండ గా నీట్టి సర్వనాశక మెందులకు రావలయును ?

నీతా—దేవాలయమున మాసల్మానా, ?

ఫకీ—అన్నా ! అందువలనదోషమేమి ? దేవుడపవిత్రుడయ్యెనా ?

నీతా—కాలేదా ? మఱేమి ? నీకెందుల కీదుర్బుద్ధి వుట్టినది ?

ఫకీ—మీకీతఁడే దేవుడా ? ఈతఁడు చేయునదేమి ?

నీతా—ఈయన శ్రీమన్నారాయణమూర్తి. జగత్సృష్టితీలయకారణ భూతుడు.

ఫకీ—నిన్ను సృష్టించినవా రెవరు ?

నీతా—ఈయనయే. జగదీశ్వరు, డెవ్వఁడో యాతఁడే యందఱు సృజించుచుండును.

ఫకీ—ముసల్మానులను సృష్టించి యీతఁడపవిత్రుడౌకాలేదు.

ముసల్మాను, డీతనిమందిరమున, గూర్చున్నంతమాత్రమున నీతఁడపవిత్రుడై పోవునా ? ఈజ్ఞానముచేత నేనా నీవు హిందూరాజ్యమును స్థాపింపవచ్చితివి ? మఱియొకమాట యడిగెదను—ఈతనియనికి యెక్కడ ? ఈమందిరమున నేయుండి యీతఁడు సృష్టితీలయములను చేయుచున్నాడా ? లేక, యీతఁడుండుటకు మఱియొకస్థల మున్నదా ?

నీతా—ఈతఁడు సర్వవ్యాపి—సర్వజీవులయందును సర్వవస్తువులందును గూడ నుండును.

ఫకీ—అట్లయిన నీతఁడు నాయందున్నాడా ?

నీతా—ఆనశ్యకముగనుండును. నీవెందులకు దెలిసికొనలేకుంటివి?

ఫకీ—అయ్యో! ఈతఁడు నిరంతరము నాయం దున్నాఁడు. అందువలన నీతఁ డపవిత్రుఁడు కాలేదు. కాని నేనీతనిమందిరద్వారమునఁ గూర్చున్నంతమాత్రమున నీతఁ డపవిత్రుఁడయ్యెనా?

శ్రుతిస్మృతిశాస్త్రాధ్యాపకుఁడైన బ్రాహ్మణుఁ డొక్కఁడక్కడ నున్నయెడల నీప్రశ్నమునకు యథాశాస్త్రీయమైన ప్రత్యుత్తరము నిచ్చియుండును. కాని, నీతారాముఁడు శాస్త్రానులను చదివినవాఁడు క్కాఁడు. ఆప్రశ్నకు త్తరము చెప్పలేక యప్రతిభుఁడై “ఇది మాదేశాచారము” అని మాత్రము చెప్పెను.

ఫకీ—అయ్యో! నీవు హిందూరాజ్యమును స్థాపించుటకొరకు వచ్చియుంటి వని వింటిని. కాని నీవిట్టి దేశాచారములకు లోనై యున్నయెడల నీవు హిందూరాజ్యమును స్థాపింపజాలవు. హిందువులను, ముసల్మానులను సమానముగఁ జూడకపోయినయెడల హిందూముసల్మానులమధ్యమున నున్ననీరాజ్యమును నీవు పరిపాలింపజాలవు. నీరాజ్యము ధర్మరాజ్యమగుటకు మాఱుగఁ బాపరాజ్యమై పోవును. అతఁ డొక్కఁడే హిందువులను ముసల్మానులనుగూడ నృప్తిచియున్నాఁడు. హిందువులనుగాఁ జేసినయాతఁడును, ముసల్మానులఁగాఁ జేసినవాఁడును, నాతఁడే. ఉధయులు నాతనిసంతానమే. ఆయుభయులును నీప్రజలగురు. అందువలన నీవు దేశాచారమునకు లోబడి భేదబుద్ధిగో నుండవలదు. ప్రజలకును, ప్రజలకును, భేదములను కల్పించుట చాల పాపకార్యము. పాపరాజ్యము నిలువజాలదు.

నీతా—ముసల్మానురాజులు భేదభావమును వహింపలేదా?

ఫకీ—వహించుచున్నారు. అందువలననే ముసల్మానులరాజ్యము, ధర్మమై నాశనమై పోవుచున్నది. ఆపాపమూలముననే ముసల్మా

నులరాజ్యముపోవును. నీవు రాజ్యమును దీసికొనుటయే మంచిది. అట్లుగానియెడల మఱియొకరైన నాక్రమిండుకొనక మానగు. దేవుణ్ణైనవాఁడు హిందువులయందును, ముసల్మానులయందునుగూడ నుండునని చెప్పుచున్ననీవు భేదభావమును వహించు టెందులకు? నేను ముసల్మానుఁడ నైనను, హిందువులకును ముసల్మానులకును భేదము కలిగింపలేదు. ఇప్పుడు నీవు దేవుని పూజించుకొనుము. నేను చాటున కుఁబోయెదను. నీవు వెడలునప్పుడు తిరిగివచ్చి నీకిష్టమైనయెడల మీ కాశీర్వాదము చేసి పోయెదను.

సీతా—మీరు జ్ఞాను లని తోచుచున్నది. అనశ్చ్యకముగ రావలయును.

ఫకీరుఁడు వెడలిపోయెను. సీతారాముఁడు దేవుని దర్శించి పూజాదికార్యము లన్నియును దీర్చుకొనునరికిఫకీరు తిరిగి యచ్చటకువచ్చెన్మి. సీతారాముఁ డాతనితో చాలవఱకు ముచ్చటించి చూడఁగా నాతఁడు జ్ఞానియని తెలియవచ్చెను. ఫారీస్, అరబ్బీభాష లాతనికి బాగుగఁ దెలిసియుండెను. సంస్కృతమును బాగుగ వ్రాయఁగలఁడు. హిందూధర్మసంబంధములైన గ్రంథముల నాతఁడు చదివి యుండెను. ఆతనికిం కను త్తుణవయస్సును యున్నను, ఐహికసంసారమునమమతాశూన్యుఁడై,వైరాగ్యమును వహించి సర్వసముఁడై యుండెను. ఆతని యద్భుతచరిత్రమును చూచి, నందయు, రమయు, సిగ్గుచు విడిచి కొంచెము దూరముననే కూర్చుండి యాతని విజ్ఞానగర్భితవచనముల నన్నిటినివిన నారంభించిరి.

పరస్పరము మాటలాడుకొనుచుండు సమయమున సీతారాముఁడు „మీరు చెప్పిన యుపదేశ వాక్యము లన్నియును న్యాయమైనవి. సాధ్యానుసారముగ నేను నట్లే నడచెదను. కాని, మీరు నానూతనరాజ

ధానిమందు నివసించి యుండవలయును. నేను మీరు చెప్పిన యుపదేశములకు విపరీతముగ నడచుచున్నయెడల మీరు సమీపమునుండినుంచి నూర్గులునకు మరలించుచుండవలయును. మీవంటిజ్ఞానులు దగ్గరనున్నయెడల నారాజ్యమునకు శుభము కలుగును” అనియెను.

ఫకీ—నేను చెప్పినట్లు నీవు విన్నయెడల నీవు చెప్పినట్లు నేనంగీకరింతును. నీరాజధాని కేమి పేరు పెట్టెదవు ?

నీతా—ఈవలకేశ్యాచూపురమని పేరున్నది. ఆపేరే యుండున్లు.

ఫకీ—దానికి మహమ్మదుపుర మని పేరు పెట్టుట కంగీకరించితివేని నేను నీదగ్గఱ నుండుట కొప్పికొనియెదను.

నీతా—ఆపే రెందులకుఁ బెట్టవలయును?

ఫకీ—అట్లయినయెడల నీవు హిందూముసల్మానులను సమదృష్టితోఁ జూచుచుందు వని నాకు ధైర్యము కలిగియుండును.

నీతారామరా ములు కొంచెము సేపు యోచించి యాఫకీరుచెప్పిన దాని కంగీకరించెను.

ఫకీ—నేనుఫకీరును. ఏగృహమునందును నివసింపఁబోను. కాని నీయొద్దనే యుండెదను నేనెప్పు డొక్కడ నుందునో తెలియఁబఱచుచుందును. నీవు పిలిచినవెంటనే వచ్చెదను.

బయలుదేరి పోవుచుండుకాలమున ఫకీరుఁడు మువ్వకు నాశీర్వాదము చేసెను. నీతారామునిగూర్చి “నీచునోరథము సిద్ధించు. గాక!” అని చెప్పి నంతతో “నీవు రాజమహిషి వగుటకుఁ దగినదానవు. రాజమహిషీధర్మమును బరిపాలింపుము. మీహిందూశాస్త్రములందు భర్తృవిషయమున నెట్లు నడచుకొనవలయునో యట్లే నడచుకొనుము. అందువలన నీకు శుభమగును” అని చెప్పి రమతో “తల్లీ! నీవు కొంచెము భీరుస్వభావురాల వని తోచుచున్నది. ఫకీరునిమాట జ్ఞప్తియందు

దుంచుకొనుము. ఎట్టి విపత్తునచ్చినను భయపడవలదు. భయముచేఁ జాల ననుగళము కలుగఁగలదు. రాజమహిషినయ్యను భయపడకూ డదు” అని చెప్పి వెడలిపోయెను.

అనంతర మామువ్వురును వెడలిపోయిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

మధుమతీనదీతీరమునం దున్న శ్యామాపురమునుగ్రామముసీతారామునిప్రత్యర్జితమైనదై యుండెను. సీతారాముఁ డిప్పు డక్కడకువచ్చి నివసించియుండెను. కారాగారమునుండి సీతారామునితో విడుదలయై పలాయితులైనవా రందఱును ఘోజుదారునియూగ్రహమునకు భయపడి భూషణనగరమును వదలి యాచుట్టుపట్లగ్రామములందుండెన న్నినుండలేక శ్యామాపురమునకే వచ్చి సీతారాముని నాశ్రయించి యుండిరి. నేడుగాకున్న తేనైన తమ్మువరాధులనుగాఁ దెలిసికొని ఘోజుదారుఁడు తప్పక దండించుననుభయముతో నాదినమున నల్లరిలోపని చేసినవారందఱును భూషణనగరమునందలితమయిల్లువాకిండ్లను విడిచి శ్యామాపురమునకు వచ్చి యచ్చట వసతుల నేర్పఱచుకొనుచుండిరి. సీతారామునిప్రజలు, ననుచరులు మొదలగువా రందఱును సీతారాముని యూనతి ననుసరించి శ్యామాపురముననే కాపురముండిరి. ఈవిధముగా నాచిన్నగ్రామము పెద్దపట్టణము కాఁజొచ్చెను.

అప్పుడు సీతారాముఁడు నగరసిర్ధాణమునుగూర్చి యాలోచించెను. చాలమందిజనులున్న పట్టణమున పనివాండ్లను, వర్తకులును కావలసియుండును. ఇందుకొఱకాతఁడు భూషణమొదలగు నితరనగరములనుండి కోనుట్లు, శిల్పులు, పనివాండ్లు, నేతగాండ్లు సాహుకారు

లు మొదలగువారి నందఱిని పిలిపించి వారికందఱకును దగినవసతుల నిప్పించెను. అట్లు నూతననగరమున బజారు, సంత, మా క్కెట్టు, ఓడ రేవు మొదలగునవి నిర్మింపఁబడియెను. సీతారాముని కౌతసిపూర్వము సంపాదించియుంచిన యైశ్వర్యము కలదని చెప్పియున్నాము. దానిని వెచ్చించి యాతఁ డానూతననగరమున ననేక భవనములను కట్టించెను. ప్రజాబాహుళ్యముగుటచే నిప్పు డాతని కాదాయమును హెచ్చుచుండెను. అంతేకాక సీతారామురాయలకు హిందూ రాజధానిని స్థాపించుటకుఁ దగిన సేనయు నుండియుండెను. ఇదియంతయును విని ముస్లిములచే పీడితులై రాజభయమునుండి స్వధర్మమును రక్షించుకొనుటకు హిందూ రాజ్యమున వసి యంపవలయు ననియెంచి ప్రజలు విదేశముల నుండికూడఁదండోపతండములై వచ్చి సీతారాముని నాశ్రయించుచుండిరి. ఆ కారణమువలనఁగూడ నాతనిరా.బడి యధిక మగుచుండెను. అతఁడు రాజప్రాసాదమునలెనే తాను నివసించుటకొక నాసగృహమును, కొల్లువుకూటమును, నత్యున్నతమై విశాలమైనయొక దేవగృహమును, మనోహరసోపానపరంపరలచే నలంకరింపఁబడిన సరోవరములును, రాజమార్గములును నిర్మింపఁజేసి యానూతనరాజధాని సత్యంతశోభాసమృద్ధశాలినిగాఁ జేయించెను. ప్రజలు హిందూ రాజ్యస్థాపనమునకై మహాపూర్వకముగ విశేషధనమును విరాళముగ సచ్చుచుండిరి. ధనములేనివారు శరీరపరిశ్రమచే నగరనిర్మాణమునకును, రాజ్యరక్షణమునకును, సాహాయ్యము చేయుచుండిరి.

సీతారాముని దీక్షవలనను హిందూ రాజ్యస్థానవిషయమున ప్రజలకుఁగలయుత్సాహమువలనను, కొలఁదికాలమునకె యీపనులన్నియును పరిపూర్ణముగ నెఱవేఱుచుండెను. కాని, యాతఁ డింకను, రాజ్యమును బిరుదమును వహియించి యుండలేదు. డిల్లీసాదుషా యాత

నిని రాజుగా సంగీకరింపనిదే తనకుఁ దానే రాజవీరుదమును గ్రహిం
చినయెడల ముసల్మానులు తమ్ము విరోధముగా నెంది పదచ్యుతుని
జేయుటకై ప్రయత్నింతు రని యాతఁడు తెలిసికొనియుండెను. ఆతఁడు
తనకును చేసిన కార్యములలో విద్రోహ మేమియునులేదు. గంగారా
ముని నుద్ధరించుటకొఱకు జరిగినయల్లరిలో నాతఁ డాయుధపాణియై
యుండలేదు. దానియందు దాతని కుత్సాహమును లేదు. ఈసంగతి ఫౌ
జదానకును తెలియును. కారాగారమును పగులఁగొట్టుట కెవ్వఁడు
ప్రధానుఁడై యుండెనో యాసంగతి ముసల్మానులకుఁ దెలిసియుండలే
దు. ఆతఁడు కైదీలలో నొక్కఁడై యున్నాడనికూడ ఫౌజదారునకుఁ
దెలియదు. అందువలన నాతనివిద్రోహుఁడని చెప్పటకు కారణమేమి
యు నగపడుటలేదు. అదియునుగాని యాతఁ డొకను రాజనామమును
గ్రహింపకపోవుటచేత డిల్లీషాదుషానే చక్రవర్తిగా సంగీకరించి మును
పటివలెనే జమీదారీ పేష్కనును రాజకోశాగారమునకుఁ జెల్లించుచునే
యుండెను. మఱియు నాతఁడు ముసల్మానులయెడ మంచియభిప్రాయము
నే చూపుచుండెను. ఇంతేకాకనూతనరాజధానికి మహమ్మదు
పురముని పేరుపెట్టి హిందువులను, ముసల్మానులను సమబుద్ధితోఁ జూ
చుచుండుటవలన నాతనియెడల ముసల్మానుల కనిష్టము కలుగుటకు
కారణ మేమియును లేకుండెను—మొత్తముమీఁద ముసల్మానులతో
వివాదపడినయెడల సకలప్రముత్తములకును భంగము కలుగును; అం
దుచేత తానుసంపూర్ణబలశాలి యగువఱకు నేయల్లరులును చేయఁ
గూడదని యాతఁడు నిశ్చయించుకొని యుండెను.

ఇట్లున్నను, ఆతనిప్రజాసమృద్ధిని, శాంతమును, ప్రతాపమును,
ఖ్యాతిని, సంపత్తును విని ఫౌజదారుఁడైన తోరాబఖానుఁ డసూయాగ్గ
ఁగుఁ డగుచుండెను. మఱియు నేదైన నొక నెపమును గల్పించుకొని మ

హమ్మదుపురమును ధ్వంసము చేసి సీతారాముని నాశనము చేయవలయునను నుద్దేశముతో నుండెను. నెపముల కేమిలోపము ని తోరాబఖానుడు సీతారామరాయనికి „నీరాజధానియందు నేక విద్రోహులును, పలాయితులైన దుర్మార్గులును, చేరియున్నారు. వారి నందఱిని పట్టి యొప్పగింపవలయును ” అని యాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసి పంపించెను. అది చూచి సీతారామరాయలు „అపరాధుల పేరులను వ్రాసి పంపినయెడల పట్టి యొప్పగింతును ” అని ప్రత్యుత్తర మంపెను. 'ఫౌజ్ దాదు' డొక పెద్దపట్టికను వ్రాసి పంపెను. ఈసమాచారమును విని వాటిపోయివచ్చిన జను లందఱును తమ పేరులను మార్చుకొనిరి సీతారాముడొక పట్టిక ప్రకార మెవ్వరి పేరును, సరిపడకపోవుటచే „ ఈపట్టిక లోందలి పేరులలో నొక్క పేరైన నాదియని చెప్పి యొప్పగొన్నవా రెవ్వరు నిక్కడ లేరు ” అని వ్రాసి పంపెను.

ఈవిధముగా సత్త్రికాప్రసంగము జరుగనారంభించెను. ఇట్లువు రకును పరస్పరహృదయభావములు బోధపడియెను. తోరాబఖానుడు సీతారాముని నాశనముచేయుటకై సైన్యమును సంగ్రహింపనారంభించెను. ఆత్మనంద్రార్థమై సీతారాముడు మహమ్మదుపురమున నాలుగుదిక్కులందును దుర్లంఘ్యమైన ప్రకారమును గట్టింప నారంభించెను. ప్రజలకు నస్త్రవిద్యను యుద్ధసద్ధతిని నేర్పించుచుండెను. మఱియును రహస్యముగ వివిధాయుధసంతతులను వనమార్గములనుండి సంగ్రహించుచుండెను.

ఈప్రయత్నములయందు సీతారామునకు ముగ్గురు ముఖ్యులైన సహాయులుగా నుండిరి. ఆమువ్వుగు నుండుటవలననే యామహాకార్యము లింతశీఘ్రముగను, నింతసులభముగను నిర్వహింపఁబడుచుండెను. అందు ప్రథముడు చంద్రచూడతర్కాలంకారుడు. రెండవ

వాఁడు మృణ్మయఁడు — మూఁడవవాఁడు గంగారామదాసు. — బుద్ధి
యందు చంద్రచూడుఁడును, బలమునందు, మృణ్మయఁడును, జాగ్ర
తయందు గంగారామదాసును, ససమానులై యుండిరి. గంగారామఁ
డు సీతారామునకు నిరంతరము ననుచుఁడై, కార్యకారియై, సమ్మిసబం
తు యుండెను. ఫకీరుఁడు నప్పడప్పుడు వచ్చి పోవుచుండెను. ఆతఁడు
విన్నవిషయములయందలి మంచిచెడ్డలను దెలుపుచు, వివాదాంశముల
యందు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నవారలను సమాధానపఱచుచుండె
ను. ఆకారణమువలన నన్ని కార్యములును బాగుగ నిర్వహింపఁబడు
చుండెను.

...

ప దు నే డ వ ప్ప క రణ ము.

సీతారామునకు సహాయులై యున్నముగ్గురు నెట్లనుకూలురై
యుండిరో, అట్లే యీమహాకార్యమునకుఁ బ్రతికూలముగ నాతనికొక శ
త్రువుకూడ నుండెను. అది యాతనిచిన్నభార్య యగురమయే.
రమకు వివాద మనిన చాలభయము. ఆమె సీతారామునిసహ
సమునకు మతింత భయపడుచుండును. విశేషించి ముసల్మానురాజుల
తోఁ గయ్యమునకుఁ గాలుత్రపుట్ట యామె కంతకంటెను భయము!
ఇంతేకాక యామె యొక భయంకరమైనస్వప్నమునుగూడఁ గాంచెను.
ఆస్వప్నమందు ముసల్మానులు యుద్ధమునందు జయించి తన్నును, సీ
తారామరాయలను పట్టితీసికొనిపోయి చాలచిక్కులుపెట్టినట్లు చూచె
ను. ఇప్పుడు రమకు భయంకరశ్మశ్రువదనమండలములతో శ్రేణీబద్ధు
లై యనంఖ్యాకులైన యాముసల్మానులే రేయింబవళ్ళామెకన్నులయె
దుటనిల్లువఁబడినట్లుగాఁదోచుచుండెను. వికటముఖులైనవారినిండ్లావా

కృషులు నిరంతరమును చెవులఁబడుచున్నట్లే యుండెను. ఆమె నిరంతరమును, „ఫౌజుదారునిపాదములపైఁ బడి తమింపఁబొర్లి పు” మనిచాలతొందరపెట్టుచు సీతారాముని పీడించుచుండెను. సీతారాముఁ డావాక్యములను చెవియిచ్చివినుటలేదు—రను యన్నపానములనువిడిచిపెట్టెను. నిద్రవ్రాపుటలేదు—నేను ముసల్మానుల కేయపరాధమునుచేయుట లేదని సీతారాముఁ డంతతెలియ జెప్పిన నామె వినిపించుకొనుట లేదు. శ్రావణమాసమునందువలె రాత్రిందివము లామెకన్నీలునుండి సంతతధారగా గొప్పవర్షముఁ గురియుచుండెను. సీతారాముఁడు విరక్తుఁడై తఱచుగా నామెయొద్దకుఁ బోవుట మానినవై చెను. అందువలన జ్యేష్ఠ (శ్రీనివాసాడ లెక్కించిచూచినయెడల మధ్యమ) భార్యయైననందకు గురుఁ డేకాదశమునకు వచ్చినట్లుండెను.

ఇదియంతయును జూచి బేలయైనరమ మునుపటివలెనే విచారించుచు ముసల్మానులతో యుద్ధమైనయెడలఁ దమకు నాశనము తప్పదని భయపడుచుండెను. అందుచే రమ పడుచు, లేచుచు, సీతారాముని వెంబడింపనారంభించెను. ఏడ్చుచుఁ దిరిగి కన్నీరు విడుచును. ఉత్తరీయమునుపట్టి నిలుపును. చేయిపట్టుకొని లాగును. పాదములపైఁ బడి దొరలును. తల మోదుకొనును—ఇట్లు చేసి పరితాపమును బొందుచుండెను. ఇందువలన సీతారాముఁ డామెయున్నచోట మసలుట మానుకొనియెను. అందుమీఁద నామె సీతారాముఁడు నందయింటికిఁ బోవుచుండుమార్గమునఁ గాచి యాతని నడ్డగించి తీసికొనిపోయి తరువాత నదేయేడుపు—చేయి పట్టుకొనును; కాలికిఁ జుట్టఁబెట్టుకొనును; తలపై మోదుకొనును; అదే విచారము—ఒక్కొక్కసారి సంతతధారగ కన్నీరు విడుచును. నేలపైఁ బడి దొరలును. ఒక్కొక్కసారి ముఖము జేవురింపఁ గాశరాత్రియగును. మఱియొకసారి కార్తికప్రచండవాయువు

వలె సమూర్ధత యగుచుండును—శుదకు పాడినదే పాట—, ముసల్మానుల పాదములపై బడి క్షమింపఁ బ్రార్థింపుము. లేకున్నయెడల చాల విపత్తులకుఁ గారణమగును” —ఇదేపాట. సీతారామునకుఁ బ్రాణము విసివిపోయెను.

మహమ్మదుపురము భూషణనగరముకంటెను జనవిస్తీర్ణమైనపట్టణమై రాజధానియగుటచే దానిచుట్టునున్న విశాలమైన కందకము, బలమైనప్రహారమా, మన్నతములైన బురుజులు, వానిపై భయంకరమైన ఫిరంగులు, నాయుధశౌలలు, మందు గిడ్డంగులు, తుపాకులు, గుండ్లు వరుసలుతీరియున్న సేన మొదలగువానిని చూచుటచే నాకస్మిక మంగరను చాల బెదరిపోయి మౌనము పట్టెను. భోజనాదికమునకు లేచునప్పు డామె తనయిష్టదేవమునుగూర్చి చేతులు జోడించుకొని “పరమేశ్వరా! మహమ్మదుపురమంతయు నాశనమైపోయినను పోనియు! మేము తిరిగి ముసల్మానులయనుగ్రహమును పొంది భద్రముగఁ గాలయాపనము చేయునట్లుగుగ్రహింపుము; ఈదారుణప్రయత్నమునుండి మమ్ముల నుద్ధరింపుము” అని ప్రార్థించుచుండును. సీతారామరాయలను చూచినప్పు డాతనియెదుటఁగూడ భగవంతునిగూర్చి యిట్లే ప్రార్థించుచుండును.

సీతారామరాయలు సందకంటె రమాదేవి మందే చాల ప్రేమ గలిగియుండె నని వాతకు లెఱిగియుండ వచ్చును. కాన, రమాదేవి యొనరించుచున్నయీయసహ్యకార్యాదికములవలన నామె యాతని కన్నులకు శూలమై పోయెను. అప్పు డాతఁడు “హా! శ్రీ యీశమయమున నాకుఁ దోడుపడరాదా?” అని యనుకొనుచుండెను. “రేయిం బనఁగులు శ్రీ యాతనిహృదయమునందు జాగరితయగుచుండెను. స్మృతిపటమునందుఁ దోచుచున్న శ్రీ మనోహరమూర్తియెదుట—రమా

దేవి యెంతటిది? నందాదేవి యెంతటిది? కాని, మనసునందున్నదానిని బయలుపఱచినయెడల రమకును, నందకును మనోవ్యధ కలుగునని యెంచి యాతఁడు శ్రీపేరైన నోట నుచ్చరించుటలేదు. ఒకదినమున రమాదేవి భయంకరకృత్యములను సహింపలేక “అయ్యో! శ్రీని పోఁ గొట్టుకొని, రమాదేవిని పొందవచ్చునా?” అని పరితాపపడియెను.

రమ కన్నీరు విడుచుచు “అట్లయినయెడల శ్రీ నెందులకుఁ బరీక్షింపఁగూడదు? మిమ్మెవ్వరడ్డగింపఁగలరు?” అనియెను.

సీతారామరాయలు నిట్టూర్పువిడిచి “శ్రీ నిష్ఠాఁడే గాఁడఁ జూడను!” అనియెను.

ఈమాట రమాదేవికి హృదయశల్యమై నాటెను. రమాదేవియు పరాధ మెట్టిదైనఁ గానిండు! ఆమెకు భర్తయందుఁగలవిశేషానురాగ మే యందులకుఁ గారణమైనది. తమకాకార్యమునం దేదైన విపత్తు కలుగు నేమోయనుభయమువలననే దానికి విముఖయై యామె యట్లా వ్యాకులపడుచుండెను. సీతారామున కది తెలియకపోలేదు. తెలిసి యున్నను రమాదేవివైఁ బ్రసన్నుడై యుండుటయాతని కసాధ్యముగ నుండెను. కలుగుచున్నయలజడులు—మహాత్కార్యమున కంతగాయము—ఎంతకష్టముగ నుండును? స్త్రీ పురుషులు పరస్పరమును ప్రేమించుటయే దాంపత్యసుఖము కాదు. ఇద్దఱును నేకాభిప్రాయమును, సహృదయత్వమును కలిగియుండుటయే దాంపత్యసుఖ మనిపించుకొనును. రమాదేవి “యేయపరాధమును చేయకుండఁగనే భర్తప్రేమను పోగొట్టుకొంటినిగదా!” అని యనుకొనియెను. సీతారాముఁడు “గురుదేవా! రమాదేవిప్రేమనుండి సన్నద్ధరింపు” మని వేడుకొనియెను.

రమాదేవి మహాపరాధమువలన సీతారామునిహృదయమునందున్న యాశ్రీచిత్రరూపముదినదినమును సముజ్జ్వలమై ప్రభావిశిష్టమగుచుం

జెను. ఆతఁడు తనమనస్సునందు హిందూరాజ్యసంస్థాపనప్రయత్నము తప్ప మఱియెట్టియూలోచనమునకును చోటిశూరరాదని నిశ్చయించుకొని యుండెను. కాని యిప్పుడు శ్రీ వచ్చి క్రమముగా నామనసునందర్థభాగము నాకర్షించి యందధిష్టించి యుండెను. సీతారాముఁడు “ నేను శ్రీవిషయమై చేసినపాపమునకు సరియైన శిక్షయు ప్రాయశిత్తము వింకను జరిగియుండలేదు ” అని యానుకొనియెను.

అయిన నాతనిహృదయమందిరమున నీప్రతిమను సంస్థాపించుటకు రచూదేవి యొక్కతెయ్ కంకణముగట్టుకొని యుండలేదు. నందయును దానికిఁ దోడుపడినది. కాని యామె మఱియొకవిధముగ సాయపడియెఱు. ఆమె ముసల్మానులకు భయపడుట లేదు. సీతారామునందున్న సాహసమును గూర్చియు యోచించుట లేదు. ఆమె “ మంచిచెడ్డలనుగూర్చి యోచించుటకు నాభర్తయేకర్త. ఆతనియాజ్ఞయే నాకవశ్యాచరణీయము ” అని యోచించుకొనుచుండెను. అందువలన నీ విచారము లన్నియును మనసునఁ జెట్టుకొనక యెల్లప్పుడును పతిసేవ యందే యాసక్తికలదై యుండెను. లక్ష్మీనారాయణమందిరమున పకిరు చెప్పినయుపదేశము ననుసరించి సరిగా నడచుకొనుచుండెను. తల్లివలె ప్రేమాస్పదయు, బిడ్డవలె భక్తితత్పరయు, దాసినలె సేవాతత్పరయు నై సీతారాముని సేవించుచుండెను. అయినను సహధర్మిణీత్వమున నట్లయినదా? ఆతని యతిశయమైనయాశయం దాశావతియు, నాతని హృదయాకాంక్షయందు భాగహారిణియు, కష్టకార్యములందు సహాయయు, సందిగ్ధసనుయములందు మంత్రియు, విపత్తులందు సాహసదాయినియు, విజయమునం దానందమయస్వరూపిణియు నై యుండునామె యొక్కడనుండును? వైకుంఠమున లక్ష్మీదేవియై యుండుట సులభమే? కాని రణరంగమున సింహవాహనయై యుండునామె యొక్కఁడె

నుండను? ఆకారణమువలన నందాదేవి ప్రీతివిశ్వాసములు సీతారామ నకు మాటిమాటికిని సంక్షుభితసేనాసంచాలినియైనయామెను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండెను. “చంపుము! చంపుము! శత్రువులను చంపుము! దేశశత్రువును చంపుము! హిందూశత్రువును చంపుము! నాశత్రువును చంపుము!” అను నీమాటలుకూడ జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను. అందుకొఱకే సీతారాముఁడుతనహృదయమున నా మహిమామయియైన సింహవాహినీమూర్తిని ధ్యానము చేయ నారంభించెను.

ప్రేమ యనునది యెట్టిదో మేమెఱుఁగము. యోచించిచూచితిమి! వెదకి చూచితిమి! మునిగిచూచితిమి! ఏమిచేసిచూచిన నీసంసారసాగరమున ప్రేమయంతటిబడబాసలము మఱియొకటి మాఁగజేడుటలేదు. ప్రేమతత్త్వమునుగూర్చి గ్రంథములయందుఁ జదివినమాట నిజము. కాని సంసారమునందు ప్రీతి, విశ్వాసము, స్నేహము, ననున వితప్ప మఱియేసామగ్రియైన మన్నట్లు మాకు గోచరించుట లేదు. అందువలన దానిని మేము నర్థింపఁజాలనివారమై యుంటిమి. గ్రంథములయందు నర్థింపఁబడిన ప్రేమయనునది గగనకుసుమమువలె నేదేనొక సామగ్రియై యుండవచ్చుననియు, తరుణితరుణులమనోరంజనమానకై కీవులచేఁ గల్పింపఁబడియుండవచ్చుననియు తోచుచున్నది. సంసారమున నగపడుచున్న ప్రీతి లేక స్నేహము—అనునది పురాతనమైనదగుటచే లభింపఁదగినదేకాని నూతనమైనంతమాత్రమున దుర్లభమైనది కాఁజాలదనిమేమొప్పి కొందుము. ఎవ్వరిసహవాససంస్కరములవలన చిరకాలము గడపుచుందుమో, పిపత్తునందును, సంపత్తునందును, సుదినములందును, దుర్దినములందును, ఎవ్వరిగుణగణములను స్మరించుకొనుచుందుమో, సుఖదుఃఖముల నెవ్వరితో సమానముగ ననుభవించుచుందుమో, అట్టి వారియందు మనకు ప్రీతి, స్నేహము కలుగుచుండును. కాని, నూతన

మనుచుతియొకపదార్థముండలేదా? నవీనమని చెప్పినంతమాత్రమున నే దానియం దేదోయొకమాదిరి యాదరము కలుగుచుండును. ఆదర మేకాక దానియందు మతియొకటి యున్నది. దానిగుణమేమో తెలియట లేదు. అయినను దానిగుణచిహ్నమును చూచి యూహించుకొందుము. ప్రత్యక్షమైనదంతయుఁ బరిమితమైనదియే. ఏది యప్రత్యక్షమైనదో, ఏది కేవలమనుమితమైనదో, దానికి పరిమాణమే లేదు. అది యనంతమైనది. మనోదార్థమునుబట్టి దానియంతము నిర్ణీతమగుచుండును. అందువలననే క్రొత్తవానియందలిగుణ మనంతమైనదని తోచుచుండును. కావుననే క్రొత్తవానియందలిప్రీతి దుర్దమనీయమైనదిగ్గాఁనుండును. ఇట్టిప్రీతిని ప్రేమయని చెప్పినయెడల సంసారమునప్రేమయున్నదని చెప్పవచ్చును. ఆప్రేమ చాల నున్నాదకరమైనది. ఆప్రేమ లభింపవలసియున్నయెడల క్రొత్తవానియందే లభియించును. ఆనూత్నప్రవాహమునందు పురాతనశక్తి యనేకసమయములయందు మునిగి తేలిపోవుచుండును. సీతారామునకు శ్రీ నవీన. ఆమెకొఱకాయున్నాదకరమైనప్రేమ యాతనిచిత్తమును నశపఱచుకొనియెను. ఆప్రవాహమునందు రమయు నంద యుఁగూడఁ గొట్టుకొనిపోయిరి.

ఓనూతనశక్తి ! నీవే సుందరమైనదానవా? లేక, పురాతనశక్తిసుందరమైనదా? నీవేసుందరివై నయెడల నీవాయనంతునియంశమవు! ఆయనంతునివిషయమై మేముకొంచెముమాత్ర మెఱుఁగుదుము. ఆకొంచెమనునది మాకు చాల పురాతనమైనది. అనంతునితక్కినయంశమంతయును మాకునూతనమైనది. ఆయంశము మాకు గోచరము కానిదో, అనంతమైనదో, అయియుండును. ఓనూతనా ! నీవనంతునియంశమవే యగుదువు. అందువలననే నీవింతటియున్నాదకారిణి వగుచుంటివి. ఇప్పుడు సీతారామునకు శ్రీ యనంతునియంశమై యుండెను. ఆహా!

మన నూయవంతుని సాన్నిధ్యమును పొందగలమా? మనకు శ్రీ లభి
యించునా? ఏదినమున పురాతనమైనదానిని విడిచిపెట్టుదుమో, ఆదిన
మంతయును నూతనమైనదియే లభియించుచుండును. అనంతుసాన్నిధ్య
మున ముఖాముఖిగ నిలుచుందము. కన్నులు మూసికొని చూచినయె
యెడల మనకు శ్రీ దొరకగలదు. మనస్సు దృఢపఱచుకొని యంతవ
టకును రండు! మనమందఱమును గుమిగూడి హరినామసంకీర్తనముచే
యుదము. హరినామమువలన ననంతమూర్తి గాంచగలుగుదుము.

ప దు నా ఆ వ ప్ర క రణ ము.

“ఇదేకాదా వై తరణి! దీనిని దాటినయెడల బరితాప మంత
యును బోవునట! నాహృదయతాపముగూడ జల్లారిపోవునా?
తీక్షప్రవాహినియైన వై తరణీనదీతీరమునందున్న యిసుకతిన్నె
వై శ్రీ యొక్కతెయు నిలునబడి యిట్లనుకొనుచుండెను—పశ్చిమది
గ్భాగమున చాలదూరమున నీలమేఘములవలె నీలగిరిశిఖరములు కా
నవచ్చుచుండెను. ఎదుట నీలజలప్రవాహములతో వక్రగామినియైనవై
తరణీతటిని విశాలములై వెండిపలకలవలె నున్న యిసుకతిన్నెలనడఁచు
నుండి ప్రవహించుచుండెను. ఆనదీతీరమున కృష్ణశిలానిర్మితములైనసో
పానములపై సప్తమాతృకామండప మొకటి ప్రకాశించుచుండెను—
ఆమండపమున గూర్చున్నట్లుగనే శిలానిర్మితములైన సప్తమాతృకా
విగ్రహములుకనబడుచుండెను. రాజ్ఞోభాసమన్వితయైన యింద్రాణి—
మనోహరాకారిణియైనవైష్ణవి—కౌమారి—బ్రహ్మణి—సాక్షాద్భీ
భత్సర సస్వరూపిణియు, యమప్రసూతియు నై నఛాయ—వివిధమణిమ
యాలంకారమునోహరకరచరణవత్సోభాగవిలసితయు, సుందరకంఠ

రాందోళితరత్నమాలికాసమంచితయు, లంబోదరియు, చీనాశుకధారిణియు, వరాహచందనయు నగువారాహి—శుష్కస్థిచర్మమాత్రావశేషయు, పలితకేశినియు, దిగంబరయు, ఖండముండధానియు, భయంకరాకారిణియు నగు చాముండ— అను నీసప్తమాతృకామూర్తులును, పుష్పచందనబిల్వపత్ర రాసులచే నలంకరింపబడి యాముండపమున విరాజిల్లుచుండెను. ఈముండపమునకు వెనుకనున్న విష్ణుముండపము యొక్క యున్నతశిఖరము నీలాకాశము నొరసి ప్రకాశించుచుండెను. ఆవైపున నీలశిలానిర్మితోన్నతస్తంభాగ్రమున నాకాశవీధిని ఖగపతి యైనగరుడును విస్తృతపక్షములతోఁ గూర్చుండి యుండెను. దాని కత్తిధ్వారమున నమున్నతవిశాలనీలాకారములుగల యుదయలలితపర్వతము లంబరతలము నావరించుకొని యుండెను. శ్రీ వీని నన్నిటిని పరీక్షించి చూచి, హా ! ఇదేమి? వైతరిణి! దీనిని దాటినయెడల నాహృదయతాపము చల్లారునా యేమి? ” అని యనుకొనెను.

శ్రీ నిలువబడి యిట్లునుకొనుచుండఁగా వెనుకనుండి యెవ్వరో యొకరు ” ఇది యావైతరిణీనది కాదు. మొట్టమొదట యమద్వారమునకుఁ బోయి నిలుపుము. తరువాత వైతరిణీనదిని చూచెదవు ” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

అచూటలను విని శ్రీ వెనుదిరిగి చూచెను. అక్కడ నొకభైరవి నిలువబడి యుండెను.

శ్రీచూచి, ఓతల్లీ! భైరవీ! యమద్వారము వైతరిణి కివ్వలియొడ్డున నున్నదో, అవ్వలియొడ్డున నున్నదో చెప్పవా? ” అనియెను.

భైరవి నవ్వి, వైతరిణి దాటినయెడల యమపురమునకుఁ బోవచ్చును. తల్లీ! ఎందులకిట్లడిగితివి? నీవివ్వలియొడ్డుననే యమయాతనల ననుభవించుచుంటివా యేమి? ” అని యడిగెను.

శ్రీ—కష్టము రెండువైపులయందును కలదని తోచుచున్నది.

భైర—లేదు. తల్లీ! కష్టమంతయు నీవలియొడ్డుననే యున్నది. ఆవలియొడ్డున నున్నదనుకొనుచున్న కష్టము మన మీవలియొడ్డుననుండి తీసికొనిపోవునదియే. మనమీజన్మమునఁ జేసినపాపములనన్నిటిని మూటకట్టుకొని యా వైతరణీసేతువుమీ దుగా నెట్టిసుంక మ ను లేకుండతీసికొని పోవుచుందుము. తరువాత యమాలయమునకుఁ బోయి యామూట ను విప్పి యందుఁగల పాపముల నొక్కటొక్కటిగ క్రమముగాననుభవించుచుందుము.

శ్రీ—తల్లీ! అట్లయినయెడల నామూట నీవలియొడ్డుననే పారవైచి పోవుట కేమైన నుపాయ మున్నదా? అట్టియుపాయ మేదైన నున్నయెడల నది నాకు చెప్పవలయును. నేను వేవేగముగ మూటను విప్పి యన్నిటిని వెచ్చించి పొద్దుండఁగ నే యీనదిని దాటిపోయెదను. చీకటి పడువఱకును వేచియుండ నవసరము లేదు.

భైర—ఇంతతొందర యెందులకు తల్లీ! నీకింక నుచాలప్రొద్దున్నది.

శ్రీ—ఉన్నకొలది తుపాను లేచును.

భైరవి కింకను ప్రచండవాయువు వీతెంచుననుయము కాలేదు. చాల చిన్ననయనుగలది. అందువలన శ్రీ యిట్టిమూటలను చెప్పుచున్నను నిర్భయముగా వానికిఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుచు తుదకుఁ ప్రచండవాతమున కేల భయపడవలయును? తల్లీ! నీకు సరియైననావికుఁడు లేడా? ” అనియెను.

శ్రీ—మంచినమర్థుడైన నావికుఁ డున్నాఁడు. కాని, యీతని నావను నేను పరిత్యజించితిని.

భైర—అందువలననా వెదకికొనుచు వచ్చి యీవైతరణీతీరమునఁగూర్చుంటివి?

శ్రీ—ఇంకను నధిక సామర్థ్యముగల నావికునకై వెదకికొనుచుంటిని. శ్రీక్షేత్రమున, బ్ర కాశించుచున్న యాతఁడు నన్ను దాఁటించుటకు నర్హుఁడైన నావికుఁ డని వినియుంటిని.

భైర—నేను నా నావికునే వెదకికొనుచుఁ బోవుచుంటిని. ను నమిద్దఱును కలసి పోవుదము నడుపుము! కాని, నేఁడు నీవైకృతేవే యుంటివేమి? ఆనాఁడు నేను నిన్ను స్వర్ణ రేఖాసదీతీరమునఁ జూచితిని. అప్పుడు నీతోఁ జాలమందియుండిరి. ఇప్పుడునీవైకృతేవే యుంటివేమి?

శ్రీ—నాకెవ్వరును లేడు. ఈప్రపంచమంతయును నాయదియే. ను నఃపూర్వముగ నేనేయందఱను త్యజించితిని. నేనొక మాత్రకులగుం పుఃఖయలుదేరివచ్చితిని. వారునాయెడ దయాదృష్టిగలవారివలె గొం చెమెచ్చుగ గౌరవింప జొచ్చిరి. అదిచూచి యేమైనదుర్మార్గులు జరగు నేమోయని యనుమానించి నిన్నరాత్రియే యాగుంపునువదలివచ్చితిని.

• భైర—ఇప్పు డేమి చేయుదువు?

శ్రీ—ఇప్పుడు వైతరణి తీరమునకు వచ్చి „ యీతీరద్వయమును దాఁటుటవలన బ్రయోజనమేమియును లేదు. ఒక్కతీరమే చాలును. నీరుచాలినంతలోతుగ నున్నది?” అని యోచించుచుంటిని.

• భైర—దానిగూర్చి మనమిద్దఱ మాలోచించి చూతము! అ నంతర మేమి చేయవలసియుండునో దానిని చేయుదము. వైతరణి నీ భయమువలన పాటిపోదులే. నాతోఁగూడ వచ్చెదవా?

శ్రీహృదయము కొంచెము చలించెను. ఆమెచేతిలోనొక కాసై న లేదు. మాత్రికులగుంపును విడిచి వచ్చినదిమొదలు తిండి లేదు. ఇప్పుడు భైరవితో నున్నయెడల నేమైన ననుకూలింపవచ్చు నని యో చించి, తెల్ల! నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. ఒక్కమాట యడిగెద ను. నీ వెట్లు కాలక్షేపము సేయుచున్నావు?” అని యడిగెను.

భైర—భిక్షువలన.

శ్రీ—నేను భిక్షుమెత్తలేను. తల్లీ! అంతకంటె వైతరణియే నులభమైనదని తోచుచున్నది.

భైర—నీవు భిక్షుమెత్తనక్కఱలేదు! నీదాననై నీకొఱకునే నేభిక్షు మెత్తెదను.

శ్రీ—సోదరీ! నీవింకను చిన్నదానవు నీవు నాకంటె పెద్దదానవు కావు. నీయీజగన్నోహనరూప—

భైరవి త్రిలోకసుందరి—శ్రీకంటెను మిగుల సౌందర్యవతియని తోచుచున్నది. ఆసౌందర్యమును మఱుగుపఱచుటకు దళముగా నొడలంతటను విభూతిఁ బూసికొనియుండెను. అది చాల విపరీతమయ్యెను. నీమనుష్యులు రాచినలాండరునందలి దీపప్రకాశమువలె నా తేజోమూర్తియు మఱితప్రకాశమాన మగుచుండెను.

శ్రీ ప్రశ్నకు సదుత్తరముగఁ నేనుదాసీను. విరాగిణిని. సంసారమునుబరిత్యజించితిని. నా కేభయమును లేదు. ధర్మమే నన్నుఁ గాపాడుచుండును ” అని భైరవి చెప్పెను.

శ్రీ—అట్లే కావచ్చును. నీవు భైరవివగుటవలన నిర్భయముగా నుండఁగలవు. కాని నేను వెలగాకువైచున్నపురుగువలె నీతోఁగూడఁ దిరుగుటయెట్లు? ఇదియేమిపురుగుని యెవ్వరైన నడిగినయెడల నీవేమని చెప్పెదవు? ఈపురుగుగిరివచ్చి నావైనాల్లినదని చెప్పుచుందువా?

భైరవి నవ్వు నారంభించెను. తటిత్ప్రకాశముచేఁ బ్రదీప్తమైన మేఘావృతాకాశమువలెఁ బ్రభుల్లాధరమునుండి వెలునడినమధురమంద హాసచంద్రికలచే నాభస్మావృతరూపరాశియుఁ బ్రదీప్త మగుచుండెను.

భైర—నీవును చిన్నదానవే యైయుంటివి. ఈనావేషమునువేసికొందువా?

శ్రీ కంపముతో, “అది యెట్లు? నేనెట్లుభైరవి నయ్యెదను?” అనియెను.

భైర—నీవు భైరవిని గమ్మని చెప్పటలేదు. నేనుచు నిజమైనభైరవిని కాను—నీవు సర్వమును త్యజించితి నని చెప్పితివి. అట్లున్న నీహృదయము సాపపంకిలము కానియప్పుడుభైరవివై నంతమాత్రమునదోషమేమి? ఇప్పు డాచూట యటుండనిమ్ము. నేనింతకంటె, జెప్పవలసినది లేదు. ఈకుహరావేశము నేల ధరింపఁగూడదు? అందువలన దోషమేమున్నది?

శ్రీ—నేను నాకుంతలముల నెట్లుపరిహసింపఁగలను? నేనును వాసినిని.

భైర—నేనట్లు చేయలేదు. చూచుట లేదా?

శ్రీ—జటోధారిణి వైతివా?

••• భైర—లేదు. అట్లును చేయలేదు. కాని శిరోజములకు మెఱుఁగువెట్టుకొనుటలేదు. తలవై విభూతి నలదికొనుచుంటిని. అందువలన నవి జడలుగట్టిన ట్లగపడుచున్నవి.

శ్రీ—శిరోజము లన్నియును కలసి జడగట్టిపోయినవి. ఒక్కసారి నూనెరాచి చిక్కెడలించి ముడివేయవలయునని మననగుచున్నది.

భైర—అది యీజన్మమునకు లేదు—తిరిగి మనుష్యజన్మమొత్తినయెడల—ఇప్పుడు నిన్ను భైరవిగాఁ జేయుదునా?

శ్రీ—తలకువిభూతిపూసికొనుటచాలును. భైరవినగుటెందులకు? భైర—అట్లు కాదు. కావిరంగు, రుద్రాక్షులు, విభూతి యివి యన్నియు నాయొద్దనున్నవి—అన్నియు నిచ్చెదను.

శ్రీ వెనుకముందు లాలోచించుకొని తుదకు సమ్మతించెను. తరువాత వారిద్దఱును విజనస్థలమునం దొకచెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండిరి. ఆరూపరాశియైనభైరవి శ్రీని మతియొకరూపరాశియైన భైరవిగాఁ జేసివై చెను. కేశదామమునకు భస్మమునలంచెను. శరీరమునకు కావిరంగుపూసెను. శంతమునందును, బొహువులందును రుద్రాక్షములును

కట్టెను. సర్వానయనములకును విభూతిని బూసెను. శ్రీలలాటమున రక్తచందనముతో, దిలకమును సవరించెను. తరునాతత్త్రిభువనవిజయ శ్రీకంబులగు మదనసాయకంబులవలె వారిద్దఱును బయలుదేరి యావై తరణీనదిని దాటి, నాటికొక దేవాలయమునందలి సత్రమున నివసించి యారాత్రిని గడపిరి.

పదునేడవ ప్రకరణము.

మఱునాటియందయమున శ్రీయును, భైరవియు, ఖగసోతా నదీజలంబుల యధావిధిగ స్నానాహ్నికములం దీర్చికొని విభూతిగుడ్డా త్తమాలికాలంకృతలై నంచరించుచున్నదీపశేఖలవలె శ్రీక్షేత్రమూర్తమును ప్రకాశింపజేయుచు బయలుదేరి పోవుచుండిరి. ఆసదేశవాసులు నిరంతరము నామూర్తమునుండి వచ్చుచు, బోవుచున్న యాత్రికులను దర్శించుచుందురు. వారిదివఱ కెందఱి నో యాత్రికులను చూచిరి గాని యెప్పుడు నింతయాశ్చర్యమును పొందియుండలేదు. నేడు వీరి ద్దఱిని చూచి యత్యాశ్చర్యమును పొందిరి. దంతవినిర్మితములైన ను నోహరవిగ్రహములు రెండు నడచిపోవుచున్నవేమో యని కొందఱు నుకొనుచుండిరి. కొందఱు వీరు దేవతాకన్యకలై యుందురని తలంచుచుండిరి. మఱికొందఱువచ్చి వారిద్దఱును నమస్కరించుచుండిరి. శ్రీసంపత్కాములగు కొందఱు వచ్చి వారికి నమస్కరించి తమయభీష్టముల నొసంగుడని ప్రార్థించుచుండిరి. ఒక్కపండితుడు వచ్చి వారినందఱును దూరమునకుఁ బంపి, “ఏమియును మాటలాడవలదు. దూరమున నుండి చూడుడు ! వారిద్దఱును రుక్మిణీసత్యభామలు. శ్రీమన్నారాయణనందగృహమునకుఁ బోవుచుండిరి” అనియెను. మఱికొందఱు “రుక్మిణీ సత్యభామలు శ్రీక్షేత్రమునందే యున్నారు. వారిట్లు బయలుదేరి వచ్చు

ట యసంభవము. వీరురాధికాచంద్రావళులను గోపకస్యకలు" అనియ నుకొనసాగిరి ఇదేనిజచునియందఱు సంగీకరించిరి. ఒకదుష్టననిత వారిద్దఱి తినిచూచి "ఓహో!" అనిసవ్వుచుదగ్గఱకు బోయి..మీయాడుబిడ్డయైన సుభద్ర యొక్కడ నున్నది. మీయిద్దఱును దగినశాస్తి చేయును లెడు!" అనియెను.

ఇట్లుండఁగా శ్రీరాధికాచంద్రావళు లిద్దఱును తమలోఁ దామే మియో మాటలాడికొనుచుఁ బోవుచుండిరి. వైరాగిణియైన భైరవికిచా లకాలమునుండి యామె దేశాటదిమునందు స్నేహితు లెవ్వరునుదొర కుట లేదు. నేడు సమవయస్కుయైన శ్రీ యామెకు సహాయయైవచ్చు టచే. నామెహృదయమునకుఁ బరమానందముగనుండెను. ఆమె జీవితప్ర వాహ మింకను నింకిపోవుట లేదు. శ్రీ జీవితప్రవాహ మింకిపోయినది. శ్రీ తనదుఃఖము తాను దెలిసికొనియుండెను. భైరవికట్లు తెలియుట లే దు. వారు పరస్పరమును మాటలాడుకొనుచున్న సంగతులలోఁ గొన్ని టినీ పాఠకు లవశ్యముగ వివరింపియున్నది.

భైర—నీవు నీకు భర్త యుండె ననియు, ఆతఁడు నిన్ను పరిగ్ర హించి సంసారముచేయుట కిష్టముగలవాఁడై యుండె ననియు, చెప్పితి వి—అట్లుండఁగా నీవు సంసారమును త్యజించి యిట్లుండుట మొందుల కో నాకుఁ దెలియకున్నది. నీయింటిగొడవలు నాకెందులకు?—కాని యొక్కమాటమాత్ర మడుగుచున్నాను—నీకెప్పుడై నను తిరిగి యింటి కిఁబోవుట కిష్టమున్నదా, లేదా?

శ్రీ—చేయిచూచి సాముద్రక ఫలము చెప్పట నీకు తెలియునా?

భైర—తెలియదు. చేయిచూచినయెడల నదియెట్లు తెలియును?

శ్రీ—అది కాదు. నీకు చేయిచూచుట తెలిసినయెడల నాచే యి చూపించి నిన్నొక్కప్రశ్న మడుగఁదలఁచితిని. దానికి నీవు సమా

ధానమును చెప్పినతరువాత నీవడిగినదానికిఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెదను.

భైర—నాకు సాముద్రకము తెలియదు. కాని, యిట్టివిద్యయందును మఱియితరములైన యనేకవిద్యలయందును పండితుఁడైనయొక మహాపురుషునియొద్దకు నిన్నుఁ దీసికొని పోయెదను.

శ్రీ—ఆతఁ డెక్కడ నుండును ?

• భైర—లలితగిరియందలి „ హస్తికుంభ” యను నొకగుహ యందామహాయోగి యున్నాఁడు. నేనాతని నెఱుఁగుదును.

శ్రీ—లలితగిరి యెక్కడ నున్నది ?

భైర—మనము శ్రవ్యపడి పోయినయెడల నేటిసాయంకాలము సకే యక్కడకుఁబోవచ్చును.

శ్రీ—అట్లయిన నడుపుము.

అప్పుడు వారిద్దఱునతివేగముగ నడవ నారంభించిరి. జ్యోతిశ్శాస్త్రపండితుఁడెప్పుడైన నప్పుడు వారినిచూచినయెడల పరస్పరసమాగమమువలనశ్రీఘ్రగతినందినగురుశుక్రగ్రహములతో వారినిబోల్చియుండును.

ప దు నె ని మి ద వ ప్ర క రణ ము,

ఒకతీరమున నుదయపర్వతము, మఱియొకతీరమున లలితగిరియు నలరారుచుండ స్వచ్ఛజలతరంగకల్లోలితయైన విరూపాక్షుని యాపర్వతముల నడుమనుండి నీలజలప్రవాహములతో నతివేగముగ సముద్రాభిముఖియై ప్రవహించుచుండెను. ఆపర్వతశిఖరములవై కెక్కి క్రిందికి చూచినయెడల తాళవృక్షసహస్రములతోడను, పచ్చగఁబండి యొరఁగి యున్న నానావిధ సస్యసంతతులతోడను, శ్యామలశాద్వలతలంబులతోడను విరాజమానయైయున్న భూదేవి పరమానందదాయినియై కా

నవచ్చుచుండును. బిడ్డ నక్కునఁ జేర్చికొనియున్నతల్లియెట్లు సర్వాంగ
నుందరియై కానఁబడుచుండునో, యట్లే సస్యశాలినియైన భూదేవి పర్వ
తాగ్రమునందలి మనుష్యునకు మనోహరరూపిణియై కానఁబడుచుండు
ను. ఉదయగిరి నానావిధవృక్షసమూహములతో విరాజిల్లుచుండెను.
లలితగిరి వృక్షశూన్యమై ప్రస్తరమయమైయుండెను. ఒక కాలమునం దీ
పర్వతశిఖరములును, సానుప్రదేశములునుగూడ రాజ భవనములు,
స్తూపములు, బౌద్ధమందిరములు మొదలగువానిచే శోభాయమానము
లై యుండెను. ఇప్పుడవి యన్నియును నశించి యాశిఖరములందు చం
దనవృక్షములును, భగ్నములై మంటిలోఁ గప్పునడియున్నజ్వలమందిర
ములయవశిష్టశిలాశకలంబులును, ఇటుకలును, మనోహరములైన శి
లావిగ్రహములునుమాత్రమే యుండెను. ఆవిగ్రహములలోఁ గొన్నిటి
ని కలకత్తాయందలి దేవాలయములందును, నుందరమందిరములందును
స్థించినయెడల నెంతరమణీయముగా నుండును? ఆహా! ఇప్పుడట్టిహిం
దువులుశిల్పకళాశాలలో ప్రతిమానిర్మాణమునుగూర్చి నేర్చుకొనుచు
న్నారా? కమారసంభవమును విడిచి స్విన్ బరన్ (swinburne) చదువు
చున్నారా? భగద్గీత నొకచోఁ బాఠవై చి మిల్లు (Mill) ఆనక్తితోఁ జదువు
చున్నారా? ఊరియా దేశప్రశస్తశిల్పములనువిడిచిసాహేబులుచేసినగాజు
బొమ్మలను,, ఆహా!” యనినోరు తెలుచుకొనిచూచుచుంటిమిగదా! ఇంక
నుమననుదుటియందేమేమివ్రాయఁబడియున్నదోయెవ్వరుచెప్పఁగలరు?

మేము చూచినదిచూచినట్లు వ్రాయుదుము. ఆలలితగిరి చాల
కాలము మాజ్ఞప్తయిం దున్నది. నలుదెసలయందు ననేకయోజన
ములవఱకు వ్యాపించియున్నతాళవృక్షములు—లెక్కలేని తాళవృక్ష
ములు—నరళములై, శ్యామలపత్రసంశోభితములై కానవచ్చుచుండె
ను. ఆనడుమనుండి నీలజలవిరాజిత యగువిరూపానది, నీలహరితప్రభులచే

మనోహరములై, పుష్పమయములై యున్న కేదారములమీఁదనుగఁ బ్ర
వహించుచుండెను. ఆకల్లోలతరంగిణికోమలశ్యామలవర్ణముగలరత్నకంబ
ళమువైఁజ్జితింపఁబడినట్లుండెను. అది యట్లుండనిండు! నలువంకిలను
మృతజీవులగుమహాత్ముల మహత్తరకీర్తిప్రదర్శకములైనట్టడముల
గవడుచుండెను. ఆభవనములకుఁ గూర్పఁబడి నిగనిగ మెఱయుచున్నశి
లాఫలకములను నిర్మించినవారు మనవంటిహిందువులేనా? ఆమెఱుగు
రాతిఫలకలను సున్నముమొదలగుబంధననామాగ్నిలేకుండఁగనే చేర్చిక
ట్టినవారును, మనవంటి హిందువులేనా? అందలిశిలావిగ్రహములను ని
ర్మించినవారును, దివ్యపుష్పమాలికాలంకారవిభూషితంబులును, ప్రకం
పితముచేఁగించలసంవర్ధితనర్వాంగసుందరంబులును, వీరశృంగాక్షశౌవి
లసితంబులును నగునీపురుషమూర్తులను చేసినవారును మనవంటిహిం
దువులేనా? మానకోపానురాగన్వభావవిస్ఫూర్జితాధరపల్లవవిరాజితంబు
లును చీనిచీనాంబరవిలసితంబులును, తరళితరత్నహారాలంకృతంబులు
ను, పరిపూర్ణయావనోల్లసిత సుందరాంగకవిభాసురంబులును, నగునీ

“తస్మిన్విశ్వామాశిఖరదశనాపక్వబింబాధరోష్ఠీ

మధ్యేక్షామాచకతహరిణీప్రేక్షాణానిమ్ననాభీ!,,

స్త్రీమూర్తులనుశిలాతలంబులనెప్పుడునిర్మించిరో వారునుమనవంటిహిం
దువులేనా? వీనినన్నిటిని జూచుటచే హిందువులపూర్వాన్నత్యహజ్జప్తికి
రాదా? ఆస్మృతితోఁగూడనుపనిషత్తులు, భగవద్గీతలు, శ్రీమద్రామా
యణము, మహాభారతము, కుమారసంభవము, అభిజ్ఞానశాకుంతలము
పాణిని, కాత్యాయనము సాంఖ్యము, పాతంజలి, వేదాంతము, వైశేషి
కము, మొదలగునవి జ్ఞప్తికిరాకుండునా? ఆకల్పసుస్థిరంబులగు హిం
దువులకీర్తులముందీరాతిబొమ్మ లెంతటివి? హిందువులకులమునజన్మిం
చుటచే మాజన్మము సార్థకమైనదని యప్పుడు మాకు బోధపడియెను.

సాదప్రదేశేనూనం బ్రనహించు విరూపానదీతరంగములచే నొర
పిడింగొనుచున్న యాలలితిగిరి గర్భమునందు „హస్తి కుంభ“ అనుగుహ
యుండెడిది. ఇప్పుడా పర్వతభాగము లన్నియును శిథిలములై పోవుటచే
నక్కడ నొకగుహయుండెడిదని చెప్పనలసివచ్చినదిగదా! కాలమువక్రిం
చినప్పుడంతయును లోపముగనే యుండును. ఇప్పుడాగుహ లేదు. పా
కారములు వీడిపోయినవి. స్తంభములు పడిపోయినవి. ఆస్థలనుంతయును
పచ్చింకతో పిండియుండెను. సర్వమును నశించిపోవుచున్నప్పుడు గుహ
కొఱకు విచారించుట యెందులకు ?

కాని, గుహ చాల నుందరమైనది. పర్వతాంగమునుండియే ని
ర్ద్భిష్కబడిన స్తంభ పాకారానులు మిగులరమణీయములై యుండెను.
వానినుండి నలుదెసలయగుదును రాతిపై చెక్కబడిన మనోహరవిగ్రహ
ములు ప్రకాశించుచుండెను. వానియందిప్పటికిని కొన్ని నిలిచియున్న
వి. కాని, వానిమెఱుగును, జిగియును, అందమును, నాశనమై చెడి
పోయెను. ముక్కు పోయినదొకటియు, చేయివిరిగినదొకటియు, కాలు
పోయినదొకటియు, నీవిధముగా విగ్రహము లన్నియు నిప్పటికిఁగిందు
పులవలెనే యంగవిహీనములై వికృతిని బొందియుండెను.

ఆగుహ యిప్పుడిట్లుపాడై యుండెను. కాని, మనకథాకాలమున
కుమాత్రే మిట్లు పాడుపపడి యుండలేదు. అప్పటికాగుహ చెక్కుచెదర
కుండ మనోహరముగ నుండెను. దానియందు పరమయోగియైనగంగా
ధరస్వామి యనుమహాత్ము డొకఁడు నివసించియుండెను.

ఉచితసమయమునకు భైరవియు శ్రీని తీసికొని యచ్చటికి వచ్చె
ను. అప్పటికి గంగాధరస్వామి సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుడై యుండెను. అం
దువలన వారు గుహవెలుపలనే శయనించి యారాత్రిని గడపిరి.

ప్రాతఃకాలమునకు ధ్యానము పరిసమాప్తమయ్యెను. స్వామి

లేచి విహసాసదియందు స్నానముచేసి ప్రాతఃకృత్యములను దీర్చికొని వచ్చినపిమ్మట భైరవి నచుస్కరించి యామహాత్ముని పాదధూళి తనశరమున ధరించుకొనియెను. శ్రీ యునట్లే చేసెను.

అప్పుడు గంగాధరస్వామి శ్రీశో నేమియును మాటలాడకుండుట యేగాక యామెనుగూర్చి భైరవి నేమియు నడుగలేదు—ఆతఁడు భైరవిశో మాటలాడుచుండెను. మన దురదృష్టమునకుఁ దగినట్లుగా వారి సంభాషణమును సంస్కృతమున జరగుచుండెను. అందొకమాటయైన శ్రీకి బోధపడలేదు. మాకును సంపూర్ణముగఁ దెలియుటలేదు. మాకుఁ దెలిసినంతవఱకు మాపాతకమహాశయలకొఱకు కొన్నియంశములను భాషాంతరీకరించి చెప్పెదము.

స్వామి—ఈశ్రీ యెవ్వరు ?

భైర—ప్రయాణికురాలు.

స్వామి—ఇక్కడ కెందులకు వచ్చినది ?

భైర—స్మారబద్ధము తీసికొనినచ్చుటచేత—మీచే చేయిఁ జూపించుకొనుటకు వచ్చినది. ఆమెవిషయమున ధర్మానుసరణముగ నుపదేశింపఁగోరెదను.

అప్పుడు శ్రీ సమీపించి మరల స్వాప్రాంగవమస్కారముం గావించెను. స్వామి యామెను పరిశీలించి చూచి యామెకుఁ దెలిసినభాషతోడనే నీది*కర్కాటకలగ్నము. జన్మకాలమునకు పుష్కానక్షత్రమునఁ జంద్రుఁడున్నాఁడు” అనియెను.

* “ పరకనకశరీరో దేవనమృప్రకాశాః

భవతి విపులవక్షీ కర్కటో యస్యరాశిః,,

ఈరీతిలక్షణములనుచూచి జ్యోతిశాస్త్రజ్ఞులు రాశినక్షత్రములనునిర్ణయించుచుందురు.

శ్రీ యేమియును మాటలాడలేదు.

“ గుహ వెలుపలికి గమ్ము—చేయి చూచెదను ”

స్వామి, యప్పుడు శ్రీతో వెలుపలికి వచ్చి యామెయెడనుచేతి యందలి రేఖల నన్నిటిని బరీక్షించెను. తరువాత లెక్కలువేసి గుణించి యామెజన్మించిన సంతృప్తము, మానము, వారము, దినము, నక్షత్రము మొదలగు వానియొక్క ఫలాఫలములను నిరూపించి చెప్పెను. తరువాత చక్రమును వైచి పురాతనతాళపత్రములపై వ్రాయఁబడిన పంచాంగమును గుహనుండి తెచ్చిచూచి ద్వాదశభావములందును గ్రమముగా గ్రహములను లిఖించి పిమ్మట శ్రీతో నిట్లనియెను—

∴ “ నీజన్మలగ్నమునందు స్వక్షేత్రగతుఁడైన పూర్ణచంద్రుఁడు యున్నాఁడు. సప్తమమందు శుభులైన బుధ, గురు, శుక్ర లున్నారు—తల్లీ! నీవు సన్యాసినివగుట యెందులకు? నీవు * రాజమహిషివై యుండువలయును ” అనియెను.

శ్రీ—నాభర్త రాజై యున్నాఁడని వింటిని; కాని చూడలేదు.

స్వామి—నీవు చూడఁజాలవు—నిజమే—ఈసప్తమమందున్న బృహస్పతి నీచక్ష్మఁడై యున్నాఁడు. శుభగ్రహములు మూఁడును పాపక్షేత్రమైన మకరమునందుండి పాపదృష్టిగలవారై యున్నారు. నీయదృష్టమునందు రాజ్యభోగములు లేవు.

శ్రీ తనకేమియును దేలియక యూరకుండెను. స్వామి తిరిగి చూచి యేమో చెప్పెను.

శ్రీ—ఇంకను నాకేమైన దుర్దశయున్నదా?

స్వామి—చంద్రుఁడు శనికి త్రింశాంశగతుఁడై యున్నాఁడు.

శ్రీ—అందువలన నేమగును?

* జాయాస్థిచ శుభత్రయే ప్రణయినీ రాజ్ఞీభవే ద్భూపతేః

స్వామి—నీవు నీప్రియునిస్వామిలను హరింతువు.

శ్రీ యింకనక్కడఁగూరుచుండలేదు. లేచియన్వలకుఁబోవుచుండెను.

స్వామి యామెను సంజచేసి పిలిచి .. కూర్చుండుము! నీయదృష్టమం దింకనొకమహాయోగమున్నది. ఆసమయ మింకను రాలేదు. సమయము వచ్చినప్పుడు నీవు భర్తృసాన్నిధ్యమున కేగఁగలవు.”

శ్రీ—ఆసమయమెప్పుడు తెటస్థించును?

స్వామి—దానినిగూర్చి యిప్పుడు చెప్పఁజాలను.. విశేషించి గణనము చేయవలయును. ఆసమయముకూడ సమీపముగ లేదు. నీవెక్కడకుఁ బోవుచుంటివి?

శ్రీ—పురుషోత్తముని సందర్శనమునకుఁ బోవుచుంటిని.

స్వామి—పోము—ముందుసంవత్సరమునమఱియొకసారియిక్కడకు రమ్మ. అప్పుడాసమయమునుగూర్చి యాలోచించి చెప్పెదను.

స్వామి యిట్లుచెప్పి పిమ్మట భైరవితో “అప్పుడు నీవుకూడ రమ్మ” అనియెను.

అనంతరము గంగాధరస్వామిధ్యాననిష్ఠుడందుఁ బ్రవేశించెను. ఆభైరవు లిద్దఱు నాతనికి నమస్కరించి గుహనుండి వెడలిపోయిరి.

పం దొ మ్మి ద వ ప్ర క రణ ము.

ఆభైరవు లిద్దఱును మరల నొరిస్సారాజమార్గమును ప్రకాశింపఁజేయుచు పురుషోత్తమాభిముఖులై పోవుచుండిరి. ఆమార్గమందు జనులు వరుసలుతీరి నిలునఁబడి యాశ్చర్యముతో వారిని జూడనారంభించిరి. కొందఱు వారిపాదములకు సాష్టాంగము లాచరించి “మాతలవై మీచరణరజోలేశమును ప్రసాదింపుడు” అనియు, మఱికొందఱు

“దయతో, గొంచెముసేపు నిలిచి చూడుఃఖములను విని వానిని నివారించి మఱిపోవలయును” అనియు న్నార్థించిరి. ఎవరికిఁ దగినట్లుగ వారితో మాటలాడి యందఱను సంతోషింపఁజేయుచు నానుందరు లిద్దఱును ముందునకుఁ బోవుచుండిరి.

చంచలగామినియైన శ్రీనికొంచెమునెమ్మదిపఱచునుద్దేశముతో భైరవి “సోదా! మెల్లమెల్లగ నడుపుము. మెల్లగనడుపుము. వేగముగ నడచి యదృష్టమును వృద్ధిచేయఁగలవామేమి?” అనియెను.

పరితపింతుచున్న శ్రీ హృదయమున కాస్నేహసంబోధనము కొంచె మింపుగ నుండెను. రెండుదినములు భైరవితో నుండుటచే శ్రీ యాముని ప్రేమింప నారంభించెను. ఈరెండుదినములును “తల్లీ! అమ్మా!” అని యొకరినొకరు పిలుచుకొనుచుండిరి. శ్రీకి భైరవి పూజనీయయై యుండెను. భైరవి యాసంబోధనములను విడిచి “అక్కా! సోదరీ!” అనిపిలుచుటను విని భైరవియును తన్ను ప్రేమించుచున్న దని తెలిసికొని శ్రీ మెల్లమెల్లగ నడవనారంభించెను.

భైర—ఇంకనిన్ను “తల్లీ! అమ్మా!” యను గౌరవసూచకములైన సంబోధనవాక్యములతోఁ బిలువను. మనమిద్దఱ మొక్కయీడు వారము. మనమిద్దఱ మక్కచెల్లెండ్రము.

శ్రీ—నీవును నావలెదుఃఖముచేసంసారమునుత్యజించినదానవేనా?

భైర—నాకు సుఖమును లేదు ; దుఃఖమును లేదు. అంతటి యదృష్టము నానుడుట వ్రాముఁబడి యుండలేదు. నీదుఃఖసమాచారమును వింటిని. అది యిప్పటిమాటవలె నగపడుటలేదు. నీపే రింకను నాకుఁ దెలియలేదు. నిన్నేమని పిలుతును?

శ్రీ—నాపేరు శ్రీ. నిన్నేమనిపిలువవలయును. నీవానాఁడు నిజమైనభైరవిని గానని చెప్పియుంటివి. అట్లయిన నీవెవ్వరు?

భైర—నేను వైష్ణవిని. అయినను వీధులయందు బిచ్చమున కై తిరుగాడుచుండు సామాన్యవైష్ణవులవంటిదానను గాను.

శ్రీ—అట్లయిన మఱియెట్టివైష్ణవివి? నీదుస్తులను చూడఁగావైష్ణవుల పోలికగా నుండలేదు.

భైర—ఆరహస్య మంతయుఁ గ్రహముగాఁ జెప్పెదను. పృస్తుతము నేను వైష్ణవినని మాత్రమే తెలిసికొనుము. నాపేరు జయంతి. నన్నా పేరుతోడనే పిలువుము! గంగాధరస్వామి చెప్పినదంతయును వింటివిగదా! తిరిగి నీకింటికిఁబోవుట కిష్టమున్నట్లే యగపడదు. కాలక్షేపమునకు మఱియొక యుచయమును లేదు. కాలము నెట్లు గడపవలయునో దానినిగూర్చి యోచించితివా?

శ్రీ—లేదు. ఆలోచింపలేదు—కాని యింతవఱకు నెట్లు గడపితినో యట్లే—ఇన్నిదినములును గడచిపోలేదా?

జయంతి—ఇన్నిదినము లెట్లు గడచిపోయినవి?

శ్రీ—అతికష్టముతో—భూమియం దింక నంతటికష్ట ముండఁబోదని తోచుచున్నది.

జయ—దీనికొక యుపాయ మున్నది. నీమనసు మఱిదేనిమీఁదికై నఁ ద్రిప్పికొనుము.

శ్రీ—దేనివై మనసునిలువను?

జయ—ఈమహాప్రపంచమున నీమనసు నిలుపుట కేదియును లేదా?

శ్రీ—పాపమునందా?

జయ—కాదు. పుణ్యమునందు.

శ్రీ—సతికిఁ బతిసేవ యొక్కటియే పుణ్యమైనది. నేను దానిని విడిచి వచ్చితిని. అది లేనప్పుడు నాకు పుణ్య మెక్కడిది?

జయ—స్వామికి మఱియొక స్వామి యున్నాడు.

శ్రీ—ఆతఁడు స్వామికి స్వామియైన నకుఁగాక ! నాకు స్వామి కాఁజాలఁడు. నాభర్తయే నాకు స్వామి. మఱియెవ్వరును నాకు స్వాములు కాఁజాలరు.

జయ—నీనాథునకు నాథుఁడైనయీతఁడు నీకును నాథుఁడే. ఏమనిన—ఆతఁడు లోకనాథుఁడు.”

• శ్రీ—ఈశ్వరుఁ డెవ్వఁడో నేనెఱుఁగను. నాహృదయేశ్వరుని నేనెఱుఁగుదును.

• జయ—నీవాసర్వేశ్వరుని తెలిసికొనఁ గోరెదవా? అట్లయినయెడల నీదుఃఖము లన్నియును నశింపఁగలవు.

∴ శ్రీ—వలదువలదు—నేను సర్వేశ్వరుని తెలిసికొనఁగోరను—పతివినా నాకీశ్వరుఁ డెవ్వఁడు? ఈశ్వరానుగ్రహమువలనం గలిగిననుఖముకంటె భర్తృవిరహమునం గలిగినదుఃఖమే నాకెంతయు నిష్టముగ మండును.

• జయ—అంతయిష్టముగానున్నయెడల నాతని త్యజించుట యెందులకు?

• శ్రీ—నీవుజాతక ఫలమును వినలేదా ? ఆఫలమును నేను మొట్టమొదటనే వినియుంటిని.

• జయ—అట్లయినయెడల నింతగా ప్రేమించుట యెందులకు ?

అప్పుడు శ్రీ తనపూర్వవృత్తాంతము సంక్షేపముగఁ జెప్పెను. అదియంతయును వినుటచే జయంతికి చాల విచారము కలిగెను. పిమ్మట జయంతి “ఆతఁడు నిన్ను చూడలేదనియే చెప్పవచ్చును. అట్టిచో నింతటిప్రేమ యుదయించుట కేమికారణము?” అనియెను.

శ్రీ—నీ వీశ్వరుని ప్రేమించుట లేదా ? ఎన్నఁడైన నీకాయీశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమగుటను చూచితివా ?

జయ—నేనీశ్వరుని రేయుంబవళ్ళు నామనస్సున ధ్యానించుచుగదను.

శ్రీ—నాబాల్యమునం దాతఁ డేదినమున నన్ను త్యజియించి వై చెనో, నాఁడుమొదలు నాస్వామిని నేను రేయుంబవళ్ళు నామనస్సున ధ్యానించుకొనుచుంటిని.

ఇదియంతయును విని జయంతి కంపింపనారంభించెను. శ్రీ యొకను చెప్పఁదొడఁగెను—“ఇంటియందొక్కచోఁ గలసియుండి సంసారము చేయుటయే తటస్థించినయెడల నిట్లుండనేరదని తలంచెదను. నామాన్యముగ మనుష్యమాత్రునకు దోషము లుండును. ఆతనికిఁ గూడ నేవైన దోషము లుండిన నుండవచ్చును. ఆతనియందెట్టిదోషమునైన తప్పు లేకపోయినను, నాదోషమువలననే యాతని కేదైనదోషము కల్పింపఁబడి యుండవచ్చును. ఒకప్పుడు గాకున్న మఱియొకప్పుడైనను ప్రానంగవశమున నేదోయొకమాట మనసునకు భారముగఁ దోచి యసంతుష్టికి కారణమగుచుండెను. అట్లుగుటచే నాహృదయతాప మింతగాఁ బ్రజ్వలించుట లేదు. కేవలము మనసునందే నాహృదయేశ్వరుని పరమేశ్వరునిగా ధ్యానించుచు నెల్లప్పుడును పూజించుకొనుచుంటిని. ఇంటిగోడకుఁ జందనమును పూసి నానాధుని మనోహరాంగకములకే యలందుచుంటి నని భావించుకొనుచుందును. తోటతోటకును దిరిగి పూవుల నేరికొనివచ్చి పనులన్నియును వదలివైచి యతిప్రయత్నముతో మనసువచ్చినపూలదండను కట్టి పుష్పములతోఁ బ్రకాశించుచున్న చెట్టుకొమ్మకుఁ జుట్టి నాభర్తకంతమున నలంకరించినట్లుగనే తలంచుకొనుచుందును. నానగల నమ్మి మంచిమంచిపదార్థములను గొని బాగుగ వంటచేసి పంచభక్ష్యపరమాన్నములను తీసికొనిపోయి నదీజలముల వైచి నాస్వామికి భోజనమును పెట్టితి నని నామనసున సరిపెట్టుకొని సం

తోషించుచుందును. ఈశ్వరునకు నమస్కరించినట్లు నాహృయేశ్వరు
నకు నమస్కరించుటలేదు; నిరంతరమును నాతలపై నాపతిపాదములు
న్నట్లే భావించుకొనుచుందును. ఇట్టిదాసను—జయంతీ ! ఆతనిని విడిచి
వచ్చితిని. ఆతఁడు నన్ను పిలిచెను—అయినను విడిచి వచ్చితిని” అని
యెను.

• శ్రీ యిక మాటలాడ వేకపోయెను. చీరచెట్టు మొగముపైఁ
గప్పికొని యాశావాశము తెగిపోయినట్లు వెక్కి వెక్కి యేడ్చెను.

జయంతీకన్నులనుండియు బాష్పబిందువులు జాలువారుచుండె
ను. ఇంతటిదైర్యవతియై భైరవి !

∴

శ్రీ రామచంద్ర.

సీ తా రా ము.

ద్వితీయభాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

సీతారామునిహిందూరాజ్యసంస్థాపనము కాలేదు. ఇంక దాని
యం దాతనికి మనసు లేదు. అతనిహృదయమునం దంతటను హిందూ
రాజ్యసంస్థాపనోద్దేశము పరిపూర్ణమై, తన్మయమై యున్నయెడల దాని
నాతఁడు స్థాపింపఁగలిగి యుండును. కాని, ప్రప్రథమమున శ్రీ యాత
నిహృదయమున నణుమాత్రమగు స్థానమును పొంది, యిప్పుడు క్రమము
గా హృదయమంతయు నాక్రమించుకొనియెను. ఆమెచెంతనుండి యి
తఃపురమున వాసము చేయుచు రాజధర్మమునం దాతనికి సాహాయ్య
ము చేయుచున్నయెడల నామె ప్రియభార్యయై యుండునేగాని, యా
తని హృదయ మంతయు నింతగా నాక్రమించియుండదు. కాని, శ్రీ య
ట్లు లేకుండుటయే యిట్టివిపరీతఫలమునకుఁ గారణ మయ్యెను. అంత
యకాక ప్రస్తుతము శ్రీ పరిత్యక్తయు, నుదాసీనయునై యుండెను.
ఆమె భిక్షౌవృత్తి నవలంబించి కాలము గడపుచుండనోవు. అట్లుగాకు
న్న కష్టములచేఁ బ్రాణములను విడిచి యుండనోవు. అను నీవిచార
ములు పుట్టుటచే సీతారాముని హృదయమునందు శ్రీ యాక్రమిం
చుకొనియున్నస్థలము మఱింతయధికము కాఁజొచ్చెను. క్రమక్రమము
గాఁ గొంచెముకొంచె మాక్రమించుకొనుచున్న శ్రీ, సీతారామునిహృ
దయ మంతయు నావరించుకొని హిందూసామ్రాజ్యసంస్థాపనోద్దేశ

మున కెంతమాత్రము నవకాశ మిచ్చుటలేదు. అందువలన హిందూ రాజ్యస్థాపనమునందలి యాలోచన లన్నియు చెదరిపోయెను. శ్రీ లేకుండుటవలన సీతారామునికి మనస్సునందు సుఖము లేకుండఁబోయెను. రాజ్యమునందు సుఖము లేకుండఁబోయెను. హిందూరాజ్యస్థాపనమునందును సుఖము లేకుండఁబోయెను. తుదకు హిందూరాజ్యము స్థాపింపఁబడలేదు. ఆతనిమన స్సాదిక్కునకే పోవుటలేదు.

మొదటినుండియు సీతారాముఁడు శ్రీ ననేకవిధముల వెదకించెను. నెలలు గడచిపోయెను. ఏండ్లుగడచిపోయెను. ఇంకను వెదకుచు నేయుండెను ప్రతితీర్థమునందును, ప్రతినగరమునందును, వెదకుటకు జన్మలన్మ పంపించెను. కాని, యేమియును ఫలములేకపోయెను. శ్రీ నెఱుగనివారు పోవుటవలనఁ బ్రయోజనము లేకుండుటచే గంగారాముని రాజకార్యములనుండి తప్పించి యీ కార్యమునందు నియోగించెను. ఆతఁడును చాలదేశములు తిరిగి తుదకు హతాశుఁడై యింటికిఁ దిరిగి వచ్చెను.

అప్పుడు సీతారామరాయలు హిందూరాజ్యమునకు నీళ్లునదలు కొనుటకు స్థిరముగ నంకల్పించుకొనియెను. ఒకప్పుడు “నేనేప్రతితీర్థమునకును, ప్రతినగరమునకును పోయి వెదకెదను. శ్రీ దొరకినయెడల వెనుదిరిగివచ్చి రాజ్యమును పాలింతును. లేకున్నయెడల సంసారమును త్యజించి విరాగినై పోవుదును” అని యోచించుకొని వెదకుటకై నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁడు తనమనస్సునందు “ధర్మరాజ్యమును యథావిధిగఁ బరిపాలించుటకు మనోదార్థ్యము కాపలయును. మనస్సు చంచలమైయుండుటచే రాజ్యమును ధర్మమార్గమునఁ బాలించుటకు సామర్థ్యము లేకుండఁబోయినది. అట్లుగుటచే రాజ్యముపై నానక్తిగలిగియుండుట కేవలప్రజాపీడనమాత్రమే యుగను. కావున సంపాద

ర్భమునజనియించినపుత్తునకు రాజ్యాభిషేకమును చేసి రాజ్యమును నంద, చంద్రచూడుడు మొదలగువారి కొప్పగించి సంసారమును త్యజియించి వెడలిపోవలయును ” అని యోచించుకొనుచుండెను.

ఈసంగతులను సీతారాముఁ డెవ్వరికిని తెలుపక తనమనసుననే పెట్టుకొని యుండెను. శ్రీని రహస్యముగా వెదకుచునే యుండెను. తిమెను వెదకుటకై పోవుచున్నవారికితప్ప మఱియెవ్వరికి సీసంగతి తెలియదు. ఆతఁ డామె నింకను మఱచిపో లేదనుసంగతికూడ నెవ్వరికిని తెలియదు.

ఎవ్వరి కేమి తెలియకపోయినను, నాతనిమనసునం దేదో భావాంతరము కలిగియున్నదనిమాత్రము నందయును, రమయును; శ్రీహించిరి. నంద యాతనిమనసువచ్చినట్లు మనోవాక్కాయకర్మములచే రాజమహిషీధర్మమును గాపాడుకొనుచు సీతారామునకు సంతోషమునుగూర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఒక్కొక్కసమయమున నామెప్రయత్నములునఫలములగుచుండెను. కాని, రమాదేవి యెల్లప్పుడును తనభర్త యన్వస్థుఁడై యన్యమనస్కుఁడై యుండుటను చూచి, సంతసుభితమనస్కయై, విషణ్ణవదనయై కానవచ్చుచుండెను. అందువలన సీతారామరాయలకు చాల ననన్యముగ నుండెను. రమాదేవి “ నన్నెందులకుఁ బ్రేమించుటలే ” దని యోచించుకొనుచుండెను. నంద “ ఆతఁడుప్రేమించినను, ప్రేమింపకపోయినను, నేనాతనికిఁ జేయవలసినసేవను లోపములేకుండఁ జేయుదును. అట్లు సేవించుటయే నాకు నుఖము ” అని యనుకొనుచుండెను.

తుదకు సీతారాముఁడు భార్యలకిద్దఱకును, చంద్రచూడుడు మొదలగుమంత్రులకును “ నేనింకను రాజబిరుదమును పొందలేదు. డిల్లీపాదుషా నాకు సనదును పంపలేదు. సనదును తీసికొనివచ్చుటకు

నేను డిల్లీకి పోయెదను ” అని చెప్పెను.

అప్పుడు చాల ననమయముగనుండెను. మహమ్మదుపురమున సీతారాముని యధికారము నిర్విఘ్నముగనే స్థాపింపఁబడినది. తోరా బఖానుఁ డసూయాపరవశుఁడై క్రోధము కలిగియున్నను, ఎట్టినిపరీతమును జరుగలేదు. అందుల కొకవిశేషకారణ మున్నది. సుప్రసిద్ధబ్రాహ్మణకులమున జనియించి భ్రష్టుఁడై ముసల్మానులలోఁ గలసినపాపబుద్ధి యగు మూర్సిద్ కూలీఖానుఁ డాకాలమున బంగాళాపరగణాకు సుబేదారుఁడై యుండెను. అప్పుడు బంగాళము డిల్లీఫాదుషాయధీనము నందే యుండెను. తోరాబఖానుఁడు డిల్లీనుండియే పంపఁబడియెను. ఆతఁడు యజమానుఁడైన ఫాదుషాయనుగ్రహమునకుఁ బొత్తుఁడై పరబలుఁడై యుండెను. సుబేదారునకును, నాతనికిని మనసు కలియుటలేదు. తోరాబఖానుఁడు సీతారాముని ధ్వంసముచేయవలయునని యున్నప్పుడు సుబేదారుఁడు “సీతారాముఁడు నిరపరాధి. ఫేష్కను కొడువ యుంచుకొనకుండ నొప్పుార్ణముగఁ జెల్లించుచున్నాఁడు. అట్టివానిపై విరోధ మెందులకు? ” అని యనుచుండును. సుబేదారుని యభిప్రాయము తెలిసికొనకుండ తోరాబఖానుఁ డేపనినైనఁ జేసినయెడల నాతఁడేమైన చిక్కులను గలిగింపవచ్చును. అందువలన సుబేదారుని యుద్దేశము తెలిసికొనుటకై తోరాబఖానుఁడు సీతారామునివృత్తాంత మంతయును వ్రాసి యాతనియొద్దకుఁ బంపించెను. మూర్సిద్ కూలీఖాను చాల నీచుఁడును, దుర్వృత్తికలవాఁడును నై యుండెను. ఆతఁడిస్థితిలో తోరాబఖాను నుద్యోగమునుండి యెట్లయినతప్పింపవలయునని యాలోచించుకొనియెను. తనయాజ్ఞలేకుండ తోరాబు సీతారాముని దండించినయెడల నిరపరాధు నెందులకు దండించితి వని యాక్షేపింపవచ్చుననియు, నూరకున్నయెడల విద్రోహియైనకాఫరు నెందులకు దండింపజే

దని యాతనివై నొక నేరము మోపవచ్చుననియు, నీవిషయమున నాతఁ డెట్లుచేసినను నాతనియెడల లోపమునే చూపింపవచ్చు ననియు ను యోచించి యాతని కెట్టిప్రత్యుత్తరమును వ్రాసి పంపలేదు. తో రాబఖానుఁ డేమియును చేయలేదు.

కాని చాలకాల మిట్లు నెమ్మదిగా జరుగలేదు. ఆనాటికానాఁ డు హైందవులహిందూమతము తలయెత్తి విజృంభించుచుండెను. అది ముసల్మానుల కనహ్యముగ నుండెను. మహమ్మదుపురము విశాఖా న్నతగోపురములతోడను, దేవాలయములతోడను, విరాజిల్లుచుండెను. ఆచుట్టుపట్టులనున్న ప్రతిగ్రామమునందును, ప్రతినగరమునందును, ప్రతిగ్రహమునందును, దేవాలయములు ప్రతిష్ఠింపఁబడి దేవ్రాత్సనములు, నృత్తగీతములు, హరికీర్తనములు, మొదలగువానిచే నిండి దేశమంత యును సమృద్ధముగనుండెను. ఈసమయమున పాపాత్ముఁడును, మనుష్యాధముఁడు నగుమూర్సిద్ కూలీఖాను మూర్షి దాబాదుసింహాసనము నధిష్ఠించియుండెను. అప్పుడుబంగాళాపరగణాయందును, నితరప్రదేశము లయందును, హిందువులవై నతిశయముగ సత్యాచారములు జరుగనా రంభ మయ్యెను. అటువంటిదుర్మార్గకృత్యములనుగూర్చి చరిత్రము లందెవ్వరును వ్రాసియుండలేదు. ఇతరస్థలములయందున్న హిందువులందఱును నిస్తేజులై యుండిరనియు, మహమ్మదుపురమునందుమూత్రము వారు ప్రతిభావతితులై యుచ్ఛస్థితియం దున్నారనియును మూర్సిద్ కూలీఖాను విని సహింపలేక సీతారాముని నాశనముచేయవలయు నని తోరాబఖానునకు వ్రాసి పంపించెను.

అందువలన భూషణనగరమున సీతారాముని నాశనముచేయుట కుఁ దగినప్రయత్నములు జరుగుచుండెను. మూర్సిద్ కూలీఖాను సీతారాముని నాశనము చేయవలయునని వ్రాసిపంపుటయే గాని, యం.

దులకుఁ దగిన సైన్యమును పంపక పోవుటచే నాప్రయత్నము లింకను పూర్తికాలేదు. ఇందువలన తోరాబుఖానుఁడు చేయఁదగిన పనులయందు మూర్సిద్ కులీఖానుఁడు పేక్షనహించియుండె నని చెప్పవలను పడదు. ఆకాలమున దేశమున నెన్నువ నెలకొల్పుటకై చేయు కార్యములు ఫౌజుదారుఁడు తనసొమ్మును వెచ్చించి చేయవలసినవై యుండెను. విశేషకారణము లేనిదే నవాబు సైన్యము నుపయోగింపఁగూడదు. ఇద్దీయప్పటి నియమము. ఒకజమీందారుని దండించి శాసించుటకూడ శాంతిరక్షణకార్యములలో నే. చేరియుండెను. అందువలన మూర్సిద్ కులీఖాను సైన్యము సంపియుండలేదు. సీతారామరాయలు తనరాజ్యములోనితరుణవయస్కులగు పురుషులనందఱు నత్రువిద్యాప్రవీణులఁగావించి యుద్ధసన్నద్ధులుగాఁ జేసి యుండె ననియు, అందువలనఁ దన యొద్దనున్నకొలఁదిమందిసిపాయిలతో మహమ్మదుపురమును ముట్టడించుట యవివేకకార్యమనియు ఫౌజుదారుఁడైన తోరాబుఖానుఁడు తలంచుకొనియెను. ఆకారణమువలన తనసిపాయిలను వృద్ధిచేసికొనవలయునని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. కాని యాకార్య మొకటి రెండు దినములలో నెఱవేఱదగినది కాదు. అంతియకాక, యాపశ్చిమదేశీయులగు మహమ్మదీయులు హిందువులతో యుద్ధముచేయుదురను ధైర్యముకూడ లేకపోయెను. అందువలన మూర్సిద్ దాబాదు మొదలగుప్రదేశముల నుండి యాయుధవిద్యావిశారదులగుపఠానులను పిలిపించుట కేర్పాటు చేసికొనియెను. సీతారాముఁడు వివిధాయుధకళావిశారదు లగురాజపుత్రులను, బీహారుదేశస్థులను, సైన్యములోఁ జేర్చుకొని యుండె నని యాతనికిఁ బెలియవచ్చుటచే వారితో యుద్ధముచేయుటకుఁ దగిన సైన్యమును గూర్చుకొనువఱకు సీతారాముని జయించుట యసాధ్యమని తలంచి యాతఁడు ప్రయత్నములయందు నిమగ్నుఁడై యుండెను. ఇం

దువలఁగ గొంతయాలస్యము కావలసివచ్చెను. అంతవఱకు నెప్పటివలెనే జరుగుచుండెను.

తోరాబఖానుఁ డీప్రయత్నము లన్నియును చాలరహస్యముగఁ గావించుచు సీతారామున కిది యేమియును దెలియకుండ నాకస్మికము గఁ బోయి యాతనిపైఁ బడవలయు నని నిశ్చయించుకొనియెను. కాని సీతారామరాయల కదియంతయును తెలిసిపోయెను. సూక్ష్మబుద్ధి యగుచంద్రచూడు చారులవలనిలాభము లెఱుంగును. శ్రీరామునకును దుర్ముఖుఁడు గూఢచారుఁడుగా నుండెను. చంద్రచూడుని గుప్తచారులు భూషణనగరమునందే యుండి రాజధానితోఁగూడ సీతారాముని ధ్వంసముచేయుట కాజ్ఞామయ్యెననియు, బలిష్ఠులైనసిపాయిలు మాన్వఁ బడుచున్నారనియుఁ జంద్రచూడునకును సీతారామునకును తెలియఁజేసిరి. దురదృష్టవశమున నిట్టినమయముననే సీతారాముఁడు డిల్లీకిఁ బోవలయునని యాలోచించుచుండెను.

ఇది యసమయమై యున్నను, కుశాగ్రబుద్ధియగు చంద్రచూడుఁడు డిల్లీప్రమాణమున కడ్డుచెప్పక “యుద్ధమునందు జయాపజయలు దైవాధీనములు. ప్రాణ మున్నంతవఱకు యుద్ధముచేసినయేడల” ఘోషదారుని జయించి పట్టుకొనవచ్చును. ఆతనిని పరాజితునిగాఁ జేసినను కష్టము తప్పనా? ఆతఁడు పరాజితుఁడైనను నుబేదారుఁడున్నాఁడుగాదా! అందువలన యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభించుటమంచిపనికాదు. మూర్సిద్ఖానుని—ఆమూలమున పాదుషానుజయింపఁగలమను ధైర్యమును వహించియుండుటకంటె డిల్లీపాదుషాయొద్ద ననదును పొందుటకుఁ జేయుప్రయత్నమే శ్రేయస్కరమైనది. పాదుషా యీపరగణారాజ్యమును నీ కిచ్చినయెడల ఘోషదారుఁడు గాని, నుబేదారుఁడుగాని, సీరాజ్యమునాక్రమింపఁజాలఁడు. హిందూరాజ్యమొకదినమునందుఁగాని; యొ

కని జీవితకాలమునందుఁగాని స్థావనము చేయఁదగినది కాదు.” ఇప్పుడిది యొకనగరమాత్రమై యున్నది. బంగాళానుబేదారునితోఁగాని, డిల్లీపాదుషాతోఁగాని వివాదమే పెట్టుకొన్నయెడల నిదిఁ యంతయును ధ్వంసము కాకమానదు. ఇప్పుడు మనము చాల మెలకువతోఁ బనిచేయవలయును. దీని కిప్పుడు డిల్లీశ్వరుని సనదుకంటె వేతొకయుపాయము లేదు. నీవీదినమున బయలుదేరుము. అక్కడకుఁ బోయి కొంచే ముద్దనము వేచ్చించినయెడలః గాఢముఘలింపఁగలదు. ఢిల్లీయందలియమీరులును, ఉమ్మావులును, విశేషించిపాదుషాయును గూడవ్యాపారసామగ్రిలవలె వెలకుఁ గొనఁదగినవారై యున్నారు. సాముకొఱకు వారు భ్రష్టుశరీరములనైన నమ్ముటకు సిద్ధముగ నున్నారు. చతురమతివైన నీ వనాయాసముగ నిట్టికార్యమును సాధింపఁగలవు. ఈమధ్యకాలమున ముసల్మానులు మహమ్మదుపురమును ముట్టడించినయెడల నునమృణ్ణయుఁడు పట్టణమును రక్షించుకొనఁగలఁ డని నాకు నమ్మక మున్నది. ఆతఁడు యుద్ధమునం దంతసమర్థుఁడై యుండుటేకాక మిగుల సాహసముగూడఁ గలవాఁడు. కేవలమాతని బలసాహసములమీఁదనే నీవు వెనుదిరిగినచ్చువఱకు మంచిమాటలతో నేనాఘోజుదారుని దూరముగ నుంచఁగల నని తలంచెదను. నీవు మూఁడునాలుగునూసముల వఱకును నామీఁద భారమువైచి నిశ్చింతుఁడవై పోయి రావచ్చును. అన్నియుపాయములచేతను, నగరరక్షణమునకై కనుగలిగి ప్రయత్నించుచుందును.” అనియెను.

సీతారామరాయ లీమాటలను విని సంతృప్తహృదయుఁడై వలయుద్దనమును, భృత్యులను దీసికొని ఢిల్లీకి ప్రయాణ మయ్యెను. పేరునకు ఢిల్లీయాత్రగాని తానెక్కడకుఁ బోవుచున్నదియును సీతారామునకుదప్ప మఱియెవ్వరికిని దెలియదు.

ఆతఁడు బయలుదేరునప్పుడు రాజ్యభారమంతయును, చంద్ర చూడుఁడు, మృణ్మయఁడు, గంగారాముఁడు, ఈమువ్వరకు నొప్పగించి పోయెను. ఆలోచనములయందును కోశాగారరక్షణమునందును చంద్రచూడుని, సైన్యాధికారపదవియందు మృణ్మయని, నగరక్షణమునందు గంగారాముని, అంతఃపురసంరక్షణమునందు నందను, నియోగించెను. ఏడ్వచు వెంటాడించినను భయముతో సీతారాముఁడు రమయిరిటికిఁ బోలేను. అందువలన రమ దుఃఖముతో నగర మంతయును నిండించుచుండెను.

రెండవ పాఠ కథాము.

దుఃఖసంతాపము లడఁగినతరువాత రమాదేవి కాలోచించుకొనుట కవకాశము కలిగెను. ఈసమయమున సీతారామరాయలు డిల్లీకిఁ బోవుటయే మంచిదని యామె యనుకొనియెను. ముసల్మాను లీసమయమున వచ్చి యందఱిని చంపివేసినను తనభర్తబ్రదికి యుండఁగలఁడని భావించుకొనియెను. ఇందువలన నామెకుఁ గలభయమంతయును వదలి పోయెను. రమాదేవి మనఃపూర్వకముగఁ జచ్చుటకు సిద్ధముగనుండెను—తన్ను బల్లెములతోఁ బొడిచివేసినను పొడిచివేయవచ్చును. ఖడ్గముతో ముక్కముక్కలుగ నరకినను నరకవచ్చును. తుపాకితోఁ గాల్చినను కాల్యవచ్చును. జుట్టుపట్టుకొని మేడమీఁదినుండి కిందికివిసరివేసినను వేయవచ్చును—, ఏమిచేసినను చేయనిమ్ము—నాకేమి ? నాభర్త నిరంతరాయముగ డిల్లీలో డేమియుతో నివసించి యుండఁగలఁడు. అదియొకవిధముగా మంచిదేయైనది. కాని, నాకు నాభర్తను తిరిగి యిక్కడఁ జూచుట కలుగదు. అట్లయినచో మఱియొక

జన్మనుండైనను చూచెదను. మహమ్మదుపురమునందే చూచినయెడల మఱియును మంచిది. ఆతఁడేమో సుఖముగ నున్నాఁడు ” అని భావించుకొనుచుండెను.

ఒక సంవత్సరముక్రిందటనే యామె యిట్లు భావించుకొన్నయెడల నామెనునన్నునకు శాంతి కలిగియే యుండును. కాని, బ్రహ్మదేవుఁడామెనుదుటశాంతిననుభవించు నదృష్టమును వ్రాసియుండలేదు. ఆమె కొక కుమారుఁడు గలిగి యిండుమిండు సంవత్సరమైనది. ఆబిడ్డను సీతారాముఁడు తిరిగి చూచుట కలుగదని యనుకొని యాబిడ్డముఖమును ఘూచి యేమేమో యాలోచించుకొనసాగెను. ఆమె మొదట సీతారామునిక్షేమమును గూర్చి యాలోచించుకొని యావిషయమున నిర్విచారమును వహించెను. తరువాత తనవిషయమై యాలోచించుకొని మరణమును నిశ్చయించుకొని యందులకు సిద్ధముగ నుండెను. పిమ్మట తనచిన్ని కొమరునివిషయమై యాలోచించెను—ఈబిడ్డ యేమగును? “ నేను మరణించినయెడల—నన్ను చంపి పారవేసినయెడల నాబిడ్డ నెవ్వరు పెంచి పెద్దవానిగాఁ జేయుదురు? కుమారుని సవతి కొప్పగించి పోవచ్చును—కాని, సవతిచేతికొప్పగించినయెడల నామె తనబిడ్డ వలెఁ జూచునా? ముసల్మానులు నన్ను చంపినప్పుడు నాసవతినిమాత్రము విడిచిపెట్టుదురా? ఆమెపీరుకాదు. నన్ను చంపువా రామెను గూడఁ జంపుదురు. అట్లయినయెడల బిడ్డ నెవ్వరి కొప్పగించిపోవుదును?” అని యీవిధముగా నాలోచించుకొనుచుండెను.

ఇట్లు యోచించుచుండఁగా నామె తలపైఁ బిడుగుపడినట్లు య్యెను. ఒక భయంకరమైనయోచననామె హృదయమునఁ దోచెను.

“ ముసల్మానులు బిడ్డను బ్రదుకనిచ్చెదరా? ” అని తోచెను. దైవమా! రను యేమియాలోచించుచున్నది? “ ముసల్మానులు దోవుడు

గాంధ్రు—నరరూపరాక్షసులు; గోమాంసభక్షకులు; శత్రువులు—
 ఇట్టివారు బిడ్డను బ్రదుకనిచ్చెదరా? సర్వనాశనకరమైనమాట—సీతా
 రాముడు ఢిల్లీ కెందులకుఁ బోయినాడు? అను మొదలయినతలం
 పులు మఱియొకవంకకుఁ దిరిగెను. రను యీవిషయమునుగూర్చి యె
 వ్వనివలనఁ దెలిసికొనఁగలదు? తనకుమారునిబ్రదుకునిషయమున సం
 దేహ మతిశయించినకొలఁది నామెకు శరీరమే భారముగఁ దోచుచుం
 డెను. తిరిగి యేమియాలోచించుకొనుటకై న శక్తిచాలనిదయ్యెను.
 చేయునది లేక దీనినిగూర్చి నంద నడుగుటకై పోయెను.

రను—అక్కా! నాకుఁ జాల భయ మగుచున్నది. రాజుగో
 రు ఢిల్లీ కెందులకుఁ బోయిరి? . . .

నంద—రాజకార్యములు రాజులకే తెలియవలయును. సోదరీ!
 నాకెట్లు తెలియును?

రను—ముసల్మానులు ముట్టడించినయెడలఁ బట్టణమును ర
 క్షించువా రెవ్వరు?

నంద—పరమేశ్వరుడే కాపాడవలయును. ఆలఁడుగాక మఱి
 యెవ్వరు కాపాడఁగలరు?

రను—ముసల్మానులు వచ్చి మనల నందఱను బట్టుకొని చం
 పివేయుదురా?

నంద—శత్రువుల దయను చూపించెదరా?

రను—అది కాదు—మనలను చంపిపారవేయుదురు—నోరె
 ఱుఁగనిపసికూనలనై నను గరుణింపరా?

నంద—సోదరీ! ఈయమంగళవాక్యముల నేల యుచ్చరింప
 వలయును? బ్రహ్మ నుదుటవ్రాసినదంతయు తప్పకజరిగియేతీరవలయు
 ను. మనయదృష్టమున శుభము కావలసియున్నయెడల శుభమే యగు

ను. మనమేమియును వారి కపరాధము చేసినవారము గాను—మనకు వారేల చెడుగు చేయవలయును? లేనిపోనియనుమానము పెట్టికొని నీవెందులకుఁ గళవళపడిచెదవు? పచ్చీను నాడుకొనుటకు వచ్చితివా? నీముక్కుననత్తునందలికొత్తము తైమును గెలిచిపుచ్చుకొందును.

ఇట్లు చెప్పి యామెమనస్సును మఱియొక వంకకు మరలించుటకు నంద రమతో నాటాడనారంభించెను. రమయు నేమియుఁ దోచకుండఁగనే యొక యాట నాడెను. కాని యామెమన స్సాయాటవై నుండలేదు. ఒక్కయాట యైనతోడనే లేచిపోయెను.

తానడిగినదానికి నంద సరియైనయు తరము నీయకపోవుటచే రమ్మయ్యట చాలసే పాడలేకపోయెను. కొంతసేపునూత్రము కూరుచుండి మరియెవరినైన నడుగవలయునని యోచించుకొనియెను. తుద కామె తనయింటికిఁ బోయి యొక ముసలిదాసిని బిలిచి, “ముసలిదానా! ముసల్నానులు చిన్నబిడ్డలనుగూడఁ జంపి వారవేయుదురా?” అని యడిగెను.

ముసలి—అమ్మా! వారెవ్వరిని చంపకుండ విడిచిపెట్టుదురు? వారు గోవులను చంపి తిందురు. నమాజుచేయుదురు. ఇంకఁ బిల్లలను మాత్ర మెందులకుఁ జంపలేరు?

రమాదేవి గుండెలుకొట్టుకొన నారంభించెను. అప్పుడామె కనఁబడినవారి నందఱిని నడుగుట కారంభించెను. ముసల్నానులకు భయపడువా రందఱు నాముసలిది చెప్పినట్లుగనే చెప్పుచువచ్చిరి. అప్పుడు రమ సర్వనాశనముగునని తెలిసికొని భయముతోఁ బోయి శయ్యపైఁబడి బిడ్డ నక్కునం జేర్చుకొని యేడువనారంభించెను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

ఇట్లుండఁగాఁ దోరాబళ్ళానునకు సీతారాముఁడు మహమ్మదుపురమున లేడనియు, డిల్లీకిఁ బోయియుండె ననియు వర్తమానము వచ్చెను. ఇప్పుడుపోయి మహమ్మదుపురమును ధ్వంసము చేయుటకు మరచి సమయ మని యాతఁడు తలంచుకొనియెను. ఇట్లు నిశ్చయించి సైన్యసమేతుఁడై బయలుదేరుటకుఁ దగుప్రయత్నములు చేయుచుండెను.

ఈసమాచార మంతయును మహమ్మదుపురమునకుఁ దెలియవచ్చుటచే నానగరమునఁ జాల గందరగోళము పుట్టెను. గృహస్థులు తమయిచ్చనచ్చినచోటికిఁ బారిపోవుచుండిరి. కొందఱుమామలయిండ్లకును, కొందఱు పినతండ్రిలయిండ్లకును, కొందఱు అత్తవారిండ్లకును, కొందఱు అల్లురయిండ్లకును, కొందఱు అక్కలయిండ్లకును, కొందఱు పినతండ్రిబావగారియల్లునియింటికిని బయలుదేరి పోవుచుండిరి. కొందఱు తమ కేమియును పరిచయము లేని బంధువులయిండ్లకును తఱచుగఁ బోవుచున్నవారివలెనే పోవుచుండిరి. ఈవిధముగా, కుండ, మండ, తట్ట, బుట్ట, పెట్టె, బేడ, కత్తి, కట్టి, చెంబు, తప్పెల, మొదలగువస్తువుల నన్నిటిని దీసికొని నపరివారముగా వెడలి పోవుచుండిరి. అంగడివారలంగడల నెత్తికొని పోయిరి. సాహుకారులుసొమ్ము, సామగ్రి మొదలగువానితోఁగూడఁ బయలుదేరిరి. దుకాణదారులు తమసరకుల నెత్తికొని పలాయనులైరి. శిల్పులు తమయంత్రములను దీసికొని పోయిరి. చాల వల్లకల్లోలముగా నుండెను.

నగరపాలకుఁడైన గంగారామదాసు కార్యాలోచనమునకై చంద్రచూడునియొద్దకు పచ్చి „స్వామి! ఇప్పు డేమి చేయఁదగినదియో యాజ్ఞాపింపుము. పట్టణమంతయుఁ జెదరిపోవుచున్నది” అనియెను.

చంద్ర—సారిపోవుచున్న ప్రీలను, వృద్ధులను, బిడ్డలను, పోవ నిమ్ము. వారు వెడలిపోవుటయే మించిది. ఈశ్వరుఁ డట్లనుగ్రహించు గాక ! కాని, తోరాబఖాను వచ్చి ముట్టడించినప్పుడు కోటలో సోమరు. లై భోజనముచేయువారిసంఖ్య యెంత తగ్గిన సంతమంచిది. అట్లయిన యెడల రెండునెలలకు సరిపడినభోజనపదార్థములు నాలుగుమాసముల కుఁ జాలియుండును. కాని, యుద్ధముచేయుటకు ననుర్థులైయున్నవారిని మాత్ర మూరువిడిచి పోనీయఁగూడదు. అట్లుపోయినవారిని తుపాకి తోఁ గాల్పింతు. మని ప్రకటింపుము. అత్రుశస్త్రాద్యాముఢములలో నొక్కటియైన నూరుదాటి పోఁగూడదు. మఱియు ధాన్యాది భోజన పదార్థములలో నొక్కరవ్వయైన నెవ్వరు నూరినుండి తీసికొనిపోఁగూడ దని కఠినముగ శాసించి యెల్లయెడలఁ గనుగలిగి భద్రముగఁ జూచు కొనుచుండవలయును.

• అప్పుడు సేనాపతియైనమృణ్మయరాయలు చంద్రచూడుని శా మీపించి “ఇప్పుడూరకే యచ్చటఁ గూరుచుండి తరువాత నష్టములకు లోనగుట యెందులకు? తోరాబఖానుఁడు వచ్చుచున్నయెడల మధ్యమార్గముననే యాతని నడ్డగించి చంపివేసి రాఁగూడగా?” అని యాలోచ నాపూర్వకముగఁ బ్రశ్నించెను.

చంద్ర—ఈవిశాలాగ్రాధనదీసాహాయ్యమును వదలికొనుటయెం దులకు? మధ్యమార్గమునకుఁ బోయి యక్కడ నీవు జయింపఁబడినయె డల మనకు నిలుచుటకై న స్థలము లేకుండఁబోవును. నీవీనదీతీరమున ని వ్వలియొడ్డున నుండి, పిరంగులును, గుండ్లును ముందుంచుకొని సైన్యస మేతుఁడవై నిలిచియున్నయెడల శత్రువులెవ్వరీనదిని దాటి రాఁగల గు దురు? మఱి మేదిక్కునుండియైనను వారు దాటివచ్చుట యసాధ్యము. ముసల్మాను సైనికులు నదినిదాటుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నసమయము

ను కనిపెట్టి సైన్యసమేతముగా వారి నెదురుకొన్నయెడల వారినీవలె యొడ్డునకు రాకుండ నాపివేయవచ్చును. అంతయును సిద్ధముచేసికొనుము. కాని నాకుఁ దెలుపకుండ బయలుదేరవలదు.

చంద్రమాడుఁడు తనగూఢచారులకొకకు నిరీక్షించుచుండెను. తోరాబఖానుఁ డెప్పు డేదిక్కునుండి, యేయేమార్గములనుండి, బయలుదేరి వచ్చునో తెలిసికొనివచ్చుటకై యాతఁడు తనచారులను బంపించెను. ఆసమాచారము వచ్చినతోడనే సైన్యమును బరిపవచ్చునని యాలోచించుకొనియెను.

తోరాబఖానుఁడు మహమ్మదుపురమును ధ్వంసముచేయుటకై వచ్చుచున్నాఁడని యంతఃపురములోనికిఁ దెలియఁజెప్పెను. అంతఃపురములోనున్న వారికంటె వెలుపలనున్న వారికిఁ , తెలియుచున్న సమాచారములు కొంచెము విశేషముగ నుండును. “వచ్చుచున్నారు” అనుసమాచారము వెలుపల నున్న వారికి “ఇంకను బయలుదేర లేదు. వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నములు జరగుచున్నవి” అని తెలియవచ్చుచుండెను. అంతఃపురనివాసులకు “వచ్చిపడియెను” అని తెలియుచుండెను. అట్లర్థము చేసికొనుటచే నంతఃపురమున నేడ్పులు, గండరగోళములుకలిగెను. నందకు చాలతొందర కలిగెను. ఒక్కతె యెంతమందికి ధైర్యము చెప్పఁగలదు? ఎంతమందిని సమాధానపఱుపఁగలుగును? విశేషించి రమాదేవి విచారవిషయమున నామె చాల వ్యాకులపడుచుండెను. రమాదేవి క్షణక్షణమునకును మూర్ఛపోవుచుండెను. నందాదేవి తన హృదయమున “ఈరమాదేవి చచ్చిపోయినను బాగుగనుండును” అని విసివికొనియెను. కాని, అంతఃపురరక్షణవిషయమున భర్తతన్నునియమించుటచే నవతిని బ్రదికించుకొనవలయు నని తలంచి యామె యన్నికార్యములనువిడిచి రమాదేవియుపచారములయందే కాలముగడపుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా చాఁత్రీలంకలును నందాదేవితో “అమ్మా ! నీవై
కపనిని చేసినయెడల నందఱమును బ్రదికిపోవుదుము. యుద్ధము లేకుం
డఁగనే యీయంతఃపురమును ముసల్మానుల కొప్పగించి మమ్మురక్షిం
పనలయు నని ప్రార్థింపుము. మనము బంగాళులము. మనకు యుద్ధము
మొదలగువానితోఁ బ్రయోజనమేమి ? తల్లీ ! ప్రాణములతో నుండి
నానంతియే చాలును—అందఱిప్రాణములును నీచేతిలోనున్నవి—
తల్లీ ! నీకు శుభమగుఁగాక ! మామాటవినుము!” అని చెప్పిరి.

నందాదేవి వారందఱితోడను, “భయమేమివచ్చినది ? పురుషు
ల కంటెను మన కెక్కువ తెలియునా ? వారు భయము లేదని చెప్పు
చుండ్లగా మనకు భయమెక్కడనుండి వచ్చును ? వారు మీప్రాణర
క్షణవిషయమున మోచించుట లేదా ? మనరక్షణభారమంతయును నా
రివై నున్నది ” అనియెను.

ఈప్రసంగము వినినతరువాత రమాదేవి యంతగా మూర్ఛిల్లు
టలేదు. లేచి కూర్చుండెను. ఆమె యేమియోచించుకొనుచున్నదో దా
నినిగూర్చి ముందుముందు తెలిపెదము.

నాల్గవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడు నగరరక్షకుఁడై యుండెను. అతఁడు రాత్రినేళ
నగరమునందు గన్తీ తిరుగుచుండెను. మేము వైచిచెప్పిననాటిరాత్రి
పట్టణమునందలి విశేషములను దెలిసికొనుటకై గంగారాముఁడు
సామాన్యమైనవస్త్రములనుధరించి పాదచారియై యొక్కఁడును రహస్య
ముగఁ బురవీధుల సంచరించుచుండెను. రాత్రి మూడవజామైనతరువా
త నాతఁడలసి యాయాసముతో నింటికిఁబోవుచుండెను. ఆసమయము

నం దెవ్వరో వెనుకనుండి వచ్చి యాతనియుత్తరీయమును బట్టుకొనిరి.

గంగారాముడు వెనుదిరిగి చూడఁగా నామె యెవ్వతెయో యొకస్త్రీయై యుండెను. రాత్రి గాఢాంధకారముగ నుండెను. ఆరాజ మార్గమునం దెవ్వరును లేరు. ఆస్త్రీయొక్క తెయే ఆయంధకారమున వశ్రుములును, ఆకారమునుమాత్రమే యస్పష్టముగఁ దోచుచుండె ను. మఱేమియు నగపడుట లేదు.

గంగా—నీవెవ్వతెవు ?

స్త్రీ—నేనెవ్వతెనైన నేమి ? అందువలన నీకేమియును బ్ర యోజనము లేదు. “ నీకేమికావలయు ” నని నన్నడీగినచాల బాగుగ నుండును.

కంతస్వరమువలన నాస్త్రీ హెచ్చువయసు కలదిగాదని తోచు చుండెను. కాని, మాటమాత్రము గంభీరముగ నుండెను.

గంగా—దానినిగూర్చి తరువాత నడిపదను. కాని, నీవు స్త్రీ వై యుండియు నింతరాత్రివేళ నొంటిగా వీధివీధియుఁ దిరుగుచుండుట కేమికారణము? మొట్టమొదట నీవిషయమునుగూర్చి చెప్పుము. ఇప్పు డెంతరాత్రియైనదో నీకు తెలియుటలేదా ?

స్త్రీ—ఇంతరాత్రివేళ నేనొంటిగా మరేమియును చేయుట లేదు. నీకొక కే వెదకుకొనుచుంటిని.

గంగా—అది యంతయు నసత్యము. నేనెవ్వడనో నీకు తెలి యనే తెలియదు.

స్త్రీ—మీరు గంగారామదాసమహాశయులనియును, నగర రక్షకులనియును నేనెఱుఁగుదును.

గంగా—సరే. నీవెఱింగియున్నట్లే తోచుచున్నది. కాని, నేను నీకిక్కడ దొరకుదు నని నీవు తెలిసికొనుట యసంభవము. నేనీమార్గ

మొనుండి నచ్చెద నని నాకే తెలియలేదు.

స్త్రీ—నేను నిన్ను నందుగొందులనుండి వెదకికొనుచు వచ్చితిని. మీయింటికిఁగూడఁ బోయి తెలిసికొంటిని.

గంగా—ఎందులకు ?

స్త్రీ—అందుకొక కే, నీకు కావలసినది యేమి? అని యడుగవలయునని మొదటనే చెప్పితిని. నీవుక సాహసకార్యమును చేయుఁగలవా?

గంగా—ఏమిపని? మేడమీఁదినుండి దుముకవలయునా? అన్ని కుండమున నురుకవలయునా?

స్త్రీ—అంతకంటెను కష్టమైనకార్యము—నేను నిన్నుఁ దీసికొనిపోవుచోటికి వచ్చెదవా?

గంగా—ఎక్కడకుఁ బోవలయును?

స్త్రీ—ఆమాటనుగూర్చి నేను చెప్పను. నీపడుగుకూడదు—ధైర్యముండునో, ఉండదో!

గంగా—నరే! అది చెప్పనలదు. నేనడిగినయొకటిరెండు ప్రశ్నములకుఁ బ్రత్యుత్తరమిమ్ము!—నీ పేరేమి? నేను చేయవలసినపనియేమి?

స్త్రీ—నా పేరుమురళ—ఇంతకంటె నింకేమియును చెప్పఁజాలను. నీకు ధైర్యము లేనియెడల రావలదు. కాని, యింతమాత్రముధైర్యమును, ఇంతటిసాహసమును లేనియెడల ముసల్గానులబొరినుండి యీనగరమునెట్లు రక్షింపఁగలవు? నేనబలము నగరరక్షకుఁడవైన నీవవశ్యముగఁ బోదగినస్థలమునకుఁ బోవలదా? ఇన్నిమాట లెందులకు ?

చేయునది లేక గంగారాముఁడు మురళతోఁగూడ బయలుదేరెను. ఆమె ముందును, గంగారాముఁడు వెనుకను, పోవుచుండిరి. కొంతదూరము పోయిచూడఁగా నట నొకదివ్యభవనము కానవచ్చెను. గంగారాముఁడుగ్రహించి, ఇదేమి రాజభవనమునకుఁ బోవుచుంటివే.

అనియెను.

మూర—అందువలన దోషమేమి?

గంగా—సగరసింహద్వారమునుండి పోయినయెడల దోషము లేదు. మన మిష్టకు పోవుచున్నది వెనుకనున్నవానిద్వారము. ఇక్కడనుండి యంతఃపురమునకుఁ దీసికొనిపోవుచుంటివా యేమి ?

మూర—నీకు ధైర్యము లేదా యేమి ?

గంగా—లేదు—నాకంతటిసాహసము లేదు. ఇది నాప్రభుని యంతఃపురము. అజ్ఞతేకుండ లోనికిఁ బోజాలను.

మూర—నీకెవ్వరియజ్ఞ కావలయును ?

గంగా—రాజాజ్ఞ.

మూర—అతఁ డిప్పు డూర లేడు. రాణిగారియజ్ఞయైనయెడల వచ్చెదవా ?

గంగా—వచ్చెదను.

మూర—రమ్ము. రాణిగారి యజ్ఞయైనది.

గంగా—ద్వారపాలకుఁడు నిన్ను లోనికిఁ బోనిచ్చునా ?

మూర—పోనిచ్చును.

గంగా—కాని నన్ను గుర్తింపకుండ లోనికిఁ బోనీయఁడు. ఈ వేషముతో బయలుపడుట నాకిష్టము లేదు.

మూర—బయలుపడ నవసరము లేదు. నేనిట్లే తీసికొనిపోయెదను.

వాకిట ద్వారపాలకుఁడు నిలువఁబడియుండెను. మూరళ యంత నియొద్దకు వచ్చి “పాండ్యా! తలుపు తీయుదువా ? ” అనియెను.

పాండ్య—తీసి యుంచితిని—వీ రెవ్వరు ?

మూర—ఈతఁడు నాసహోదరుఁడు.

పాండ్య—పురుషు లంతఃపురమునకుఁ బోవుట కాజ్ఞలేదు.

మురళి చాలగందరగోళముచేసి „యెవ్వరియూజ్ఞకావలయును? నీకు నాయూజ్ఞకంటె మఱియెవ్వరియూనతి కావలయును? చూడు నిన్నేమిచేయుంతునో!” అనియెను.

ప్రతీహారి కొంచెము భయపడి మఱియేమియు నష్టచెప్పలేదు. మురళి గంగారాముని దనతోఁగూడఁ దీసికొనిపోయి నిర్భయముగా నంతఃపురమునఁ బ్రవేశ పెట్టెను. ఆమెయూతని కొకగదినిచూపించి „లోనికిఁబోము. నేనిచ్చట నేయుండెదను. లోపలికిరాజాలను” అనియెను.

గంగారాముఁడు మిగులఁ గఠూహలముతో నామందిరములోనికిఁ బోయెను. ఆమందిర మమూల్యమణిమయాలంకారవిరాజితమై యుండెను. లోపల వెండిమంచముపై నొకరమణీమణి కూర్చుండి యుండెను—సముజ్జ్వలదీపకాంతు లామెముఖమునఁ బ్రసరించుచుండ నామె చిన్నవ్రోయినవదనముతోఁ జింతామగ్నయై యుండెను. మఱియెవ్వరునటలేరు. గంగారాముఁడు „ఇంతటినుందరీశిరోమణి యిక్క నీప్రపంచమున నుండఁబోదు ” అనియనుకొనియెను. ఆమె రమాదేవియే.

అయిదవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడెప్పుడును సీతారామరాయలయంతఃపురమునకుఁ బోయినవాఁడు కాఁడు. రమాదేవినిగాని, సందాదేవినిగాని యాతఁడె

న్నడను చూచియుండలేదు. ఆమందిరమునందలి యమూల్యపదార్థములను జూచి యాకాంత రాణియై యుండవలయు ననియు, రాణులలో నందకంటె రమ చాల నుందరియని వినియుండుటచే దసయెడుటఁ గూర్చుండియున్న యారమణీమణి చిన్నరాణియగు రమాదేవియై యై యుండవలయు ననియు నిశ్చయించుకొనియెను. ఇట్లు సిద్ధాంతము చేసికొని మహారాజు నన్నుఁ బలిపించినపని యేమి ?” అని యడిగెను.

రమాదేవి లేచి గంగారామునకు నమస్కరించి “మీరు నాకు సోదరులు. మీకు శ్రీయెట్లొ నేను సట్టిసోదరి నే. అందువలన నేనీయనమయమునమిమ్ములను బిలిపించితిని. దోషమనియాలించింపవలదు” అనియెను.

గంగా—మీయాజ్ఞాను సారముగ వచ్చితిని. మీకు నాకు పూజ్యతై నయధికారియులు. ఏమిచేయవలసియున్నదో యాజ్ఞాపింపవచ్చును.

రమ—మురళ, బహిరంగముగా వచ్చుటకు మీకు ధైర్యముండదని చెప్పటమేకాక యింకను నాయవివేకినియేమేమో చెప్పినది. అది యంతయుఁ జెప్పఁజాలను. మహాశయా! నేను చాల భయముగలదాననై యిట్టి సాహసకార్యమును చేసితిని. మీరునన్ను రక్షింపవలయును.

ఇట్లుచెప్పుచు రమ యేడువనారంభించెను. ఆమెనుచూచి గంగారాముఁడుభయపడి “ఏమైనది? ఏమిచేయవలయును?” అనియడిగెను.

రమ—ఏమైయుండునో నీకుఁ దెలియలేదా? ముసల్మానులు మహమ్మదుపురమును ముట్టడించుటకు వచ్చుచుండిరని తెలిసికొనలేదా? వారువచ్చి మమ్మందఱిని చంపి—పట్టణమంతయును గాల్చివేయుదురని యెఱుఁగవా?

గంగా—మీకిట్టి భయమును గలిగించిన వారెవ్వరు? ముసల్మానులు వచ్చి పట్టణమును గాల్చివేయుదురా? మేమెందుల కున్నామా? మేము మీయన్నమును తినుట లేదా?

రమ—మీరు పురుషులు. మీరు ధైర్యవంతులు. మాకంతటి జ్ఞానము లేదు. మీరు ముసల్మానులయెదుటఁబడి నిలువ లేకపోయినప్పుడు గత్యంతర మేమున్నది ?

రమ తిరిగి యేడువనారంభించెను.

గంగా—శక్తి నంచనము లేకుండ మిమ్ముల నెల్లవిధములఁ గా పోడుదుము. మీరు విచారింపవలదు.

రమ—నేను నిర్విచారముగనే యుండెదను. కాని మీరురక్షింప లేకపోయినయెడలనో ?

గంగా—అట్లయినయెడల మాప్రాణములనే యర్పింతుము.

రమ—అట్లు చేయవలదు. నామాటవినుఁడు. నేడందఱునునందాదేవితో, ముసల్మానుల నాదరముతో, బిలిచి పట్టణమును వారియధీనము చేసి ప్రాణరక్షణమును వేడికొనుము” అని మొఁపెట్టుకొనియున్నారు. ఆమె మామాటలను వినిపించుకొనలేకు. ఆమెమనస్సు మఱియొకమాదిరిగా నున్నది. అందుకొక కే నేను మిమ్ముఁ బిలిపించితిని. అట్లు చేయఁగూడదా ?

గంగా—నేను చేయవలసినపనియేమి ?

రమ—ఇవే నాయలంకారములు. వీనినన్నిటిని దీసికొనుము. ఇంకను నామొద్దఁ జాలధన మున్నది. అదియంతయు నిచ్చివై చెదను. మీ రెవ్వరితో నేమియును చెప్పకుండ ముసల్మానులయొద్దకుఁ బోయి “నేము రాజ్యము నిచ్చివేయుదుము; నగరమును మీవశము చేసెదము. మీరెవ్వరిని హింసింపఁగూడదు ఇందుల కంగీకరింపవలయును.” అని వారిని ప్రార్థింపవలయును. వారందుల కంగీకరించినయెడల పట్టణము మీయధీనమునందే యున్నదికావున వారి నేకాంతముగఁ గొనివచ్చి కొట్టను వారివశము చేయవలయును. అందఱును బ్రతికిపోవుదురు.

గంగారాముడు వడకుచు „మహారాజీ! నాయొద్ద నేమిచెప్పి నను చెప్పితిరిగాని, యిట్లని మఱియెవ్వరియొద్దను చెప్పరాదు. నాప్రాణ ము పోయినఁ బోవనిండు! ఈపనిమాత్రము నేజేయ జాలను. మఱి యెవ్వ రిట్టిదుష్కార్యమును చేసినను వారిశిరస్సును రెండుతుండెములు గ నరకివేయుదును” అనియెను.

రమాదేవి యాశాభీష్టము లన్నియును గంగలోఁ గలసిపోయె ను. ఆమె యుచ్చస్వరముతో రోదనముచేయ నారంభించెను. తుదకు „అట్లయినయెడల నాబిడ్డగతి యేమికావలయును?” అనియెను.

గంగారాముడు భయభ్రాతుడై „ఊహిల్లుము ! ఈరోదన శబ్దమును విని యిప్పు డెవరైన వచ్చినయెడల మనయిద్దఱకును చ్చాల నపాయము రాఁగలదు. మీబిడ్డకొఱకే మీరింత భయపడుచుంటిరా ? అందులకు నేనేమైన నుపాయము నాలోచించెదను. మీకు కోటవిడిచి మఱియొక్కడకైనఁ బోయి భద్రముగ నుండవలయునని కోరిక యున్న దా?” అనియెను.

రమ—నాతండ్రిగారియింటకిఁ దీసికొనిపోయెదరేని మీతోఁ గూడ వచ్చెదను. కాని పట్టమహిషి యందులకంగీకరింపదేమో ? చంద్రమాడుడుమాత్ర మంగీకరించునా ?

గంగా—అట్లయినయెడల నెవ్వరికిని దెలియకుండ నేకాంతము గాఁ దీసికొనిపోగలను. కాని, యిప్పుడంత యావశ్యకము లేదు. అంతటి విపత్తుతటస్థించినయెడలమిమ్ములనుతీసికొనిపోయియెట్లేవిడిచివచ్చెదను.

రమ—నాకాసమాచారము తెలియుమార్గ మెట్లు ?

గంగా—మురళిమూలమున నెల్ల సమాచారములును తెలిసికొ నుచుండవచ్చును. కాని, యామె నాయొద్దక తిరహస్యముగ రావలయును.

రమాదేవి నిట్లున్న విడిచి దుఃఖించుచు „మీరు నాకుఁ బ్రా

ణదానమును చేసినమొడల మీకెల్లప్పుడును శృతజ్ఞురాలనై యుందును. దేవుడు మీకు శుభము నిచ్చుగాక” అనియెను.

రమ యిట్లు చెప్పి గంగారామున కనుజ్ఞ యిచ్చెను. మురళ యాతని దీసికొనిపోయి వెలుపలవిడిచివచ్చెను.

ఎవ్వరిహృదయములందు నెట్టికళంకమును లేదు. కాని యొక మహాదోషము జరగిపోయినది. దానిని రమయును, గంగారాముడును కూడ తెలిసికొనిరి. గంగారాముడు తనహృదయమున “నాదోష మేమి?” అని యనుకొనియెను. రమ “ప్రాణములమీదికివచ్చినప్పుడు నాకిక గత్యంతరమేమున్నది?” అని యనుకొనియెను. మురళయొక్క తెఱఱాత్రము సంతృప్తహృదయ యయ్యెను.

ఈసందర్భమున గంగారామున కొకచాయ యగపడియెను— అదియూతనిది కాదని యించుక స్పష్టపడియెను—చాటున నెవ్వరోదాగియున్నట్లుండెను—అదిమనుష్యవ్యక్తికాదు—అయిన నాతడు చూచుచునేయుండెను—ఎవరిని ?

“ * * * దక్షిణాపాంగనివిష్టముష్టిం సతాంస, మాకుంచితసవ్యపాదం, * * * చక్రీకృతచారుచాపం ప్రహర్తునుభ్యుద్యత మాత్మయోనిం. ”

ఇదియిట్లుండగా రోగికోరినదియు వైద్యుడు చెప్పినదియు నొక్కటిమే యయ్యెను. చంద్రచూడుడు తోరాబఖానునకు “మేమి రాజ్యమును దుర్గసమేతముగ విక్రయించెదము. ఎంతధనమిచ్చి వుచ్చుకొందురు ? యుద్ధమునలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ధనమిచ్చి రాజ్యమును మీవశము చేసికొనవచ్చును” అని గూఢచారునిమూలమున వర్తమాన మంపించెను.

చంద్రచూడుఁ డీసమాచారమును మృణ్మయునకును, గంగారామునకును గూడఁ దెలియఁజేసెను.

మృణ్మయఁడీచూటలను విని కృద్ధుడై గ్రుడ్డెత్తి జేసి “ఇదేమి
చూట ! ఇట్టిరాయబాగము నంపవచ్చువా?” అనియెను.

చంద్ర—మూర్ఖుడా ! దూరముగ నుండుము. నీకు వివేకము
లేకున్నట్లున్నదే ! ఏ నెపముచేతనైనను రెండుమాసములు గడపితిమేని
యంతలో సీతారామరాయలే వచ్చును.

గంగారామునిచుననునం దేమియూలోచన మున్నదో, దానిని
గూర్చి మేము చెప్పజాలము. అతఁ డేమియును మాటాడలేదు.

ఆటవప్రకరణము.

ఆకారణముపలన గంగారాముఁ డాదినమున నేపనియును జేరు
లేదు. “అహా ! రమా దేవివదనమండలమెంతసుందరమైనది ! ఎంతటిమనో
హరలావణ్యముచేఁ దులక్కించుచున్నది ! ” ఇట్లు యోచించుకొనుచు గం
గారాముఁ డాదినమును గడపెను. సమాజ్ఞలదీపకాంతు లేవ్వేన నింత
యందముగ నుండునా ? అట్లయిన మనుష్యుఁడు రేయుంబవలు దీపము
ను వెలిగించుకొని యెంచులకుఁ గూగుచుండును ! సాగ్రదములై యుం
గరములు చుట్టుకొనియున్న యానున్ననిసిడుదపెన్నెను లెంతసీలములై
యున్నవి ! ఆసుకుమారశరీరకాంతు లెంతహృదయాకర్షకంబులై యు
న్నవి ! ఆకోమలభ్రూయగ్గము తీరిచిన ప్లేతయందముగ నున్నది ! ఆ
తరళనయనము లెంతవిశాలములుగ నున్నవి ! అహా ! ఆచృదులారుణా
ధరస్లవము కెంపుతునుకవలె నెట్లుప్రకాశించుచున్నది ! ఏమియాయొ
య్యారము ! ఏమియాయంగ సౌష్ఠ్యము !—గంగారాముఁడీవిధముగాయో

చిగురుకొనుచున్నాఁడా? ఇవియన్నియును దేవతాదుర్లభమైనవి! మనుజులలోకమునం దింతటిసౌందర్యముండునని నేనూహింపఁజాలనని గంగారాముఁ డనుకొనుచుండెను. ఒక్కసారి చూచినంతమాత్రముననే నాజన్మము పార్థకమయ్యెననియు, ఆజగన్మోహనవిగ్రహమును స్మరించుకొనుచు నెన్నివత్సరములైన సుఖముగాఁ గడపెద ననియుఁ దలఁచుకొనుచుండెను.

అయ్యో! మూఱ్ఱు డా! అట్లుచేయవచ్చునా? — ఒకసారి చూచినమాత్రముననే యిట్లయినప్పుడు మఱి యొకసారి చూడవలయునని మనసుకలుగక పోవునా? మధ్యాహ్నత్సరమున “ ఇంకొకసారి యామెను చూచి యందువలన నెన్నివత్సరములొ సుఖముగఁ గాలయాపనము చేయవలయు ” నని యాతడు యోచించుకొనుచుండెను. కాని, యప్పుడే సాధ్యాకాలమయ్యెను. అప్పుడు “ తిరిగి యింకొకసారి చూడతేనా? ” అని యనుకొనెను. రాత్రి తొమ్మిదిగంట లయినతరువాత “ నేడింకను మురళి రాలేదు! ఎందుకొకట రాలేదో? ” అని యోచించుకొనియెను. చాలాకాత్రియైనతరువాత మురళివచ్చి దర్శనమిచ్చెను.

గంగా—ఏమిసమాచారము?

ముర—నీసమాచార మేమి?

గంగా—నీకేసమాచారము గావలయును?

ముర—రాణిగారు పుట్టింటికిఁ బోవుటచు గూర్చి—

గంగా—ఇప్పు డంతయీవశ్యకము కాదని తోచుచున్నది.

రాజ్యమే నిష్కంటకముగ రక్షింపబడును.

ముర—అది నీకెట్లు తెలిసినది?

గంగా—అంతయును నీకుఁ జెప్పవచ్చునా?

ముర—అట్లయిన నేనీమాటను రాణిగారితోఁ జెప్పవచ్చునా?

గంగా—చెప్పవచ్చును.

మొర—తిరిగి నన్నిచటికే పంపించినయెడల?—

గంగా—నీవు నిన్నటిదినమున నన్నెచ్చటఁ జూచితినో యాస్థలమున నే యుండెదను.

మొరళ పోయి తాను తెలిసికొనివచ్చినవర్తమాన మంతయును రాణిగారికి విన్నవించెను. గంగారాముఁ డేమియును వివరించి చెప్పక పోవుటవలన రమాదేవి కించుకంతయును తెలిసినదిగాదు. అందువలన నామెహృదయవైకల్యము మఱింత హెచ్చయ్యెను. మొరళ మరల గంగారామునియొద్దకుఁ బోయి యాయర్థరాత్రివేళనాతని రమాదేవియఁ తఃపురమునకుఁ దీసికొనివచ్చెను. మొదటిద్వారపాలకుఁడే టిప్పేషు నక్కడ నుండెను. మొరళ మునుపటివలెనే యీతఁడు నాసోదరుఁ డని చెప్పి గంగారాముని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను.

గంగారాముఁడు రమాదేవినమ్మఖమున నప్పడేమేమిచెప్పుచుండెనో వానిపూర్వోత్తరనందర్భము లాతనికిఁ దెలియుటలేదు. రమాదేవి కామాటలయర్థ మేమియును తెలియుటలేదు. ముఖ్యముగా నాతనిహృదయము స్థానముదప్పిపోయెను. కుసుమధన్వి పుష్పబాణములతో నాతనిహృదయమును గాడనేసి దానిని హరించికొనిపోయెను. కేవల మాతనికన్నులు రెండునుమాత్రమే యుండెను. వానిమూలమున నాడగనోహనాకారము నతికష్టముతోఁ గన్నారఁజూచుచు, నామధుర వాక్యములను వీనులారవినుచుండెను. కాని యంతమాత్రమున నాతనికి సంతృప్తి కలుగలేదు.

చంద్రచూడుని కౌశలమునుగూర్చి రమాదేవికిఁ దెలుపఁగలుగునంతవఱకుమాత్రము గంగారామునకు చైతన్యమున్నది. కాని, యావిషయమునుగూర్చి యామెకుఁ దెలుపలేదు. నిజముగా నాతఁ డెట్టి

సమాచారముఁ దెలుపుటకును రాలేదు. కేవలము రమను చూచుటకు మాత్రమే వచ్చియుండెను. అట్లుగుటచే నామెను చూచి యందులకు పాయనముగఁ దనహృదయము నామెకర్పించి వెడలిపోయెను; ఆతనిని మునుపటివలెనే మురళ తీసికొనిపోయి దిగవిడిచి వచ్చెను. ఆతఁడు వెడలిపోవునప్పుడు “తిరిగి వచ్చెదరా?” అని మురళ యడిగెను.

గంగా—ఎందులకు కావలయును?

ముర—మీరు తిరిగివచ్చెద రని నాచెవిలో నేదియో చెప్పుచున్నది.

గంగారాముఁడు కన్నులు మూసికొని యాయొడుదుడుకుతో వను బయలుదేరి పోయెను. ఆతఁ డింకేమియును చెప్ప లేదు.

ఇట్లుండఁగాఁ జంద్రచూడుఁడు పంపినరాయబారమునకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా తోరాబఖానుఁడు, స్వల్పమూల్యమును దీసికొని రాజ్యమును వశపఱచినయెడల ధనము పంపఁబడును. కాని, సీతారామరాయలను చూత్రము పట్టి యొప్పగింపవలయును” అని తెలియఁబఱచెను.

చంద్రచూడుఁడు మరల “సీతారామరాయలను పట్టితీసికొని పోవుట కనుకూలించునట్లే చేయుదుము. కాని, స్వల్పమూల్యమునకు రాజ్యము. నొప్పగింపఁజాలము” అని మరల సందేశ మంపెను.

అందువై దోరాబఖానుఁడు “ఎంతధనమిచ్చినయెడల మీరంగీకరింతురు?” అని వర్తమాన మంపెను.

“చాలధనముకావలయును” అనిచంద్రచూడుఁడుత్తరమిచ్చెను.

దానికి తోరాబఖానుఁడు చంద్రచూడుఁడడిగినధనములోఁగొంచెముమొత్తము తగ్గించి యిచ్చుట కంగీకరించెను. చంద్రచూడుఁ డందుల కేదోకొంచె మడ్డుచెప్పెను. ఈవిధముగాఁ జంద్రచూడుఁడు ముసల్మానులను మోసముచేయుచుఁ గాలయాపనము చేయుచుండెను.

ఏ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

స్థిగ్గుమాళినమురళ యేమిచెప్పిన నది ముగుచుండెను. గంగారాముడు తిరిగి రమయొద్దకుఁ బోయెను. ఆతఁడక్కడకుఁ బోకుండనుండఁజాలనివాఁడగుటయే యిందులకుఁ గారణము. కాని, రమమాత్రము మరల నాతని బిలిపింపలేదు. అప్పుడప్పుడు సమాచారముఁ దెలిస్తేకొనుటకు మరళనుచూత్రము పంపుచుండెను. కాని, గంగారాముడు మురళ కన్నిసంగతులను చెప్పక,, నీతోఁజెప్పుటకు వలెనుకాదు. ఇట్టిరహస్యసమాచారమును దెలుపుటకు నీయందు మాకు సమ్మతము లేదు. నేనే యొకసారి వచ్చి చెప్పిపోయెదను” అని మురళిని తిరిగి పంపివైచెను. చేయునదిలేక రమ గంగారాముని బిలిపించెను—ముసల్మానులెప్పుడు వచ్చెదరో యనుసంగతి తెలియక భయముచే రమకుఁ బ్రాణము పోవుచున్నట్లుండెను—,, ఒక వేళ భోజనముచేయుచున్నప్పుడొక స్థిగ్గుమాళి ముసల్మానులు వచ్చినచో గత్యంతర మేమున్నది ?” అని లేనిభయము తెచ్చికొని యామె పరితాపపడుచుండెను.

ఏమియును పనిలేకుండఁగనే గంగారాముడు మరల వచ్చెను. కాని యీసారి యాతఁడు ధైర్యముతో రాలేదు. కొంచెము భయపడుచునే వచ్చెను. తిరిగి పిలువకుండఁగనే నచ్చుట కొకయుపాయము నాలోచించుకొనియెను. తనహృదయభావములను రమాదేవికి వెల్లడిసేయుటకాతనికి ధైర్యము లేకుండెను. సరళహృదయ యగురమ యాతని మనోభావముల నెంతమాత్రమును గ్రహియింపలేదు. ఆతఁడు ప్రియ భాషణములఁ బచరించు ధైర్యముతో వచ్చి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించుట లేదు. ఆదారికట్టునడిపోయినదని యాతనికిఁ దెలియును. అయిన

ను కేవలము చూచి మాటలాడుటయే యాతని కానందము !

దీనిని ప్రేమయనిగాని, మోహమనిగాని చెప్పరాదు. అట్లేమైనయెడల నాతఁడురమాదేవికి భయమును గలిగించి యామెపరితాపమును వృద్ధిపొందింపకయే యుండును. ఇది యొకానొక నీచమైనచిత్తవిభ్రమము—ఈవిభ్రమ మెవ్వరిహృదయమునఁ దలసూపునో యాతనిని మొదలంట నాశనముచేసి విడుచును.

భయసూచకమైన సమాచారమును చెప్పి గంగారాముఁడు వెడలిపోయెను. రమ పుట్టింటికిఁబోవుట కిష్టముగలదై యుండెను కాని గంగారాముఁడు కొన్నిదినములపాటు నాగవలయునని చెప్పెను. రమ తిరిగి యాతని బిలిపించెను. గంగారాముఁడు తిరిగివచ్చెను. ఇట్లే జరగుచుండెను.

రమను గంగారాముఁడు నూలుసారులు చూచినను జనుల కది దోషముగాఁదోచదు. రమాదేవిహృదయము నిర్మలమైనది. మతియును పవిత్రమైనది. కాని యిట్లు భయపడుచు నర్థరాత్రివేళఁ బోయిచూచుటమాత్రము బాగుగలేదు. అందువలన మతియేమి కాకపోయినను కొంచెమధికమైన యాదరము, చనవు, సంభాషణమునఁ గొంచెచుజాగరూకత, మనసునకుఁ గొంచెము చేరిక, యిట్టివానికిఁ గారణ మగును. నిశ్చయముగ నట్లుకాకమానదు. రమాదేవికి మొదట నివియేవియును తెలియ లేదు. కాని మురళి చెప్పినమీఁదట నామెచూట వేదవ్యామువలె నామెచేవిని బడియెను. ఒకదినమున ద్వారపాలకునికిని, మురళి కును గంగారాముఁడు వచ్చుచుఁబోవుచున్న సమాచారమునుగూర్చి సంభాషణము జరిగెను. ప్రతీహారి యగుపాండుఁడు “నీసహోదరుఁడుప్రతిదినమును రాత్రివేళ సంతఃపురమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచున్నాఁడెందులకు ? ” అని యడిగెను.

ముర — పోక రీ! ఆమాటనీకెందులకు? నీకుభయము లేకుండనున్నది.

పాండు — భయ మెక్కడకు, బోవును? కాని, యెవ్వరికినిదెలియదు. తెలిసిన మొదలభయమేముండును. ప్రాణములను, ది కేవచ్చును.

ముర — నీకు, బ్రత్యేక ప్రాణమెక్కడిది? నేనేనీ ప్రాణమునుగానా?

పాండు — నీవు విడిచిపోయినయెడల నేను చచ్చుట లేదే. నా ప్రాణము లూరక మాటలతో, బోవునవి గావు. నేనిక నీయన్ననులోనికి, బోనీయను.

ముర — నీనట్లు విడువక పోయినయెడల నేను నిన్ను విడిచివైచెదను. అందుల కేమి చెప్పెదవు?

పాండు — చూడఁగా నాచునుష్యుడు నీసోదరునివలె శగభటు లేడు. ఎవ్వఁడోగొప్పవానివలె, గాన బడుచున్నాడు. ఆతని కిక్కడ నేమిపనియున్నదో నాకేమియును దెలియుట లేదు. నాకు దానిని గూర్చి తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకమును లేదు. అంతఃపురసమాచారము లన్నియును దెలిసికొనుటకై వచ్చిపోవుచున్నాఁ డేమో? అది యెవ్వరికి కావలయును? కాని యెవ్వరికిని దెలియకుండఁగా నాతఁడు రహస్యముగా, బోవుచున్నప్పుడు నాకేమియును దొరకకపోవుట యేమి? నీకేదో చేతిలో, బడినట్లు తోచుచున్నది. అందులో నాకు సగమిచ్చినయెడల నేనేమియు నడ్డుచెప్పను.

ముర — ఆతఁడు నాకేమియును నీయలేదు. ఇచ్చినయెడల నీకును సగమిచ్చెదను.

పాండు — తప్పకుండ సగమియ్యనలయునునుమా! అడిగి వుచ్చుకొనుము!

మురళి యీమాట బాగుగనే యున్నదని యనుకొనియెను.

సూదేవి యామెకు వస్త్రములు, ఆభరణములు మొదలగువానిని బ

హుకూనముగ నిచ్చెను. గంగారాముఁడు మాత్ర మేమియు నీయలేదు. అందువలన మురళ బాగుగ యోచించి ,,నుంచిది. తిరిగి యాతఁడు వచ్చినయెడల నీచాతని లోనికిఁ బోనీయవలదు. నేను చెప్పినను విడువవలదు. అట్లు చేసినయెడల నేమైనను దొరకవచ్చును ” అనియెను.

పిమ్మట గంగారాముఁడు మరలరాత్రివచ్చినప్పుడు పాండు డాతనిని లోనికిఁ బోనీయలేదు. మురళచాలవఱకుఁ జెప్పి వేడుకొనియెన్గు. ఏమిచేసినను పాండు డాతనిని విడువలేదు. గంగారాముఁడు తన సంగతి తెలిపినయెడల నాతఁ డడ్డగింపఁజాలఁ డని యెంచి యందును గూర్చి మురళతో నాలోచించెను.

“ మురళ ,, అట్లయిన నీతఁ డడ్డగింపలేడు. కాని బ్రజల కందకును నీసంగతి వెల్లడిచేయును. అప్పుడు నాసహోదరుఁ డని తెలిసినంతమాత్రమున తప్పంతయును నామీదనే పడదు ” అనియెను.

గంగారాముఁ డని నిజమే యని యొప్పుకొని తనహృదయమున ,,ఈతని నిక్కడనే చంపి పారవేయవలయును—వలదు—అట్లు చేసినయెడల చాల నల్లరి యగుటయే గాక మరల నేనీమార్గముగ వచ్చుటయే నిలిచిపోవును.” అని యోచించుకొనియా యాలోచనమును వదలి వైచెన్గు. పాండు డేమిచేసినను విడువకుండుటచే నా రాత్రి యంతః పురమువకుఁ బోవక వెనుదిరిగి గంగారాముఁడింటికిఁ బోయెను.

మురళ యొక్క తెయే రాణియొద్దకుఁ బోయెను.

రాణి—ఆతఁ డిక్కడకు రాలేదేమి ?

ముర—ఆతఁడు వచ్చెను. ప్రతీహరి లోనికి రానీయలేదు.

రాణి—నిత్యమును విడుచుచుండునాతఁడు నేడేల యడ్డగించెను?

ముర—ఆతనిహృదయమున నేదియో సంబేహము కలిగినది.

రాణి—ఆసందేహ మేమి ?

మొర—అది మీరు వినడగినది కాదు. దానినిగూర్చి మీరేమి
దుటఁ జెప్పఁజాలను. ఆతని కేమైన నిచ్చి వశపఱచుకొనవలయును.

ఈమాట రమచెవికి దైవవాక్కువలె, దోచి కర్ణములకు శూ
లమువలె నాఁటుకొనియెను. అప్పుడామె నిలువుననీరయ్యెను. ఆమె గ
డ్గడవడఁకుచు శరీర మాపాదమస్తకిము చెమ్మటలావరింప నట్లే నేల
వైఁ జదికిలఁబడియెను. కన్నులు మూసికొనిపోయెను. శరీర మువశ
మయ్యెను. ఎంతటిమాట మామెకొక్కనాడైనను తోచలేదు. అట్ల
గుటచేతనే యామె యింతటి భయవిహ్వలయై, జ్ఞానశూన్యమై లేవ
లేకుండఁ బోయెను. ఆమెకిదివఱ కీయాలోచనమే తోచలేదు. ఈమా
ట వ్రజాఘాతమువలె నామెచెవులఁ బడియెను. నిజమెట్లున్నను, ఆమా
టయొక్కయర్థ మామెకు స్పష్టపడియెను. చాల నపరాధముచేసితి నని
తలంచుకొనియెను. రమాదేవి స్థూలబుద్ధికలది. అంతేకాక స్త్రీబుద్ధి.
అందును హిందూస్త్రీబుద్ధి. ఒకనారి తఱచిచూచినయెడల నీమాటల
యర్థ మంతయును స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చును. జరిగినంతంత మంత
యును మరల మనసునకుఁ దెచ్చికొని చాల నపరాధ మయ్యె నని తెలిసి
కొనియెను. అప్పు డామె ,, విషపానము చేయవలయునో, గొంతున
కురిపెట్టుకొనవలయునో?'' అని యాలోచించుకొనియెను. ఇట్లుఘరలను
రల నూహించుకొని యురిపెట్టుకొనుటయే యుచితమైనపని యని నిశ్చ
యించుకొనియెను. అట్లుచేసియెడల సకలపాపనివారణ నుగు నని య
నుకొనియెను. ,, కాని, యీదిన్నిబిడ్డగతి యేమగును?'' అనియోచిం
చిముసల్కానులచేతులనుండి వ్రాణముల రక్షించుకొని భర్తవచ్చువఱ
కుఁ బ్రాణములతో నున్నయెడలఁ దనబిడ్డ కిప్పుడు రాజరక్షణము దొర
కు ననియు, పిమ్మటఁ దానురివ్రాసికొని చావనచ్చు ననియు సంకల్పిం
చుకొనియెను. ముసల్కానులువచ్చి చంపివేయుచున్నను, గంగారాము

ని నిక బిలిపించనని ము, ఆతనిని బిలుచుట కెవ్వరిని బాపననియు నిశ్చయించుకొని యుండెను.

మురళిమరలరా లేదు. రచుతిరిగిపిలువ లేదు. గంగారాముడు వికలహృదయుఁడై పోయెను. ఆతనికిని ద్రాహరములు వదలిపోయెను. ఆతఁడు మురళిని వెదకుచుఁ దిరుగుచుండెను. మురళియంతఃపురపరిచారిక. వీధివీధికి నింటికింటికి దిగుగాడ దగిలదికాదు. ఆమె కేవలము రాణిగారి యాజ్ఞలననే గంగారాముని వెదకికొనివచ్చుచుండెడిది. ఈనడుమనాతని కా మెసమాచార మేమియును తెలియుట లేదు. గంగారాముడు తుదకు తానొక పరిచారిక వేర్పఱచికొని మామెను మురళిని తీసికొనివచ్చుటకై పంపించెను. కాని రచుయొద్దకుఁ బంపుటకు సాహసిక లేక పోయెను.

మురళి గంగారామునియొద్దకు వచ్చి “ఎందులకుఁ బిలిచితిరి?” అని యడిగెను.

గంగా—సమాచారము తెలిసికొనుటకు నీవువచ్చుట లేదేమి?

ముర—వినఁగూడని సమాచారమును చెప్పవచ్చునా? నీకు నాయెడ నమ్మకము లేదుకాదా?

గంగా—నరే! నేను రాకపోయినను విచారము లేదని యెంచి యూర్చకుంటిని?

మురళి—నీవు వచ్చుటవలన నెంతలాభమో యంతకంటె బది రెట్లులాభము కలిగినది.

గంగా—అది యేమి.

ముర—చిన్న రాణి నెమ్మదిపడినది.

గంగా—ఎట్లు?

ముర—అది నీకుఁ దెలియదా?

గంగా—తెలియదు.

మొర—ఆపిశాచి వికారచేష్టలు చూడలేదా ? అట్లే కాక పోయినయెడల నీవంతఃపురమున కెట్లు పోగలుగుదువు ?

గంగా—అది యేమి ? నేనెందులకుఁ బోగూడదు ?

మొర—నీవందులకుఁ దగినవాడవా ?

గంగా—అట్లయినయెడల నేనెందులకుఁ దగుదును ?

మొర—నాచింకి గుడ్డలకు— ఎవరినైన నీవు పుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోవలసినయెడల నన్నుఁ దీసికొనిపోము. నేను కైవర్తినిని! నాకొకటి రెండు పెండ్లిండ్లయినవని చెప్పవచ్చును. ఆవిషయమున సీతాక్షేపణము లేనియెడల నాకును నాక్షేపణము లేదు.

ఇట్లు చెప్పి నవ్వుచు మొరళ వెడలిపోయెను. గంగారామున కింకనీవిషయమున నిరాశయైపోయెను. ఆశలేదని తెలిసినంతమాత్రమున మనస్సు తృప్తివహించి యుండఁగలదా? ఔను—ఎంతవఱకుఁ బాపకార్యములను చేయుటకు సామర్థ్యముండునో యంతవఱకును మనస్సు పాపకార్యములం దాసక్తమై యుండును. అట్టిమనసుగలవారి కాశయును కలిగియేయుండును. ప్రపంచమునందున్న యెల్లపాపకార్యములును చేసియైన రమను పొందకమాననని స్థిరసంకల్పముగలవాడై యాకృతఘ్నుడై నగంగారాముఁ డింటికిఁ దిరిగిపోయెను. అది మొదలుకొని రమా సీతారాములను నాశనముచేయుటకై యనేకోపాయముల వెదకుచుండెను.

ఎ ని మి ద వ ప్ర క రణ ము.

చాలదినము లైనతరువాత శ్రీయును, జయంతియును, విరూపా నదీతీరమున నున్న లలితగిరిసమీపమునకు వచ్చిరి. వారిని మరల నొక సారే రమ్మని యామహాయోగి చెప్పినవాక్యములు సారకులకుజ్ఞప్తియై దుండియుండవచ్చును. ఆకారణమువలన నేడు నారిద్దఱు నిచ్చటికివచ్చిరి.

ఆమహాపురుషుడు జయంతికిమాత్రమే దగ్ధనమిచ్చెను. శ్రీనివాసాడలేదు. జయంతి యొక్కతెచ్చే “హస్తికుంభ” గుహలోనికి బోయెను. అంతవఱకును శ్రీ విరూపానదీతీరమునం దటునిటు తిరుగాడుచుండెను. పిమ్మట నామె పర్వతశిఖరము నధిష్ఠించి యొకచందనవృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండి క్రొద నదీతీరముననున్న తాళివనమనోహర రామణీయకముం దిలకించుచుండెను. కొంతసేపటిలో జయంతియు వెనుదిరిగి వచ్చెను.

జయంతికి మహాపురుషుఁ డేమి యాజ్ఞాపించెనో యావిషయమునుగూర్చి యడుగకయే శ్రీ “ఈపక్షుల కలస్వన మెంతమనోహరముగ నున్నది! ఎంత వీనులవిందుగ నున్నది!” అనియెను.

జయం—ఇదిసీనాథునికంఠస్వరముతో సమానముగనున్నదా?

శ్రీ—ఈనదీతీరంగమాల తటతటశబ్దములతో సమముగనున్నది.

జయం—నీనాథునికంఠస్వరముతో సమానముగ నున్నదా?

శ్రీ—నానాథునికంఠస్వరము విని చాలదినము లైనది. బాగు

గ జ్ఞప్తి లేదు.

హా ! సీతారామ !

జయంతి యీవృత్తాంతము నెఱుఁగును. తిరిగి స్మృతికిఁ దెచ్చుటకై యీవిధముగాఁ బ్రశ్నించెను. మరల జయంతి “ ఇప్పుడు నీస్వామి కంఠస్వరమును విన్నయెడల నది యంతయింపుగా నుండదా యేమి ? ” అనెను.

శ్రీ యూరకుండెను. కొన్నినిమిషము లైనతరువాత మొగిముపై కెత్తి జయంతిని నిశ్చలదృష్టితోఁ జూచుచు “ నేను భర్తృస్సందర్శనార్థమైపోవుట కామహాపురుషుఁడ౯ జయియ్యలేదా ? ” అనియెను.

జయం—పోవుటకు నీకాజ్ఞాయితేదు. కాని, నీతోఁ బోవుటకు నాకాజ్ఞ యిచ్చెను.

శ్రీ—అది యెందులకు ?

జయం—నీతో నేనున్నయెడల శుభ మగునని—

శ్రీ—సోదరీ ! ఇప్పుడింకను నాకు శుభాశుభము లెక్కడ ? నుఖ దుఃఖము లెక్కడ ?

జయం—నీకుఁ దెలియదా ? ఇంకను దెలియ జెప్పవలయునా ?

శ్రీ—లేదు—తెలియలేదు.

జయం—నీకు శుభాశుభములే లేనియెడల నామహాపురుషుఁడు నీకేయాజ్ఞయును చేసియే యుండఁడు. ఆతఁడు స్వార్థపరుఁడై యెవ్వరికి నెట్టియాజ్ఞను చేయుట లేదు. ఇందువలన నీకెట్టిశుభాశుభములును లేవు.

శ్రీ—ఇప్పుడు తెలిసినది.—ఇప్పుడు నేను పోయిన నాభర్తకు మేలుకలుగునా ?

జయం—ఆతఁ డేమియును స్వప్నముగాఁ జెప్పలేదు. అంతవివరముగను జెప్పలేదు. నాతో విశేషముగసంభాషించుటకుఁగూడ నా తఁడ్రిష్టపడలేదు. ఆతఁడు చెప్పినదానియం దింతమాత్ర మర్థమైనది. అది

యే నీకుఁ జెప్పితిని. ముందు మఱియొకప్పు డెప్పుడైనఁ జెప్పినయెడల నీకింతకంటె హెచ్చుగాఁ దెలియించుచును.

శ్రీ—నీవెందులకు రావలయును ?

జయం—ఆతఁ డనియంతయును చెప్పలేదు. ఆతనియాజ్ఞ ననుసరించి వచ్చితిని. అక్కడక్కడ తిరుగుటయే నాపని. నాకు మఱియొక పని లేదు. నేనిట్టివాననై యున్నప్పుడు నీతో నెందులకు రాఁగూడదు? నీవు బయలుదేరెదవా ?

శ్రీ—అదే యోచించుచుంటిని.

జయం—ఆలోచన యెందులకు? “ప్రియప్రాణహంత్రీ!” యను నామాట జ్ఞప్తికివచ్చినదా యేమి ?

శ్రీ—లేదు. ఇప్పు డందుకొఱకు భయపడుచుండుట లేదు.

జయం—నీవెందులకు భయపడుట లేదో చెప్పినయెడల నేను నీతో వచ్చునదియు, రానిదియు, యోచించి చెప్పెదను.

శ్రీ—ఎవ్వరినెవ్వరు చంపుదురు ? అక్కా ! చంపుటకు కర్త యొక్కడే యున్నాఁడు—ఎవరుచత్తురో నారిని మర్త్యులుగా నాతఁడే సృష్టించియున్నాఁడు. అందఱును చచ్చిపోవుదురు. నాచేతనే కాని మును; ఇతరులచేతనే కానిమును; అట్టివారు మరణమొందుట తప్పదు. కాని, నేను మనఃపూర్వకముగాఁ జేతులార చంపుట కలుగదని వచించి ననంతేచాలును. సర్వేశ్వరుఁ డాతనిసంసారకష్టము నావలన నివారింపఁజేయఁదలఁచుకొన్నయెడల నందులకు వ్యతిరేకముగఁ జేయుట యెవ్వరికిసాధ్యము? నేను ప్రతివనమునందును దిరుగుచుంటిని; సముద్రతీరము నందుంటిని. ఎక్కడనున్ననుపరమేశ్వరునియాజ్ఞకులోఁబడియుండవలయును. జాగరూకతతో, ధర్మానుసరణముగ నాతనియాజ్ఞ పాలించుచుంటిని. అందువలన నాభర్తకు విపత్తు సంభవించినయెడల నదినాతప్పగాదు.

నేనందువలన నుఖ నగుటయును లేదు. దుఃఖినగుటయును లేదు.

హా! హా! సీతారామా! ఎవ్వరికొక కందందు వెనకికొనుచుఁ దిరుగుచుంటివి?

జయంతి యీనందహృదయమై నుఖ యయ్యెను. శ్రీ చెప్పిన మాటలను గురుదక్షిణగా గ్రహించెను. కాని జయంతి చెప్పవలసినచూట లింకను పూర్తికాలేదు. ఆమె „అట్లున్నయెడల నింకిను యోచించుచుంటి వెందులకు?” అనియెను.

శ్రీ—అక్కడకుఁ బోయినచో నాతఁడు తిరిగి విడువకపోయినయెడల నేమి చేయవలయు నని యోచించుకొనుచున్నాను.

జయం—జాతక ఫలభయమే లేనియెడల నింతవఱకు నిన్ను విడిచి యాతఁ డూరకుండునా? నీయంతట నీవే పోవువఱకు నెందులకు?

శ్రీ—నేనింక రాజపార్శ్వమునఁ గూర్చుండుటకుఁ దగుదునా?

జయం—మరణకాలమున నీవందులకు యోగ్యురాల వగుదువు. స్వర్ణ రేఖానదీతీరమునను, వైతరణీతీరమునను, మొదటఁ జూచి నప్పటికంటె నిప్పుడు నీసౌందర్య మెంతయో మనోహరముగ నున్నది. అది యేమో నాకుఁ దెలియకున్నది!

శ్రీ—చీ!

జయం—నీగుణములును చాలచర్చిల్లినవి. అదియును నీకుఁ దెలియదు. ఏ రాజమహిషియైనను గుణములతో నీకుసమానురాలు కానేరదు.

శ్రీ—నాసంగతియంతయును నీకెట్లు తెలిసినది? నాహృదయము నకును, నీహృదయమునకును నడుమ మార్గమున్నదా? నావిచార మంతయును నీవేమైనఁ దెలిసికొంటివా? ఆతఁ డేశ్రీని మరలించుటకు గొంతెత్తిపిలిచెనో, ఆశ్రీని నేనుకాను. నాఁడు నీకంటఁబడినయీశ్రీ పోయినది. ఇప్పుడున్నది కేవలము నీశిష్యురాలే. నీశిష్యురాలిని దీసికొని

పోయి మహారాజాధిరాజగు సీతారామరాయలు సుఖపంగలదా ? లేక నీశిష్యురాలు మహారాజాధిరాజును చేపట్టి సుఖపంగలదా ? నీశిష్యురాలామహారాజురాణులకుఁ బరిచర్యచేయుటకైనఁ దగదు.

జనుం—నాశిష్యురాలికి తిరిగి సుఖమేమి ? దుఃఖమేమి ? రెండును సమానమే— (అని నవ్వుచు) చీ! నాకిట్టిశిష్యురాలా ?

శ్రీ—నాకు సుఖమును లేదు; దుఃఖమును లేదు! కాని యాతని కున్నది. ఆతనిశ్రీ చచ్చిపోయినప్పు డాశ్రీశరీరమునే తాల్చి, యొక వైష్ణవి—భైరవిశిష్యురాలై వందించుచు తిరుగాడుచుండె నని యాతఁడు చూచినయెడల నాతనికి దుఃఖము కలుగకపోవునా?

••• జనుం—కలిగిన కలుగవచ్చును. లేకున్న కలుగకపోవచ్చును. అందునుగూర్చి చర్చించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. త్రిలోకసుందగుఁడైన యాశ్రీఃప్రణాభగవానునిపాదపద్మములయందు మనసు స్థిరపఱచుకొని నిశ్చలహృదయముతో నున్న వారికందఱకును కార్యసిద్ధియగుచుండును. ఇప్పుడు నడువుము! నీస్వామికార్యముగాని మఱియెవ్వరిపనిగాని, శుభసాధనమైన దైనయెడల నచ్చటకుఁ బోయియే తీరవలయును. ఇప్పుడే బయలుదేరుము.

అప్పు డిద్దఱును పర్వతమును దిగి విరూపానదీశార్చ్యమునందున్నమూర్తియను బట్టి గంగాభిముఖులై పోయిరి. మూర్తమునందున్న వనమునందలిపూవుల నేరికొనుచు నందలిదళములను, కేసరములను, పరాగములను పరీక్షించుకొనుచు, నాపుష్పములను నిర్మించినపరాత్పరునియనంతకౌశలమును, మహామహిమమును గీర్తించుకొనుచుఁ బోవుచుండిరి. వారిద్దఱిగో నెవ్వరైనను సీతారామునిపేరైనఁ దలంపలేదు. ఈయభాగ్యసుందరుల కిద్దఱకును నింతటిరూపయావనముల నెందులకుఁ గూర్చియుంచెనో యది యాజగదీశ్వరునికే తెలియును. ఆమూర్తుఁడైనసీ

తారామూడు శ్రీ! శ్రీ! అని దిక్కుదిక్కునకును, బోయివెదకుకొను చుండుట యెందులకో మదియు నాతనికే | తెలియపలయును. సాతకు లీయిద్దఱు స్త్రీలను డాకినులుగ భావించెద రని తలంచెదము. అందుల కు గ్రంథకారులును సంపూర్ణముగ సంగీకరింతురు.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

రమ బ్రదికిపోయినది. కాని, గంగారాముడమాత్రము పృథుకునట్లు లేడు. ఆతఁడు మంచముపట్టెను. ఆతని రోజకార్యము లన్నియు నిలిచిపోయెను. ఆతఁడు రమవలెనే విషపానముఁ జేసి షానోవలయు నని స్థిరపఱచుకొనియెను. కాని, రమాదేవి విషముపుచ్చుకొనలేదు. గంగారాముడును నట్లు చేయలేదు.

నగరరక్షణకార్యములుబాగుగ జరుగుట లేదనియు, నగరరక్షకుఁడైనగంగారాముఁ డేకార్యమును చేయుట లేదనియు, నగరపాలకుఁడు రోగపీడితుఁడై యుండు ననియును చంద్రచూడుడు వినియెను. పిచ్చుట నాతఁడు పురరక్షకుని జూచుటకై పోయెను.

గంగారాముడు „నాకు శరీరమున స్వస్థత లేదు. నేనిక, బని చేయలేను. పదిదినములు సెలవీయవలయును ” అని యడిగెను.

చంద్ర—నీశరీరస్థితి చూడఁగా నారోగ్యముగనే యున్నట్లుగ పడుచున్నది. మనస్వస్థత లేదని యోచుచున్నది.

గంగారాముడు మంచముమీదనే పడియుండుటచే హృదయ తాపము మరింత హెచ్చుచుండెను. పనిలేనివారలకు హృదయతాపము హెచ్చు. దానినే మనోవ్యాధియందురు. పని గలిగియుండుటయే మనోవ్యాధికి సిద్ధౌషధము.

మంచమువైఁ బడియున్న గంగారామున కీక్రిందియోచనము కలిగి దానినే యాతఁడు చేయుటకు స్థిరముగ సంకల్పించుకొనియెను.

“ధర్మమైన నేమి? అధర్మమైన నేమి? నేను తప్పక రమను గైకొనితీరెదను. లేనియెడల చచ్చెదను. అందువలన మరణము తటస్థింపక పోయినను నేనట్లుచచ్చుటకు వెనుదిగుగుట లేదు. కాని రమను గైకొనకుండ మరణించుటయును గష్టమే. కావున మరణింపఁగూడదు. రమను పొందితీరవలయును. ధర్మమార్గముచే నామెను పొందునుపాముములేదు. కాబట్టి యధర్మమార్గముననే పొందవలయును. ఇష్టమున్నయెడలఁ జేతనై నవారు ధర్మమునే యాచరించుకొననిమ్ము. చేతఁగా నివాత్కిళ్లెప్పువర్తింపవలయును ”

గంగారాముఁడు యోచించినది చాల తప్పు. అధార్మికులైనవారే యట్టిశుష్కటూహలను చేయుచుందురు; వారు ధర్మము సనుష్ఠింపఁజాలరు—అధర్మమునే చేయవలయునని యోచించుకొనుచుందురు—ఇది తప్పు. ధర్మాచరణమున కెవ్వరు ప్రయత్నించుచుందురో, వారు ధర్మమార్గమునఁ జరియించుచుందురు. అధార్మికు లేమియును ప్రయత్నము చేయకపోవుటచే వారికి ధర్మప్రవృత్తి కలుగదు—

గంగారాముఁడు తిరిగి యధర్మమార్గమునఁ బ్రవర్తింపవలయును. కాని, యామార్గము బంధింపఁబడినదే! రమను చేజిక్కించుకొనుట కష్టముకాదు. ముసల్మాను లిప్పుడే రాకమానరు. నేఁడె పుట్టింటికిఁ బోవలయు నని యామెకు నేను వర్తమాన మంపినయెడల నామె బయలుదేరివచ్చును. అనంతర మెక్కడకుఁ దీసికొనిపోవలయునో, యెక్కడకుఁ దీసికొనిపోవచ్చును. కాని తీసికొనిపోవుట యెక్కడకు? సీతారామునిరాజ్యమున నొకదినమైనను నిలిచియుండుటకు వలనుపడదు. సీతారాముఁడు వెనుతిరిగివచ్చునటకు మారకనిలువఁజాలను. ఇంతలో

నే చంద్రచూడుడు నన్ను జంపుట కాజ్ఞాపింపవచ్చును. మృణ్మయము
 డు తత్త్వణమే నాశిరస్సును ఖండించి నెచును. నీతారామనిరాజ్యమును
 దాటి యాతనియధికారము లేనిచోటికిఁ బోవలయును. అదియంతయు
 ను ముసల్మానులయధికారములొ నుండును. ముసల్మానులు నన్ను
 చూచినయెడల నేను పాటిపోయివచ్చినవాడ నని తెలిసికొని దొరకిన
 చోటనే పట్టుకొని నిలుపున శూలారోవణము జేయుంతురు. ఇందుల
 కొక్కటే యువాయమున్నది. ఇప్పుడే పోయి తోరాబఖానునిపక్షము
 నవలంబింపవలయును. ఆతడనుగ్రహించినయెడల నుఖముగ జీవింప
 వచ్చును. రమను పొందనువచ్చును. ఇందులకు మార్గ మిదియే ” అని
 యోచించుకొనియెను.

పదియవ ప్రకరణము.

భూషణనగరమునందున్న బండేలల్లి యనునొక గొప్పముసల్మా
 నుడు మఱియొక గొప్పముసల్మానునిభార్య నెత్తికొనివచ్చి నికా చేసి
 కొనియెను. ఆమెభర్త బలవంతముగా నపహరింపబడిన తననీతను మ
 రలఁ దెచ్చికొనుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఉపపత్నియైన బండేలల్లి
 తనబీబీని తీసికొని మహమ్మదుపురమునకుఁ బలాయితఁడై నచ్చి యట
 నివసించుచుండెను. గంగారామునకును, నాతనికిని మొదటినుండియుఁ
 బరిచయము కలదు. ఆతని యనుగ్రహమువలన బండేలల్లి యొకసిపా
 యియుద్యోగమును సంపాదించుకొని యుండెను. గంగారామున కాత
 నియందు చాల నమ్మకముకలదు. ప్రస్తుతమున గంగారాముఁ డాత
 నియొద్దకుఁ బోయి “ నీవు తోరాబఖానునియొద్దకుఁ బోయి, చంద్ర
 చూడరాకూరు చాలవంచకుడు; ధనమిచ్చినయెడల మహమ్మదుపు
 రమును ఫౌజు దారునకొప్పగింతు నని యాతఁడు చెప్పినమాట లన్ని

యును మాయమాటలు; ఈ నెపమును గల్పించుకొని కాలహరణము చేయుచున్నాడు; ఇట్లు చెప్పచు నీతారాముడు వచ్చువఱకు నాలస్యము చేయుచున్నాడు; ఈ నగరము చంద్రచూడునిచేతిలో లేదు; ఆతఁడు దాని నిఘోజుదారునకీయ లేడు; నగరము గంగా రామునియధీనముననున్నది; ఆతఁడు పొప్పగింపనిదే యెవ్వరు నొప్పగింపలేరు; నీతారాముఁడెప్పుడు రాజధానియందు లేడు; గంగా రాముఁ డీపట్టణమును మీకొప్పగింపఁగలఁడు; ఇందునుగూర్చి యాతఁడు మీతో స్వయముగ మాటలాడవలసి యున్నది; అట్లు కానియెడల సాగదు; ఆతఁడు మీయెడ నపరాధియై పారిపోయి వచ్చినవాఁడగుటచే నిప్పుడు మీదర్శనమునకు వచ్చుటకై భయపడుచున్నాఁడు; ఘోజుదారు సాహేబువా రభయమిచ్చినయెడల వచ్చి దర్శనముచేయఁగలఁడు” అనిచెప్పి రమ్మని యాతని బంపించెను. ఆతనివలన లిఖితరూపకమైనయుత్తరవును దీసికొనిరావలయు ననికూడఁ జెప్పెను.

• బందేఅల్లీ “ నామాటలు సమ్మి ఘోజుదారుత్తరమును వ్రాసి యిచ్చునా ? ” అనియెను.

గంగా— నేనుత్తరము వ్రాసి యిచ్చుటకు సావకాశము లేదు. నాముద్రను దీసికొనిపోయి చూపింపుము. దీనినిచూచి యాతఁడవశ్యముగ నమ్మును.

బందేఅల్లీ యాముద్రికను దీసికొని భూషణనగరమునకుఁ బోయెను. ఘోజుదారునిసమక్షమున నున్న వారిలోఁ గొందఱి నతఁ డెఱుఁగును. ఘోజుదారీసర్కారునందలి యొక గొప్ప యుద్యోగస్థునికిని, భక్షియైన జిరాగ్ అలీఖానునకును, ఈబందేఅల్లీకిని స్నేహము కలదు. బందేఅల్లీపోయి ఘోజుదారులదర్శనము చేయింపవలయునని జిరాగ్ అలీఖానుని కోరెను. భక్షిపోయి యాయుద్యోగస్థునితోఁ దెలిపెను. ఆతఁడు ఫేస్కారునితో మాటలాడెను. ఫేస్కారుబందేఅల్లీకి ఘోజుదారునిదర్శనము చేయించెను.

గంగారాముడు చెప్పినదంతయు నామూలాగ్గయుగ బండేఅల్లి
 ఫాజుదారునకుఁ దెలియఁజేసెను. లిఖితరూపకమైన యుత్తరువు కావ
 లయునని కోరెను. తోరాబఖానుడు కొంచె మాలోచించి.. గంగారా
 ముడు చేయిదాటిపోయినవాడు. ఇప్పుడాతనితోప్పు తమించినయెడల
 బాధక నేమున్నది? ” అని సమాధానము చేసికొని యొక్కయుత్త
 రమునువ్రాసి యాతని కిచ్చెను. ఉత్తరము—

“ నీతప్పు లన్నిటిని తమించితిని. రేపురాత్రి హిజాబీనకుహా
 జరుకావలయును ”

బండేఅల్లి భూషణనగరమునుండి బయలుదేరెను. అతఁ డెక్కి
 వచ్చుచున్న యోడమీఁదినుండియే చాందుషాఫకీసును వచ్చుచుండెను.
 సీతారాముడు తనరాణులతో లక్ష్మీనారాయణసందర్శనమునకై పో
 యిననాటిరాత్రి మాపాతకులీఫకీసునుచూచియున్నారు. అతఁడు బం
 డేఅల్లీతో సంభాషింప నారంభించెను.

ఫకీ—నివెక్కడకుఁ బోయితివి ?

బండే—భూషణనగరమునకు—

ఫకీరు భూషణనమాచారమంతయు నడిగెను. తాను ఫాజుదా
 రుని చూచివచ్చితిని గదా యని బండేఅల్లి గర్వము కల్గియుండెను.
 అందువలన నాతఁడు భూషణనమాచారములను చెప్పటలో నక్కడ
 నున్నకొత్వాలు, భక్షి, మునిషీ, కారకూన, ఫేష్కారు, ఫాజుదారుమొ
 దలగువారిలో జరిగినసమాచారమంతయును నుద్రేకముతో సాఫకీ
 రునకుఁ దెలిపివైచెను. అది యంతయును ఫకీరుడు విని విస్మితుడయ్యె
 ను. ఆఫకీరు సీతారామునిహితమును గోరినవాడు. “ఒక నుంచినమా
 చారము తెలిసినది” అని ఫకీరు తలంచుకొనియెను.

పదునొకండన ప్రసరణము.

గంగారాముడు రహస్యముగఁ బోయి ఫౌజుదారుని దర్శించెను. ఫౌజుదారుఁ డాతని నేమి గుఱు భయ వెట్టలేదు. కావలసిన పనుల సన్నిటినిగూర్చి వారిద్దఱు నాలోచించుకొనిరి. ఫౌజుదారుని సైన్యము మహమ్మదుపుర ప్రాంతమునకువచ్చి నిలుచునప్పటికి పురద్వారమును తెఱచియుంచుటకు గంగారాముఁ డంగీకరించెను.

ఫౌజు—మా సైన్యము పురద్వారమునకు వచ్చినప్పుడు నీవే మోసమాకొఱకు కోటనాకిలి తెఱచియుంతువు సందేహము లేదు—కాని, మృణ్మయుని చేతియందు చాలసేన యున్నదే! ఆతఁడు వచ్చిచూర్గమధ్యమున నే ముమ్మడిరించి యుద్ధముచేయక మానఁడు. మృణ్మయుఁ డుసామాన్యుఁడు కాఁడు. యుద్ధమున జయపజయములు రెండు నుండును. ఆ యుద్ధమున మేమే జయించినయెడల నప్పుడు నీసాహాయ్యము వలన మాకేమి యుపకారముగను ? అందునుగూర్చి నీవేమి చెప్పెదవు?

గంగా—భూషణపురమునుండి మహమ్మదుపురమునకుఁ బోవుటకు దక్షిణోత్తరముల రెండుతోన లున్నవి. దక్షిణమార్గమునఁ బోయినయెడల దూరమునున్నదిని దాటవచ్చును. ఉత్తరమార్గమునఁ బోయినయెడలఁ గోటయెదుటికేపోవలయును. మీరు మహమ్మదుపురము నాకర్షింపవలసియున్నయెడల దక్షిణమార్గమునుండియే సైన్యమును దీసికొని వత్తురనియు, తాను నల్లమిమ్మడిరింపవచ్చుననియు, మృణ్మయునియూలోచనము, కోటయెదుటనుండి నదిని దాటుట యసంభవమని యాతనియూహ. అట్లుగుటచే నాతఁడును తనసేనలతో మిమ్మడిరించుటకు దక్షిణమార్గముననే వచ్చును. మీరానమయమును కనిపె

టీ ముత్తరచూర్గమునవచ్చి కోటమొదుట నదిని దాటివేయవలయును. అప్పుడు దుర్గమున సైన్యమేమియు నుండదు ఉన్నను స్వల్పసైన్యముండును. కావున మీరనాయాసముగ నదిని దాటి నిరంతరాయముగఁ దెలియింప ద్వారమునుగడి కోటలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును.

ఫౌజు—కాని, మృణ్మయముడు దక్షిణచూర్గమునఁబోవుచు, మధ్యచూర్గమున మేముత్తరదిక్కునుండి వచ్చుచున్నచుని తెలిసికొన్నయెడల నప్పు డాతఁడును తిరిగియాదిక్కునకు రావచ్చునుగదా !

గంగా—మీరు సగముసేన ముత్తరదిక్కునకును, సగముసేనను దక్షిణదిక్కునకును, పంపవలయును. ఉత్తరదిక్కుగా సేన వచ్చుచున్నదని యెవ్వరికిని దెలియఁగూడదు. అసైన్యము రాత్రివేళఁ బ్రయాణము చేయుచు నదీసమీపముననున్న యడవిలో నడిచి దాగియుండవలయును. పిమ్మట మృణ్మయముడు తన సైన్యమును | దీసికొనిపోయినతరువాత నదినిదాటి నిరంతరాయముగఁ గోటలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును. అంతేకాక మృణ్మయమునిసేన దక్షిణోత్తరములనుండి వచ్చుచున్నమీసేనామధ్యమునఁ బడి నాశనము కాఁగలదు.

ఫౌజుదారుఁ డీ ముపాయమును విని చాలసంతోషముతో నట్లే చేయుట కంగీకరించెను. “ ఇది చాల మంచిమార్గము. నీవుమామేలుఁ గోరియుంటిని. అందులకు మాకేమియును సందేహములేదు. ఏదేనొక ప్రత్యుపకారమును గోరి నీవిదియంతయు చేయుచుగతి వని మాకుఁ దోచుచున్నది. నీనుభీష్ట మేమియో తెలుపవలయును” అనియెను.

గంగా—నల్దీపరగణాను నాకు జాగీరుగా నిప్పింపవలయును.

ఫౌజు—మహమ్మదుపురము నొక హిందువులచేతులలో నుండ నీయము. నీకుఁ గావలసినయెడల నచ్చటనే యొకపటాలముపై నధికారము నిచ్చెదము. అదియునుగాక ధనమును కొన్నిగొన్నిచుములను

కూడ నిచ్చెదము.

గంగా—అదియంతయును మీయిష్టమనబ్బినట్లు చేయవచ్చును. కాని, నాది యింకొక ప్రార్థన మున్నది. సీతారామున కిగువుగురాణులున్నారు—

ఫౌజు—వారు నవాబుగారికొరకు—నీకు దొరికరు—

గంగా—జ్యేష్ఠమహిషిని మూర్ఖి దా బాదునకుఁ బంపవచ్చును. కనిష్ఠ నీదేనునకు బహుమానముగ దయచేయవలయును.

ఫౌజుదారు నవ్వుచు “నీవు సీతారామునిభార్యమి తీసికొని యేమిచేయుదువు? సీతారాముఁడు మరణించినయెడల నేమగును? హిందువులతో విధవావివాహము లేదుగాదా? నీవు ముసల్మానుఁడ వైనయెడల సీతారామునిరాణిని నికా చేసికొనవచ్చునుగదా” అనియెను.

“ఇదేమి చెడ్డపని గాదు. మంచియుపాయముగ నే యున్నది. నేను ముసల్మానుఁడనై ఫౌజుదారుని సాహాయ్యమువలన రమాజేనుని కూడ ముసల్మానులలోఁ గలిపి యామెను నికా చేసికొనవచ్చును. అప్పుడు సీతారాముఁడుజీవించియున్నను రమపై నెట్టిస్వాతంత్ర్యమును కలిగియుండుటకు వలనుపడకుండుటచే నిరంతరాయముగ రమతో భోగముల ననుభవించుచు నుండవచ్చును” అనిగంగారాముఁడు తలంచుకొని ఫౌజుదారునితో నిట్లనియెను. “ముసల్మానుమతమే చాల మత్తచునున్నదని యిప్పటికి గ్రహింపఁగలిగితిని. కావున నిప్పుడు నేను ముసల్మానుఁడనుగావలయు నని నిశ్చయించుకొంటిని. కాని రమను పొందకపోయినయెడల ముసల్మానును కాజాలను” అనియెను.

ఫౌజుదారు నవ్వి “రమ యెవ్వరు? సీతారాముని చిన్నరాణియా? ఆమెనుపొందకపోయినచో నీకుఁబరలోకమున గతియేలేకపోయినయెడల నెట్టియుపాయముచేనైనను నామెను నీకువశపఱచుటకుఁ బ్ర

యత్నింతను. ఆవిషయమున నిర్విచారముగా నుండుము. కాని, యింకొకమాట మున్నగు. నీతారామనకుఁ జాల ధనము, భూషణములు మొదలగునవి భూమి గోమన్నవంటకాదా?" అనియెను.

గంగా—ఉన్నదని విన్నాను

తోరా—నీవు వానినిఁ జూపింపఁగలవా?

గంగా—ఎక్కడ నున్న పూ సరియైనచోటు నాకుఁ దెలియదు.

తోరా—తెలిసికొనఁగలవా?

గంగా—ఇప్పుడు తెలిసికొనఁ బ్రయత్నించినయెడల నాయుదండఱికి ననుమానము కలుగును.

తోరా—జూమఁడు తిరిగి యేమియును చెప్పలేదు.

అప్పుడు గంగారాముఁడు సంతృప్తహృదయుఁడై యాజ్ఞతీసికొని యారాత్రియే మహమ్మదుపురమునకు బయలుదేరి వచ్చెను.

చాందపాఠకీరు తన్ననుసరించి నచ్చుచుండెనని గంగారాముఁడు తెలిసికొనలేదు. చాందపాఠకీరు మఱువఁడు చంద్రమామనియొద్దకుఁ బోయి “ఒకసంఖోపసమాచారమును మీకుఁ దెలియఁ జేయుటకు వచ్చితిని. ముసల్మానులకే జరుచును” అని చెప్పెను.

చంద్రమామఁడు ఘోరమునకు హిందూముసల్మానులవిషయమున భేదబుద్ధి లేదనియు, అతఁ డేపక్షమునకును చేరినవాఁడు కాదనియు, కేవలము ధర్మ మెచ్చటనుండునో యాపక్షముననే యుండువాడగుట చే నీతారామునిపక్షమునకుఁ జేరి యుండెననియు తెలిసియున్నవాడగుటచే నాతనివిషయమున ననుమానింపక “ఏమిసమాచారము?” అని యడిగెను.

చాంద—హిందువులును ముసల్మానులపక్షమున నున్నారు.

చంద్ర—నిజమైనహిందువు లెవ్వ రిట్లున్నారు?

చాంద—మీరుకూడ నున్నారు.

చంద్ర—అనియెట్లు ?

చాంద—యోచించి చూడనలయును. మీనగరపాలకుడైన గంగారాముడే ముసల్మానులపక్షమున నున్నాడు.

చంద్ర—గంగారాముడు స్వచ్ఛమైనహిందువు—రాజునకు కేవలవిశ్వాసపాత్రుడై యున్నాడు.

చాంద—అందుచేతనా నిన్న రాత్రి భూషణనగరమునకుఁ బోయి తోరాబఖానునితోఁ గలసి చూటలాడి వచ్చినాడు !

చంద్ర—అలాగా?—కాదు—అదియసత్యము.

చాంద—నేరాతనితోఁ గూడ చేపోయితిని. ఆతనితోడ నేతిరిగివచ్చితిని.

ఇట్లు చెప్పి చాందమాఫకీరు వెడలిపోయెను. చంద్రచూడును నిశ్చేష్టుడై చాలసే పల్లె కూర్చుండెను. తేజోవంతమైనయాతనిమేధా శక్తియు హరించిపోయినట్లుండెను.

పండ్రిండవప్రకరణము.

కొంతసేపటి కతఁడు మనసు కుదురుపఱచుచుకొని „దీనికిఁ దగినట్లుగా నేనేమిచేయవలయును ? గంగారాముని నీయద్యోగమునుండి తప్పించి బద్ధునిగాఁ జేయుటకంటె వేఱొకయుపాయము లేదు. కాని, యాతని నుద్యోగమునుండి తప్పించి కారాబద్ధునిగాఁ జేయుటెట్లు ? ఆ తఁడెదిరించి నీవెవ్వఁడ వనిన నప్పు డెట్లు ? నగరమునందున్నసిపాయి లందఱునాతనియధీనమునందేయున్నారు. ఆతఁడుప్రతిఘటించి నన్నేకారాగారమునఁ ద్రోయుంపఁగలఁడు. మృణ్మయనిసాహాయ్యము లేనిదే యాతని బంధించుట సాధ్యముకాదు. గంగారాముని నమ్మకమే యిట్లు

పోయినప్పు డిక మృణ్మయునినమ్మకముమాత్ర మెంతపాటిది ! కావున నీసమయమున శాంతమునువహించి యుండవలయును. జాగరూకతతో, బనిచేయుటయే మంచిది. ఆపదయే తటస్థించినయెడల నారాయణుడే సాహాయ్యము చేయఁగలఁడు. ఇప్పుడు గంగారాముని హృదయ మెట్లున్నదో తెలిసికొనవలయును.” అని యీవిధముగానాలోచించుకొని యప్పు డాతఁ డెవ్వరితోడ నేమాటయును జెప్పక యూరకుండెను. సాయంకాలమైనపిమ్మట నాతనిశూఢచాక్షుఁడు వచ్చి హృజదారునిసైన్యము మహమ్మదుపురము నాక్రమించుకొనుటకు దక్షిణమార్గముగా వచ్చుచున్నదని నర్తమాసమును చెప్పెను.

అప్పుడు చంద్రచూడుఁడు మృణ్మయుని, గంగారాముని పేలిపించి వారితో నాలోచింప నారంభించెను. మృణ్మయుఁడు సైన్యమును దీసికొని దక్షిణమార్గముగాఁబోయి యవనసైన్యము నదినిదాటిరాకుండఁజూచుకొనుచుండవలయునని యాతనియాలోచనమున స్థిరపడియెను.

చంద్ర—గంగారాముఁడుకూడరెండవసేనాపతియైనమృణ్మయునకు సాహాయ్యముగఁబోవుట చాలమంచిపని మనినాకుఁదోచుచున్నది.

ఇందులకు మృణ్మయుఁ డేమిచెప్పనో చూడవలయు నని గంగారాముఁ డూరకుండెను.

మృణ్మయుఁడు కొంచెము కోపముతో “ఏమి! నేనొక్కఁడను యుద్ధము చేయఁజాలనా ? గంగారాముఁడు నాతోఁగూడ రావలయు నా?” అనియాతఁడు కోర్కధభావముతో “అట్లయినయెడల బయలుదేర వచ్చును. సరే!” అనియెను.

గంగారాముఁడు “నేను పోయెదను. కాని, పట్టణమును గాపాడువారెవరు?” అనియెను.

చంద్ర—అందులకుమృణ్మయుఁడింకొకనినియమించిపోఁగలఁడు.

గంగా—రాజసముఖమున నగరక్షణభారమును నేను వహించి యుంటిని. అందువలన నేను పట్టణమును విడిచిపోజాలను.

చంద్ర—నేను నగరక్షణకార్యమును చూచుకొందును.

గంగా—అట్లే చేయవచ్చును. కాని, నాయందెట్టికార్యభారము పడియున్నదో అట్టికార్యమును నేనే నిర్వహింపవలయును.

• ఈమాటలనువిని చంద్రచూడుడు చాల ననుమానపడి “నీన్ను ననున కేదిమాంచిదని తోచుచో యదియే చేయుము!” అనియెను.

• ఇంతలో యుద్ధమునకు బయలుదేరునందడి యతిశయించెను. వృణ్ణయుడు మొదటినుండియు స్థిరచిత్తుడయియే యుండెను. ఆతడు తిన్నసైన్యమును దీసికొని యారాత్రయే దక్షిణమార్గమున బయలుదేరి పోయెను. దుర్గరక్షణముకొఱకు కొంత సైన్యమునుమాత్రము విడిచిపెట్టెను. ఆసైన్యము గంగారామునియధీనమున నుండెను.

• మహాపాపిని యైనరమ ! యీకోలాహలమందు పాఠకులకు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నదా? ముసల్మానులు వచ్చుచున్నసమాచారమందఱికి నెట్లు తెలిసినదో యట్లే రమాదేవికిని దెలిసినది.

• మురళి “మహారాజ్ఞ! ఇప్పుడు పుట్టినింటికిఁ బోవుప్రయత్నము చేయవలయును” అనియెను.

రమ—చావలసినచ్చినయెడల నిక్కడనే చచ్చెదను. పాపమార్గమునఁబోవను. కాని నీవైన నారి గంగారామునియొద్దకుఁ బోయిరమ్ము. నేను మరణించెదను. ఇక్కడనే మరణించెదను. కాని, యాతడు నా బిడ్డను రక్షించుట కంగీకరించి యుండెను. అదియీతినికి జ్ఞప్తివచ్చునట్లుచేయుము. సమయ మైనప్పుడు వచ్చి బిడ్డనురక్షింపనిమ్ము. నన్నాతడుతిరిగివచ్చిచూడవలసినయవసరము లేకుండునంతవఱకు ‘చెప్పిరమ్ము.

రమ తనమనస్సును స్థిరపఱచుకొని నందయొద్దకుఁ బోయి కూ

ర్చుండి యుండెను. నగరమునం దెవ్వరు నారాత్రి శయనింపలేదు.

మురళి గంగారామునియొద్దకు బోయెను. గంగారాముడు డా
యర్ధరాత్రివేళ తనగదిలో నొక్కఁడే కూర్చుండి యగాధమైనచింతా
సముద్రమున మగ్నుఁడై యుండెను. ఆతఁడు రత్నములయందలి యాశ
చే నముద్రమున దుముకుటకు సిద్ధముగ నుండెను. ఈమకొనుచు వ
చ్చి యొడ్డునకుఁ జేరఁగలఁడా? గంగారాముఁ డెంతయూలోచించినను
తానొడ్డు చేరఁగలుగునో, ముసిఁగిపోవునో, యచు నిషయమునుగూర్చి
స్థిరపఱచుకొనలేకపోయెను. ఎంత యూలోచించి ప్రయత్నించినను నే
మియును చేయఁజాలనివారు తుదకు జగదీశ్వరునిపై బారమున్నవైచి
“దేవుఁడేమిచేయునో, యత్నేజరగును” అని యనుకొనుచుండును.
గంగారాముఁ డట్లుకూడఁ జేయఁజాలనివాఁడై యుండెను. పాపకార్య
ప్రవర్తకునకుఁ దాను చేయుప్రయత్నములయందు దైనము విరుద్ధమై
యుండునని తెలియును. అట్టివానికి జగదీశ్వరుఁడు శత్రువు—అట్లుగుట
చే గంగారాముఁడు ఖిన్నుఁడై చింతాసాగరమగ్నుఁడై యుండెను.

ఇట్టిసమయమున మురళి వచ్చి దర్శన మిచ్చెను. రమాదేవి
చెప్పినసంగతు లన్నియు నాతనికెఱిగించెను.

గంగా—ఇప్పుడేవచ్చి బిడ్డను తీసికొనిపోవలయు నని చెప్పినదా?

ముర—లేదు ముసల్మానులు వచ్చి పట్టణము నాక్రమించినప్పుడు
నీవువచ్చి కుమారునిరక్షింపవలయునని రాణిగా రాజ్యాపించియున్నాను.

గంగా—అప్పు డేమగునో యెట్లు చెప్పఁగలము? నేనే రక్షిం
పవలయునను నుద్దేశ మున్నయెడల నిప్పుడే యాపిల్లవానిని నావశము
చేయవలయును.

ముర—ఆపిల్లవానిని నేను దీసికొనిరాఁగూడదా?

గంగా—కూడదు. నేనువచ్చి మాటలాడవలసినసంగతులున్నవి.

ముర—అమాటలను గాలికి బోసిమ్ము.

ఇట్లు చెప్పి మురళ చిలునవ్వు నవ్వుచు బయలుదేరి పోయెను. ఆమె గంగారామునియిల్లువదిలి వీధిలో నడుగుపెట్టినదో లేదో, అంత లోనే యాకస్మికముగ నామెనవ్వు నాగిపోయెను. భయముచే నామె ముఖము వివర్ణమయ్యెను. రాజవీధి కెదురుగ ప్రభాతకాలమునం దపూర్వముగఁ దోచుచున్న రెండువేళుచుక్కలవలె ననుజ్జ్వలతేజో విరాజి మానలై త్రిశూలధారిణులైన భైరవీమూర్తు లిద్దఱు నచ్చుచుండిరి. మురళి వారిని చూచి వారిద్దఱును సాక్షాచ్ఛాంకరీపార్శ్వవర్తిమలని భావించి వారికి సొష్టాంగదండప్రణామముల నాచరించి వారియెదుట చేతులు జోడించుకొని నిలువఁబడియెను.

ఆభైరవులలో నొక్కతె—నీ వెవ్వతెవు?

ముర—(గద్గడస్వరముతో) నేను మురళను.

భైర—మురళయనునది యెవ్వరు?

ముర—చిన్న రాణిగారిదాసి.

భైర—ఈయనమయమైన రాత్రివేళ నగరపాలకునియింటి కెందుకొఱకు వచ్చితివి?

ముర—రాణిగారే పంపినారు.

భైర—ఎదుట నగపడుచున్నది దేవమందిరము కాదా?

ముర—ఔను లోకమాతా!

భైర—మాతోఁగూడ నక్కడకు రమ్ము.

ముర—ఆజ్ఞాప్రకార మట్లే నచ్చెదను.

వారిద్దఱును మురళను రెండుశూలములనడుమను నిలిపికొని మందిరములోనికి దీసికొనిపోయిరి.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

చంద్రమాడతర్కాలంకాదున కారాత్రి నిద్ర వేలేడు. రాత్రి
యంతయు నాతఁడు నగరముననే తిరుగుచుండెను. నగరరక్షణవిషయ
మీన నెట్టిప్రయత్నములును జరగుట లేదు. ఇందునుగూర్చి గంగా
రామునకుఁ దెలుపుదమన్న నాతఁడు నిష్ఠురవచనముల నాడిపోయెను
గదా ! ఎట్లయిన తన కేర్పుఁజూపి గంగారాముని పట్టి బాధింపకపోయి
నయెడల నాతఁడు కార్యభంగముచేయుట నిశ్చయమని తెలిసికొని చం-
ద్రమాడుఁడు చాలఁ బరితపించుచు మోచించుచుండెను. కొందఱు
సిపాయిలను తీసికొనిపోయి గంగారాముని పట్టి కారాబద్ధుని చేసి నగర
రక్షణమునకు మఱి మొకని నియమించుట సదుపాయముగ నుండునని
యొక సారి తలంచుకొనియెను. కాని, సిపాయి లందఱును గంగారాముని
యధీనమునందే యున్నవా రగుటచే తనయిష్టము ననుసరించి వారు పని
చేయుట యసంభవ మనియు, ఆకారణమువలన నాప్రయత్న మంత
యు విఫలము కావచ్చు ననియు నాతనిచువనునకుఁ దోచెను. “మృ-
ణ్మయుఁడే యున్నయెడల సిపాయి లందఱు నాతనియజ్ఞానుసారముగఁ
బనిచేయుదురు. కావున నిఁతటితొందర కలుగదు ; ఆతనిని వెలుపలకుఁ
బంపివేయుటయే సర్వనాశనమునకుఁ గారణమైనది ” అని తలంచికొను
చు చంద్రమాడుఁ డనుతాపపీడితుఁడై చేయునదిలేక కేవల మనుక
సంహారుఁడగు శ్రీహరిని ధ్యానముచేసికొనుచుఁ గూరుచుండెను. అప్పు-
డాకస్మికముగా నెదుట ప్రఫుల్లతేజోవిశిష్టయు, త్రికూలధారిణియు
నగునొక భైరవీమూర్తి సాక్షాత్కరించెను. చంద్రమాడుఁ డాశ్చర్య
ముతో “తల్లీ ! నీవెవ్వరు ? ” అనిప్రశ్నించెను.

భైర—శత్రువులు సమీపించియున్నారు. దుర్గసగరక్షణమునకై యెట్టిప్రయత్నములును జరుగుటలేదేమి ? అందునుగూర్చి నీవలనఁ దెలిసికొనుటకై వచ్చితిని.

దేవమందిరమున శ్రీ మూరళతో మాటలాడుచుండెను. ఇప్పుడు చంద్రచూడునితో సంభాషించుచున్నయామె జయంతి.

ఆభైరవిప్రశ్నమును విని చంద్రచూడుడు నుఱితయాశ్చర్యముతో “తల్లీ! నీవీనగరరాజ్యలక్ష్మియైవో?” అనియెను.

జయం—నేనెవ్వతెనైన నేమి? మొదట నాప్రశ్నమున కుత్తరమిమ్ము. లేనియెడల జయము కలుగఁబోదు.

చంద్ర—తల్లీ! ఇక నావలనఁగాదగిన దేమియును లేదు. రాజు దుర్గరక్షణభార మంతయును నగరపాలకునివై నుంచిపోయెను. ఆతఁడు నగరరక్షణము చేయుటలేదు. నాయొద్ద నెట్టిసైన్యమును లేదు. నేనేమిచేయును ? ఆజ్ఞాపింపుము.

జయ—నరపాలకునివృత్తాంతమును నీవువింటివా? ఆతఁడెంత విశ్వాసఘాతకుఁడై పోయెనో నీకుఁ దెలిసినదా ?

చంద్ర—విని యున్నాను; ఆతఁడు తోరాబళానునియొద్దకుఁ బోయి యుండెను. ఆతని కీదుర్గము నొప్పగించుట కంగీకరించె నని తోచుచున్నది. నేనవివేకినై యందులకేమియును చేయలేకపోయితిని. తల్లీ! నీవకళంక తేజోమూర్తివై యీదుర్గమును రక్షించుకొనవలయును.

ఇట్లు చెప్పి చంద్రచూడుడు చేతులు జోడించుకొని భక్తిభావముతో జయంతికిఁ బ్రణామముచేసెను.

“అట్లయినయెడల నేనే యీపట్టణమును కాపాడుకొందును” అనిచెప్పి జయంతి వెడలిపోయెను. చంద్రచూడుని హృదయమునఁ దై

ర్యముదయించెను.

జయంతికిని తన కూశకుమించినఫలము కలిగెను. శ్రీ వెలుపలనే నిలువఁబడి యుండెను. ఆ మెనుతనతోఁగూడఁ దీసికొని జయంతి గంగా రామునిగృహమున కభిముఖముగాఁ బోయెను.

ప దు నా లు గ వ ప్ర క రణ ము.

మొరళ వెడలిపోయినతగునాత గంగారామునకు నలుదెసలను మఱింతయధికార మావరించికొన్నట్లుండెను. ఎవ్వరికొఱ కాతఁ డీన్నివ త్సముద్రమున దుముక నాహించెనో, ఆమె కూతనియెడ ననురాగవ త్తియై యుండలేదు. ఆతఁడుకన్నులుమూసికొని సముద్రచుద్ర్యమున నురి కెను. సముద్రములోపల రత్నముదొరకునా? అదియనుమానము. అగా థమైనసముద్రచుద్ర్యమున మునుఁగుటకు ఫలము మరణమే. అంధకార ము—దశదిశలయందు నంధకారము—ఇప్పుడాతనినుద్ధరించువారెవ్వరు?

ఆస్థి కముగా గంగారామునిశరీరము జలదరించెను. ద్వారము నెదుట ప్రభాతసక్షతోజ్వలరూపిణియైత్రిశూలధారిణియైన భైరవినిలు వఁబడి యుండెను. ఆమె శరీగప్రభలచే నింటి.మందలి దీపప్రకాశము ని స్తేజమై పోయెను. సాక్షాద్భగవతియే భూలోకమున కవతరించి వచ్చిన గని యెంచి గంగారాముఁడు మొరళవలెనే స్వాస్థాంగనమస్కారము చేసి చేతులు జోడించుకొని నిలువఁబడి “తల్లీ! ఈ వాసునికేమి మూజు?”

అనియెను.

జయం—కుమారా ! నిన్నొక పదార్థము నడిగి తీసికొనిపోవలయునని వచ్చితిని.

శ్రీ మురళతో మాటాడుచు గూర్చుండియుండెను. గంగారామునియొద్దకు జయంతి యొక్కతెయే వచ్చెను. ఒకవేళ గంగారాముడు గుఱుతుపట్టినను పట్టవచ్చునని యనుమానించి శ్రీలోపలకురా లేదు.

భైగవిమాటను విని గంగారాముడు “తల్లీ! నీకేమికావలసిన నదియే సమర్పించెదను. ఆజ్ఞాయవలయును” అనియెను.

జయం—నాకొక బండ్లి, గుండ్లు, మందును కావలయును. మఱియును, ఖాగుగ పికంగి బాకుచేయుచుచువ్యునికూడ నీయవలయును.

గంగారాముడు డట్లునిటు చూచెను. ఈమె యెవ్వరై యుండనచ్చునని యోచించి తుదకు “తల్లీ! నీవు మందు, గుండు, తీసికొని యేమి చేయుదువు?” అనియెను.

జయం—నేనొక దేవతాకార్యమును చేయవలయును.

గంగారామునిహృదయము భయభ్రాంత మయ్యెను. ఆతడు తనహృదయమున “ఈమె యెవ్వరైన దేవతయే యైనయెడల నీమెకు మందు, గుండు మొదలగువానితో బనియేమియును లేదు. ఒకవేళ నీమె మానుషియే యైన నీమెకు మందు, గుండు నెందుల కీయవలయును? అపరిచితులగువారి వృత్తాంతములయందలి యాధార్థ్యము నెప్పుడు తెలిసికొనగలుగుదురు?” అని యోచించి “తల్లీ! నీవెవ్వరు?” అని యడిగెను.

జయం—నేనెవ్వతె నైన నేమి? రమ, మురళ, వీరిసమాచార మంతయు నేనెఱుఁగుదును. అంతేకాక నీవు భూషణనగరమునకుఁ బోయివచ్చుటయు, నచ్చటజరపినసంభాషణమును నాకుఁ దెలియవచ్చినది.

నేనడిగినవాని నీక్షణమున నిచ్చితివేని సరియే. లేకున్న నిన్నీకఠోరశూల ప్రహారముచే వధించివై చెదను.

ఇట్లని యాతేజస్వినియైనభైరవి భయంకరమైన త్రిశూలమును మీదికెత్తి గిట్టునఁ ద్రిష్ణచుండెను.

గంగారాముఁ డొక్కసారిగ నేలవైఁజదికిలఁబడియెను. “అమ్మా ! దయచేయుము. ఇచ్చెదను” అనిచెప్పి భైరవిని దనతోఁదీసికొని యస్త్రాగారమునకుఁ బోయి యక్కడ జయంతి యేమేమి యడిగెనో. వాని నన్నిటినిసమర్పించి ప్యార్పిరీళ్ అనునొక ఫిరంగి బారుచేయువానిని గూడ నామెతోఁ బంపించెను. జయంతి వాని నన్నిటిని దీసికొని, గుర్గద్వారమును మూయించి తనయజ్ఞతేనిదే యెవ్వరును వచ్చి పోఁగూడదనియజ్ఞాపించెను.

మందు, గుండు, మొదలగువదార్థములను దీసికొని జయంతియు శ్రీయును కోటవెలుపలికి వచ్చి రాజాంతఃపురమునకు వెలుషలనున్న నదియొడ్డునకుఁ బోయిరి. అచ్చట విశాలోన్నతవక్షస్కుఁడును, దీర్ఘకాయుఁడును సుందరాకారుఁడును, తేజోమూర్తియు నగునొక పురుషుఁడు కూర్చుండియుండెను.

ఆభైరవు లిద్దరితో నొకతె మందుగుండువదార్థములున్నబాడిని దూరమున నిలుపుకొని యుండెను. మఱియొక తె యాతేజోనిధియగు మాహాపురుషునియొద్దకుఁబోయి యాతనితో, “నీ వెవ్వరు?” అనియడిగెను.

పురు—ఎవ్వరైన నేమి ? నీ వెవ్వరు ?

జయం—నీవు వీరపురుషుఁడ వైనయెడల నిప్పు డీమందుగుండుసామగ్రిని దీసికొని యీదుర్గమును కాపాడుము.

పురుషుఁడు విస్మితుఁ డయ్యెను. ఆమె దేవియైయుండు నని భ్రమించి జయంతికి నమస్కారము చేసెను. కొంతసే వాలోచించి పిమ్మ

ట నిట్టూర్పు విడిచి „ అందువలన నేమిలాభము ? ” అనియెను

జయం—నీ కేమికావలయును ?

పురు—దుర్గయును రక్షించినయెడల నాకుఁ గావలసినదిదొరకునా?

జయం—దొరకును.

పురు—ఎక్కడ దొరకును? నిన్నుఁ జూడఁగా నెవ్వతెయో దే

వియని తోఁచుచున్నది. చెప్పము. చూతము ! ఎక్కడ దొరకును ?

ఈనగరముననే దొరకునా ?

జయం—ఔను. ఇక్కడనే దొరకును.

పురు—ఎప్పుడు లభియించును ?

జయం—అందులకుఁ గొంచెము సావకాశ ముండవలయును.

ఇట్లు చెప్పి జయంతి యాకస్మికముగ నదృశ్యమై పోయెను.

ప దు నే న వ ప ర క రణ ము.

చంద్రచూడతర్కాలంకారున కారాత్రి నిద్రయే లేదని వేయి
గఁ జెప్పవలయునా ? ఆతఁడు తెల్లవారుజాముననే లేచి రాజభవనము
నందలిగోపురమువై కెక్కి నాలుగుదిక్కులను బరీక్షించి చూచుచుం
డెను. ఆతఁడు సంఖ్యాతీతము లగునోడలు నది కన్పలియొడ్డున లంగ
రు వేయఁబడియుండుటను చూచెను. అందలిజను లెంతనుంది యున్నా.

రో లెక్కించిచూచుట కింకను వెలుగు వచ్చియుండలేదు అప్పు డా తఁడు గంగారాముని బిలిపించెను.

గంగారాముఁ డాగోపురము వైకి వచ్చి నిలువఁబడియెను.

చంద్ర—నది యవ్వలియొడ్డున నున్నయన్ని పడవలు నెక్కడ నుండివచ్చినవి ?

గంగా—ఏమో యెవ్వరెఱుఁగుదురు ?

చంద్ర—చూడుము ! ఆయొడ్డునఁ జాలమంది జనులున్నారు ! ఇన్ని పడవలును, ఇంతజనమును, ఇచ్చటికి వచ్చుట యెందులకో ?

గంగా—నేను చెప్పఁజాలను.

ఇట్లు మాటలాడుచుండఁగ నే వెలుతురు వచ్చుచుండెను. అప్పు డాజనులందఱును సైనికులుగాఁ గానవచ్చిరి. చంద్రచూడుఁడు చూచి “గంగారామా ! ఇది మూలచ్ఛేదమునకై వచ్చినది. మనవారే మనలను మోసము చేయుచున్నారు; లేక వారే వంచింప బడుచున్నారేమో— మన సైన్యమంతయును దక్షిణమార్గముగాఁ బంపఁబడినది. ఫౌజుదారుని సైన్యమిమార్గముగా వచ్చినది. ఏదో కీడుమూఁడనై యున్నది. ఇప్పు డు రక్షించువా రెవ్వరు ? ” అనియెను.

గంగా—ఎందులకు ? ఏమిచేయవలయునో, చేయుటకు నేను సిద్ధముగ నున్నాఁడను.

చంద్ర—నీవీదుర్గమును సురక్షించుట కీస్వల్పసైన్యమును దీసికొనిపోయి యాయవారసేనానముద్రము నెదుట నేమి చేయఁగలవు ? అంతేకాక నీవు దుర్గమును రక్షించుకొనుటకుఁ దగినప్రయత్నము లేమియును చేయుటయే లేదు. నేను చెప్పినప్పుడు గూడ నిఘ్నరముగ సంభాషించి వెడలిపోయితివి; ఈభార మంతయును నిప్పు డెవ్వరివై వేయుదువు ?

గంగా—అతగా భయపడవలసిన యగశ్యములేదు నదియి
చ్చలనున్న సేన యంత హెచ్చుగా నగపడుట లేదు. ఈకొలదిపడవలతో
నానైచికు తెల్లవదిన దాటి రాగలుగుదురు? నేను నానైశ్యముతో
గీతమునుండియేపోయి యీపలియొడ్డున నెదిరించి సిలిచి, ఎచ్చినవారి
నెల్ల చంపి వేయుచుందును.

గంగారాముడు, ఘోజుదారునిసైన్యము మొదట నిర్విఘ్నము
గా నడిసి దాటివచ్చినతరువాత దుర్గద్వారమును తెరిచి సైన్యమును
దీసికొనిపోవలయు ననియు, ఆద్వారమార్గమున ముసల్గానులు లోనికిఁ
బ్రవేశించినప్పుడు తానేమియు నడ్డుకొనకుండవలయు ననియు, ఇట్లుచేసి
నయ్యెట్లు దనయుద్దేశము నెఱవేఱుననియు యోచించుకొనియెను. కా
ని నిన్నుచూచినయాతేజోమూర్తి చాలభయంకరముగ నుండెను. అయి
న నదియింకను హృదయమున విస్పృహముగఁ బ్రకాశించుచుండుట లేదు.

• చంద్రచూడున కిది యంతయును దెలిసిపోయెను. కాని యా
తడు “ అట్లయిన వేగముగఁ బొమ్మ— సైన్యమును దీసికొని పొ
మ్మ—ఆశయమెందులకు? —పడవలన్నియును జనులతో నిండి య
వ్వలియొడ్డునఁ జేరి యున్నవి ” అనిచెప్పెను.

గంగారాముడప్పు డాగోపురమును వడివడిగ దిగియెను. చంద్ర
చూడుఁ దేబదిపడవలపై నై దారులువందలమందిసిపాయిలు వరుసలు
తీరి వచ్చుచుండుటనుచూచి భయపడియెను. ఆతడు వికల హృదయఁ
డై గంగారాముఁ డెంత సేపటికి సేనతో బయలుదేరునో యని యెదు
రుచూచుచుండెను. సిపాయిలు సిద్ధపడుచుండిరి—అటునిటుఁదిరుగుచుం
డిరి—చుట్టుకొనుచుండిరి—వరుసలుతీరి నిలువఁబడుచుండిరి—కాని,
వెలుపలకొక్కఁడును వచ్చుటలేదు. చంద్రచూడుడు “అయ్యో! ఎట్టి
గతి సంభవించినది! గంగారాముని నెందులకు నమ్మితిని? ఘోరవచ్చి

చెప్పినతరువాతఁ గూడ నేనెందులకు జాగ్రత్తపడనైతిని? ఇప్పటికింకను వచ్చినయవాఁడు మేమియును లేదు. జ్యోతిర్మయియైనయూరాజ్యలక్ష్మి యొక్కడకుఁ బోయినది? ఆమెయును మోసముచేయుచున్నదా? అని యాధముగా విచారించుచు గంగారామ వివేకకుటకై సౌధమునుండి దిగుచున్ననచయమున „ఛం” అని యొకపిరంగిగుండుపడినశబ్దము య్యెను. ఈశబ్దము ముసల్మానులపడవలనుండి వచ్చినశబ్దమువలె తోచుటలేదు. చంద్రమాడుఁ డాశ్చర్యముతోఁ జూచుచుండఁగనే ముసల్మానులపడవయొకిటి నదిలో మునిగిపోయెను. అందున్నసిపాయి లేకుకొనుచుఁ బోయి మఱియొకపడవ నెక్కుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండిరి.

„అట్లయినయెడల నిది మాపిరంగి మేనా?” అనుకొని చంద్రమాడుఁ డాదిక్కునకుఁ బరికించి చూచుచుండెను. కోటలోనున్నసిపాయి యొక్కఁడైనను వెలుపలికి వచ్చియుండలేదు. కోటపై నుంచఁ బడిన పిరంగులయొద్దఁగూడ నొకసిపాయియు నగపడలేదు. „అట్లయినయెడల పిరంగిని పేల్చినచా రెవ్వరు” అని చంద్రమాడుఁ డనుకొనియెను.

పొగ యేదిక్కునుండి వచ్చుచున్నదో తెలిసికొనవలయునని పరిశీలించి చూడగా కోటయెదుట నున్నరాజప్రాసాదము నంటి మున్నబురుజునుండి యాధునప్రవాహము చుట్టలుచుట్టలుగాఁ జుట్టుకొని యాకాశమున కెగయుచు వాయుపథమునఁ బోవుచుండెను.

అప్పుడు చంద్రమాడున కాబురుజునందలిచెట్లకు క్రిందుగా నొక పిరంగి యమర్పఁబడియున్నసంగతి జ్ఞప్తికి వచ్చెను. శత్రువులపడవలు వచ్చినప్పుడు ముంచివేయుటకై యిక్కడ నెల్లప్పుడు నొక పిరంగి యుండవలయునని సీతారామరాయ లేర్పఱచి యుంచెను. ఎవ్వరో యిప్పు డాపిరంగి నుపయోగించుచున్నారని నిశ్చయించుకొని యెను. కాని యట్లుచేయువా రెవ్వరు? గంగారామనిసిపాయి యొ

క్కడును నొకపలకు వచ్చియుండవేను. దుర్గద్వారము మూసియే
యుండెను. మృణ్మయనిసిపాయి లందఱును దూరముగాఁ బ్రపంచసి
యుండిరి. మృణ్మయఁ డీపిరంగియొద్ద నిపాయి నుంచిపోవుటకూడ ససం
భవము. ఏమనిన—కోటను సంతక్షించుకొనుభారము గంగారాముని
పై నున్నది. ఇతరు లాపిరంగిని పేల్చుట యసంభవము. ఇతరులకు
మాందుగుండు మొదలగునవి యెక్కడదొరకును ? ఇతరులక్కడకు రా
నేలేదు. అయితేమో కాక గుఱిచూచి పిరంగిని కాల్చుటను చూడఁగా
నది యితరులచే నంతనేర్పుగ జరుగునని నమ్మకములేదు. ఈపేల్చు
నాఁడు చాల పరిశ్రమచేసిన యోధు డై యుండవలయును. వారెవ్వరై
యుండుదురు ? ఈ మొదలగునాలోచనములలో చంద్రచూడుడున్ననను
యమున తిరిగి యాపిరంగిశబ్దమునలన దిక్కులన్నియును ప్రతిధ్వనించు
చుండ ధూమరాశి యాకాశమార్గమున కెగసి వాయుచలనమున నది
య్యాకాశమంతయు నావరించుకొనియెను. మరల ముసల్మానులచే నిం
డియున్న మఱియొక పడవగూడ నదిలో మునిగిపోయెను.

చంద్రచూడుడు “ధన్య! ధన్య!” అని పలుకుచు చప్పటలు
గొట్టుచు “నిశ్చయముగ నామహాదేవియే కావలయును—సాక్షాత్
హాకాళియే దయామయియై యవతరించియుండవలయును. “ఆయలక్షి
నారాయణ! జయ కాళీ! జయపురరాజ్యలక్షి!” అని యాతఁడానంద
ముతో, గేకలు వేయుచుండెను. అంతర మాతఁడు చూచుచుండఁ
గనే ముందునకు వచ్చుచున్న పడవలలోనిసిపాయిలు తీరమునకు గుఱి
వెట్టి తుపాకులను గాల్పవారంభించిరి. పొగచే నదియంతటను, గా
ఢాంధకారము గ్రమ్ముకొనుచుండెను. ధమధమశబ్దములచేఁ జెవులు
బ్రద్దలయిపోవుచుండెను. ఇదియంతయును చూచి చంద్రచూడుడు
భయపడియెను. కాని యాతఁడు “మమ్మురక్షింపవచ్చినయామె దేవి

యేయైనయెడల సంతతధాగాపాతముగఁ గురియుచున్న యిహలోహలో శము లేమిచేచుఁగలను? ఆమె నూనుషియే యైనయెడల మాత్రాణము లింతటితోనే తువచుట్టఁగలను. ఈలోహపిన్నముచే నేచునుష్ఠుఁడును జీవించియుండునట్లగపడుటలేదు " అని యచుకొనియెను.

మరల నాపిరంగిశబ్దము వినఁబడియెను. తిరిగి దశదిశలును ప్రశంపితము లయ్యెను ధూమచక్రమున ధూమప్రవాహ మతిశయించెను. సేనానమేతముగ నాయోడ తుత్తునియలై ముసిగిపోయెను.

ఒకవైపున నొకపిరంగి—మఱియొకవైపున లెక్కలేనిముసల్లానులసేన—అతిభయంకరమై, దారుణమైనయోధము జరుగుచుండెను. లోహలోశముల కఠోరధ్వనులచే నెల్లరచెవులును చెవుషుషశిపోవుచుండెను. అంతగాళమున గంభీరమై, తీవ్రమై, భీషణమై యిరుగుచుచే విడువఁబడిన వజ్రాముధమునలెకే గూశతఘ్ని మాటిమాటికిని భయంకరధ్వనులతో మొగయుచుండెను—నిర్మలమైనదీకర్భము పొగచేనావరణపఁబడియుండుటచే నాయున్నతస్రాసాదమువైసున్నచంద్రచూడునకున్దిక్తశరంగసంక్షుభితం బుధూ సునముద్రముకంటె మఱిమేమియు నగపడుటలేదు. కేవలతీవ్రధ్వనిగల గూనజ్రాముధముచే హిందూధర్మమును నంరక్షింపనచుట్టిన యాదేవి యిదిను జీవించియున్నదని యాతిఁడు తెలిసికొనియెను చంద్రచూడు డీమకృతశాసనవసాన మెల్లుండునో యని యత్యాశ్రయతో దెలిసికొనుట కాధూమ సముద్రమునదంతీవ్రవృష్టులను బరగించి చూచుచుండెను.

కృశకృమముగా నాశబ్ద ముతిరిచుచుండెను. ఒకర్పుగూ మారుతము రేగి యాధూమము నెత్తుకొని పోయెను. అప్పుడు చంద్రచూడున కాజలమయమైనరక్షణక్షేత్రము నిస్పృష్టముగఁ గాననచ్చెను. తునుకతునుకలైన యనేక నౌక లానదీప్రవాహమున తలక్కిందుగ ము

ను. గుమః దేయమః గొట్టకొనిపోవుచుండెను. మరణించినట్టి యు, జీవించి యున్నట్టి యు సివాదులదేహ గలతో నిండి యున్న యానందప్రవాహము ప్రచండమారుతావృతం దూరిననల్లనకుసుమసమూహకీర్ణోద్యానమువలెనే కానవచ్చుచుండెను. కొండటియత్రుములు, కొండటికత్రుములు, కొండటివాద్యములు, కొండటి యుత్తరీయములు, కొండటిదేహములు, ఇవో యన్నియును సమ్మిశ్రితములై మునుగుమః దేయమ నాప్రవాహముతో గూడఁ గొట్టకొనిపోవుచుండెను. కొండటి దుకొని యొడ్డునకుఁ జేరి పాటిపోవుచుండిరి కొండటిని నదియందలి మొసళ్లునట్టి మ్రొగివేయుచు డెను. మునిగిపోకుండ మిగిలినపడవల నందలి నావికుల్ ప్రసాదమునవై దీపవేచకకప్తయత్నములను చేయుచున్నసి పాయిలతో గూడ నవ్వలియొడ్డునకు వేగముగఁ దప్పించుకొని పోవుచుండిరి. నజ్రాముధసహారముచే నొక్కసారిగ విరిసినయనున సైన్యమువలెనే, ఈ మధుతశతఘ్నిప్రయోగమువలన రణక్షేత్రమున ముసల్మాను సైన్యములెయును సలాయనమైపోయెను.

అరియంతయును చూచి చంద్రచూడుడు చేతులు జోడించుకొని యూర్ధ్వమాఖండై, బాష్పపూరితమునుడై గద్గదస్వరముతో “జయజగదీశ్వరా! జయదైత్యవసుగా! జయభక్తచంద్రావదీక్షాపరాయణా! జయధగ్వనారక్షణా! హరీ! నేడు మాయెడఁ గటాక్షమును జూపించితివి ఇప్పుడు నీవు స్వయముగ వచ్చియుద్ధమునుచేసితివి. నీవు గానియెడల నీవురగాభ్యుక్తియేవచ్చి రణమొరందియుండును. అట్లునుగానియెడల నీదాసానుదానుడై ససీతారాముడే వచ్చియుండవలయును. ఆనీభక్తులనలనఁగాక మఱియెవ్వరివలన నీ యుద్ధము సాధింపఁబడుచు?” అని యనుకొనుచు శ్రీహరిచరణముల స్మరించుకొనుచుఁ జూచునపు స్థానువువలెకదలక మెదలక నీలివియుండెను.

తరువాతఁ గొంతసేపటికిఁ దెలివి తెచ్చుకొని చంద్రచూడు
డాప్రాసాదశిఖరమునుండి దిగిపోయెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము.

• పిరంగులు, తుపాకులు మొదలగువాని,, ధమధమ, చటపట ”
అనుశబ్దములను విని గంగారాముఁడు తనహృదయమున ,, ఇది యేమి
వచ్చినది ? యుద్ధమునుచేయుచున్నవా రెవ్వరు ? ఆడాకినియేమో
యున్నదికాదా ? ఆమెయేమి చేవిచూపి ? ” అని యనుకొనుచు నొక
జమాదారుని బిలిచి,, వారెవ్వరో చూచి తెలిసికొనిరమ్ము,, ” అని
చెప్పి పంపించెను. జమాదారుఁడు వెడలిపోయెను. అప్పుడే యాదుర్గ
ద్వారము తెరవఁబడియెను.

జమాదారుఁడు వెనుదిరిగివచ్చి ,, మునల్లానులు యుద్ధముచే
యుచున్నారు ” అని తెలియఁబఱచెను.

గంగారాముఁడు వినుఁగుతో ,, అదేమో నాకుఁ దెలియును.
ముల్లాను లెవ్వరితో యుద్ధము చేయుచున్నారు ? ” అని యడిగెను.
జమా—ఎవ్వరితోడను లేదు.

గంగారాముఁడు నవ్వుచు ,, మూఁఖా ! అది యెట్లు ? ఆపిరం
గి యెవ్వరిది ? ” అనియెను.

జమా—ప్రభూ ! అది యెవ్వరిదియును గాదు.

గంగారాముఁడు చాలఁ గోపించి ,, ఆశతఘ్నేధ్వని వినుటలే
దా ? ” అనియెను.

జమా—శబ్దముగుట వినుచుంటిని.

• గంగా—అట్లయినయెడల దానిని ప్రేల్చుచున్నవా రెవ్వరు ?

జనూ—ఎవ్వరు నగపడుట లేదు.

గంగా—నీకన్ను లెక్కడ నున్నవి ?

జనూ—నాతోడనే యున్నవి.

గంగా—అట్లయిన పిరంగి నెందులకుఁ జూడలేకపోయితివి ?

జనూ—చూచితిని. పిరంగి బురుజుపై నున్నది.

గంగా—సరే. దానిని ప్రయోగించుచున్న వా రెవ్వరు ?

జనూ—చెట్లకొమ్మలు.

గంగా—నీకేమి పిచ్చిపట్టినదా ? యెప్పుడైనా చెట్లకొమ్మలు పి
రంగిని కాల్చినవా ?

జనూ—అక్కడ నెవ్వరిని చూడలేదు. కొన్నికొమ్మలు వంగి
పిరంగిని మూసికొని యున్నవి. నేనంతమాత్రమే చూచితిని.

గంగా—అట్లయినయెడల నెవ్వఁడో యాచెట్లకొమ్మలను వంచి
యాచాటున నుండి పిరంగిని ప్రయోగించియుండును. ఆతఁడు చాల బు
ద్ధిచుంతుఁ డనుటకు సందేహము లేదు. అందువలన నాతఁడు సిపాయిల
కంటఁబడఁడు. కాని, యాతఁ డాకులచాటున నుండి సిపాయిలపై గుఱి
వెట్టి కాల్చుచుండును. ఆచెట్లకొమ్మలచాటున నెవ్వ రున్నారు ! ఏల
చూడలేదు ?

జనూ—అక్కడకుఁ బోవుట యెట్లు ?

గంగా—ఏమి ?

జనూ—అక్కడ వానజల్యుల లెలోహగోళములువర్షించుచున్నవి.

గంగా—గుండ్రకు భయపడువాఁడ వీపనికెందులకు వచ్చితివి ?

అప్పుడు గంగారాముఁడు తన సేవకులను బిలిచి, “ఈజనూదారు

నియుద్యోగచిహ్నము లన్నియును లాగికొనుఁడు” అనియాజ్ఞాపించెను.

యుద్ధమువచ్చు నని తెలిసి మృణ్మయుఁడు మిగులబలవంతుడై

న హిందూస్థానజనులను దుర్గరక్షణమునకు నియమించిపోయియుండెను. గంగారాముడు వారినో నలుగురిని పిలిచి బురుజువై పిరింగి యున్నచో టికిఁ బోయి దానిని ప్రయోగించుచున్నవాఁ డెవ్వఁడో వానిని పట్టితీసి కొనిరండని యాజాపించెను.

ఆనలుగురుసిపాయిలును వచ్చుసరికి యుద్ధము పరిసమృత్తము య్యెను. హత శేషులైనను సన్యాసులు నదిమందు తేలిపోవుచుండె. ఆ సిపాయిలు చెట్లకొమ్మల మూసికొని యున్నచో టికిఁ బోయి చూచిరి. అక్కడ పిరింగియొద్ద నొకమనుష్యుఁడు చచ్చి పడియుండెను. మఱియొకఁ డగ్నివర్తికను (జానికత్రాడు) చేత బట్టకొని కూర్చుండియుండెను. ఆతఁడు చాల బలీష్ఠుఁడైన యశా నపురుషుఁడై యుండెను. ఆతఁడు తన కట్టబట్టను వెనుకకు పిటిచికట్టకొనియెను. ఒకవస్త్రమును మొగము చుట్టివచ్చునట్లు తలకుఁ గట్టకొనియెను. ఆతనిశరీర మంతయును మందు మసిచే నల్లనడి యుండెను. ఆనలుగురుసిపాయిలును వచ్చి యాతని బట్టి కొని “నీవెవ్వరు?” అనియడిగిరి.

పురు—అన్నా ! ఎందులకు ?

“నీవెందుల కిచ్చటఁ గూర్చున్నట్లేయుండి యీపిరింగీని గొల్చుచున్నావు ?”

“అందువలన నేమిదోషము ? మీరు ముసల్మానులపక్షమునఁ జేరియుంటిరా ?”

“ఇంకను ముసల్మానులను రమ్మని పిలిచెదము. అడ్డువెట్టుటకు నీ ‘వెవ్వరు?’ నడుపుము! ప్రభువునొద్దకుఁ బోవలయును”

“ఎవరియొద్దకుఁ బోవలయును?”

“కొత్వాలుసాహేబువారు నిన్ను పట్టి తీసికొనిరావలయు నని యాజాపించియున్నారు. నిన్నక్కడకుఁ దీసికొనిపోవుదుము”

“మంచిది. ముసల్మానులను వెకలిపోవనిమ్ము. వారిలో నొక్కడైన నుండకుండఁ బారిపోవునటకును, మీగుకాదు, మీకొత్వాలు నచ్చినను నేనీస్థలమును వదలి వచ్చువాడనుగాను. అంతనటకును మీరిచ్చటఁ జచ్చిపడియున్న యీతనిఁజూడుడు! మీరాతనిని గుర్తిపఁగలరా? చూచిచెప్పఁడు!”

• సిపాయి లాతనిం జూచి “మేమీతని నెఱుఁగుదుము—ఈతఁడు చూపిరంగిసైన్యమునఁజేరిన ప్యరీలాల్వలె నున్నాఁడు—కాని, యీతఁ డెక్కడనుండి వచ్చెను?” అని యడిగిరి.

• “అట్లయినయెడల ముందాతని కోటలోనికిఁ దీసికొనిపోండు—నేనును. వచ్చెదను.”

సిపాయిలు తమలోఁగాము మాటలాడుకొనుచు “ఈతఁడు చెప్పినది బాగుగ నున్నది. అంతేకాక పిరంగియొద్దనున్న వారిని పట్టి తీసికొనితావలయు నని మన కాజ్ఞయైనది. ఈశవము పిరంగియొద్దఁ బడియున్నది. కావున దానినవశ్యముగఁ దీసికొనియే పోవలయును” అని చెప్పికొనిరి.

• కాని, యది శవము. హిందువులు ముట్టుకొనఁదగినది కాదు. అప్పుడు వారిలోవారాలోచించుకొన్నతరువాత నందులో నొకఁడు చండాలురను బిలుచుకొనివచ్చుటకై పోయెను. తక్కినమువ్వురు నాతని రాకకై యెదురుచూచుచుండిరి.

• ఇంతలో మందుచే నల్లనడియున్నముఖముగల యావురుషుఁడు ముసల్మానుసిపాయి లందఱును నదియవ్వలియొడ్డునఁ జేరి పారిపోవుచుండుటను చూచి సమీపమునందున్న యాసిపాయిలతో “మీకొత్వాలుసాహేబువారిదర్శనముఁ జేసి రావలయును” అనియెను. సిపాయి లాతని దీసికొనిపోయిరి.

కోటలో భయముచే, దల్లడిల్లుచు, జీమలబారువలె వరుసలు
తీరి చుట్టుకొనియున్న పురజనులనడుమ నొక్కటిగా, గూడుకొనియున్న
సైనికవ్యూహమునందు యోధవస్త్రములచే నలంకరింపఁబడియున్న సగ
రరక్షకుఁడు నిలునఁబడియుండెను. ఆముగ్గురుసిపాయిలు నాపురుషుని
నక్కడకు, దీసికొనిపోయి నిలిపిరి.

అప్పుడా స్థిరముగ భూనభ్యంతరాళములు జయధ్వనులతో
నిండిపోయెను. ఆకూడియున్న పురజనులును, సైనికు లందఱును గలిసి
వేలకొలదికంఠధ్వనులతో, “జయమగుగాక! మహారాజునకు జయమ
గుగాక! మహారాజాధిరాజునకు జయమగుగాక! శ్రీసీతారామహ
యరాజాధిరాజబహదరునకు జయమగుగాక! శ్రీలక్ష్మీనారాయణు
నకు జయమగుగాక!” అని యైకకంఠ్యముగ జయధ్వనులు చేయఁదొ
డగిరి.

చంద్రచూడుడు వేగముగ వచ్చి మందు, మసి, పూసికొనినల్ల
నైయున్న యామహాపురుషుని గొంగిలించుకొనియెను. ఆపురుషుఁడు
చంద్రచూడునిపాదధూళిని తనశిరస్సున ధరించుకొనియెను.

చంద్ర—యృద్ధమును చూచినమాత్రముననే నీవు వచ్చితివని
తెలిసికొంటిని. మనుష్యలోకమున నీవు తప్ప మఱియెవ్వరు నారీతిగా
గుఱితివ్వుకుండఁ గొట్ట జాలరు. ఇక నితరసంగతుల నట్లుండనిమ్ము.
మొట్టమొదట గంగారాముని బట్టి తీసికొనివచ్చుట కాజ్ఞాపింపుము.

సీతారాముఁ డట్లే యాజ్ఞాపించెను. గంగారాముఁడు సీతారా
మరాయలను చూచి వడఁకిపోవుచుండెను. కాని, తోడనే పట్టుకొనఁబడి
సీతారామునియాజ్ఞాప్రకారము కారాగారమునకుఁ బంపఁబడియెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

అనంతరము సీతారామరాయలు కోటబురుజులమీదను, నితర స్థలములయందును నున్న పిరంగులయొద్ద సమర్థులైన పిరంగిపై నికులను నియమించి మృణ్మయనివృత్తాంతమును తెలిసికొని వచ్చుటకై జనులను బంపి స్నానాహ్నికములకై పోయెను. తగువాత చంద్రచూడు నితో నేకాంతముగ సంభాషింప నారంభించెను.

• చంద్ర—మహారాజా ! నీ వెప్పుడు వచ్చితివ్రా, ఆనమాచార మేమిప్పును మాకు తెలియలేదు. నీవైక్కడవే యెట్లువచ్చితివి ? నీ యనుచరు లందఱు నేమైరి ? మార్గచుద్యమున నెట్టివిపత్తును గలుగ లేదుగద !

• సీతా—నాయనుచరులను మార్గమున విడిచి నేనొక్కడనే ముందుగ వచ్చితిని. నేను లేనప్పుడు నగరమున నేమి జరగుచున్నదో తెలిసికొనుటకై మారువేషముతో రాత్రివేళ నొక్కడనే వచ్చితిని. వచ్చి చూచునప్పటికి పట్టణమంతయు రక్షణవిహీనమై కానవచ్చుచుండెను. పిమ్మట కోటలోనికి బోయిచూచితిని. దుర్గద్వారము మూయబడి యుండెను. ప్రభాతము సమీపించుచుండుటచే, గోటలోనికి బోక నదీతీరమునకు బోయితిని. అక్కడఁ జూచుచుండఁగ నే మాసల్మానులపడివలు నదియొడ్డువఱకు వచ్చుచుండెను. దుర్గరక్షకులు తమతమ పనులను జేయకుండుటచు చూచి నాచేతనై నంతవఱకు పనిచేసితిని.

చంద్ర—ఆపని నీవే చేయవలయును గాని, యితరు లెవ్వరు చేయఁగలరు ? నీకింత మందును, గుండ్లును నెక్కడ దొరకినవి ?

సీతా—ఒకదేవి వచ్చి సాహాయ్యముచేసి నాకు మందుగుండు

సామగ్రియు, మఱియొకపిరంగి సైనికుని గూడ నిచ్చెను.

చంద్ర—దేవియే ! నాకు నామెదర్చన మైనది. ఆమె యీవు రరాజ్యలక్ష్మి. ఇప్పుడెక్కడకుఁ బోయినది ?

సీతా—ఆమె నాకుఁ గావలసిననాహాయ్యముఁ జేసి యంతర్ధాన మై పోయినది. నేనూరికిఁ బోయినపిమ్మట జరిగినవి శేషము లన్నియు నెఱింగింపఁగోరెదను.

చంద్రచూడుతనకుఁ దెలిసినవృత్తాంతము లన్నియు నామూలాగ్గముగ వివరించి చెప్పి, “ నీవు డిల్లీకిఁ బోయినకార్యము సఫలమై నదా ? ” అని యడిగెను.

సీతా—కార్యము ఫలించినది. పాదుషాకు నావలనఁగూడ నొకయువకార మగుట కవకాశము కలిగినది. అందువలన నాతఁడు సంతోషించి నాకుఁ బండ్రిండులక్షలసీనువై సాధికార మిచ్చి “ మహారాజాధిరాజ ” అనుబిరుదమునుకూడ నిచ్చెను. ఇప్పుడు ఫౌజుదారునితో విరోధము పెట్టుకొనుట మన కవకారమే యైనదని తలంచెదను. ఫౌజుదారు సుబాకు చేరినవాఁడు. సుబాదారు పాదుషాయధీనమునం దున్న వాఁడు. అందువలన ఫౌజుదారునితో విరోధము పెట్టుకొనుట పాదుషాతో విరోధము పెట్టుకొనుటనంటిదే యగును. ఎవ్వరు నాకింతవఱ కనుగ్రహముఁ జూపించిరో వారికి విరోధమున నత్రుమును దాల్చి యుద్ధముచేయుట చాల కృతఘ్నమైనపని. ఆత్మరక్షణము చేసికొనుట యందఱకు నవశ్యకర్తవ్యమే యగును. కాని, యాత్మరక్షణకంటె వేరొక విధముగ ఫౌజుదారునితో యుద్ధముచేయుట మంచిది కాదు. ఆకారణమువలన నీవిరోధము మనకు శ్రేయోదాయకముగ నగపడుట లేదు.

చంద్ర—ఇదిమనకు నుంచి యదృష్టము. నీకుమాత్రమే కాక హిందువులందఱకునుగూడ నుంచీయదృష్టమే. ఏమన—నీవు ముసల్మాన్

నులయం దభి కూసముగలిగియున్న మొడల ముసల్మానులనుండి హిందువులను రక్షించువా రెవ్వరు? హిందూధర్మ మింక నిలుచుట యెట్లు? ఇది నీకును శుభమే. ఎవ్వఁడు హిందూధర్మమును పునరుద్ధారణము చేయునో యాతఁడే సుకృతి. ఆతఁడే ధన్యుఁడు. ఆతఁడే యదృష్టవంతుఁడు.

సీతా—మృణ్మయనినకూచారము వచ్చునటకు నిప్పుకు మనోమేమి నిశ్చయించుకొనుటకును నలనుపడదు.

సాయంకాలమైనపిమ్మట—పీరుఖా నను ఫౌజుదారునిసేనాపతి యొకఁడు ఫౌజుదారుని ముగ్ధులైనవారితో, దరలివచ్చుచున్నాఁడని విని మృణ్మయఁడు మధ్యమార్గమునం దాతని నెదిరించియుద్ధముచేసి తనకుసాధారణసాహసకౌశలములచే పీరుఖానును చుట్టుముట్టి సైన్యసమేతముగ నాతని రణరంగమునఁ బరికూర్చెననియు, జయశాలియగుమృణ్మయఁడు సేనాసహితముగ వెనుదిరిగి వచ్చుచుండు ననియు, వర్తమానము వచ్చెను.

చంద్రమామఁ డిదియంతయును విని సీతారామునితో, “మహారాజా! ఇంకను చూచెదవేమి? ఈసమయముననే మనము విజయసేనాసహితులమై నదిని దాటి పోయి భూషణనగరమును ముట్టసింపవలయును.” అనియె.

వ దు నె ని మి ద వ ప్ర క రణ ము.

జయంతి—శ్రీ ! ఇంకను జూచెదవేమి? ఇప్పుడు పోయి నీభర్త
మ నందర్శింపుము.

శ్రీ—ఇందుకొకకేనా నేను వచ్చినది ?

జయం—అతనికి నీవలనఁ గలిగినంతటిసంతోషము మఱి దేనివ
లనను గలుగదు. ఇట్లున్నప్పుడు నీవు పోయి యాతని నేల యాసందిం
పఁ జేయవు?

శ్రీ—చిత్తప్రసృత్తిని నిరోధించుటయే యోగ మని నీవే నా
కుపదేశించితివి.

జయం—మనోవృత్తులనన్నిటిని స్వాధీనపఱచుకొనుటయే యో
గము—దానిని నీవింకను పొందలేదా యేమి?—పొందకేమి?

శ్రీ—ఇప్పుడు నీవు చెప్పినది నావిషయమైనమాట గాదు.

జయం—మనమెవ్వరినిగూర్చి మాటలాడుచుంటిమో యాతని
నీవీమార్గమునకుఁ దీసికొని రావలయును. అట్లుగుటచేతనే చూచుట
యావశ్యకమైయున్నది. వివిధభేదములుగలమనుష్యులలో రాజర్షియే
సర్వశ్రేష్ఠుడై యుండును. రాజును రాజర్షిగా నేల చేయరాదు ?

శ్రీ—నాకది సాధ్యమగునా ?

జయం—ఈమహాకార్యము నీవలననే నెఱవేఱు నని నాకుఁ
దోచుచున్నది. కావున నీవు పొమ్ము. భద్రముగఁ బోయి సీతారామ
రాయమహారాజాధిరాజునకు నమస్కరింపుము.

శ్రీ—జయంతీ ! బెండు నీటిపైఁ దేలుటయే నిజము. కాని
దానికొకచిన్నదారముతో నొకగుండు కట్టిపెట్టినయెడల నాబెండు ము
నిగిపోవకమానదు. తిరిగి మునిగి చచ్చుట యెందులకు ?

జయం—నేర్పున్న మొడల మునిగినను చావకుండఁ దప్పించుకొనవచ్చును. అట్టివారు సముద్రమున మునిగినను చావరు. అడుగుననున్నరత్నములనుగూడఁ దీసికొనివచ్చెదరు.

శ్రీ—నాకది సాధ్యమగుననుదైర్యము లేదు. కావున నేనిప్పుడు పోయి రాజసందర్శనముఁ జేయ జాలను. కొన్నిదినము లిక్కడనే యుండి నామనస్సును నేనే పరీక్షించి చూచుకొందును. తుదకు నామనస్సు నాకవశమై పోవునట్లుతోచినయెడల నేనాతనిఁజూడకయే యీదేశమును విడిచి పోవలయు నని స్థిరపఱచుకొంటిని.

జయం—నేను నిన్నుఁ జూపింతునని రాజునకు వాగ్దానముఁ జేసియుంటిని.

శ్రీ—ఇక్కడనే కొన్నాళ్లుండి మురళినూదుటయు, మృదంగము వాయిందుటయు నొక్కనివలననే సాధ్య మగునేమో చూడవలయును.

ఆకారణమువలన శ్రీ యాకస్మికముగఁ బోయి రాజదర్శనము చేయలేదు.

శ్రీరామచంద్ర.

సీతారామ.

తృతీయభాగము.

మొదటి ప్రకరణము.

భూషణనగరము స్వాధీనమయ్యెను. యుద్ధమునందు సీతారామరాయలు జయమందెను. తోరాబఖానుడు మృణ్మయునిచే న్నిహతుడయ్యెను. ఈవిషయము లన్నియును వివరముగఁ జరిత్రములయందు చూడవచ్చును. కావున నివి యన్నియును మన కనావశ్యకవిషయములై యున్నవి. వీనినిగూర్చి మేము విస్తారముగ వర్ణించి కాలయాపనముఁ జేయఁజాలము. ఉపన్యాసలేఖలు కథాంతర్విషయములనుగూర్చి ప్రకటించుటకే ప్రయత్నింపవలయును గాని, చరిత్రముల యందున్న విషయములతోడనే పోవుట నివృత్తమోజనము.

భూషణనగరమున రాజ్యము స్థాపింపఁబడియెను. పాదుషా యిచ్చిన సనదుయొక్క బలమువలనను, తనబాహుబలమువలనను సీతారామరాయలు బంగాళాదేశమునఁ బండ్రెండులక్షలసీమపైఁ దనయధికారమును స్థాపించి “నుహారాజ” అను బిరుదుతోఁ బ్రచండప్రతాపముఁ దీయె రాజ్యము చేయనారంభించెను.

రాజ్యశాసనసంబంధమున మొట్టమొదట గంగారాముని నేరమునుగూర్చిన విచారణము జరుగవలసియుండెను. అందులకు సాక్షులు లేకపోలేదు. పతియే ప్రాణముగ నెంచుకొనుచున్న రమాదేవియే

యెల్లసంగతులును సీతారామునకుఁ జెప్పివేసెను. మిగిలినసంగతు లన్ని యును మురళీ ము, చాండమాధకీనును దెలియఁజేసిరి. ఇక గంగారా ముని వాఙ్మూల మొక్కటియే కొదవయున్నది. ఈసమయమున నీవిష యమై యొక్కప్పు చాండము పుట్టెను

రమాదేవి యంతఃపురమునఁ గూర్చుండి కన్నీరు విడుచుచు నా పరీవాదమునుగూర్చి యంతయును సీతారామరాయలతోఁ దెలిపెను. ఆమె చెప్పినవానిలో సీతారామరాయలునమ్మక పోయినదొక యక్షరమై న లేదు. ఆతఁడు సరిశహృద మయైనరమ నిరపరాధినియనియు, ఆమె మొడల నపరాధ మేమైన నున్నమొడల నది కేవల పుత్ర వాత్సల్యకూ త్రమే మైయుండవలయు ననియుఁ దలంచికొనియెను. కాని, సామాన్యులగుపౌరు లట్లు తలంచుట లేదు. వారు „గంగారాముఁ డేల బంధింపఁబడియెను?” అనియోచించి యనేకవిధములఁ దలంచుకొనుచుం డిరి. వాగు మురళిదోషప్రసర్తనములతోడను, ద్వారపాలకుఁడైన వాం డ్యరాకూరుఁడు చెప్పినమాటలతోడను రమాదేవి పేరును జేర్చి కళంక ము నాపాదించుచుండిరి. ఊరివారి నోరుమూయుటెవ్వరితరము? గం గారాముఁడు మొగలాయిలకు రాజ్యము నమ్ముటకుఁ బోయియుండె నని కొందఱును, ఆతఁడు చిన్న రాణిగారి యంతఃపురమునఁ బట్టునడియె నని కొందఱును, ఇవి రెండును నిజమే; రాజ్యము నమ్ముటకై చిన్న రాణియే యాతనిఁ బంపించె నని మఱికొందఱును చెప్పుకొనుచుండిరి. ఈసమాచారము లేవియును రాజుచెవిని బడుట లేదు. కాని రాణుల చెవిని బడుటమాత్రము సులభమే. తినికూగుచుండి యిండ్లలో నాఁడు వాండ్లిట్టిమాటలను చెప్పుకొనుచుండుట స్వభావము. అక్కడనుండి యే యానోటనానోటఁబడి యంతటను వ్యాపించుచుండును. ఈసమాచారము రాణులిద్దఱికిని దెలియవచ్చెను. రమాదేవి యంతయును విని

మంచఁగుపట్టెను. ఏడ్చి మేడ్చి తలగడయంత యును దశిపివై చెను. కం
ఠమున కురి వ్రాసికొనిగాని నీళ్లలోఁబడిగాని చచ్చుట మేలని యనుకొని
యెను. ఇదియంతయును నందాదేవి విని మిగుల నేడ్చుకోఁబనిచేసెను.

ఏస్థలమునఁ గూగుచుండి రమాదేవి మొగము మూసికొని చ
చ్చుట కాలోదించుకొనుచున్నదో ఆస్థలమునకు నందాదేవి వెదకికొ
నుచుఁబోయి యామెను చూచి “నీవును, ఆదుర్వార్తను విన్నట్లుగనే
తోఁచుచున్నది” అనియెను. రమాదేవి వింటినని తలఁపఁబెను. ఆమె
కన్నలనుండి యశ్రుజల ప్రవాహ మట్లే జాలువారుచుండెను.

రమాదేవి యామెకన్నీగుఁచుడిచి ప్రేమపూరితములై నమాట
లతో “సోదరీ! కన్నీరు విడిచినఁ గళంకము పోవురా? కంటఁ ధడివె
ట్టకుండఁగనే కళంకమును దొలఁగించుకొనవలయును. చేతనై నయెడల
లేచి కూర్చుండి నెమ్మదిపడి సరిగా నన్నిసంగతులను దెలుపుచు. నేను
సవతి నని భావింపవలదు. నీకు కళంకమున్నను లేకపోయినను మహా
రాజునకు తలసంపు గలిగినది. ఆతఁడు నీకును, నాకును స్వామియే.
ఈయవమానము నాకింటె నీకు హెచ్చుగ నున్నదని తలంపవలదు.
మహారా జుతఃపురభార మంతయును నాపై నునిచి పోమేను. ఇది
యంతయు నాయనచెవిని బడినయెడల నప్పుడు నేనేమని యుత్తర మీ
యఁగలను?” అని చెప్పెను.

రమా—ఏ మేమిజరిగినదో, అదియంతయును వారితోఁ జెప్పినే
సితిని. వారు నేను చెప్పినదంతయును విని నన్ను తుమించిరి. నాదోష
మేమియును లేదు.

నంద—అట్లు చెప్పఁగూడదు. దోషము లేదని చెప్పినంతమా
త్రమున దుఃఖమంతయు మఱచిపోవుట లేదు. ఏ మేమి జరిగినదో యది
యంతయును చెప్పవచ్చునా?

రమా—ఏల చెప్పగూడదు! దీనినిగూర్చి యందఱకును దెలిపితిని. అగ్గిగించారి కందఱకును చెప్పవచ్చును.

ఇట్లు చెప్పి రమాదేవి కన్నీటి నాపివేసెను. లేచి కూర్చుండి యన్ని సంగతులను యథార్థముగ నందఱో జెప్పెను. ఆనిషయమున నందకు సుపూర్ణ మైననమ్మకము కలిగెను. అప్పు డామె, సోదరీ! నీవీ పసిని ఘనాక్షరన్యాయముగానైన నన్నదిగి చేసినయెడల నింతయపవాదము కలుగకపోవునుగదా! పోనియిన్ని అయినదేనియో అయిపోయినది. ఇప్పు డందుకొఱకు నిన్ను నిందించిన నేనుకును? ఇప్పుడు మనమర్యాద దక్కించుకొనునుపాయ మాలోచించుకొనవలయును” అని యెన్ను.

రమా—అక్కా! నీవందులకుఁ దగినశ్రమత్నము చేయనియెడల నేను నదిలోఁబడి ప్రాణములను విడిచెదను. లేనిన్న నురివ్రాసికొని యైన మరణించెదను. ఇది నిశ్చయము. నేనో రాజమహిషిని—కాని, యితయపవాదమును తలపై బెట్టుకొని యేనీచకామిని ప్రాణములతో నుండఁగలదు?

నంద—ప్రాణములను విడువ గూడదు. సోదరీ! ఒకమహాసాహసకార్యమును చేయగలవా? అట్లు చేసినయెడల నెవ్వరిమననునందును, నెట్టియనుమానము నుండఁబోదు.

రమా—ఇందుకొఱ కేపనిచేయుటకైనను సిద్ధముగా నుంటిని. ఏమిచేయవలయునో చెప్పుమా?

నంద—నీవీసమాచారమును నాయొద్ద నెంతవిస్పష్టముగఁ దెలిపితివో, అట్లే యితరులయొద్దను దెల్పినయెడల వారు దానిని తప్పక నమ్ముదురు. అందులకేమియును సంశయముండదని నాకు దృఢమైన నమ్మకమున్నది. ఈ రాజధానియందున్న ప్రజలు నీనోటినుండి యీమా

టలనువిన్నయెడల వారిహృదయముల నిక నెట్టికళంకమునుండఁబోదు.

రమ—కాని యది యెట్లు చేయవలయును?

నంద—నేను రాజుగారితోఁ జెప్పియొకసభ చేయించెదను. ప్రజలందఱు నాసభకు రావలయు నని రాజుగారు ప్రకటనము చేయుదురు. రాజసభలో గంగారామునియెదుటను, ప్రజలయెదుట నీమాటలను స్పష్టముగాఁ జెప్పవలయును. మనము రాజనుహిషులము. మనలను సూర్యుఁడుగూడఁ జూడఁజాలఁడు. ఈనగరవాస్తవ్యులగునందఱిప్రజలయెదుటను నిలువ బడి నీవీమాటలను నిర్భయముగాఁ జెప్పఁగలవా? అట్లు చెప్పిన యెడల మనమీకళంకమునుండి విముక్తుల మగుదుము.

అప్పుడు రమాదేవి లేచి యాడుసింగమునలె గర్జించుచు, అక్కా ! నీవీరాజధానిప్రజలను మాత్రమే చెప్పెదవేమి ? ప్రపంచమునందలి సకలజనులను చేర్చి సభచేయించినను వారందఱియెదుటను నిలువఁబడి నిర్భయముగా నీమాటలను చెప్పఁగలను.

నంద—అలాగా ?

రమ—ఔను. అట్లు చేయలేనియెడల మరణించెదను.

నంద—మంచిది. నేనుపోయి మహారాజుతో నొకసభ చేయించువాని మనవి చేసెదను. నీవింక విచారింపవలదు.

నంద లేచి వెడలిపోయెను. రమాదేవి మంచమును నడలి కన్నీరుదుడిచికొనియెను. కుమారు నెత్తికొని ముద్దు పెట్టుకొనియెను. ఆమె యింతవఱకు నట్లు చేయలేదు.

నందాదేవి రాజుగారికి వర్తమాన మందించెను. నీతారామరాయ లొకపురమునకు వచ్చెను. అప్పుడు నందాదేవి నగరమునవ్యాపించిన దుష్టప్రవాద మంతయును రాజుగారికిఁ దెలిపెను. రమాదేవికిని తనకును జరిగిన సంభాషణముకూడఁ దెలియఁజేసెను. విమ్మట,,మే

మీదొకమును (అని చెప్పవచ్చును నంద మోక్షావైః గూరుచుండి రాజుపాదములను బట్టుకొనియెను. మీపాదపద్మములపైః బడి ప్రార్థింతుము. మీరు మాగౌరవమును గాపాడి యీదుష్కలంకమునుండి మమ్ముద్ధరింపవలయును. లేనియెడల మేమిద్దఱము నాత్మహత్యచేసికొందుము " అనియెను.

• సీతాగాముః డీయపవాదము నకును నందాదేవి ప్రార్థనమునకును విషణ్ణుడైః రాజచుహిషి న్నెలుసభకుః బిలిపింపఃగలను? నారాణిని సామాన్యన్యభిచారిణినలె రాజసభకెట్లు పిలిపించి నిలుపఃగలను? " అనియెను.

• నంద—మీరెట్లుభావించుచుంటిరో మేమట్లు భావించుటలేదు. కానిః యుల్లుచేయుటయే లజ్జాస్పదమైనదో, రాజచుహిషి న్యభిచారిణియనుపవాదమునుభరించుటయే లజ్జాస్పదమైనదోయోచింపవలయును.

సీతా—ఈవిధమైనమిథ్యాప్రవాదములునుహారాజభవనములలో సీతాదేవి నాటినుండియును నచ్చుచున్నవి. న్యాయప్రకారము కార్యము జరుపవలసినచు నెడల నేగంధరగోళమునకు నవకాశము కలుగకుండ సీతనలెనే రమచుహాడః దృశించుట సరియైనపని యని తోచుచున్నది. అట్లుచేసినయెడల నేయపవాదమును లేదు.

• నంద—నుహారాజా ! విరజరాధినిః బరిత్యజించువట్టున బాగుగ నాలోచింపఃలవా? ఇదియేనా మీరాజధర్మము? శ్రీరామచంద్రుడు చేసినని మీరుఃహాడః జేయఃదగువా? ఎవ్వఃను నిష్కలంకపరి పూర్ణపరబ్రహ్మస్వరూపుడై యుండెనో యాతనికిః బరిత్యాగ మననేమి పరిగ్రహణ చుననేమి? అది మీకుః దగువా మహారాజా?

సీతా—శత్రుఃను, మిత్రుఃను, ఇతరజనులును నిండియున్న కొలువున నారాణిని న్యభిచారిణినలె నిలుపుటకు నాగుండు చీలిపోవదా? నేనేమి పాపాఃహృదయుడను కాను.

నంద—మహారాజా! ఏబదివేలజనులయెదుటఁ జెట్టుకొమ్మపై కెక్కి యామి జ్యేష్ఠభార్యయగు శ్రీ క్రిందికి మీదికి నుయ్యెలలూగిన వ్వుడు గర్వముతోమీహృదయము పదిరెట్లువిశాలమైనది కాబోలును!

సీతారాముడు నందను కూరదృష్టితోఁ గన్ను లెఱ్ఱఁజేసిచూచి “అది జరగిపోయినది. నందా! తిరిగి యట్లు కాజాలదు. ఆవిచారమే నన్ను ముంచివేయుచున్నది” అనియెను.

నందాదేవి యీమాటలను విని విభ్రాంతయై కొంచెముసేపేమి యును దోచకయే యుండి పిమ్మటఁ జేతులు దోయిలించుకొనిక్షమింపఁ బార్శ్విచ్ఛేదముచేసి.

ఆమె చాల ఖిన్నురాలైపోయెను. తుదకు సీతారాముడు ద దర్బాసుచేయుట కంగీకరించెను. అట్లుచేయకపోయినయెడల రమాదేవిని పరిత్యజింపవచ్చునని తెలిసికొనియెను. అంతేకాక రమ నిరపరాధిని. ఇక దర్బాసుచేయుట తప్ప నుతియేయపాయమును లేదు.

విషణ్ణుడగు నందా సీతారాముడు చంద్రచూడునియొద్దకు వచ్చి దర్బాసు చేయవలసినసంగతిని తెలియఁబఱచెను. బ్రాహ్మణుడుమేలిము సుఁగు, రాణిహాసము, మొదలగువానిపై సంతశ్రద్ధ కలిగియుండఁడు. చంద్రచూడుఁ డదిమంచిపనియే యనిచెప్పి సమ్మతించెను. రమవచ్చి యందఱియెదుటను సిర్భయముగఁ జెప్పఁజాలదని యాతఁడు భయము కలిగియుండెను. సీతారామునకు నదియే భయము. ఆమె చెప్పలేకపోయినయెడల ప్రజలందఱును నిరుత్సాహులగుదురు. అందువలన సీతారామునకు దర్బాసుచేయుట యిష్టము లేకుండెను. రాజును రాజపురుషులును వివరముగా నన్నిసంగతులను వెకివెల్లఁజింపరు. అందువలననే సీతారాముడును విశేషించి చెప్పక యందుల కంగీకరించెను.

రెండవ ప్రకరణము.

అనంతరము సీతారామరాయలు వ్యాయస్థానమున గంగారామఁ డు విచారింపఁబడు నని ప్రకటించెను. ఆతని యాజ్ఞప్రకారము పురవాసులందఱును చూడవచ్చుచుండిరి. ఆజ్ఞయొందుటచే నాదినమున వేనవేల్పుప్రజలు దరఖాస్తునకు వచ్చుచుండిరి. డిల్లీయందువలెనే మహమ్మదుపురమునఁగూడ సీతారామరాయు లొక రాజసభాభవనమును కట్టించెను. ఇప్పుడిది యింద్రభవనమువలె నలంకరింపఁబడియున్నది. ఇది డిల్లీయొకలిసభాభవనమువలె వెండి రేకులచే గప్పఁబడక పోయినను, ముత్యాలజాలరులచే నలంకరింపఁబడక పోయినను, చంద్రకావిపట్టురత్నములతోమాత్రము రమణీయముగ నలంకరింపఁబడి యుండెను. ఆసభామండపమునందలి స్తంభములపై సరిగపని చేయఁబడియుండెను. ఆ స్తంభము లన్నియును చిత్రవిచిత్రశిల్పములతో మనోహరములై చూడ శృంగారముగ నుండెను.

అవి యన్నియును పట్టుదుకూలములతో నావరింపఁబడి యుండెను. సభామండప మంతయును చిత్రచర్ణాలంకృతమైనకోమలరత్నకంబళముచే విరాజిల్లుచుండెను. దానికి నలువంకలను విచిత్రస్త్రాలంకృతుల గుస్తేనికు లాయుధపాణులై వరుసగా నిలువఁబడి యుండిరి. వెలుపల నశ్వరూఢులై యున్న రక్షకభటులు సందడి నడంచుచు నందందుఁ దిరుగుచుండిరి. సభామండపమధ్యమున సరున్న తపీతముపై నున్న సువర్ణసింహాసనము సీతారామరాయలకొఱకు ముత్యాలజాలరులచే నలంకరింపఁబడి ప్రకాశించుచుండెను.

కృమకృమము గా కోటయంతయును జనులతో నింజిపోయెను. సభాభవనమున పెద్దమనుష్యులకుమాత్రము స్థలము చాలియుండెను. ఇతరజను లందఱును వేసవేలు సరుసలు తీరి సభామండపముచుట్టును నిలువఁబడి చూచుచుండిరి.

ఈసమావేశ మంత యును సందాదేవి తనయంతఃపురసాధము నందలి గవాక్షములనుండి చూచి రమాదేవిని పిలిపించి యామెకును మాపించి “ ఏమి చెప్పెదవు ? ఇంద్రునిజలతో నిండియున్న సభాభవనమున నిలువఁబడి చెప్పటకు నీకు ధైర్యమున్నదా ? ” అని యడిగెను.

రమా—నాకు నాస్వామిచరణకమలముపై భక్తియే యున్న యెడల నిరభ్యంతరముగ, నిస్సందేహముగ, నిర్భయముగఁజెప్పుగలను.

సందా—మేమెవ్వరమైన నీతో రావలయునా ? అవసరమైన యెడల నేనే వచ్చెదను.

రమా—నీవు నాతోఁగూడ నీనిస్తరంగపారావారమున నేల దుమికెదవు ? ఎవ్వరును వలదు. ఒక పనిమాత్రము చేయుము. నేను సభకుఁ బోవలసియున్న సమయమున నెవ్వరైనను నాబిడ్డ నెత్తికొని వచ్చి నాసమీపమున నిలువఁబడి యుండునట్లు చేయుము. నాచిన్నికు మారునిముద్దుఁమొగముఁజూచుచుంటి నేని నేను ధైర్యముగలిగియుండును.

సందాదేవి యట్లు చేయించుట కంగీకరించెను. “ సభామధ్యము నకుఁ బోవలయును కావున నొకమంచివస్త్రమును ధరియించుకొనుము. ఇప్పుడుపోయి తగినయుడపులనుదాల్చి సిద్ధముగ నుండుము ” అనియెను.

రమ యట్లే చేయుదు నని చెప్పి తనమహాలునకు వెడలిపోయెను. అక్కడకుఁ బోయి తలుపులు మాసికొని కొంతసేపు దుఃఖముతో నేలవైఁ బడి దొరలుచు తుద కెట్లో లేచి కృతాంజలియై “ జయ లక్ష్మీనారాయణా ! జయ జగదీశ్వరా ! ఇప్పుడు నేను చెప్పవలసినదంత

యను చెప్పినతరువాత నానోగు పడిపోయినను బోవనిమ్మా! దీనిని నా కనుగ్రహింపుము. నేడు సభామధ్యమున నిలువ బడి నానిషయమై చెప్పినలసిన దంతయును చెప్పినతరువాత మఱి యీజన్మమున నాజిహ్వా పడిపోవనిమ్మా. అందులకునిన్ను నేన నేకవిధములఁ బ్రార్థించుదానను. ఇప్పుడు నానాలుక యుండసిమ్మా. పిమ్మట నాకు మగణము సభావిం చినను విచారములేదు.” అని ప్రార్థించెను.

అనంతర మామెకుఁ దనయుడుపులను చూర్చుకొనవలసియుండు ట జ్ఞప్తికి వచ్చెను. రమాదేవి దానిని పిలిచి యామెయొద్దనున్న యొక సామాన్యవస్త్రమును దీసికొని ధరించి సభకుఁ బోవుటకు సిద్ధముగనుం డెను. నందాదేవి యామెను చూచి “ఇదేమి యిట్లుంటివి?” అనియెను.

రమా—నాకిది మలంకరించుకొనుదినము కాదు. పామేశ్వరుఁ డు నాకు మరల నలంకరించుకొనుదినము ననుగ్రహించెనేని యప్పుడు నరిగచీరలును, సర్వాభరణములును ధరియింతును. లేనియెడలనిదియే నాక డపటివస్త్రము. ఈవస్త్రముతోడ నేసభామధ్యమునకుఁ బోయితినిచెదను.

నందాదేవి యిది బాగుగనే యున్నదని యనుకొని మఱియేమి యు నోక్షేపింప లేదు.

మూఁడవ ప్రకరణము.

సకాలమునకు నీతారామరాయలు సభాస్థలమునకు వచ్చి సెం హాసనముపై నధిష్ఠించెను. వందిమాగధులు కైవారముల నొసర్చిరి. కాని యప్పు డాసభలో గీతవాద్యములు నిషేధింపఁబడియెను.

అనంతరము శృంఖలాబద్ధుడైన గంగారాముఁడు రాజసముఖ మునకుఁ దీసికొనిరాఁబడియెను. ఆతనిజూచుకొఱకు వెలుపలనున్న జన

సమూహ మంతయును సమాన్ముఖమై చెదరి ముందునకు జరగుచుండెను. శాంతిరక్షకు లానందడి నడంచుచుండిరి.

మహారాజాధిరాజగునీతారామరాయ లప్పుడు మేఘగంభీరభాషణంబులతో „గంగారామా! నీవు నాకుటుంబములోనివాడవు. స్వకీయుడవు—చుటి యు నాప్రజలలో నొక్కడవు; అంతయు కాక నాయొద్ద నుద్యోగివికూడ నై యుంటివి. నాకు నీయెడఁగల స్నేహముచే నేను నీయందనుగ్రహముగలవాడనై యుంటిని. నీవిప్పుడు నావిశ్వాసఘనకు బాత్రుడవై యుండలేదు. ఈసంగతి యంతయు నందఱు నెఱుంగుదురు. ఒకసారి నేను నీస్థానములనుకూడఁ గాఁచితిని. ఇట్లుండఁగా నీవు విశ్వాసఘాతుకుఁడు చేయవలసినపని చేసితివేమి? నీవు, రాజశాసనమువలన దండింపఁబడుదువు” అనియెను.

గంగారాముఁడు వినయభావముతో „నావిరోధి యెవ్వఁడో నాయందనత్యమైనయపవాదమును గల్పించి దేవరతో మనవిచేసి యుండవచ్చును. నేను కృతఘ్నుడనై యెట్టికుష్కార్యమును జేయలేదు. మహారాజులగు మీరే నన్ను విచారింపవలయును. ధర్మశాస్త్రానుసారములైనప్రమాణములు లేకుండ నాకెట్టిశిక్షయును విధింపఁజాలరని నేను ధైర్యముతో నున్నాఁడను.” అనియెను.

రాజు—అట్లే యగును. ఇప్పుడు నీవు ధర్మశాస్త్రానుసారముగ సాధ్యమైనంతవఱకు సమాధానమును జెప్పకొనుము.

ఇట్లు చెప్పి మహారాజు చంద్రమామనితో „మీకుఁ దెలిసినదంతయును జెప్పవలయును” అనియెను.

అప్పుడు చంద్రచూడుఁడు తానెఱిగియున్నసంగతు లన్నియును సవిస్తరముగ నాసభామధ్యమున వివరించి చెప్పెను. అది వినుటవలన సభాసదులకందఱకును, ముసల్మానులు కోట నాకమించుకొనుటకై

నదిని దాటివచ్చుచున్నప్పుడు చంద్రచూడుఁ జెంతచెప్పినను గంగారా
ముఁడు దుగ్గమును రక్షించుటకుఁ దగినవ్యయమునుఁ జేయుకుంటును
గూర్చి నృప్తముగ బోధపడియెను చంద్రచూడుఁడు చెప్పవలసినదంత
యు నై నతగువాత మహారాజు గంగారాముని జూచి “నరాధమా! ఇం
దుల కేమిసమాధానముఁ జెప్పెదవు?” అని యడిగెను.

గంగారాముఁడు చేతులు జోడించుకొని “ఈతఁడు బ్రాహ్మణ
పండితుఁడు. ఈతనికి యద్ధసమాచారము లెల్లు తెలియును? ముసల్మా
నులు నదిని దాటి యివ్వలియొద్దవకు వచ్చుటయును లేదు; కోట నా
కృమించుటయును లేదు. అట్లు చేయునప్పుడు నేను వారి నెదిరించి వె
నుకళ్ళుధరుచుక యే యుంటి నేని యీ బ్రాహ్మణమహాశయులు చెప్పిన
వాక్యము లన్నియు వేదవాక్యములుగా శిరసావహింపవలసి దే. మహా
రాజా! నేను కోటలో నివసించియుంటిని. కోట నాశనమైనయెడల నా
కేమిలాభము?” అనియెను.

రాజు—ఏమిలాభ మో దానినిగూర్చి మఱియొక్కరు చెప్పె
దరు. వినుము.

రాజుచెప్పి చాందమాఫకీరుతో “మీకుఁ దెలిసినసంగతులను
చెప్పవలయును” అనియెను.

చాందమాఫకీరు, గంగారాముఁడు నాటిరాత్రి తోరాబఖానుని
యొద్దకుఁ బోయి దుర్గాకృతగావిషయమున జరిపినసంభాషణ మంత
యు నామూలాగ్రముగాఁ దెలియఁజేసెను. అప్పుడు రాజు “దీని కే
మందువు?” అనియెను.

గంగా—నేనా రాత్రి తోరాబఖానునియొద్దకుఁబోయిన మాట
నిజము. ఆతనిని వంచింది కోటయొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చి యక్కడ నాత
నింబట్టి చంపవలయు ననుసభిషా్యముతో నేనాతనియొద్దకుఁబోయితిని.

రాజు—అందుకొఱకై నీవు తోరాబఖానుని లంచ మడిగితివా ?

గంగా—లేనియెడల నాతనికి నమ్మక మెట్లు పుట్టుచు ?

రాజు—ఆతని నీవేమడిగితివి ?

గంగా—అర్థరాజ్యమును—

రాజు—ఇంకేమి యడిగితివి ?

• గంగా—మఱి యేమియును లేదు.

అప్పుడు రాజు చాందమాఫకీరునితో, “ ఆసంగతి మీకింకేమైనా దెలియునా ? ” అని యడిగెను.

చాంద—తెలియును.

రాజు—ఎట్లు తెలియును ?

చాంద—నేను ముసల్మాను ఫకీరును. తోరాబఖానునియొద్దకుఁ దఱచు వచ్చుచుఁ బోవుచుందును. ఆతనికిఁగూడ నామెడలఁ జాల నాద రమున్నది. నేనెప్పుడు నాతనిమాట మహాగాజునొద్దఁ దెలుపలేదు. ఇక్కడమాట యక్కడను తెలుపలేదు. అందువలన నేనేపక్షమునకును చేరినవాఁడనుగాఁ బరిగణింపఁబడలేదు. ఇప్పుడాఁ దీగోకమునే విడిచి యున్న కారణమున నేటిసంగతి వేఱు. ఆతఁ డేదినను న—అసంగం మహారాజుచేతులనుండి తప్పించుకొని మధుమతీనదీతీరమునుండి వెడలి పోవుచుండెనో, యాదినను నేనాతని మార్గచుద్యమున దర్శించితిని. అప్పుడు గంగారామనివిశ్వాసఘాతుక త్వమునుగూర్చి మాయురుపుంగు ను సంభాషణము జరిగినది. అతఁడు, గంగారామఁడు నిష్కారణముగఁ దన్ను వంచిం చె నని చెప్పియుండెను. గంగారామఁ డర్థరాజ్యము లంచ ముగా నడిగెననియు, నింక నేదోకొంచె మెచ్చుగాఁగోరెననియుఁ గూడ నాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు. కాని మామాట దేవరసన్నిధానమున మనవి చేయుటకు భయమగుచున్నది. అభయదానమియకున్నయెడల మన

వీచేయఁజాలను.

• రాజు—నిగ్భయముగాఁ దెలుపవచ్చును.

చాంద—రెండవబహుమాన మేచునఁగా—చిన్నరాణిగారు—

• ప్రిక్షకమండల మంతయును మహానయద్రములె ఘోషించు
చు గంగారామునినానావిధదుర్భాషాతరంగపరంపరలచే ముంచివైచె
• ను. శాంతిక్షకు లాకోలాహల మంతయును శాంతిపఁజేసిరి.

• గంగా—మహారాజా! ఈమాట చాల నసదృశముగ నున్నది.
నాకు పెద్దామును బిడ్డలు నున్నారని దేవరకుఁ దెలియకపోలేదు.
అతియికాక నేను సేగరిక్షకుఁడను. ఇట్లున్న నాకు ప్రీతిపై నభిరుచి
యే యుష్మయెడల నన్ను నిరోధించువా రెవ్వరు చుండరు. నేను దేవర
కవిష్మచుహిషి నెన్నఁడును జూడనై నలేదు. ఇట్టి నో వారిని నేనట్లు
కోరుదును ?

• రాజు—అట్లయినయెడల నీవు కుక్కలె రాత్రివేళ దొంగత
నముగా నూయంతఃపురమున నేల ప్రవేశించితివి ?

గంగా—ఎప్పుడు నట్లు చేయలేదు.

• అప్పుడు ద్వారపాలకుఁ డగుపాండు్యుడు వచ్చి నిలునఁబడియెను.
“గంగారాముడు ప్రతిదినమును నిశ్చీనమయమున మురిశతోఁగూడ
నామెనహోదరుడ నని చెప్పకొనుచు సంతఃపురమునకు వచ్చుచుఁ
బోవుచుండెను” అని పాండు్యుడు గడ్డనునూఁచికొనుచుఁ జెప్పెను.

• ఇది యంతయును విని గంగారాముఁడు, మహారాజా! ఇది య
సంభవము. ఈతఁడు మురళిసహోదరినిమాత్ర మంతఃపురమునకెం
దులకుఁ బోనిచ్చెను ? ” అనియెను.

దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగాఁ బాండు్యుడు, నేను గంగారాముని
బాగుగ నెఱుఁగుదును. కాని, కొత్వాలు నడ్డగించుటయెట్లు ? అందువ.

లన నేను తెలిసియుండియు తెలియనట్లు నటించితిని ” అనియెను.

గంగారాముడు కార్యము చెడిపోయినదని తలంచుకొనియెను. కాని, యాతని కష్ట పొకయాశమాత్ర ముండెను. మురళ యీమాటల న్నియును వివరించి చెప్పజాల దని యాతనియుద్దేశము. అట్లే చెప్పిన యెడల నామెకూడ దండార్హయగుటచే నామెకును బ్రాణములమీఁదనా శలేకుండఁ బోవును. ఇట్లు తలంచి యీతఁడు ధైర్యముతో, “మహారాజా! మురళను బిలిపించి యడుగవలయును. అప్పు డీసంగతు లన్నియు నసత్యములని దేవరదివ్యచిత్తమునకు విశదము కాఁగలదు ” అనియెను.

పాపాత్ముడైన గంగారామునకు శ్రీమతి మహారాజ యగునందాదేవి మొట్టమొదట నేమిఁకలను దన కైవశముచేసికొన్నదను సంగతిత్రేణియదు. నందాదేవి మురళతోమహారాజు ప్రీహత్య చేయుట కంగీకరింపని వాఁడగుటచే నిన్ను చంపజాలఁడనియు, కఠినశిక్షకూడఁ జేయఁడనియు నిజము చెప్పివేసినయెడల నల్పదండనము విధించిన విధింపవచ్చుననియు, నిదివఱకే చెప్పియుండెను. మురళయు నట్లే భావించి యెల్లసంగతులను స్పష్టముగాఁ జెప్పివెచెను. తన కొకటిరెండు పెండ్లిడ్లయినవని చెప్పినమాటకూడ మఱచిపోకుండ జెప్పివెచెను. ఆమాటలను విని యటనున్న ప్రేక్షకజనసమూహమునందు కొందఱు అస్పష్టస్వరముతో, “ఓహో! ఆమెయే రాణి! చిన్నరాణియే రాణి” అని యనుకొనిరి.

మురళచెప్పినమాటలను వినినతోడనే గంగారామునితలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను. కాని యాతఁ డింకను నిరాశనొందక, “మహారాజా! ఈస్త్రీ చాల దుశ్చరిత్రముకలది. నేనీమె ననేక పర్యాయములు నగరమునందుఁ బట్టుకొనుటయే గాక స్వల్పశిక్షకూడ విధించి యుంటిని. ఆకారణమువలన నావైఁగఁకొపముచే నీమె యట్లంతయును జెప్పుచున్నది ” అనియెను.

రాజు—అట్లయిన నీనవ్వరిమాటలను నమ్మెదవు? గంగారామా! మహారాజుస్వయముగాఁ జెప్పినయెడల నామెమాటనమ్మెదవా?

గంగారామున కఱచేతిలో వైకుంఠము దొరకినట్లయ్యెను. ఆతఁడు రమాదేవి యీసభామధ్యమున కెట్లయినను రానేలేదనియు, వచ్చినను, ఈమాటలనన్నిటిని చెప్పఁజాల దనియు, దృఢమైననమ్మకము కలవాడగుటచే “ఆమె చెప్పినమాట లన్నియు నవశ్యముగ విశ్వాస్తార్థములే యగును. ఆమె చెప్పినమీదటఁగూడ నేను దోషిననియె తోచినయెడల నాకుఁ దగినశిక్ష విధింపవచ్చును” అనియెను.

సీతారామరాయ లంతఃపురమువంకఁ జూచెను. గంగారాముఁ డు కూడ నావంక కే చూచుచుండఁగా బెదరిబెదరివచ్చుచున్న శిశువువలె మలినవస్త్రములచే నాచ్ఛాదింపఁబడినరమణీచుణియొక్కతె యీసభారంగమునకు మెల్లమెల్లగ వడచి వచ్చుచుండెను. గంగారాముఁ డత్యాశ్చర్యభరితుఁ డయ్యెను. ఏరమణీయీకారము గంగారాముని ప్రతిమర్మస్థానమునందును నాటికొనియున్నదో, ఆరమణీయీకారమును చూచి యంతఁ డానవాలు పట్టెను. ఆతఁడు భయభ్రాంతుఁ డయ్యెను. చూడవచ్చినజనసమూహమునందు కోలాహలము బయలుదేరెను. రక్షక భట్టులాకలకలము నివారించుచుండిరి.

రమాదేవి నచ్చి మొదట మహారాజునకును, తరువాత గుడువై సంద్రచూడునకును దూరమునుండియే సమస్కరించి తన మొగమువై మేన్నమేలిముసుగును దీసి వైచి యందఱియెదుటను కొయ్యబొమ్మవలె నిలువఁబడియెను. ఆమనోహరరూపరాశి మలినవస్త్రములందును విరాజమాన మగుచుండెను. రాజు మాటాడలేక యధోముఖుడై యుండుటనుజూచి సంద్రచూడు రమాదేవితో “మహారాజీ! ఈ గంగారాముని నేరమును గూర్చి విచారణము జరుగుచున్నది. ఈమను

మృత్యుఁ డెప్పుడైన మీయంతఃపురమునకు వచ్చెనా? వచ్చినయెడల నెగ
దుకొఱకు వచ్చెను? మీతో నేమైన మాటలాడెనా? ఈసంగతు ల
న్నియును వివరముగా నావతీయవలయును. మహారాజునాజ్ఞానుసార
ముగను, మీగురువైన నామూర్ఖునిసారముగను సత్యము చెప్పవలయు
ను ” అనియెను.

రమాదేవి యుచ్చైస్వరముతో, జంద్రమాడునిగూర్చి “మహా
రాజుదేవేరి యెప్పుడు సత్యము చెప్పఁబోదు. నేను మిథ్యాన్యాదినినే
యైనయెడల నీసింహాసన మిదివఱకే పాతాళమునకుఁ గూలిపోయి
యుండును ” అనియెను.

చుట్టునున్న ప్రజాసమూహమున “జయ ! మహారాజుకి ” జయ
మగుఁగాక ! ” అనునొక జయధ్వనిబయలుదేరెను.

రమాదేవి ధైర్యమును వహించి, గురుదేవా ! చెప్పట కేము
న్నది ! నేను రాజమహిషిని—రాజభృత్యుఁడు నాకును భృత్యుఁడే
యగును. నేనాజ్ఞాపించినపనిని రాజభృత్యుఁడు చేయఁగూడదా? నేను
రాజకార్యముకొఱకు కొత్తామును సిలిపించితిని. కొత్తాము వచ్చి నా
యాజ్ఞను విని పోయెను. మఱి దానికి విచారణమేమి? నేను చెప్పట
మేమి? ” అనియెను.

ఈమాటలు వినుచున్న జనసమూహమునందు మరల జయధ్వ
నులు బయలుదేర లేదు. అనేకులు విపణ్ణులైరి. అనేకులు “ముజువుప
డినది” అని యనుకొనుచుండిరి.

చంద్ర—రాత్రివేళ కొత్తామును బిలిపింపవలసినంతటిరాజకా
ర్య మేమున్నది తల్లీ?

అప్పుడు రమ “అట్లయిన నన్నిసంగతులును వినవలయును” అని
చెప్పి “నాబిడ్డ యెక్కడ?” అనియొక్కసారి చూచికొనియెను. కుమా

రుడు దాచిచం నే యుండెను. అతని మద్దుమొగముజూచి ధైర్యము కలదై మరల జెప్పదొడగెను.

ఆమెకంఠస్వరము మొట్టమొదట నతిదూరమునుండి వచ్చుచు న్నసంగీతధ్వనివలె మెల్లమెల్లగ వినవచ్చుచుండెను. అందఱికిని దెలియుట లేదు. దూరముననున్నచోజూచి “తల్లీ! మాకు వినబడుట లేదు. మేమును విందుము” అనుచుండిరి. రమాదేవి మఱితస్వప్తముగా జెప్పసారంభించెను క్రమక్రమముగా గంఠధ్వనిహెచ్చి స్పష్టముగా వి నబడుచుండెను. మఱితస్వప్తముగ వినబడుచుండెను. అనంతరము “నాచిన్నబిడ్డ కేమియూపద గలుగునో యనుభయముచే నేనీసాహస కాన్యమును చేసితిని.” అని చెప్పనప్పు డొక్కసారి చంద్రుండలనదృశమైన యాచిన్నికుమారుని మద్దుమొగమును జూచుచు బాష్పపూరిత నయనయైయున్న యారమాదేవిహృదయమునుండి మాతృప్రేమనవ్ర నాహము తరంగితమై పొంగిపొరలుచుండెను. — అప్పుడు స్వచ్ఛమై, దివ్యమై దేవగాయనీమణుల కంఠస్వరమును నిందించుచు, త్రిస్వరగ్రామ మిల్లితమై, మనోమోహనకరమై యొప్పసంగీతమువలె శ్రోతలశ్రుతిపు టంబుల కామె మృదుమధురవచనధోరణి వినవచ్చుచుండెను. అందఱు ను ముగ్ధులై వినుచుండిరి. ఆమెయూకి స్నిగ్ధముగ దాచిచేతులలోనున్న బిడ్డ ను దీసికొని సీతారామరాయల పాదములపై బడవైచి చేతులుజోడించుకొని “మహారాజా! మీ కింకను వేఱు సంతానముకలదు. నాకింతకంటె వేఱుగ సంతానము లేదు. మహారాజాధిరాజా! మీకు రాజ్యమున్నది—ఈయేకపుత్రుడే నారాజ్యము—మహాప్రభూ! మీకు ధర్మమున్నది. కర్మమున్నది; యశస్సున్నది; స్వర్గమున్నది—నా కీబిడ్డయే ధర్మము; ఈతడే కర్మము; ఈతడే యశస్సు; ఈతడే స్వర్గము—ప్రభూ! నే నపరాధిని నైతి నీని నన్ను శిక్షింపవచ్చును” అని చెప్పిచు

న్నపుడు ప్రేక్షకులందఱును గన్నీరు విడుచుచు మరలమరల జయధ్వనులు చేయవారంభించిరి. కాని జనులలో మంచివాడును, చెడ్డవారును గూడ నుండురు—అనేకులు జయధ్వనులు చేసిరి. కొందఱుట్లు చేయలేదు. జయధ్వను లాగిపోయినతరువాత వార లస్పష్టస్వరములతో “మే మీమాటలను నమ్ముము” అనిరి. ఒకవృద్ధస్త్రీ “ఎంతదురదృష్టము! రాత్రినేళఁ బరపురుషు నింటికిఁ బిల్చించుకొన్నదికూడ నింకను బతివ్రతయేనా!” అనియెను. మఱికొందఱు “ఈమాటలను రాజు నమ్మిననమ్ముఁగాక! మేముచూత్రము నమ్ముఁజాలము” అనిరి. ఇంకఁ గొందఱు “మహారాజుయే యిట్టి పనుల కొడబడినపు డింక మావంటివారి లెక్కయేమి!” అని చెప్పకొనసాగిరి.

ఈమాట లన్నియును సీతారామరాయల చెవిబడియెను. అప్పు డాతఁడు రమాదేవితో “ప్రజలందఱును నీమాటల నమ్ముటలేదు.” అనియెను.

రమాదేవి కొంచెము సేపు తలవంచుకొని కన్నీరు విడువఁదొడఁగెను. పిమ్మట కన్నీరుఁ దుడిచికొని, మోమెత్తి మహారాజును సంబోధించి యిట్లు చెప్పవారంభించెను.

“ప్రజలు నన్ను నమ్మకపోయినయెడల నింక నాకొక్కటిమే గతియున్నది. మీ రాజధానికిఁ గళంకస్వరూపిణినై యింక నే నీవ్రాణములను భరియించి యుండఁజాలను! మీరు నాయందు దయయుంచి నాకొక చితిని సిద్ధముచేయుట కాజ్ఞాపించితిరేని నే నీయందఱియెదుట ను చిత్రాకోపాణము చేసి భస్మగాశినై పోయెదను. అందువలన నాకించుకంతయైనను దుఃఖములేపండఁ బోవును. నామరణానంతరమున జనులు నన్ను “కళంకిని” యని చెప్పకొన్నను నాకావిచార మేమియు నుండఁబోదు. కాని, మహారాజా! నాదొక్క విన్నపమున్నది—మీ

రును న న్నవిశ్వాసినియనియే తలంచుచున్నారా? అట్లే తలంచిన
 యెడల (అప్పుడు తిరిగి కూమె కన్నులనుండి యశ్రుధారలు పగ
 హింప నారంభించెను.) నేను బలవంతముగాఁ జితారోహణముచేసి
 ప్రాణములు విడిచినను చ్యవర్థమేయని తోచుచున్నది. ఆముష్మికఫల
 దాయకులును, భూదేవశిరోమణులు నగుమనగురూత్తము లెరుటనే
 కూర్చుండియుండిరిగాదా! నేను వారినమక్షమున నాయుష్టదేవతను సొ
 క్షిగా నుంచి నే నవిశ్వాసినిని గానని ప్రమాణముఁ జేయుచున్నాను.
 ఎవ్వరు మనుష్యులై యున్నను దేవునికంటెను పూజ్యులై యుండిరో, అ
 ట్టి పతిదేవతాస్వరూపులైన మీరే నాయెదుట దయచేసియున్నారుగ
 దా! ఆపతిదేవతాస్వరూపులైన మిమ్ముసాక్షిగాఁ జేసికొని నేను కళం
 కిసింగానని దృఢముగాఁ జెప్పుచున్నాను. మహారాజా! ఈకూడపు
 ట్టువునం బుట్టి నే నేమైనఁ గొంచెముగఁ బ్రతిసేవ, బ్రాహ్మణసేవ, దా
 నము, ధర్మము, వ్రతము, నియమము, మొదలగు పుణ్యకర్మములను
 జేసియుంటినేని యవియన్నియును నే నవిశ్వాసినినైనపక్షమున నిష్ఫల
 ములై పోవుఁగాక! సతులకుఁ బ్రతిసేవకంటెను మఱి యధికములైన
 పుణ్యకార్యములు లేవు. నునోవాక్కామకర్మములచే నెంతవఱకు
 మీచరణసేవఁ జేసియుంటినో మీ రెఱిగియే యున్నారు. నే నవిశ్వా
 సిని నైనయెడల నాపుణ్యఫలచుంతయును నశించిపోవునుగాక! మహా
 ప్రభూ! శ్రీజన్మమెత్తినవారికి స్వామిసందర్శనముకంటె నధికమైనపు
 ణ్యములేదు. నేనవిశ్వాసినినే యైనయెడల నాకానుఖమును పుణ్యమును
 సర్వమునుపోవుఁగాక! ఏపుత్రునికొఱ కీయసవాదకళంకముదయిం
 చినదో, ఎవఁడులేకున్న నాకీప్రపంచమే లేకుండఁ బోవునో—నేనవి
 శ్వాసిని నైనయెడల నాకాకుమారము ఖసందర్శననుఖము లేకుండఁబో
 వునుగాక! మహారాజా! ఇంకేమి చెప్పుదును!—నే నవిశ్వాసిని నైన .

యెడల జన్మజన్మమునను నేనాడుదాన చేయునుపుట్టి నూనూజన్మము
లయందు నేను—పతి—పుత్ర—మఖసందర్శనసౌఖ్యము చిరకాల
మనుభవింపక యే యందునుగాక!”

రమాదేవి మఱి మాటాడలేకపోయెను. తెగిపడిన లతనలె నే
లవై బడి మూర్ఛిలైను. ౧ నీచనులు పరుగెత్తుకొనివచ్చి యామె నం
తేఃపురమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. దానిచంకనున్న బిడ్డ తనతల్లియవస్థను
జూచి యేమవదోడగెను. ఆతనిని తల్లియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయిరి. ‘సభా
సదులందఱికిని కన్నీరు వ్రేకమెను. గంగారాముని కాలుసేతులనున్న
యినుపసంకెలలు ఘోషఘోషయని రొదచేసెను. ఘోషఘోషయని
ధూతంబగు జలనిధినలె నాప్రేక్షక మండలము చంచలమై యల్లళ్లలో
లమ్రేపోయెను. రక్షక భటు లొకలకలము నడఁగింపలేకపోయిరి.

అప్పుడు “గంగారాముఁ డేమి చెప్పఁగలఁడు?—ఆతఁ డిదియంత
యు నసత్యమని చెప్పఁగలఁడా? అట్లు చెప్పినయెడల—రండు! మన
మదఱమును గలసిపోయి యాతనిరబట్టి చంపివేయుదము ” అని పలు
కుచున్న జనులకలకలమునలు డలనుండియునుబయలుదేరెను. ఇదియం
తయును విని గంగారాముఁడు “ఇప్పు డీజనులమనస్సును ద్రిప్పకున్న
యెడల నే నింక బ్రతుకఁజూచును” అనియచుకొనియెను. గంగారాముఁ
డు చాలఁ దెలివిగలవాఁడు. జనులెట్లు తీర్మానింతురో రాజుకూడ నట్లే
తీర్మానించునని తెలిసికొని యాతఁడు రాజునుసంబోధించి ప్రజలను ద
నపక్షమునకుఁ ద్రిప్పికొనుటకై యూనిధముగాఁ జెప్పఁదొడఁగెను.

“మహారాజా! నానునవి నాలింపుఁడు! మీ రాఁనువారిమాట
లను నమ్ముదురా? నామాటలను నమ్ముదురా? ప్రభూ! మీ రాజ్య
ము స్త్రీలచే స్థాపింపఁబడినదా? లేక నావంటి రాజభృత్యుల భాసన
బలముచే స్థాపింపఁబడినదా?—మహాప్రభూ! స్త్రీలందఱును, దుర్మార్గు

మీనఁ బోవుచుందురు. మహారాజీనులు కూడఁ గుత్సితమార్గమునఁ బ్రవేశించిరి. రాణి విపథగామియైనయెడల మహారాజామెను ద్యజింపవలసియుండును. విశ్వానపాత్రులగు భృత్యులెన్నఁడును చెడ్డ మార్గమునఁ బోవరు. తమదోషమును గప్పిపుచ్చుటకై స్త్రీలు తమతప్పిదముల భృత్యులపైఁ దోయుచుందురు. ఈమహారాజు రాత్రికాలమున నెవ్వరినో చూచి నేను దోషినని మీకుఁ దెలియఁజెయుటకై —

“మహారాజా! నన్ను రక్షింపుము! రక్షింపుము!!”

అని యెఱచెను.

అట్లు చెప్పి గంగారాముఁడు మఱి మాటాటలేక చాల భయపడుచు “మహారాజా! నన్ను రక్షింపుము. రక్షింపుము!!” అని ప్రార్థించుచు నిశ్చేష్టుడై వెలవెలఁబోవుచు నిలువఁబడిపోయెను. అందఱు చూచుచుండఁగానే గడగడ నడకిపోవుచుండెను. జనులందఱును భయవిస్మితవిలోలురై చూచుచుండఁగా జటాజూటధారిణియు, గైరికవననాలంకృతయు, జ్యోతిర్మయస్వరూపిణియు నగునొకయపూర్వమూర్తిసాక్షాత్ప్రసాదానాహ్నియగు దుర్గాదేవివలెఁ ద్రిశూలహస్తయై మాత్రిశూలాగ్రమును గంగారామున కెదురుగఁ ద్రిప్పికొనుచు నాతనికిఁ గఱివేసియతిభయంకరమగుచాదవిద్యనముతోనభామండపమును దాటినచ్చుచుండెను. సాగరమువలెఘోషించుచున్న మాజనమండలియును నప్పడాకస్మికముగనిశ్శబ్దమై పోయెను. ఇదివఱ కొకనాటిరాత్రి గంగారాముఁ డాతేజోమూర్తిని జూచియుండెను. మిథ్యావాక్యములచే మోసముచేసి నిరపరాధియైన రమాదేవిని నాశనముచేయుట కుద్యుక్తుడై యున్న యీవిపత్కాలమున గంగారాముఁడు తిరిగి యాతేజోమూర్తిగాంచి సాక్షాత్ప్రచండకర్మ తన్నునధించుటకువచ్చియున్నదనియనుకొని భయవిహ్వలఁ

డై “రక్షింపుము! రక్షింపుము!” అనియఱచెను. ఒకవంక రాజును, ఒకవంక చంద్రచూడఁడును తామానాటిరాత్రిచూచియున్న యాదేవీ సదృశమూర్తినిమరల నిచ్చటఁజూచి, యామెయేయీమెయనిగుర్తించి, సాక్షాత్సగరరాజ్యలక్ష్మియేయని భావించుకొని సంభ్రమముతో లేచి నిలువఁబడిరి. అప్పుడు సభాసదులందఱునుగూడ లేచి నిలువఁబడిరి.

- జయంతి యేవై పునకునుజూడక వడివడిగ గంగారాముని శ్రమి పముకునువచ్చి యాతనివక్షమునఁ దనత్రిశూలాగ్రము నానించెయుంచి, “ఏమనుచున్నావు! ఇప్పుడు చెప్పుము” అనిగంభీరముగఁ బ్రశ్నించెను.

త్రిశూలము గంగారాముని వక్షమున నోకినతోడనే యాతని శరీర మాకస్మికముగ నవశమై పోవుటచే నాతఁడు తనమనస్సునందు “ఇక నసత్యము చెప్పినయెడల నీత్రిశూలము నాహృదయమును తప్పుక భేదించివైచును” అని నిశ్చయముగఁ దెలిసికొని భయవిహ్వలుడై వినయభావముతో జరగినదంతయు యథార్థముగ సభాసమక్షమునఁ జెప్ప నారంభించెను. ఆతఁడు చెప్పినదంతయు ముగించుచుకను జయంతి తనత్రిశూలాగ్రమున నల్లఁగై యాతనివక్షమున నిలిపియుంచెను. గంగారాముఁడు రమాదేవి నిర్దోషత్వమును, తనమోహతోభత్వమును, తాను పోయి ఫాజుదారునిం జూచుటయు, నాతనితో మాటలాడుటయు, తనకృతఘ్నతాప్రయత్నములు, మొదలగు వృత్తాంతములన్నియు సవిస్తరముగఁ జెప్పివై చెను.

పిమ్మట జయంతి త్రిశూలముతో సదృశ్యురాలయ్యెను. ఆమె వెడలిపోవునప్పుడు సభాసదులందఱును భయభక్తివినయవినమితశిరస్కులై యాదేవీమూర్తికిఁ బ్రణామముల నర్పించిరి. అందఱు తప్పుకొని యామెకు దారినివిడిచిపెట్టిరి. ఆమెను ప్రశ్నించుటకుఁగాని, యనుసరించి పోవుటకుఁగాని యందెవ్వరును సాహసింపలేకపోయిరి. ఆమె యేది

క్కుగా నెక్కడకుఁ బోయినదో మెవ్వరును తెలిసికొననైనను లేదు.

జయంతి వెడలిపోయినతరువాత నందఱకును, తా మెక్కడ నుంటిమో, మెట్లుంటిమో యను స్మృతి కలిగెను. తరువాత రాజ గంగారామునితో “ఇప్పుడు నీవు నీనోటితోడనే నీతప్పులన్నియు నొప్పు కొంటివి. ఇంతటికృతఘ్నునకు మరణదండనముకంటె వేఱొకటి లేదు. అందుచే నీవు రాజదండనమువలనఁ బ్రాణములను విడుచుటకు సిద్ధము నగు నుండుము?” అని యాజ్ఞాపించెను.

గంగారాముడు మాటుమాట చెప్పలేదు. రాజభటు లాతనిఁ దీసికొనిపోయిరి. గంగారామునకు మరణదండనను విధించుటను విని యందఱును కొయ్యనడిపోయిరి. ఎవ్వరు నేమాటయును చెప్పలేక పోయిరి. నిశ్శబ్దముగ నందఱును తమతమగృహములకుం బోయిరి. ఇండ్లకుఁ బోయి యచ్చటఁ దమలోఁ దాము “రమాదేవి సాక్షాత్లక్ష్మీదేవియే” అని చెప్పుకొనుచు నామెను మిగులఁ గొనియాడిరి. ఇంక రమాదేవి కెట్టికళంకమును లేదు.

నా లు గ వ ప్ర క రణ ము.

మహారాజు మురళీకుఁ దలగొరిగించి పేడనీళ్లుపోయించి యామె నూరినుండి వెడలనడచుట కాజ్ఞాపించెను. ఆయాజ్ఞ తత్తతఁగా నెఱవేర్చఁబడియెను. మురళీ పోవుచున్న సమయమున నూరియందలి పిల్లలును, మఱికొందఱ తాతతాయలును, గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి చప్పటలఁ జఱచుచు, పాటలను బాడుచు నామెను వెంబడించిరి. పోవుచున్న వారిలోఁగొందఱు “ఓసీ! రెండుమూఁడు పెండ్లిండ్లయినవి కావా? ఇంక ను నొకటిరెండు కావలయునా?” అని యడుగుచుండిరి. ఆమెకు సిగ్గులేదు. అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ “మీదాబ్బను దీసికొనిరండు!” అని

వారి నదలించుచుండెను.

గంగారామునిపంటి కృతఘ్నున కప్పటిరాజశాసనానుసరణముగ శూలారోపణముఁ జేయుటకంటె వేటొక శిక్షావిధానము లేదు. ఆకారణమున నాతని కట్టిశిక్షయే విధియింపఁబడియెను. కాని నూతని శిక్ష వెంటనే నెఱవేర్చబడక కొన్నిదినములవఱకు నాఁపవలసినచ్చినట్లు కానవచ్చెను. ముందు రాజునకుఁ బట్టాభిషేకముఁ జేయుసమయము సమీపించుచుండెను. నీతారామరాయలు స్వబాహుబలపరాక్రమములచే హిందూరాజ్యమును స్థాపించి మహారాజై యుండెను.

కాని, పట్టాభిషేక మింకను కాలేదు. హిందూశాస్త్రానుసారముగ రాజునకుఁ బట్టాభిషేకనుగుట యవశ్యకర్తవ్యమై యుండెను. ఈవిషయముంగూర్చి చంద్రచూడుడు ప్రస్తావించెను. నీతారామరాయ లందుల కంగీకరించెను. అతఁ డీవిధముగా నొక మహోత్సవమును జరిగించినయెడలఁ బ్రజలకు రాజభక్తికూడఁ జేరియింపఁగలదని యూహించెను. అట్లుగుటచే నతివినోదముగఁ బట్టాభిషేకమహోత్సవము జరపుటకు విశేషప్రయత్నములు జరగుచుండెను. నీతారామరాయలకు పట్టాభిషేకము జరుగనై యున్న యీశుభసమయమునఁ గంగారాముని వధించుకార్యము వెంటనే జరపుట యమంగళకరమనియు, నశుభము కాకపోయినను జనుల యుత్సాహము తగ్గిపోవుననియు, సందాదేవియును, చంద్రచూడుఁ డును దెలియఁజేసిరి. ఇందులకు రాజును మనఃపూర్వకముగ నంగీకరించెను. ఇందుల పరమార్థమేమనఁగా—

గంగారాముని శూలారోపణము చేయుట నీతారామున కిష్టము లేదు. కాని రాజధర్మమును నిర్వహించుటకును, రాజశాసనవిధిని నెఱవేర్చుటకును, నట్లు చేయవలసియుండుటచే దండనమునుమాత్రము విధించెను. అతని కిష్టమేలలేదనఁగా—గంగారాముఁడు శ్రీకి సోదరుఁడై

యుండెను. సీతారాముఁ డింకను శ్రీని మఱచిపోలేదు. ఇంతవఱకు నా మ్మెను వెదకివెదకి కనుఁగొనలేక నిరాశుఁడై పోయెను. పిమ్మట నితర వ్యహారములపై మనసుమరలించుకొని శ్రీని మఱచిపోనలయునని ప్ర యత్నించెను. ఇందుకొఱకే యాతఁడు తిరుగ రాజ్యమును సంపాదించు టకుఁ బ్రవృత్తుఁడయ్యెను. ఇందుకొఱకే యాతఁడు డిల్లీకిఁబోయి పాదు షాను చూచెను. అక్కడ పాదుషాకు సంతోషమునుగూర్చి సనదును సంపాదించెను. ఇందుకొఱకే యుత్సాహముతో యుద్ధముచేసి భూషణనగరమును జయించి దక్షిణబంగాళమునం దంతటను తనరాజ్యమును విస్తరింపఁజేసెను. కాని, యింకను శ్రీ యాతని హృదయక్షోభమున సంఘర్షణాధికారము చేయుచునే యుండెను.

పట్టాభిషేకోత్సవసన్నాహములు విశేషముగ జరగుచుండెను. అత్యంతవినోదాడంబరము—అందులకుఁదగినకొలాహలము. జేశవిదేశ ములనుండి వచ్చుచున్న జనులతో మహమ్మదుపురమంతయు నిండిపో యెను. రాజులు, రాజపురుషులు, బ్రాహ్మణులు, పండితులు, అధ్యాపకులు, దైవజ్ఞులు, ఇంక ననేకులగు పిన్నవెద్దలు, స్త్రీపురుషులు, ఆహూతులు, అనాహూతులు, భిక్షుకులు, సన్యాసులు, సాధువులు, అసాధువులు, మొదలగు వివిధభేదములుగల జనులు నిండుచుండుటచే నగరమునఁ జోటు చాలకపోవుచుండెను. అనఘ్యులైన జనులచేఁ జేయఁబడుచున్న యుత్సవకార్యములలో నిరంతరము చేయుచున్న యాహార సుగ్రహణకార్యము ముఖ్యమైనదిగానుండెను. మండిగె, హోళిగ, చిరోటి, లాడు మొదలగుభక్ష్యభోజ్యములచేఁ బట్టణమంతయును నిండిపోయెను. ఉచ్చిష్టపదార్థములు పుల్లెలు మొదలగువానివలనఁగందకమును మధుమతీనదియును, ఎల్లపల్లపుప్రదేశములును నిండిపోయెను. రేయుంబవళ్ళున్న తగీతవాద్యములచేయువకులతలలుగిట్టునఁదిరిగిపోవుచుండెను.

ఈపట్టాభిషేకోత్సవమునందలి పృథావకార్యము దానము ఆ పట్టాభిషేక దినమంతయును సీతారామరాయలు బాగారము, వెండి, రాగి మొదలగునాణెములను, వస్త్రములను, తాను స్వయముగ దానము చేయుటయేగాక లెక్కలేకుండ సేవకులచేగూడఁ బదిపెట్టించెను. దీనులు, దరిదురులు, లోభులు వేలకొలదిగ వచ్చిరి. వారిజనుజయధ్వనులచేఁ బ్రానాదమంతయుఁ బ్రతిధ్వనించుచుండెను. సేవకు లోజనులను గుంపులుగుంపులుగాఁగూర్చి సీతారామరాయలసన్నిధానమునకుఁ గొనితెచ్చుచుండిరి. సీతారామరాయలు వారివారియోగ్యతానుసారముగ దానములనుచేయుచు, చేయింపుచునుండెను. దానములను తీసికొన్నవారిని మఱియొకత్రోవను బంపివేయుచుండిరి. ధనమహిమల సినవానికి ధనమును, బాగారము నపేక్షించిన వానికి బాగారమును, పాత్ర కావలసినవానికి పాత్రయు, దుప్పటము కావలసినవానికి దుప్పటమును, సాలువు కావలసినవానికి సాలువును, ఇల్లుకావలసినవానికి ఇల్లును, భూమి కావలసినవానికి భూమియును, దొరకుచుండుటచే నెల్లరును సంతృప్తాంతరంగు లగుచుండిరి. రాత్రి రెండుజాములవఱకు నిల్లే దానముచేసెను. కాని, యనంతరము సీతారామరాయ లింకనిలువ లేక పోయెను. మిగిలినవారి కందఱకును సరిగా దానధర్మములను చేయవలయునని తగినవారిని నియమించి సీతారామరాయలు విశ్రమించుటకై యంతఃపురమునకుఁ బోవుచుండెను. అంతఃపురద్వారమునొద్ద త్రిశూలధారిణియు, స్వర్ణప్రభావిభాసితయు నగునారాజ్యలక్ష్మీమూర్తింగారించి భయవిస్మితు డయ్యెను.

రాజు భక్తితో సాష్టాంగప్రణామమును చేసి “తల్లీ ! నీవెవ్వరు ? దయయుంచి యనుగ్రహింపవలయును” అనియెను.

జయంతి—మహారాజా ! నేను భిక్షుగురాలను—భిక్షార్థమేనీ

యొద్దకు వచ్చితిని.

రాజు—తల్లీ! నన్నేల వంచిండు చుంటివి? నీవు దేవినని బాగుగఁ దెలిసికొనియుంటిని నీవు నా తొల్లక్షీమూర్తివి. నా యెడలఁ బ్రసన్నునగుము!

జయం—చుహాప్రభూ! నేను సామాన్యమానవిని. అట్లు కానియెడల భిక్షార్థము నీయొద్ద కేల వచ్చియుందును? ఇప్పుడు నీ కెవ్వ డేమియడిగినను తేదనక యిచ్చుచుంటి వని విని నీయొద్దకు వచ్చితిని. నాయాశ యుపరిమిత మైనది, కాని, నాయాశ నీయొద్ద సస్థులము కాదని ధైర్యముతో వచ్చియున్నాను.

రాజు—తల్లీ! నీకీయరాని దేమున్నది? నీవైకసారి నారాజ్యమును నిల్పితివి. మఱియొక సారి నాకులమర్యాదను కాపాడితివి. నీవు దేవివైన నేమి, మానవివైన నేమి; నీనడిగినదాని నిచ్చి తీరవలసినదే. నీకేమికావలయునో సెలవిచ్చు! ఈక్షణమే సమర్పించెదను.

జయం—ప్రభూ! గంగారామునకు దండనము విధింపఁబడినది. కాని, యది యింకను నెఱవేర్చఁబడి యుండలేదు. నేనాతని ప్రాణభిక్షమును గోరి వచ్చితిని.

రాజు—నీవు!

జయం—ఏమి మహారాజా! ఆశ్చర్య మేమి?

రాజు—గంగారాముఁ డధమాధముఁడు. అట్టివానియందు నీకు దయయెట్లు కలిగినది?

జయం—నేను బికారిని. నా కెల్లరును సమానులే.

రాజు—కాని, నీవే యాతనిని ద్రిశూలముతోఁ బొడిచివేయుట కిష్టపడితివి. అతఁడు చేయఁదలపెట్టిన దుష్కృత్యములు నీవలననే రెండుసార్లు నిలిచిపోయినవి. ఇంకను విశేషముగఁ జెప్పనేల? నీవు నాభార్యయెడల దయఁజూపకపోయినచో నాతఁ డెల్లను నిజ మొప్పు

కొనకయే పోవును. ఆతనికి మరణదండనమే లేకపోవును. ఇప్పుడు జంతులకు న్యతిరేకముగ నాతనిప్రాణములను గాపాడుమని యేల చెప్పెదఱు?

జయం—మహారాజా ! నానలననే యట్లయియుండుటవలన నేనాతని ప్రాణభిక్షమును వేడుచుంటిని. నేను ధర్మసంరక్షణార్థ మధన్యవరుని ప్రాణములను త్రిశూలముతో హరించుట దోషముగా గ్రహించలేదు. ఇప్పుడు ధర్మము కాపాడబడినది. ఇంక ప్రాణిహింసవలన రానైయున్న పాపమునుండి విముక్తి సందుటకు వ్యాకులపడుచుంటిని. కావున గంగారాముని ప్రాణములను గాపాడుము.

రాజు—నీకీమరాని దేదియును లేదు. నీవీడిగినదాని నిచ్చెదను. గంగారాముఁ డిప్పుడే విముక్తుడగును. కాని, తల్లీ ! నేన్నునీకు భిక్షనొసంగుటకుఁ దగినవాడనుగాను. నేను నీకు భిక్ష నీయఁజాలను. గంగారాముని ప్రాణములను నీకు విక్రయించెదను. మూల్యము నిచ్చి తీసికొనిపోము.

జయం—(చిఱునగవుతో) మహారాజా ! మూల్యమెంత? బికారినైన నాయొద్ద ధనము పుచ్చుకొనుటకు నీకోశాగారమునం దంతగా ధనము లేకపోలేదని తలంచెదను.

రాజు—రాజుప్రాణములు కోశాగారమున లేవు. నీవామధుమతీతీరమునందలి బురుజువైచున్న పిరంగియొద్ద నిలిచి నాప్రాణమును నాకెప్పుడైన నొకనాటి కొసంగెదనని యొప్పికొని యుంటివి. ఏయమూల్యపదార్థమును నాకిచ్చుటకు నీవంగీకరించితివో దానిని నీవిప్పుడు మూల్యముగ నొసంగెదవేని గంగారాముని ప్రాణములను నీకు విక్రయించెదను.

జయం—ఇదేమి మహారాజా! ధర్మాత్ముఁడును రాజాధిరాజును నగునీవంటివాని ప్రాణమూపాపాత్ముఁడైనరాధమునిప్రాణముతో

వినియముచేయుటకుఁదగునా? గాజపూసలకురత్నాలరాశినమ్మెదరా?

రాజు—తల్లీ! తల్లి బిడ్డ కెంత యిచ్చునో, బిడ్డయుఁ దల్లి కం
తయియ్యవలదా?

జయం—నుహా రాజా! ఇప్పుడు నీ వంతఃపురద్వారము లన్ని
యు తెఱచి యుంచవలయు ననియు, త్రిశూలమును చూచినతోడనే
యడ్డుచెప్పక దారి విడువవలయు ననియు, ద్వారపాలకుల కందఱకు
నాజ్ఞాపింపుము. నీశయ్యాగృహమునందే యామూల్యము నందఱల
పు. ఇప్పుడు గంగారాముని విడిచిపెట్టుట కాజ్ఞాపింపుము.

రాజు హర్షపరవశుడై గంగారాముఁ డిప్పుడే విముక్తుఁ డగు
నని చెప్పియును చదులకుగంగారామునివిడుదలచేయుఁడని యాజ్ఞాపించెను.

జయం—నేనీయనుచదులతో గంగారాముని కారాగారమున
కుఁ బోవచ్చునా?

రాజు—నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును. నీ కేవిషయముం
డును, ఎక్కడను, ఏవిధమైన యాటంకమును గలుగదు.

అ యి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

అంధకారమందలిపాడునూతివలె గంభీరమై, గాలితేక యసౌఖ్య
కరముగ నున్న యాకారాగారమునందు గంగారాముఁ డొంటరిగ శృం
ఖలాబద్ధుడై నేలపైఁ బడియుండెను. ఆయర్ధరాత్రియందుఁ గూడ నాత
నికి నిద్రపట్టలేదు. అతనికి శూలారోపణశిక్ష విధించినదిమొదలెంతవ
ఱకు నాతఁడు నిద్రపోవుటలేదు. నిద్రాహారములు నిలిచిపోయినవి. ఒ
క్కనిమిషములోఁ బట్టి చంపినయెడల నామరణ మంతటికష్టమును క
లిగింపదు. కాని, కారాగారమున నొక్కఁడును రాత్రిబసళ్ళు పడ్డి

యుండి మరణదండనము నెదురుచూచుచుండుటకంటె మించినకష్టము మఱియేమున్నది? అంతకంటె నుత్తరక్షణముననే తలదెగఁగొట్టినయెడల మిగుల సుఖముగనుండును. గంగారాముఁడు క్షణక్షణమునకు శూలాఘాతమును మించినబాధ ననుభవించుచుండెను. ఇతరు లాతనిని వేటుగ శూలారోపణము చేయనక్కఱలేదు. ఆలోచించినకొలఁది నాతనిచిత్తవృత్తులన్నియును స్తంభభూతములగుచుండెను. హృదయము, గాఢాంధకారమునఁ బడిపోయెను. కష్టములననుభవించుశక్తికూడఁ నంతర్హితమైపోయెను. ఆతనిమనస్సునందు రెండుభావములు మాత్రము జాగరితములగుచుండెను. భైరవివలన భయమొకటి. మఱియొకటి రమాదేవివైఁ గలకోపము. భయముకంటెను కోపమధికమైయుండెను. ఆతఁడిప్పుడు రమాదేవివై నానక్తికలిగియుండలేదు. ఆతనిమనసునందు రమాదేవికంటెను ప్రబలశత్రు వీభూతుండలమునలేదని తోచుచుండెను.

ఇప్పుడు రమాదేవి తనయెదుటఁబడినయెడలఁ దననిశితస్థిరాయుధములతోఁ జీల్చివేయుటకు సిద్ధముగనుండెను. ఆతఁడుకొంచెముతెలివితెచ్చుకొని యోచించుకొన్నవీఁదట “తాను చచ్చిపోవుటకు ముందుగ నేయిషాయముచే నామెను సర్వనాశనముచేయఁగలుగుదునో?” అని యోచించుకొనుచుండెను. తన్ను శూలారోపణముచేయనప్పుడు రమాదేవినిగూర్చి యనేకాశ్లేలాపవాదములను ప్రకటించి మఱి చావవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. మఱియొకప్పుడు నిశ్చేష్టుఁడై మంటిముద్దవలె నేలవైఁ బడియుండుచుండెను. నడుమనడుమ వెలుపలభరగుచున్నపట్టాభిషేకోత్సవకోలాహలమును వినుచుండెను. నిత్యమును, అన్నము, గంజి, ఉప్పు, మొదలగు నాహారపదార్థములను దనకుఁ దెచ్చి పెట్టుచున్న బ్రాహ్మణునివలన నాయుత్సవవృత్తాంతముల నడిగితెలిసికొనుచుండెను. వెలుపలరాజ్యముననున్న ప్రజలందఱును మహోత్సవ

సంహోపమున మగ్నులై యున్న సంగతినిభావించుకొన్నతోడనేతానుచూ
త్రామొంటరిగ సంధకారమున నేలపై బడి యొకవంక నెలుకలుగఱచు
చుండఁ జీమలు దోమలుమొదలగువానిచేఁ బీడింపఁబడుచుశృంఖలాభా
రమును సహించికొనియుండుటను చూచుకొనిక శవళించుచు „నమకింత
టిసీచదశ యెప్పటికైనను రాకపోవునా” అని యనుకొనుచుండెను.

ఒక్కొక్కసారి యంధకారమున మెఱపుమెఱసినట్లు గంగారా
మున్నినునస్సను కేదోయొకసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చుచుండెను. ఆతఁడు తనమ
ననునందు „శ్రీ బ్రదికియున్నదా ? ” అని యనుకొని మరల „శ్రీ యొ
కసారి నాప్రాణములను రక్షించినది. తిరిగిప్రార్థించినయెడల నట్లుచేయఁ
జాలదా? నేనంతటిపాపాత్ముఁడనై నను నాసోదరియగుశ్రీ నన్నువిడనా
డఁజాలదు. అట్టి నాసోదరీమణిచచ్చిపోయినదా!” అనియనుకొనుచుండెను.

ఆయర్థరాత్రియందు చాలసేపటికి కారాగారద్వారమునందలిగడి
యతొరచినచప్పుడయ్యెను. గంగారామునిప్రాణమేపోయినట్లయ్యెను. „ఈ
యనమయమందు గడియతొరచుటయెందులకు? ఇంకేమైనను క్రొత్తవి
పత్తు రానై యున్నదా?” అని యాతఁడు భయవిహ్వలుఁ డయ్యెను.

మొట్టమొదట రాజభటులు చేతదీపముపట్టుకొని లోనికిఁ బ్ర
వేశించిరి. గంగారాముఁడు నిశ్చేష్టుఁడై తేలగన్నులువైచి వారివంకఁ
జూచుచు నిలువఁబడి పోయెను. వారి నేమని యడుగలేక పోయెను.
అనంతరము జయంతి యాతనికన్నులఁబడియెను. గంగారాముఁడు గొం
తెత్తి రోదనముచేయుచు „రక్షింపుము ! రక్షింపుము ! నేనేమియప
రాధము చేసితిని? ” అని గట్టిగ నఱచెను.

జయం—అన్నా ! ఏమిచేసితివో నీవే యెఱుఁగుదువు. అయి
నను నిన్ను రక్షించెదను. నీకు శ్రీ జ్ఞప్తియందున్నదా ?

గంగా—శ్రీయే ! శ్రీ బ్రదికి యున్నదా ?

జయం—ఆమె బ్రదికియున్నది. ఆమె యాజ్ఞాప్రకారమే నేను మహారాజునొద్ద నీప్రాణభిక్షమును వేడితిని. ఆతఁ డనుగ్రహించెను. నిన్ను విడుదలచేయుటకు వచ్చియుంటిని. గంగారామా ! చూచికొనుము!—మరిచియుపాయము. తేపటియుదయమున నీరాజ్యమున నీమొగమెవ్వరికిని చూపింపఁగూడదు. అట్లు చేయనియెడల మరల నిన్ను రక్షింపఁజాలను.

జయంతిచెప్పినమాట గంగారామునకుఁ దెలిసినదో లేదో యది సందేహమే. ఆతఁ డామెమాటలను నమ్మలేదనుటమాత్రము నిశ్చయము. కాని యాతఁడు చూచుచుండఁగనే రాజభటు లాతనిసంకెలలఘదీసివేయుచుండిరి. మూఁడువంతులు సంకెలలను తీసిరి. అప్పుడు గంగారాముఁడు “తల్లీ! నన్ను కాపాడి రక్షించుటలేదేమమ్మా!” అనియెను.

జయంతి “సంకెలలు వీడిపోయినవి. నీవిక వెడలిపోమ్ము!” అనియెను.

గంగారాముఁ డూర్ధ్వశ్వాసముతోఁ బరుగెత్తుకొని పోయెను. ఆరాత్రియే నగరమును విడిచి యెక్కడకో పోయెను.

ఆ ఆ వ ప్ర క ర ణ ము.

మహారాజు గంగారాముని విడుదలసేయుట కాజ్ఞాపించి జయంతి యిష్టప్రకారము ద్వారము లన్నియును తెఱచియుంచుటకు ద్వారపాలకులకు సెలవైసంగి శయ్యాగృహమునకుం జేరి శయనించెను. తోడనే నందాదేవి వచ్చి పాదసేవ సేయుచుండెను. రమ యెట్లు స్నదని రాజడిగెను.

రమాదేవి వ్యాధిగ్రస్తరాలై యుండెను. ఆసంగతిని తగువాత చెప్పెదము. రాజడిగినప్రశ్నయునకుఁ బ్రశ్నోత్తరముగ నందాదేవి యేదో యొక యాలోచనమునం దున్నట్లగపడుచు “ఏమి” అనియెను.

రాజు—నేనింత రాత్రివేళ నక్కడకుఁ బోయి చూడఁజాలను. చాల నాయాసముగ నున్నది. నీవు నామారుగఁ బోయి నేను దాని నెట్లు చూడవలయునో యట్లే చూచుకొనుము. మఱియు, నేను రాత్రీకి పోయినందులకుఁ గారణమును కూడఁ జెప్పుము.

ఈమాటను విని పాఠకమహాశయులు సీతారామునిగూర్చి నిం. న్నింపఁజూచెదరుకానీ, యిప్పు డాతఁడు మునుపటి సీతారాముఁడుకాఁడు. ఏసీతారామరాయలు హిందూసామ్రాజ్య సంస్థాపనార్థమై స్వస్వము ను ధారవ్రాసి యుండెనో ఆసీతారామరాయ లిప్పుడు రాజ్యపరిపాలనమును త్యజించివైచి కేవలమును శ్రీనే వెదకుచుఁ దిరుగుచుండెను. ఏసీతారాముఁడు తనప్రాణములనైన గణింపక శరణాగతుఁడైన గంగా రాముని నుద్ధరించుటకుఁ బోయియుండెనో ఆసీతారాముఁడు రాజై రాజదండనీతుఁడయ్యును శ్రీని నశపటచుకొనవలయుననులోభబుద్ధిచే నపరాధుఁ డగుగంగారాముని విడుదలచేసివైచెను. ఏసీతారాముఁ డా శ్రీతజనవత్సలుఁడై యుండెనో ఆసీతారాముఁ డిప్పు డాత్మవత్సలుఁడై యుండెను. ఇప్పుడు ప్రభు వైంటరిగ నుండుట కిష్టముగలనాఁడై యుండెనని తెలిసికొని నందాదేవి మారుమాట చెప్పక వెడలిపోయెను. సీతారామరాయలప్పుడు శయ్యపై బరుండి శ్రీరాక కెదురుచూచుచుండెను.

ఆనాఁడు సీతారాముఁడు పగలంతయును, రాత్రి మూడవజామువఱకును శ్రీచుపడి యలసి యుండెను. మఱియొకనాఁడైనయెడలఁ బరుండినవెంటనే నిద్రకు లోబడవలసినదే. నేడట్లు కాదు. ఎవరికొఱకు రాజ్యసుఖమును, రాజ్యభారమును గూడఁ ద్యజించి యంతవీఱ

కు ప్రతిదేశమును, ప్రతిసంగరమును తిరిగి వెదకుచుండెనో, ఎవరివిచార మగ్నిస్వరూపమై రేయుంబనల్గు హృదయమును దహించివేయుచుండె నో ఆమెను—ఆశ్రీని—ప్రత్యక్షముగాఁ జూడవలయు నని సీతారా ముఁడు త్వరపడుచుండెను.

కాని, నిద్రాదేవి భువనవిజయినియై యున్నది. ఎవరైనఁ గాని మున్న! ఎంతటివిపద్రస్తులైనఁ గానిమున్న! వారి కొంకప్పుడు గాకపో యిన మఱియొకప్పుడైన నిద్ర వచ్చుచునే యుండును. సీతారాముఁడు విపదాపన్నుడై యుండలేదు. సుఖశాలోలుడై యుండెను. ఒకసారి మాత్రము కొంచెము నిద్రురజోగువచ్చినది. కాని, మనశ్శాచల్యచుతి శయించియుండుటవలన నాజొగు చాలసేపుండలేదు. ఒకక్షణములో నే యాతనికి నిద్రాభంగ మయ్యెను. పరీక్షించిచూచెను. ఎట్టమొడుట గైరికి వననధారిణియు, దుద్రాక్షమాలికావిభూషితయు, మనోహరము క్తకుంతలయు నగునొకరమణీయమూర్తి యాతనికన్నులఁబడియెను.

మొట్టమొదట జనుంతి యని భ్రమపడి వికలహృదయుడై సీ తారామరాయలు “ఎక్కడ? శ్రీ యెక్కడ?” అని యడిగెను. కాని, ఆయుత్తర ఊణముననే ఇదిజయంతికాదుశ్రీయే” యని తెలిసికొనియెను.

గుర్తించినపిమ్మట “శ్రీ! శ్రీ! ఓశ్రీ! నాశ్రీయే!!!” అని బిగ్గరగ నఱచుచు లేచి బొంగుపులను జూచెను. కాని, యాతని కెట్లోతలతిరిగి నట్లయినవెంటనే కన్నులుమూసికొని తిరిగి పాన్పుపైఁ బడిపోయెను. ఒ కముసూర మైనపిమ్మట తిరిగి స్మృతికలిగెను.

అప్పుడు సీతారాముఁ డూర్ధ్వములుడై కన్నులఁ గనీనికలు చ లించుచుండఁ దనివితీరనిచూపులతో శ్రీని పరీక్షించి చూడ నారంభిం చెను. ఏమియును మాటాడుట లేదు. నేత్రములకు తృప్తి కలుగకపో యిసయెడల మాటలాడుట కవకాశము సంభవింపనేరదేమో యను

నంతటినంభ్రనుముతోఁ జూచుచుండెను. చూచుచుచూచుచుండ గనే యానందముచే వికసించిన యాతనిముఖమండలమునంగలి యాప్రఫుల్ల భావము తరగిపోవుచుండెను. తుదకాతఁ డొకనిట్టుగాగుప్ప విడిచి „నాశ్రీ యే” అని యుచుచెను. తుదకు నాశ్రీ కాదని తెలిసికొనియెను. స్థిరమూర్తి యు, నచంచలయు, ధైర్యసాపన్నయు, వశుశూన్యసముల్లసిత కమనీ యనేత్రయుగళయు, విస్ఫుగతైజోవిరాజితయు, కోపగస్మినుండలమన్య వర్తిచియు, మహామహిమామయయు, నగునొక దేవీవిగ్రహమును చూచెను—ఈమె శ్రీనలె నుండలేదని తోఁచెను.

హా! మృగాఙ్గసీతారామా! భార్యను వెదకుకొనుచుంటినా? దేవి ని స్వీకరించినందునలన నేమిప్రయోజనము?

ఏ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

రాజుపలికినదంతయును శ్రీ వినియెను. శ్రీ చెప్పినదంతయును రాజు వినియెను. సీతారాముఁడు తాను శ్రీ కొఱకు సర్వమును త్యజి చి ప్రపరిచుచుంత యును వెదకినచ్చినసమాచారమంతయును చెప్పె ను. శ్రీయును స్వవిషయమునుగూర్చి కొంతచెప్పెను. కొంతచెప్పలేదు.

తరువాత శ్రీ „ఇప్పుడు నన్నేమిచేయుదురు?” అని యడిశెను.

ఈప్రశ్నయును వినినతోడనే సీతారామునికన్నులయం దశ్రువు లు నిండిపోయెను. చిరకాలమునకుఁ బిచ్చుట భర్తను తిరుగఁ గలిసి కొనియున్నప్పుడుగూడ నిట్టిప్రశ్న వెలువడినందులకు సీతారాముని కన్ను లశ్రుజలప్రపూరితము లయ్యెను. తరువాత నాతఁ డట్లే జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని తనచునన్సనందే „చెట్టున కొకపగ్గమును కట్టి ప్రేలాడవైచి గొంతున కురిపెట్టుకొనియెదను.” అని సమాధానము చెప్పికొనియెను.

అమాటను వైకిచెప్పకయే ప్రకాశముగ , ఇప్పటికై దునంప త్వరములనుండి నేను నాభార్యను వెదకుచు తిరుగుచుంటిని. ఇప్పుడు నీవు నాపట్టుచుహిషివై రాజధానిని ప్రకాశింపజేయుము ” అనియెను.

శ్రీ — నుహా రాజా ! నందాదేవికీర్తిని నవిస్తరముగవినియుంటిని నీభాగ్యాతిశయముచే నీకంతటిపట్టుచుహిషి లభించినది. వేటొకభార్య నిక నేలయపేక్షింపవలయును?

సీతా — నీవు జ్యేష్ఠుచుహిషివి. నందయెట్లున్నచు నీపదవిని నీవేల పరిగ్రహింపఁగూడదు?

శ్రీ — ఏడినమున నేను నీచుహిషివై యుంటి. నని తెలిసికొనఁగలిగితి నో, అప్పుడు వైకుంఠమున లక్ష్మీదేవినగుటకై నను నేనిష్టప్రథకుంటిని. కాని, నాకాదినము గతించిపోయినది.

సీతా — అది యెందులకు? ఎందులకుఁ బోయినది? ఎందుకొఱకు పోయినది ?

శ్రీ — నేను సన్యాసిని. సర్వ కర్మములను ద్యోతించినై చితిని.

సీతా — జీవభర్తృక లగునారలకు సన్యాసమునం దధికారము లేదు. పరిసేనయే నీకు పరచుధర్మమై యున్నది.

శ్రీ — ఆకర్మముల నన్నిటిని త్యజించినదానికి పరిసేనకూడ ధర్మము కాదు దేవసేనయు నామెకు ధర్మము కాదు.

సీతా — సర్వకర్మపరిత్యాగము చేయుట కెవ్వరికిని సాధ్యము కాదు. నీవలనఁగూడఁ గాజాలదు. గంగారాముని ప్రాణభిక్షును వేడి నీవు కర్మమును చేయలేదా? నన్ను జూడవచ్చుట మాత్రము కర్మముచేసినట్లు కాదా?

శ్రీ — ఔను. కాని, యందువలన నాసన్యాసధర్మము భ్రష్టమైపోయినది. ఒకసారి ధర్మభ్రష్ట నైతి నన్నంతమాత్రమున నిష్పాదు

తీరిగి చిరకాలధర్మభ్రష్టనై యుండవలయు నని చెప్పెదరా ?

నీతా—స్వామి నహ వాసము స్త్రీలకు ధర్మము కాదను నీదున్నీతిని నీకెవ్వరు పదేశించిరి? ఏమైనను కానిమ్ము ! దీనికిఁ దగినయుచాయము నాచేతిలోనే యున్నది. నేను నీభర్తను. నీవై నాకథికారమున్నది. ఆ యధికారబలమువలన నేను నిన్నిక్కడనుండి వెడలిపోనియ్యను.

శ్రీ—నీవు నాస్వామివి. మఱియు మహారాజువుకూడ నగుదువు. అంతేకాక నీవు నాకుఁ బరమోపకారివికూడ నై యుంటిని. నేను నీవలన నుపకరింప బడితిని. అందువలన నీసెలవు లేకుండ నేను నిన్ను విడిచి పోనఁజాలను.

నీతా—నేను స్వామిని; మహారాజును; నీకుపకారిని; అందువలన నిన్ను నేను విడువకుండ నీవు పోఁజాలవు. నేను నీమీఁద్రప్రేమచే నిన్ను విడిచినాడనికారణమున వేయిగఁ బోఁజాల నని చెప్పట మొందులకుఁ స్వర్ణవికారములైన స్నేహశృంగులములను వదలించుకొనుట మొట్టని యెందులకు చెప్పఁగూడదు ?

శ్రీ—మహారాజా ! ఆభ్రాంతి యంతయు నిప్పుడు వదలిపోయినది. ఎవ్వరుప్రేమింతురో వారికి ప్రేమించుట ధర్మగునియు, వారికి దానియందు సుఖముండుననియుఁ దెలిసికొనియుంటిని. కాని, యెవ్వరు ప్రేమకుఁ బాత్రులై యుందురో, అట్టివారి కందువలన నేమగును? ఏమియును లేదు. నీవు మంత్రితో దేవునివిగ్రహము చేసి దానిని చందనాదులచేఁ దర్పించినయెడల నీకు దానివలన ధర్మముగడను సుఖముండును. కాని యందువలన నామంత్రిబామ్మ కేమి బ్రయోజన మున్నది ?

నీతా—ఏమి! ఇది చాలభయంకరమైనమాటగా నున్నదే!

శ్రీ—భయంకరము కాదు. అస్మతమయమైన మాట. పరమేశ్వరుడు సర్వసౌతములయందును గలఁడు. ఈశ్వరునిపైఁ బ్రేమయే

జీవునకు సుఖము, ధర్మము. అందువలననే సర్వభూతములను ప్రేమింపవలయును. కాని, యీశ్వరుఁడునిర్వికారుఁడు. ఆతనికి సుఖదుఃఖములు లేవు. ఈశ్వరాంశస్వరూపమై జీవులయందున్న యాత్మకుఁగూడ నట్లే సుఖదుఃఖములులేవు. ఈశ్వరునియం దర్చింపఁబడిన ప్రీతివలన నాతనికి సుఖమును లేదు; దుఃఖమును లేదు. ఇట్లగుటవలన నెన్నవరై ననుప్రేమించి నయెడల నేనుసుఖి కాదుననితలంచుట కేవలమాయావిత్వేపమా-భ్రాంతి.

నీతా—శ్రీ! నీ వెవ్వఁడే నొకదుష్టసన్యాసినశేమునఁ జిక్కి, స్త్రీస్వభావమువలన నేవియో కొన్ని మాటలను కంఠస్థముచేసికొనియుంటివని తోచుచున్నది. అదియంతయును శ్రీకుఁదగినదికాదు. మర్కచి మార్గమును బోధించెదను వినుము. నేను నీస్వామిని. నాసహస్థానమే నీకు ధర్మము. ఇక నీకు వేఱొకధర్మము లేదు. నేను రాజునై యుగ డుటవలన నందఱిధర్మమునుగూడఁ గాపాడుట నాకుఁ గర్తవ్యమైయున్నది. మరియును స్వామి నై యున్న నాకు భార్యను ధర్మానువర్తినిగాఁ జేయుటఁగూడ గర్తవ్యమైయున్నది. కావున నీకు స్వధర్మమునందు ప్రవృత్తి కలుగునట్లు చేయుదును. నేను నిన్ను వెడలిపోనీయను.

శ్రీ—నేను మొదటనే చెప్పితిని. నీవు స్వామివి. 'నీవు' మహా రాజువు. నీవుపకారివి. అట్లగుటచే నీయాజ్ఞ శిరనావహింపఁదగినదని మొదటనే చెప్పితిని. కాని ప్రకృతమున నింతవఱకు చెప్పెదను—నా వలన నీవు సుఖయింపఁజాలవు—

నీతా—నిన్నుఁ జూచుటవలన నేను సుఖి నగుదును.

శ్రీ—నాది మఱియొక ప్రార్థన మున్నది—నన్ను విడువకయే గృహమున నుంచుకొనఁదలచినయెడల నీరాజాంతఃపురమునఁ గాక నా కై మఱియొకకుటీరమును గట్టింపవలయును. నేను సన్యాసినిని. రాజాంతఃపురమున నుండి సుఖింపఁజాలను. నేనిట నుంటినేని జనులు మి

ముగ్ధుల నపహసించెదగు.

సీతా—రాజమహిషిని కుటీరమున నుంచినయెడల జనులు నవ్వరా యేమి ?

శ్రీ—రాజమహిషి యని యెవ్వరు నెఱుంగరు.

సీతా—నేను వచ్చి నిన్నుఁ జూడవచ్చునా? అదియునుకూడదా?

శ్రీ—మిఱియిష్టము.

సీతా—నేను వచ్చి నిన్ను చూచుచుండుటయును, సీతో నూటలాడుచుండుటయును జరగుచున్నప్పుడు నీవురాజమహిషిని కానిచో జను లేమిచెప్పకొండ్రో తేలియునా ?

శ్రీ—తెలియకేమి ? జనులు నన్ను మహారాజున కుపపన్ను యని యనుకొందురు. మహారాజా ! నేను సన్యాసినిని. నాకు మానావమానములు లేవు ఎవ్వరేమనుకొన్న కేమి ? నామానావమానము లన్నియుమిఁచేతిలో నున్నవి.

సీతా—తిరిగి యేమి వచ్చినది ?

శ్రీ—నేను నీసహధర్మిణిని—నాయెడ ధర్మాచరణముతప్ప సధర్మాచరణము కూడదు. ధర్మముకొఱకుతప్ప విషయలోలత్వ మధర్మముగను. విషయలోలత్వము కేవలము పశువృత్తి. శాస్త్రము లయందు వివాహము పశువృత్తికొఱకేర్పఱుపఁబడియుండలేదు. పశువులకు వివాహము లేదు. కేవలము ధర్మాచరణమునకే వివాహమేర్పడినదే. రాజర్షులు నిర్మలహృదయులు కాకపోయినయెడల నెప్పుడును సహధర్మిణీసహవాసమును చేయరు. నింద్రియవివశులగుటయే పాపము. మీరు నిష్కళంకులై, నిర్మలహృదయులై నాతో మాటలాడఁగలిగినయెడల నప్పుడు నేనీగైరికవసనమును నదల్పివైచెదను. మహారాజా ! నేనెన్నిదినము లీకావివశ్రుమును విడుచుట లేదో అంతవఱకును

మీరు మఱియొక పీఠమున నే కూర్చుండి యుండవలయును.

సీతా— నేను నీ ప్రభువును— నామాటయే చెల్లగలదు.

శ్రీ— ఒక వేళ, జెల్లినను చెల్లవచ్చును— మీరు బలవంతులు.

కాని, నాకును బలమున్నది. నేను వనవాసినిని. వనమున మాక నేక విపత్తులు కలుగుచుండును. ఆయాపదలనుండి యొక్కొక్కప్పుడు తప్పించుకొనుట చాల కష్టముగ నుండును. అట్టి సమయములయందు మమ్ముద్ధరించుకొనుటకు మా యొద్ద విషము నుంచికొని యుండుము. నా యొద్ద గూడ విషము నుంచుకొని యుంటిని. ఆవశ్యక మైనప్పుడు దానిని సేవించెదను.

హా! ఈశ్రీ సీతారామునిశ్రీచలె నగపడుట లేదేమి ?

ఎ ని మి ద వ ప్ర క రణ ము.

సీతారామున కది యంతయును తెలియును. అయినను ఆత్మఁడు దానిని తెలిసికొనుట లేదు. ఆసంగతి యంతయు నాతనిమనసునకుఁ దెలియును. ప్రేమపాత్రులైనవారు చనిపోయినను వారిని ప్రేమించుచున్న వారామృతశరీరసామీప్యమునఁ గూర్చుండి యింకను శ్వాసము నిలిచిపోలేదను నమ్మకముతోఁ జూచుచుందురు. పిచ్చివారివలెఁ

బోయి యద్దమును వెదకితెచ్చి మామృతదేహముయొక్క ప్రభావనా
 విశ్వాసున నుంచి దానిపై నిశ్వాసచిహ్నము సోకినదో లేదో యని
 పరీక్షించి చూచుచుండుదు. సీతారాముఁ డింతవఱకును శ్రీ యొక్క
 మౌనము ర్తినే మనసునందు సంకల్పించుకొని తదేకధ్యానముతో నా
 మూర్తికే యారాధించుచుండెను. వెలుపలనున్న శ్రీ మెట్లున్నను,
 లోపలిశ్రీ మునుపటివలెనే యుండెను. ఆతఁడేమో లోపలనున్నశ్రీకే
 ధ్యానించుకొనుచుండెను. ఆశ్రీ వెలుపలనున్నంతమాత్రమున హృద
 యముననున్న యామెయే వెలుపలనున్నయామె కాక వేరగునా? వే
 టుగా నుండెనని సీతారాముఁ డొక్కసారియైనను యోచింపలేకపో
 యెత్తుఁ జనులనమ్మక మెట్లున్నను, మనుష్యు డెప్పుడు మన్నుటై యుం
 ఁడునని తోచుచుండును. కాని, మనుష్యుఁ డెన్నిసాగులు చచ్చెనో య
 నువిషయముమాత్రము మనము తెలిసికొనఁజాలకయే యుండుము.
 మన మొకదేహమునందే యెన్నిజన్మముల నందితిమో దానినిగూర్చి
 కొంచెమైనను తెలిసికొనుట లేదు. మొదటి శ్రీ చచ్చిపోయి యామె
 యాదేహముతోనే మఱియొకశ్రీయై పుట్టియున్నదని సీతారాముఁడు
 గ్రహింపలేకపోయెను. ఆతఁడు తనమనస్సునందు “నాశ్రీ నాశ్రీవలెనే
 యున్న” దని యూహించుకొనుచుండెను. అందువలననే శ్రీచెప్పిన పెద్ద
 పెద్ద వేందాంతవాక్యము లాతని చెవి కెక్కినవికావు. ఆవాక్యములు
 చెవిని బెట్టుకొనుట కాతనికి శక్తియును లేదు. శ్రీని విడుచుటయేలో
 కమంతయును విడుచునట్లతనికిఁ దోచుచుండెను.

కాని, శ్రీ రాజప్రాసాదమున నివసించుటకు సమ్మతింపలేదు.
 అప్పు డాతఁడు శ్రీ నివసించుటకై చిత్తవిశ్రామ మనునొక రమణీయ
 మైన చిన్నవిలాసభవనమును నియమించెను. శ్రీ యాభవనమునఁ బులి
 చర్మమును బలచుకొని కూర్చుండియుండెను. రాజప్రతిదినము నామె

ను చూచుట కాచి త్తనిశ్రామభవనమునకుఁ బోవుచుండెను. పోయియొచ్చట దానొకప్రత్యేక పీఠమున నిద్రించి యామెతోసంభాషించి పోవుచుండెను. ఇందువలన నాతనికి విషమయమైన ఫలములభియించెను.

ఆసంభాషణ మెట్టిదో మీకుఁ దెలియునా ?—తనప్రేమసంబంధమైనమాటలు—శ్రీకృష్ణకుతానెన్ని దినములెంతకష్టపడియెనో యీసంబంధమైనమాటలు—శ్రీకృష్ణ తనకు వేయిగ జీసనోపాయమే లేదని తెలిపికొనుమాటలు — తానామెకొఱ కెన్ని దేశముల కెందఱెద్దటి జనులను పంపి నెదకించెనో, తానుగూడ నెన్నెన్ని దేశములను దరిగెనో, యీవిషయమైన మాటలు—ఎప్పుడు నిట్టిమాటలనే సంభాషించుచుండెను. శ్రీయును ననేక పర్వత లన్యత్కృతము, వనవాసజన్మలచరిత్రము, సరిణ్యమునందలిపశుపక్షిన్యగ్నాదులసమాచారము ఫలములములవిచారము, మహాత్ములగు ఋషులు, పరమహంసలు, బ్రహ్మచారులు మొదలగువారిసమాచారములు ధర్మాధర్మములు కర్మాకర్మములు మొదలగువానిసిద్ధాంతము, అనేక పురాణోపచారములసామరస్యము, దేశవిదేశములయందలి మహారాజులపరిపాలనము, అనేక దేశాచారములభేదము, అనేక లోకాచారములసంబంధము ఈ మొదలగు సమాచారములను గూర్చి చెప్పుచుండెను.

ఆమె యట్లు చెప్పుచుండఁగా సీతారామునకు తాను ప్రత్యేక పీఠమునఁ గూర్చుండియుండుట చాల కష్టముగఁ దోచుచుండెను. ఆ మాటలు ఋగులమనోహరములై యుండెను. చెప్పనామెయు మఱింతే మనోమోహినియై యుండెను. అగ్నిజ్వాలయేమో మొదటనే ప్రవేశించి ప్రజ్వలించుచుండెను. ఇప్పుడింటిని చుట్టునుట్టుకొనియెను. శ్రీ మొదటనుండియు మనోమోహినియై యెయుండెను. ఏశ్రీ వృక్షశాఖాగ్రమున నిలిచి పయ్యెదచెఱుగున విసరుచు రణవిజయమును చేకూర్చినదో,

ఆశ్రీకంటె, నీశ్రీమే మిగుల సౌందర్యవశియై యుండెను. శరీరస్వా
స్థ్యమువలనను, మనశ్శుద్ధివలనను, సౌందర్య మభివృద్ధి నొందుచుండు
ను. శ్రీకి శరీరస్వాస్థ్యమును, మనోనిర్మలత్వమును మొదటికంటెను
నూచుపాళ్లు హెచ్చు యుండెను అప్పుడే విశిషాచినప్రాణికాల పు
ష్పమున కెట్టిస్వాస్థ్యముండునో, ఎందును వ్యాకోచభావము లేనిది
యు, సంగ సౌప్తనము చెడనిదియు, వై నర్ణ్యము నందనిదియు, సూక్ష్మ
శ్చి సోకనిదియు, కళంకము లేనిదియు—అతటను మార్దవ్రాపేతమై,
సంపూర్ణమై, శీతలమై, కాంతిమంతమై యున్న సద్యోవిక సింహునుమమున
కెట్టిస్వాస్థ్యముండునో, అట్టిస్వాస్థ్యమును శ్రీ కలిగియుండెను— శరీర
మున్నముచితపరిపూర్ణ స్వము నందియుండెను. అందువలన నామె ప్రకృ
తిసౌందర్యము మూర్తీభవించినదో యన్నట్లుండెను. దానిపై చిత్త
ము ప్రశాంతమై, ఇంద్రియక్షోభాశూన్యమై, చింతారహితమై, ఆశావి
ర్హితమై, భక్తిమయమై ప్రేమప్రపూర్ణమై, దమార్ద్రమై యుండుట
వలన నాంసౌందర్యమున కెట్టివిచారమునులేదు. ఎచ్చటను దుఃఖరేఖ
యైనదో చుటలేదు. కొంచెమైనను విషయవాంఛాచిహ్న మగపడు
టలేదు. ఎక్కడను విచారచ్ఛాయ కన్నట్టుటలేదు. సర్వత్ర, మధురమై,
మందహాసవిలసితమై, సుఖమయమై యుండెను. ఇంతటిభువనేశ్వరీమో
హనమూర్తియెదుట నాసింహవాహినీమూర్తి యెక్కడనిలువగలదు?
ఇంతేకాక నానుభాషితములు—నానాదేశసంబంధములై, నానావిష
యసన్నిశ్రితములై, నానావిధములై, యశ్రుతపూర్వములై, యొప్పు
నామనోహరనుభాషితములు—ఆహా ! ఒక్కొక్కసారి యానందోద్దీప
కములై, ఒక్కొక్కసారి మనోరంజకములై, ఒక్కొక్కసారి జ్ఞానగ
ర్భితములై, యలరారుచుండెను. ఈరెండు నొక్కచో జేరినయెడల
వానియెదుట నింద్రియనిగ్రహము లేనియేపురుషుడు నిలువబడి బ్రదికి

యుండగలను ? నీతారాముని హృదయమునందు చిరకాలమునుండి
యగ్నిసహోశ్రము ప్రవేశించి ప్రజ్వలించుచుండెను. ఇప్పుడు శరీర
మంతటను దరికొని మండిచుచుండెను. నీతారామునిస్వనాశనమున
కీశ్రీయే కారణభూతుగాలమ్యెను.

మొట్టమొదట నీతారాముడు ప్రతిదినమును సాయంకాలమున
చిత్తనిశ్రామభవనమునకునచ్చి యొకటికొడు మహార్తములపర్యంత
ము శ్రీశో మాటలాడి వెంటనే వెడలిపోవుచుండెను. తరువాత క్రమ
ముగా రాత్రిచాసేపటివఱకు నుండిపోవుట కారంభించెను. ప్రత్యేకవీ
రమునఁ గూర్చుండియున్నను రాజు ఆకలియు, నిద్రయు లేకయున్న
యెడల నక్కడనుండి విడిచి వెళ్లకయేపోవును. ఇందువలనఁ గొవెము
ననుకూలముగా నుండెను. అట్లుగుటచే నీతారాముడు చిత్తనిశ్రామ
మందే రాత్రిభోజనముచేసి యచ్చటనే పడుండుట కేర్పాటు గావించు
కొనియెను. ఆ గూహారమును, నిద్రయు, మఱియొక గదియందు జరుగు
చుండెను. శ్రీవ్యాఘ్రాసనసామీప్యమున నట్టివేమి యును పనికిగావు.
అందుచే నాతనిమరొకథము సఫలము కాలేదు. ఆతఁడు ప్రాతఃకాల
ముననే సభాభవనమునకుఁ బోవుటకు క్రమక్రమముగ నాలస్య నేగు
చుండెను. ఉదయమునఁ గూడ నామెతో సంభాషింపకుండఁ గొలుపు
నకుఁ బోవుట యసాధ్యము కాఁజొచ్చెను. ఆలస్యమైనప్పుడు మధ్యా
హ్నభోజనముకూడ చిత్తనిశ్రామమునందే చేయుట కారంభించెను.
భోజనమైనపిమ్మట రాజు కొంచెముసేపు సుఖముగ నిద్రించి కొంతసే
పుండి యొక పారిమాత్రము రాజకార్యనిర్వహణమునకై యాస్థానము
వకుఁ బోవుచుండెను. ఇట్లు కొన్నిదినములు గడచినతరువాత నొక్కొక్క
దినమున సంభాషణమున కారంభించి మఱి పోవుటయే ముఱచిపో
వుచుండెను. ఇట్లయినపిమ్మట తుదకు వెళ్లినవెంటనే తిరిగి చిత్తనిశ్రా

మమనకు వచ్చి ప్రాలుచుండెను. తుట్టతుదకు చిత్తవిశ్రామమును విడిచి యుండఁజాలక యుదే నివసింప నారంభించెను. ఎప్పుడైన నొకసారి సంభావనమునకుఁ బోయి తిరిగివచ్చుచుండెను.

ఇట్లుండగా నెవ్వరు నేపనికైనను చిత్తవిశ్రామమునకు రాఁకూడదని యాజ్ఞాకూడ నయ్యెను. తుదకు చిత్తవిశ్రామమున కొకపిట్టయైనఁ బోవుట కనకాశము లేకుండఁ బోయెను. ఇట్లయినతగు నాత క్రమముగా రాజునకును రాజకార్యములకును గలసంబంధము బోపచుచు తుట్టతుద కంతయు నిలిచిపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

రామచంద్రుడు, శ్యామచంద్రుడు, అను నిరువురుగృహస్థులు మహాచ్ఛాదుపురమున వాసముచేయుచుండిరి. వారిద్దఱును రామచంద్రునినట్టిట్టియందు రహస్యముగఁ గూర్చుండి తంబాకు వేసికొనుచు మాటలాడుకొనుచుండిరి. వారి సంభాషణమునందలి కొంతభాగమును పాఠకులు వినవలయును.

రామ—మరిచిదన్నా ! చిత్తవిశ్రామమునందలి ముఖ్యసమాచార మేమో చెప్పఁగలవా ?

శ్యామ—ఎవరెఱుఁగుదు రయ్యా ! అది యంతయును రాజుగారి సమాచారము—నున మిల్లును వాఁకిళ్లును సంసారమును వదలి యొక్కడికిఁ బోవుదుము? అంతేకాక రాజులవృత్తాంతములతో మనకుఁ

బనియేమున్నది? మనమహారాజు మంచివాడనియే చెప్పవలయును—
కాని కొంచెముట్లే—అట్లే—ఇంతమాత్రము చెప్పకొనవచ్చును.

రామ—అహా! అదియేమి నిజమేనా? ఏమో యెవ్వ రెఱుగుదురు ? మనరా జంతవాడు కాకపోలేదు. పరమధార్మికుడై యుండలేదు. అట్లే వినియుంటిని. ఇంతకుఁబూర్వ మిట్లుండి యుండలేదు.

శ్యామ—రాజేమో యట్టివాడు కాడు. ఎవరెఱుగుదురు? జనులుమాత్రము చెప్పకొనుచున్నారు. ఎవరికిఁ దెలియును? మనుష్యుడెప్పుడు నొక్కరీతిగా నెట్లుండఁగలఁడు? ఉండఁజాలఁడు. ఐశ్వర్యమును సంపదయు నతిశయించినయెడల మనస్సుకూడ నట్లే యట్టిట్లుగుచుండును. మొదట మనము రామరాజ్యమునా దున్నట్లే యుంటిమి. భూషణ నగరము చేరినది మొదలుకొని మనమట్లుంటిమా యేమి ?

రామ—అది నిజమే. ఆచిత్తవిశ్రామసంబంధము కలిగినదిమొదలుకొని యిట్టి వైపరీత్యములు పుట్టుచున్నవని తోచుచున్నది. మహారాజు నిట్లు వశపఱచుకొనుట యెవ్వరితరము? ఆస్త్రీకూడ సామాన్యరాలని చెప్పటకు వలనుపడదు. ఎక్కడనుండియో దిగివచ్చి బలవంతముగఁ బ్రవేశించినది కాదా?

శ్యామ—ఆమె యెవ్వతెయో భైరవియై యుండునని వినియుంటిని. కొందఱామెను డాకిని యని చెప్పకొనుచున్నారు. డాకినుల కనేకవిధములైన యింద్రజాలములు తెలిసియుండును. వారు మామూఁభైరవివేషములను దాల్చి తిరుగుచుందురు. అంతేకాక వారికి పాదాకలు కూడ నుండునట. వానిని తొడిగికొని యాకాశమున కెగిరి వలసిన చోటికెల్లను పోవుచుండురట ! వారెవ్వరికన్నులకును కనఁబడరట !

రామ—అట్లయినయెడల మనకెట్టివిపత్తును రాకుండుఁగాక ! రాజ్యమంతయును డాకినిచేతులలోఁ బడినట్లయినది. ఇక నీరాజ్యము

బాగుపడునా ?

శ్యామ—బాగుగ నాలోచించి చూడఁగా నట్లే యగపడుచున్నది. రాజు రాజకార్యము లెవ్వియును చూచుకొనుట లేదు. ఏమి చేసినను తర్కాలంకారుడే చేయవలయును. కాని యాతనికి యుద్ధాదులసమాచారము లేమి తెలియును ? పైగా నవాబుసేన యెత్తినచ్చుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

రామ—వచ్చినయెడల మృణ్మయఁ డున్నాఁడుకాదా ?

శ్యామ—ఎందులకుఁ జెప్పెదవు? పై వారి కేమిబాధ్యత యుండును? ఎవరిపనులు వారు చూచుకొనుచుందురు. ఇతరులకొరకు పోరాడెదరా? చూడలేదా, గంగారాముఁ డేమిచేసెనో చెప్పుము! ఇంతకును మృణ్మయఁ డెట్టివాఁడో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? ఆతఁ డేమిచేయునో? ఆతఁడు ముసల్మానులతోఁ జేరుకొన్నయెడల మనకు దిక్కేమి యున్నది? అంతయును పాడునకే వచ్చినది. నీవేచూడఁగలవు.

రామ—అదియంతయును నిజమే. అందుకొరకే యూరువిడిచి యొక్కొక్కరే వెడలిపోవుచున్నారు. హేమచంద్రుడప్పుడే యిల్లువిడిచి యశోహరపురమునకు గాపురముపోయెను. ఈసంగతి నాకు తెలియక యెందులకుఁ బోవుచుంటి వని యాతని నడిగితిని. ఇక్కడ నాహారపదార్థములు ప్రియమైపోయిన వని యాతఁడుచెప్పెను. నిన్నను మొన్నను మనయిదుగురొరుగువా రందఱు నూరువిడిచి వేతొక చోటికిఁ గాపురము పోయియున్నారు.

శ్యామ—ఔనన్నా! నేనుచెప్పుచున్నాను వినుము! ఎవ్వరికినిచెప్పవలదు. నేనును వేగముగ జరగిపోవలయునని తలంచుచున్నాను.

రామ—సరి! నేనుమాత్ర మిటనుండి చేయున దేమున్నది? ఇల్లును వ్యాకిలియు చేసికొంటిని. చాలధనము వెచ్చించితిని. ఇట్లయిన

మీదట నావంటి పేదవానిగతి యేమి కావలయును ?

శ్యామ—ఏమి చేయఁగలము ? మొదట ప్రాణములు కాపాడుకొనుమార్గము వెదకికొనవలయును. తరువాత నిల్లు సంపాదించుకొనవచ్చును. రాజ్యము స్థిరపడినమీదట తిరిగి వచ్చి చూచుకొందము. ఇల్లును వాఁకిలియు నెక్కడకును పోజాలవు.

ప ది య వ ప్ర క ర ణ ము.

శ్రీ—మహారాజా! నీవెల్లప్పుడును చిత్తవిశ్రామమునఁజేయు న్నయెడల రాజకార్యముల నెవ్వరు నిర్వహింతురు ?

నీతా—నీవే నారాజ్యము. నాకు నీవలనఁ గలుగుచున్నంతటిను ఖము రాజ్యమునం దెక్కడిది ?

శ్రీ—హా!హా!అట్లుచెప్పవచ్చునా? ఇందుకొఱకేనా హిందూసామ్రాజ్యమును స్థాపించుటకుఁ బ్రయత్నించితివి? నాసమీపమున నేయుండుటవలన హిందూసామ్రాజ్యమంతయును చెడిపోవుచున్నది. ధర్మము తప్పిపోయినది. నేనే సర్వమునై యుంటినా? ఇదేమి మహారాజా !

నీతా—రాజ్యము స్థాపింపఁబడినది.

శ్రీ—అది నిలుచుమార్గ మెట్లు ?

నీతా—నిలుపుట యెవ్వరితరము ?

శ్రీ—నీవే నిలుపఁగలవు. రాజు రాజ్యమును, విధవబ్రహ్మచర్యమును నీరెండును సమానమైనవి. అతిప్రయత్నమునఁ గాపాడుకొనక పోయినయెడల నిలువఁజాలవు.

నీతా—రాజ్య మరక్షితమై యుండుటెట్లు ?

శ్రీ—సీవు రక్షించుచుంటివా ? నిన్నెప్పుడు నామొద్దనే చూచుచుంటి నే !

సీతా—నేను రాజకార్యములను నిర్వహింపకుండుట లేదు. తాతచు నిత్యమును కొలువునకుఁ బోవుచు నే యుంటిని నేనొక గడియలోఁ జేయుపని నితరు లొక దినమునకైనను చేయఁజాలరు. అంతేకాక చంద్రచూడతర్కాలంకారుఁ డన్నియును గనిపెట్టుచునే యుండును. మృణ్మయఁడుకూడ నున్నాఁడు. వారిద్దఱును సచుస్తకార్యములను నిర్వహించుటకు సమర్థులు. నేనుపోయి చూచుకొనకపోయినను వారివలన రాజకార్యములు సర్వమును యథావిధిగ నడచుచునే యుండును.

శ్రీ—వారందఱు మన్నను మును పొకసారి రాజ్యమే పోవలసినయవస్థ తటస్థించినది కాదా? ఎట్లో దై నానుగ్రహమున నీవారాత్రి వచ్చి పడితివి. లేకున్న రాజ్య మింతకుముందే పరాధీనమైపోయియుండును. తిరిగి యట్టివారిహింసనే రాజ్యభారమును నదలివేసి యుంటివా ?

సీతా—నే నెక్కడకుఁ బోయితిని ? ఇక్కడనేయుంటిని గాదా ? తిరుగ నంతటికష్టము వచ్చునప్పుడు చూచికొనవచ్చును.

శ్రీ—ఇట్టిసన్నుతము నీకెంతకాల ముండునో, అంతకాలమును సీవు సత్ప్రయత్నమును చేయఁజాలవు. అప్రయత్నముగ నెట్టికార్యమును సిద్ధింపనేరదు.

సీతా—నాప్రయత్నలోపమును నీవేమి కనిపెట్టితివి ?

శ్రీ—నే నాఁడుదానను; సన్యాసినిని; మీమాటకు బదులుచెప్పుటకు రాజకార్యవిషయమై నాకేమి తెలియును ? ఒక్కవిషయమున మాత్రము నాకుఁ గొంచెము భయమగుచున్నది. మూర్షిదాబాదు సమాచారము లేవైనను వచ్చుచున్నవా ? తోరాబఖాను పోయెను. భూషణనగరము పోవుటవలన నొకమనోహరోద్ధానమే పోయినట్లెందు.

జేను. ఇంతయును బోగొట్టుకొని నభాబు మంటిబొమ్మనలె నూరక కూరుచుండువా ?

సీతా—అందులకు భయపడనక్కరలేదు. మూర్షిదాబాదు నకు క్రమము తప్పకుండ శిస్తుసొమ్ము పంపుచుండినయెడల వారేమి యును చేయరు.

శ్రీ—సొమ్ము సరిగా పోవుచున్నదా ?

సీతా—పంపుటకుఁ దగినయేర్పాటులు చేసితిని. కాసి, యీసారి కూత్రాను పోలేదు. వెచ్చము చాల హెచ్చయినది.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నాతఁ డూరకుండునా ?

సీతారామరాయ లట్లే యొకనంఁకుఁ దలవంచికొని కొంతెము సేపు నిరుత్తుఁడై యూరకుండును. పిమ్మట “ఆతఁ డేమిచేసెనో దానినిగూర్చి యొకను వర్తమానము రాలేదు” అని చెప్పెను.

శ్రీ—చుహారాజా ! చిత్తవిశ్రామమునం దుండుటవలన సమాచారమును దెలిసికొనుట మఱచిపోయితివా ?

సీతారాముఁడు చింతానుగ్నహృదయుఁడై కొంతసేపటికి “అట్లే కనఁబడుచున్నది. శ్రీ! నీముఖము చూచి యన్నియును మఱచిపోవుచుంటిని” అనియెను.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నేనొక్కటి వేడెదను. ఈసాపపుమొగమును కప్పివేసుకొనవలయును. లేనియెడల సీతారామునిప్రసిద్ధసమాఖ్యకుఁ గళంకము సంభవింపఁగలదు. ధర్మరాజ్య మంతయును ధ్వంసమై పోవును. నాకాజ్ఞ యొసంగెదరేని నేనరణ్యమునకు వెడలిపోయెదను.

సీతా—జరుగఁదలఁచినది జరగిపోవనియు. నేనును బాగుగ నాలోచించి చూచితిని. ఇప్పుడు విడువవలసినయెడల నిన్ను విడువవలయును. లేనియెడల రాజ్యమును విడువవలయును. రాజ్యమున్నె నను వి

దువఁగలను గాని నిన్ను విడువఁజాలను.

శ్రీ—సరే. అట్లే చేయవచ్చును. రాజ్యమును సమర్థులైనవారి
కొప్పగించి సన్యాసమును స్వీకరించి నాతోఁగూడ నరణ్యావాసము చే
యవచ్చును.

సీతారామరాయలు చింతామగ్నుఁ డయ్యెను. ఆతని కప్పుడు
భోగలాలసత్వ మతిప్రబలమై యుండెను. మొట్టమొదటనే యెసయెడ
ల నాతఁడు రాజ్యమును త్యజించుటకు సిద్ధముగ నే యుండెను. ఇప్పుడా
తఁ డాసీతారామరాయలు కాఁడు. రాజ్యభోగములవలన నాతనినున
గు కళంకితమై పోయెను. అంతనిర్మలముగ లేదు. సీతారాముఁ డిప్పు
డు రాజ్యమును త్యజించిపోవుటకు శక్తుఁడై యుండలేదు.

ప దు నొ క ం డ వ ప్ర క రణ ము.

ఏదినమున కొలువుకూటమునందు మూర్ఛపడియున్న రనును
చూచి స్థులు తత్తరముతో వచ్చి యెత్తి తీసికొనిపోయి యంతఃపుర
మునఁ బొన్నుపైఁ బరుండ బెట్టికో, ఆదినము మొదలుకొని యామె మ
రల లేననేలేదు. ప్రాణములపై నాశ వదలుకొని తనసతీత్వమును కా
పాడుకొనియెను. పేరు నిలుపుకొనియెను. ఇక ప్రాణములు నిలువఁబ
డుననునమ్మకము లేదు.

ఇప్పుడు వ్యాధి యతిశయించెను. రాజమహిషి—వైద్యము
నకు లోపమేమియుండును? మొదటినుండియు వైద్యులు వచ్చుచుఁ బో
వుచునే యుండిరి. ఆవైద్యులలో ననేకులు సంస్థానమున వేతనములఁ

దీసికొనుచునునారే అందు కొందఱుమాత్ర మితరులు. దాసీజనం
ములకిందఱకు నౌషధముల నిచ్చుచు, పరిచారకులవలన పథ్యములఁ
జేయించుచు కాలక్షేపము చేయుచుండిరి. ఇప్పుడు చిన్నరాణియే రో
గమునఁ జిక్కుటవలన సంస్థానవైద్యులందఱును పెద్దలై లేచివచ్చిరి.
రోగనిర్ణయము చేయుటకు చాల గందరగోళ మయ్యెను. మూర్ఛ,
వోయుపు, అప్లపిత్తము, హృద్రోగము, మొదలగునానావిధరోగముల
లక్షణములు వినివిని సేవకు లందఱును వికలహృదయులైరి కొందఱు
రోగనిదానమును చెప్పుచుండిరి. కొందఱు బాహుటసంహితయందలి
వచనములను వెదకుటకుఁ బుస్తకములఁ దిరుగచేయుచుండిరి. కొందఱు
సుశ్రుతభాష్యపుస్తకమునందలిధూళి చులుపుచుండిరి. రోగమేమో
యిట్టిదని గుర్తుతెలియక యట్లే యుండెను.

వైద్యశిరోమణులు వైద్యగ్రాధములను ఝాడించి బూజుమలిపి
వచనములను వెదకి చెప్పివేసి యంతమాత్రముననే నిశ్చింతలై యుండి
రని మేము వారిని నిందించుటలేదు. వారు నానావిదౌషధములను
ప్రయోగింపనలయు ననియే నిశ్చయించుకొనిరి. కొందఱు మాత్ర
యాయవలయు ననియును, కొందఱు తైలములతో, మర్దనము చేయు
వలయు ననియు, కొందఱు లేహమును సేవింపనలయు ననియు, కొం
దఱు ఘృతము నీయవలయు ననియు నట్లే యనేకు లనేకవిధములుగఁ
జెప్పిరి. కొందఱు ఔషధమును చేయవలయు ననియు, కొందఱు తమ
యొద్దనున్నకుప్పెలవంటివాని నీకి జేయుట యసాధ్య మనియుఁ జెప్పిరి.
ఎట్లయినను రాజసంస్థానము; మహారాజుకి రోగము; ఔషధము కావ
లసినను, అక్కఱలేకపోయినను, క్రొత్తయౌషధము చేయుకుండ నుం
డఁగూడదు. చేసినయెడలఁ బదిమంది కెట్లయినను జీవనోపాయము
కల్పించినట్లుగును. అట్లుగుటవలనఁ గ్రొత్తయౌషధము సిద్ధముచేయు

ప్ర మత్సములు ప్రారంభింపఁబడియెను. ఒకదిక్కున మూలికలను దెచ్చి రోళ్లలో వేసి దంచి పొడిచేయుచుండిరి. మఱియొక చోట పాత్రలపై వస్త్రమును మూసి చూర్ణమునుగావించుచుండిరి. ఇంకొక చోట కుండలలో ననేకరసములను పోసి కాచి మేలైనతైలపాకమునకుఁ దెచ్చుచుండిరి. ఈగందరగోళ మేమియు నెఱుఁగనిసంస్థానపు బరిచారికయొక్కతె యిదియంతయును చూచి ,, జరగుబాటున్న మెడల జ్వరమంతసుఖము లేదు ” అని యనుకొనియెను.

ఎవ్వరికొఱ కిట్టియాషాఢములు చేయుటకలిగినదో ఆమెకును నాయశాషాఢములకును గలసంబంధము స్వల్పమాత్రమై యుండెను. వైద్యశిరోమును లాషాఢములను ప్రయోగింప కూరకుండుట లేదు. ఆపని యందు వారు కొంచెమైనను లోపము కలిగించుటలేదు. కాని, రమాదేవి యాత్మాపరాధమునలననే వారిప్ర మత్స మంతయును వ్యర్థమైపోవుచుండెను. ఆమె యశాషాఢమును సేవించుటలేదు. మురళకు బదులుగ యమునయసునది రాణికిఁ బ్రధానపరిచారికయై యుండెను. యమున యేండ్లుగడిసినదగుటవలన నందాదేవి యామె నీపనికి నియోగించెను. యమున తాను వయసుచెల్లినదాననని తనంతట తానేయొప్పుకొనియున్నదని మేముచెప్పటలేదు. సంస్థా నోద్యోగులయ దధిక కేతనముల నందికొనుచున్న పెద్ద లీవిషయమున వ్యతిరేకాభి పాయలై యున్నారని మాకు తెలియవచ్చినది. అయినను యమున పూర్వకాలపునడవడిక లదియేయైయుండెను. రమాదేవికి విశేషముగ నుపచారములను చేయుచుండెను. వ్యాధిగ్రస్తురాలగునామె యుపచారముల కేలోపమును కలుగకుండునట్లు చూచుకొనుచుండెను. వైద్యు లిచ్చిపోయినయాషాఢములన్నియు నామెచేతికివచ్చుచుండెను. వానిని రమాదేవిచే సేవింపఁజేయుభార మంతయు నామెపై నున్నది. కాని, యల్లు సేవింపఁజేయుట

యామె కసాధ్యముగ నుండెను. ఏమిచేసినను రాణి యశావధములను సేవించుట లేదు.

ఇట్లుగుటవలన రోగము కొంచెమైనను పశమించుట లేదు. అంత కంతకు వృద్ధి యగుచుండెను. రమాదేవి లేచికూర్చుండుటకై న శక్తి లేకుండఁ బోయెను. ఇదియంతయును చూచి యమున యీసంగతిని పెద్దరాణికి తెలియఁజేయవలయు నని నిశ్చయించుకొని రమాదేవి తో “నేను పోయి పెద్దరాణితో మనవిచేసెదను. ఆమెయే వచ్చి మీకింతటినుండి యశావధము నిచ్చుచుండును ” అని చెప్పెను.

రమా—ఏమేయమునా ! మరణకాలమునం దింకను బెదరి పులటే ! నిన్నొక్కటి యడుగవలయునని యుంటిని. వినుము ! ..

యము—అదియేమి తల్లీ !

రమా—నీవీయశావధముల నన్నిటిని నాకు విక్రయించెదవా ? ఒక్కొక్కమాత్రం కొక్కొక్కరూప్యము నిచ్చుటకు సిద్ధముగానుండిని.

యము—అదేమి తల్లీ ! ఔషధము నీకొఱకే చేయఁబడినది. తిరిగి దానిని నీకు విక్రయించుట యననేమి ?

రమా—రూప్యమును తీసికొని దానిని నీవమ్మినమ్మిఁదట దానిపై నీకెట్టియధికారము నుండఁబోదు. కావలసినయెడల దానిని నేను సేవించును. లేనియెడల మానెదను. పిమ్మట నీకావిషయమున మాటలాడుట కధికారము లేదు.

యమున కొంచెముసే పాలోచించుకొనియెను. ఆమె చాల బుద్ధిచుంతురాటు. మనసునం దిట్లాలోచించుకొనియెను. “ఈమె చచ్చి పోవుచునే యున్నది. అట్లుగుచుండఁగా నేనీరూప్యముల నేల వదలుకొనవలయును?” ఇట్లు యోచించి ప్రకాశముగా “అమ్మా ! ఎట్లయినను నిజముగా మీరుతీసికొన్నయెడల మిమ్ముల నభ్యంతరపఱచువా రెవరు ?

మీరు తీసికొనకపోయినయెడల నీయాషధము నాయొద్ద నున్నప్రయోజనమేమి ? ” అనియెను.

ఆమెమాట లనుకూలముగనే యుండెను. యమున ధనము తీసికొని రమకాయాషధమును విక్రయించెను. రమాదేవి యాయాషధములను తీసికొని కొన్నిటిని కళానిక (ప్రీతిదాను) యందుఁ బాఱవైచెను. మిగిలినవి, లేచి మఱియొక చోటికిఁబోవుటకు శక్తిలేక పాన్పుక్రిందఁ బడవైచెను.

ప్రతిమక్రమముగా నామెశరీరమంతయును శుష్కించిపోవుచున్న లక్షణములు కానవచ్చుచుండెను. నందాదేవి ప్రతిదినమును వచ్చి యొకటిరెండుగడియ లామెయొద్దఁ గూర్చుండి కొంచెము సంభాషించి పోవుచుండెను. ఆమె పరీక్షించి మరణచిహ్నములను కనిపెట్టి “అయ్యో! ఇదియేమి? సంస్థానవైద్యులు కూడ నాడాకిని మాయలోఁ బడిపోయిరా మేమి ? ” అని యనుకొని రాజవైద్యులనందఱను తత్తణమే పిలిపించి తెరమఱుఁగననుండి “రోగమును కుదుర్ప లేని మీకు వేతనము లిచ్చు టెందులకు ? ” అని యనేకవిధములఁ జీవాట్లు పెట్టెను.

అందొకవృద్ధవైద్యుఁడు లేచి “చుహారాజ్జీ! వైద్యులౌషధము నీకుఁగలగ్గు గాని యాయువునీయఁగలరా ? ” అనియెను.

నందా—అట్లయినయెడల మాకౌషధములతోఁ బనిలేదు. వైద్యులతోడను పనిలేదు. మీరు మీమీజన్మస్థానములకుఁబోవచ్చును.

అందువై వైద్యులందఱను సంతుభితిహృదయులైరి. వృద్ధవైద్యుఁడు చాల బుద్ధిమంతుఁడు. ఆతఁడు “తల్లీ! మేము చాల దురదృష్టవంతులము. అందువలన నిట్లయినది. లేనియెడల నేనిచ్చినయాషధము నాతొద్దన్వృత్తిచేతినజీవనివంటి యాషధము. ఇప్పుడైనను మీయాజ్ఞయొసయెడల నింకను మూఁడుదినము లుండి పనిచేసెదను. కాని మీ

కొక యభయ మీయవలయును ” అనియెను.

నందా—ఏమి కావలయును ?

వైద్యు—నేనెదుటనుండి యాషధము నిచ్చునట్లాజ్ఞ యిప్పింప వలయును.

అసృద్ధవైద్యుడు, రమాదేవి యాషధమును సేవించుటలేదని యును, తనయాషధమును తీసికొన్నయెడల రోగి యెన్నటికిని చచ్చుట యుండదనియును తెలిసికొనియుండెను.

నందాదేవి యట్లేకానిమ్మని చెప్పి వైద్యునకు సెలవిచ్చి పంపించెను. పిమ్మట రమాదేవిసమీపమునఁ గూర్చుండి యామెకు వైద్యుల వృత్తాంత నుంతయును చెప్పెను. రమాదేవి చిఱుసవ్వునవ్వెను. విశేషించి నవ్వుట కామెకు శక్తిలేదు. ముఖమునందుఁ జోటును చాలదు. ముఖమంతయును వాడిపోయి శుష్కించియుండెను.

నందాదేవి “ ఇదేమి నవ్వు ? ” అనియెను.

తరిగి రమాదేవి యట్లే నవ్వి “ ఔషధమును తీసికొనఁజాలను ” అనియెను.

నందా—హా ! ఇదేమి సోదరీ ! ఇంతయాషధమును తీసికొన్నదాన వీమూఁడుదినములుమాత్రము తీసికొనఁజాలవా ?

రమా—నేనాషధమును తీసికొనుటయే లేదు.

నందాదేవి చనుకిత యయ్యెను. “ ఏమనుచుంటివి ? నీకేమైన కష్టముగా నున్నదా ? ” అనియెను.

రమా—అంతయును పాన్పుక్రింద నున్నది.

నందాదేవి పాన్పునెత్తిచూచెను. ఔషధమంతయును నచ్చటనే పడియుండెను. “ సోదరీ ! ఇదియేమి ? ఇప్పుడాత్మహత్య చేసికొనవలసి శంతకష్టమేమి వచ్చినది ? పాపపరిహారమైపోయినదికాదా ? ” అనియెను.

రమా—అట్లు కాదు. శౌషధమును తీసికొనియెదను.

నందా—ఇంకెప్పుడు తీసికొనియెదవు ?

రమా—రాజు నన్ను, జూచుటకు వచ్చినతరువాత—

అప్పుడు రమా దేవిని న్నులనుండి యశ్రుధారలు జలజలఁ బ్రవహింప నారంభించెను. నందాదేవి కన్నులుగూడ నశ్రుజలపూరితములయ్యెను. ఇంక సీతారాముఁడు రమాను జూచుటకు రాజులఁడనియు నాతనిమనస్సు చిత్తవిశ్రామమునందే నిలిచియుండె ననియు తలంచి నందాదేవి కన్నీరు నించెను. పిమ్మట రమాదేవి కన్నీరుఁ దుడిచికొని “ఇంక నాతఁడువచ్చినయెడల నామఖమును చూచి పోవుటకై నను రావచ్చును” అనియెను.

పండ్రిండవప్రకరణము.

నందాదేవి “ఇంక వచ్చినయెడల నాతఁడు నీముఖమును చూచి పోవుటకై నను రావచ్చును” అని రమాదేవికి సమాధానము చెప్పి వెడలిపోయెను. ఆయాశచేతనే రమాదేవి ప్రాణముల నిలుపుకొని యెదురుచూచుచుండెను. కాని యని యింక నిలుచునట్లు తోచుటలేదు. నందాదేవి రమాదేవి కేసమాధానవాక్యమును చెప్పినదో, ఆవాక్యమునే యామె జపించుకొనుచుండెను. కాని, రాజును పట్టుకొనలేక యేపోయెను. ఒకటిరెండుసారులుమాత్ర మాతఁడు చిక్కెను. కాని “ఇప్పుడు కాదు; తేవు మరల వచ్చెదను” అని చెప్పి వెడలిపోయెను. ఇంతయైనను రమాదేవి మగనిపైఁ గోపింపఁగూడదని ప్రతిజ్ఞ చేసికొనియుండెను. “రాజునకు డాకినీపట్టినమాట యేమో నిజము; పైగాఁకో

పభూతమునకు నేనేల యాతని వశపఱుపవలయును ? ఆభూతముకూడఁ బట్టినయెడల నిష్ప డీసంసారమును జూచుకొనుచు రెవ్వరు ?” అని యోచించి నందాదేవికూడ సీతారామునిపైఁ గోపగింపలేదు. తాను చేయవలసిన కార్యముల నతిప్రయత్నముతో యథావిధిగ నెఱవేర్చుచు నేయుండెను. ఆడాకిని శ్రీయే యని నందాదేవికిఁ దెలియదు. సీతారామునకుఁ దక్క మఱియెవ్వరికి నారహస్యము తెలియదు. ఆడాకిని నొకనారి చూడవలయు నని నందాదేవి యనేకప్రయత్నములను చేసెను. కాని, సీతారామునియూజ్ఞ లేకుండ, జిత్తవిశ్రామమున కొక్కఁషిట్టయైనఁ బోవుట కనకాశము లేదు. అందువలన నొమెకాడాకిని దొర్లక లేదు. జనప్రచారమువలన, నాడాకిని పగలంతయును దివ్యచుద్భర్తరూపమును ధరించి గృహకృత్యములను నెఱవేర్చుకొనుచు గాత్రియైనతోడనే పోయి శ్మశానములలోఁ దిరుగుచు సరమాంసమును భుజించుచుండునని తెలియవచ్చెను. ఇదియంతయును విని నందాదేవి భయప్రకంఠితయై చంద్రచూడతర్కాలంకారున కీనగతులన్నియును దెలియఁజేసెను. చంద్రచూడుఁడు రాజసంరక్షణముకొఱకు ప్రసిద్ధమాంత్రికులను, తాంత్రికులను, బ్రాహ్మణులను, పిలిపించి యాడాకిని నుచ్చాటనము చేయుటకుఁ దాంత్రికములైన మారణహోమాదికర్మములను చేయించెను. కాని, యాడాకిని దేనివలనను వదలిపోలేదు. తుదకొక మహామంత్రవేత్తయు, సిద్ధుఁడు నగు తాంత్రికుఁ డొకఁడు “దీనికిఁ దగినయుపాయము మనుష్యులవలనఁ గాఁజాలదు. ఈడాకిని సామాన్యకాదు. ఈమె కైలాసవాసినియైన సాక్షాద్భవానీనహచరియై యున్నది. ఈమె పేరు విశాలాక్షి. దుద్రదేవుని శాపమువలన నీమె యీభూలోకమునఁ గొంతకాలము మనుష్యసహవాసార్థమై వచ్చియున్నది. శాపవిమోచనమైనతోడనే తనంతట తానే వెడలిపోవును” అని చెప్పెను. ఇది విని

నందాదేవియును చంద్రమాడుడును హతాశులై చింతామగ్నులై యుండిరి. కాని నందాదేవిమాత్రము తనమనమనందు „ఆమె భవానీ సహచరియే కానిమ్ము! మఱియొకతెయైనఁ గానిమ్ము. నాచేటికి దొరకినయెడల నానిశితనఖపుటంబులచే నామెతలఁ జీల్చివైచెదను” అని యనుకొనుచుండెను.

• అందువలన నే యామెకు సీతారామునిపైఁ గోపము కలుగలేదు. సీతారాముడు సభారంగమునకు వచ్చినయెడల నప్పుడప్పుడు నందను చూచుచుండును. అప్పుడాతని కామె రమాదేవి స్థితిగతులను వివరించి తెలుపుచుండును. మఱియు రమాదేవి యాతనిని చూడవలయు ననువభిలాషముతోఁ గలఁగిపోవుచున్నదనికూడఁ దెలుపుచుండును. ఆమెను పోయి తప్పక చూడవలయునని ప్రార్థించుచుండును. ఆతఁడెప్పటి కప్పుడే పోయి చూచెద నని చెప్పుచుండును. ఈదినమున నందాదేవి చాల బలవంతముచేసి „నేడు పోయి చూడనియెడల నీజన్మమునఁ దిరిగి యామెముఖమును చూడజాలవు” అని చెప్పివేసెను.

చేయునది లేక సీతారాముడు రమాదేవిని చూచుటకై పోయెను. ఆమె సీతారాముని జూచి చాలసే వేడ్చెను. ఆతని నిచుకయైనఁ దిరస్కరింపలేదు. ఏమియును చెప్పలేక నే పోయెను. ఆమెను చూచుటవలన సీతారామునిహృదయమునం దేమైనఁ బరితాపముకలిగినదో లేదో, ఆసంగతి మనకు మాత్రము తెలియదు. ఆతఁడనురాగపూరితవచనములతో „మఱేమియును భయము లేదు. నీకుఁ ద్వరలోనే యారోగ్యము కలుగఁగలదు” అని చెప్పెను. రమాదేవి నంతటాతరంగయై మృగుమందహాసము చేయవారంభించెను. కానియదియేమి నవ్వు! ఆనవ్వును చూచి సీతారామరాయ లిఁక నాశ లేదనిభయపడియెను.

సీతారాముడు పొన్నుపై రమాదేవి సమీపముననే కూర్చుం

డియంజేను అప్పు డక్కడకు రమాదేవి చిన్నికొమరుడు సమీపించెను. తిరిగి రమాదేవి కనుదమ్ములనుండి యశ్రుధారలు వరదవార్షవారంభించెను. కొంతసేపటివఱకు నెడతెడకుండ నాయశ్రుధారలు రమాదేవి నసివాడిన చెక్కులపైనుండి ప్రవహించెను. అబ్బిడ్డనొకసారి యెత్తికొనవలయు నని యామె తనభర్తను ప్రార్థించెను. సీతారాముడాబ్బిడ్డ నెత్తికొనియెను. రమాదేవి వికలహృదయయై గుడ్డశ్వాసమునలన ఖిన్నకంఠయై ప్రాణేశ్వరునివంకఁ జూచి, తల్లిచేసినయపరాధమునకై యీముద్దుబిడ్డను విడువవలను. ఇదియే నాకడసారిప్రార్థనము. ఈబిడ్డను నాయుక్కయగు నందాదేవి కొప్పగించి పోవలయు నని తలంచితిని. కాని, చుట్లుగాక మీకే సమర్పింప గలిగితిని. వాఱోరికను నెఱవేర్చెదరా? ” అనియెను.

సీతారాముడు చిత్రశ్రుతిమవలె నట్లే యంగీకరించెను. అప్పుడు రమాదేవి సీతారాముని మఱింతసమీపమునకు రమ్మని సంజ్ఞవేసెను. సీతారాముడు కొంచెము జరగి సమీపించినఱోడనే రమ యాతనివాదములను బట్టికొని పతిపాదరజోలేశమును శిరసునం దాల్చుకొనియెను. పిమ్మట నామె, ఈజన్మమున నాకిక సెలవైనంగెడరేని వెడలిపోయెదను. జన్మజన్మమునందును నేను మిమ్ములనే పతిగా పరించునట్లు నన్నాశీర్వాదింపవలయును ” అని వేడికొనియెను.

తోడనే మాట నిలిచిపోయి శ్వాసములు వెడల నారంభించెను. నేత్రములయందలి కాంతి వెడలిపోయెను. ముఖమునందలి నీలవర్ణము మఱింతనీలమై పోయెను. తుదకంతయు సంధికాగమముమైపోయెను. అన్నికష్టములును తీరిపోయెను. రమాదేవి యీగోకమును విడిచిపోయెను.

పదుచూఁడవప్రకరణము.

రమాదేవి లోకాంతరగతురాలైనదిమొదలు సీతారాముఁడు చిత్తవిశ్రామమునకుఁ బోవుట లేదు. ఇంకను నంతవఱకు వచ్చియుండలేదు. ఎప్పుడు సీతారాముఁ డింకను రాజైయుండలేదో, ఎప్పుడు శ్రీ యూతని కింకను దొరకుట లేదో, అప్పటినుండియు నాతఁడు రమాదేవిని మిగులఁ బ్రేమించుచుండెను. నందాదేవికంటెను, విశేషముగఁ బ్రేమించుచుండె నని మొదటనే చెప్పియుంటిమి. ఆప్రేమ యంతయు న్ను బోయినది. ఎందుకొకట—ఎందువలన—ఆప్రేమ యంతయును మాయమైనదో ఆవిషయమునుగూర్చి సీతారాముఁ డెన్నఁడును యోచించుకొని యుండలేదు. ఇప్పుడు కొంచెము యోచించుకొనియెను. కాగున నాలోచింపఁగా రమాదేవియందు దోష మేమియు నగపడలేదు—దోష మంతయుఁ దనచుండే యగపడుచుండెను తనలోఁ దానే తన్ను నిందించుకొనుచుండెను.

అందువలన సీతారామునిహృదయభావములు క్రమముగా వికలములగుచుండెను. చిత్తమును వికాసమునొందించుటకై శ్రీయొద్దకుఁ బోవలయు ననునిష్ఠయు కలుగుట లేదు. శ్రీకిని చిత్తఃక్రోధమునకును చాల సమీపసంబంధ మున్నది. రమాదేవియొడలఁ దానుచేసిననిష్ఠురాచరణమునకే శ్రీయే కారణమై యుండెను. శ్రీయొద్దకుఁ బోయినయొడల సంతాపము మఱిత యధికము కాఁగలదు. అందువలన రాజు శ్రీయొద్దకే బోక నందాదేవియొద్దకుఁ బోయెను. కాని నందాదేవికూడ నప్పుకొక యపరాధమును చేసెను. ఆమెకోపగించుకొని యుండెను.

ఆమెడాకినియో, మానసియో, యెన్నరైన నేమి? ఆమెకో అను రాజు నందాదేవిని తృణీకరించుటవలన నామె రాజువైఁ గోపగించియుండ లే

దు. కాని, రమా దేవివిషయమున నుదాసీనుడై యుపేక్షించుటచే నామె చచ్చిపోవుటవలన నందకు రాజువై, కోపముకలిగెను. ఏమిచేసినను కోప మతిశయించి పోవుచుండెను. ఎట్లయినను కోపము నణచి వెట్టుకొనుటకు వలనుపడదయ్యెను.

రమా దేవిప్రస్తావము వచ్చినతోడనే నందాదేవి, మహారాజా! రమాదేవిమరణమునకు నీవే కారణమైతివి” అనియెను. ఇదియే యామె చేసినయపరాధము.

నందాదేవి యంతవఱకే తనకోపమును వ్యక్తపఱచెను. అంత కంటె నేమియును చెప్పలేదు. కాని, యంతమాత్రముననే యాతని హృదయము దహించుకొనిపోయెను. ఇంధనములును సిద్ధమగునుండెను. హృదయసంతాపముకూడ—సీతారామునిమనోభావములకు వైకల్యమును కలిగించెను—వానిని సరిపఱచుకొనుట కాయతఁ డింతవఱకు ప్రయత్నించుచుండెను. అంతలో నందాదేవి చేసినయీతిరస్కృతము వాఁడినారనమువలె నాయెను. “మహారాజా! రమాదేవి మరణమునకు నీవే కారణమైతివి” అను నీమాట చెవిని బడినతోడనే సీతారామరాయలు గర్జించి “అది సరియైనమాట! నేనే మీమరణమునకుఁ గారణమగుదును. నేను నాప్రాణములవై, గూడ నాశలేకుండ న్నారక్తమును భూమివై, బ్రవహింపఁ జేసి మిమ్ములను రాజమహిషులనుగాఁ జేసితిని—అందుకొఱకు నేనే మీమరణమునకుఁ గారకుండ నని చెప్పక మఱియేమందురు? రమాదేవి గంగారాముని బిలిపించి నన్ను జంపుటకుఁ బ్రయత్నించినప్పు డెవ్వరు నేమియును చెప్పకయూరకున్న దెందులకో?” అనియెను.

ఇట్లుచెప్పి కోపముతో రాజు వెడలిపోయెను. అక్కడ చంద్రచూడుడు, రాజు రమావిచారమున శోకాకులచిత్తుడై యుండెనని

తెలిసికొని యాతని నూటడించుటకై యనేకవిధములైన మాటలను చెప్పనారంభించెను. రాజుమనసు క్రొంగుచున్నతైలమువలె నలసల నుడికిపోవుచుండెను. అందుచే నాతఁ డామాటలుతగాఁ జెవియిచ్చి వినుట లేదు. చంద్రచూడరాకూరుకూడ నొకయపరాధమును చేసెను. ఆతఁడు రమాదేవిమరణమువలన రాజున కనుతాపము కలిగియుండవచ్చునని యూహించుకొని, యాసమయమున నెట్లయినను బ్రయత్నించి చెప్పినయెడల చాతనిమనసు డాకినియొద్దనుండి మరలినను మరలవచ్చునని యందులకుఁ దగినయుపోద్ఘాతమును చేయునభిప్రాయముతో “మహారాజా ! నీవు చిన్న రాణివిషయమై యింకను కొంచెము బాగుగ నుచరించినయెడల పాప మామె యారోగ్యమును పొందియే యుండును ” అనియెను.

మండుచున్న యగ్నిజ్వాల యీఘ్రాత్కారమువలన మఱింత ప్రజ్వలింపఁజొచ్చెను. రాజు “ నేనేచిన్న రాణిమరణమునకుఁ గారకుడననిమీకును దోచినదా ? ” అనియెను.

“ చంద్రచూడునకుఁ గూడ నట్టినమ్మక మే యుండెను. ఆతని మనసునందలి యీమాటలను రాజునకు వ్యక్తపఱచు టుచిత మనియు, నెవ్వరై నను తమతప్పును తెలిసికొననియెడల వారినడవడి సరిపడదనియును, నీతనికి గురువునై, మంత్రినై, యున్న నేనే యిట్టిమాటను స్వప్రముగాఁ జెప్పకున్నయెడల మఱియెవ్వరు చెప్పదునియు భావించి, ప్రకాశముగా “ ఒకవిధముగ నట్లు చెప్పినను చెప్పవచ్చును ” అనియెను.

రాజు—చెప్పవచ్చును. నిజమే—మీరు చెప్పినట్లు నేను జనులకు మరణమును కలిగించువాఁడనేయైనయెడల నీరాజ్యమున నొక్కఁడైనను బ్రదికియుండఁ నే పోవునుగదా! ఈసంగతినిగూర్చి కొంచెమాలోచింపవలయును.

చంద్ర—నీవెవ్వరికైనా మరణమును కలిగించువాడే వని నేను చెప్పట లేదు. కాని, నీవెవ్వరిమరణమును కోరకున్నను, ఎవ్వరు నీకు రక్షణీయులో యట్టివారిని నీవు రక్షింపకపోయినయెడల వారికి మరణము తనంతనే సంభవించుచుండును. చిన్నరాణిమాటయే కాదు. నీపరిసాలనము లేనియెడల సమస్తరాజ్యమును కూడ నశించిపోవును. ఈమాటను నీకు చెప్పటకు చాలదినములనుండి ప్రయత్నించుచుంటిని. కాని, యందులకు దగినయవకాశము లేకపోవుటవలన నింతవఱకును చెప్పలేకపోయితిని.

రాజు తననుననునందు „మూఢులందఱు నేను పరిష్కాలించుట లేదనియునుకొనుచుందురు. ఈమూఢు లేమిచేయఁగలరు?” అనియును కొనిప్రకాశముగా „నేను విచారించుట లేదు. అవును—మీరంధఱు నేమిచేయుచున్నారు ? ” అనియెను.

చంద్ర—మాచేతనై నంతవఱకు మేముచేయుచున్నాము. మేము రాజులముకాము. ఏది రాజాజ్ఞ లేకుండ నెఱవేఱదో దానిని మేము చేయఁజాలము. నేనుప్రార్థించునదేమనఁగా—తేపటియుదయమున నొకసారి మీరు కొలువునకు వచ్చి కూర్చున్నయెడల నన్నిసంగతులను నన్నిటిని జూపించెదను. చూచి క్రమప్రకార మాజ్ఞలనొసంగవలయును.

రాజు తనలో „నీగురుత్వము మితిమీరినది. మంచిది. చూపింపుము!” అని యనుకొని ప్రకాశముగా „ అట్లే యాలోచింతుము ” అనియెను.

చంద్రచూడుఁ దొనిర్చినతిరస్కారముచే రాజుశరీర మంతయును మండిపోవుచుండెను. ఆతఁడు కేవలము గురువగుటచే నేమియు ననలేకయూరకుండెను. కానియాకోపముచే రాత్రియంతయును నిద్ర

పోలేదు. “ చంద్రచూడున కెట్టికిత్త విధిపవలయును! ” అని యూహించుకొనుచుండెను. పాతఃకాలమున నే లేచి సంత్యాచందనాదిక్రిమిల నెఱవేర్చుకొని, సభాభవనమునకు వచ్చి కూర్చుండెను. చంద్రచూడుడు జాస్తీ కమ్మిలెక్కలు, చిఠాలు, రశీదులు, మొదలగుకాగితములను తీసికొనివచ్చెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

చంద్రచూడుడు రాజుతో, “ ఎంతగొప్పరాజ్యమున్నను నెంతటి మహారాజైనను ధనము లేకపోయినయెడల, బరిచాలనము జరుగఁబోదు ” అని చెప్పదలచుకొనియెను. ఈకాలమునందు మీయింట ధనము లేకున్నయెడల సంసారము జరుగనేరదని మీకును దెలియునుగదా అట్లే రాజ్య మెంతగొప్పదైనను ధనము లేకున్నయెడల సాగనేరదు. మహత్తరమైన రోమనుసామ్రాజ్యముకూడ ధనాభావమువలన నశించి పోయినది—అంతేకాక దానివ్రాచిననాగరికత యంతయును బేరులే కుండఁబోయినది సీతారామమునకును క్రమముగా ధనాభావము కలిగెను.

ఆతనియాదాయము విస్తారమైయుండుటవలన సీతారామమునకు ధనాభావము కలుగవలసినంతయవసరము లేదు. భూషణనగరపు ఫౌజు దారునకు లోబడినదేశమంతయు నాతనిస్వాధీనమునందుండెను. మఱియును పండ్లొడులక్షలసీమకూడ నాతనికి చేరియుండెను. డిల్లీసాదుషాకు, బంపవలసిన (ఫేష్కసు) పన్ను సరిగా రాబట్టుకొన్నయెడల దీనిమూలముననే వచ్చుచుండెను. సీతారాముడు డాపేష్కసులో నొక

చిల్లిగవ్వయైనను డిల్లీచాడుమా కింతనాకును మూర్ఖి దాబాదునకుఁ బంపి యుండ లేదు. అసీచునుండి నచ్చుచున్నదంతయును తానే యనుభవింపుచుండెను. ఇట్లున్నప్పుడు నీతారామునకు ధనాభావ మెందులకుఁ గలిగినది ?

జనుల కాదాయము హెచ్చినకొలదిని కోరికలును. హెచ్చుచుండును. వెచ్చమును హెచ్చుచుండును. భూషణరాజ్యమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకాతనికి గొంతధనము న్యాయమయ్యెను. అపంక్తిపాతకులశీచును నోబుచుకొనుటకుఁ గూడఁ గొంతధనము చెల్లిపోయెను. ఇంతేకాక క్రొత్త సైన్యమును కూర్చుకొనుటకును, ఆ సైన్యసంరక్షణమునకును మఱికొంతధనము వ్యయపడవలసివచ్చెను. ఎవ్వరెప్పుడు విద్రోహులై విజృంభింతురో, ఎవ్వ రెప్పుడు వైబడియాక్రమించుకొందురో యనుభయముచే సైన్యమును వృద్ధిపఱచుటకుఁ జూరధనము వెచ్చింపవలసివచ్చెను. పట్టాభిషేకమునకును గొంచె మధికముగ వ్యయమయ్యెను. అందువలన నాదాయము హెచ్చినకొలదిని వెచ్చముకూడ హెచ్చుచుండెను.

కాని, యాదాయమునకు సరిపడినవ్యయ మున్నయెడల సంత యభావము లేదు. ధనాభావమునకు ముఖ్యకారణము క్రిందియుద్యోగస్థు లపహరించుటయే. రాజకార్యమును స్వయముగఁ జూచుకొనుట లేదు. చిత్తవిశ్రామమునందే కాలము గడపుచుండెను. ఆకారణమున రాజోద్యోగు లందఱును రాజబాండ్లారమునందలి ధన మంతయును దొరకినంతవఱ కెవరికివలయునంత వారు తీసికొని రాజకార్యములకు వినియోగించినట్లే లెక్కలు వ్రాసి రాజ్యమంతయును స్వార్థపరులై యనుభవింప నారంభించిరి. శాసించువా రెవ్వరును లేరు. ఒక్క చంద్రమూడుడుమాత్రము వారిని నిషేధించుచుండెను. కాని, యాతని

మాట నెవ్వకును లక్ష్యము చేయుట లేదు. ఆతఁడు కొంతమంది పెద్దయుద్యోగస్థులు చేసినద్ర వ్యాపహానాదిదుష్కృత్యములను గనిపెట్టి రాజునకు లెక్కపత్రములు చూపించినదిసముపనే యంతయును నివేదించెను. కాని రాజామాటలను లక్ష్యము సేయక నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుమని చెప్పి చిత్తవిశ్రామమునకు వెడలిపోయెను. చంద్రచూడుఁడు హతాశుఁడై తానే యట్టి గాజద్రోహుల నుద్యోగమునుండి తొలఁగించివై చెను. వారానిజూచి యపహాస్యము చేయుచు “స్వామీ! శాస్త్రవిషయమున నేమైన సిద్ధాంతము కావలసినప్పుడు మేము మీయాజ్ఞను విసియెదము. రాజముద్రిక యున్న యాజ్ఞాపత్రమును చూపింపవలయును. అట్లు చేయలేకున్నయెడల నింటికిఁ బోయి దినదినముసంధ్యానందనము చేసికొనుచు, గాలక్షేపము సేయుఁడు” అని యాతని దిరస్కరించిరి.

• రాజముద్రికను ముద్రించుట యంతటికష్టతరమైనవని కాదు. ఆమోహమునం బడియున్న రాజునొద్ద స్వార్థపరు లెవ్వరేమి చెప్పినను నెఱవేఱిపోవుచుండును. వారి కేమి కావలసినను వ్రాతమూలముగ జరిగి పోవుచుండును—రాజునకు చదువుట కవకాశము లేదు—చిత్తవిశ్రామమునకుఁ బోవలయును. అందువలననే చంద్రచూడు డు పనులనుండి తొలఁగింపవలసినవా రందఱికి నొక్కొక్క యాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసి తీసికొనిపోయి రాజునెదుటఁ బెట్టెను. వానిపై చేవ్రాలును ముద్రయును పడిపోయెను. ఇట్లే రాజకీయోద్యోగస్థు లందఱును రాజునకుఁ దగినట్లు చెప్పి తమయిష్టమువచ్చినవారి కుద్యోగ మగుటకును, ఇష్టములే నివారినిపనినుండి తొలఁగించుటకును రాజుచేవ్రాలుతో నున్న యాజ్ఞాపత్రములను పుట్టించుకొనుచుండిరి. సంస్థానస్థితి యంతయును, ధ్వంసమెపోవుచుండును. స్వార్థపరులై దురుద్దేశములుగల పెద్దయుద్యోగస్థు

లచేయి మీదగుటచలన ననుద్దేశము గలిగి రాజభక్తులై, దేశహితైషిణులగు నుద్యోగస్థులు వారికి వ్యతిరేకులై నిలువలేక చేయుచున్న పనులను వదలికొని విశ్రామమును పొంది రాజుకొఱకు విచారింపచుండిరి. అనేకహిందూ రాజ్యము లిట్లే పేరులేకుండబోయినవి.

తర్కాలంకామూల రాజముద్రవేయించిన గూజ్ఞా పత్రములవలన నేమియును కార్యసిద్ధి కాలేదు. ప్రధానాపరాధులై దర్బారునందున్న వా రాజ్ఞా పత్రములను రాజు చదువుచుండగనే చేవ్రాటు చేసెనని తెలిసికొని రాజు చిత్తవిశ్రామమునకుఁ బోయినవెంటనే వారందఱును, ఆముత్తగువులు రాజ్ఞాజ్ఞలుకావు. నీ గూజ్ఞాలైయున్నవి. రాజు, చదువకయే యుత్తగువులపై చేవ్రాటుచేయుటమే మను సహించి యుంటిమి. రాజు స్వయముగ విచారించి యాజ్ఞాపించినయెడల నప్పుడు పోవలసినయెడల, బోయెదము" అని చెప్పిరి. ఎవ్వగును పోలేదు. ఎవ్వరికి చేజిక్కినది వారపహరింప నారంభించిరి. రాజభండార మంతయు వారిచేతులలో నుండెను. చంద్రమూడుఁ దేమియును చేయలేక పోయెను.

తుదకుచంద్రమూడుఁడు దర్బారునందు రాజుతోరాజకీయసంబంధములైనయద్యోగస్థులదుర్వృత్తులన్నియును బలవంతముగఁ దెలియఁజేసెను. రాజంతయునువిని విచారణచేయకయే యందఱిమీదను కోపగించి యలక్ష్య మతిశయించిపోయినదని క్రోధవికృతచిత్తుడై దుర్వృత్తుల వారలనందఱును శూలారోపణము చేయవలయు నని యొక్కటే యాజ్ఞ రియొనరించెను.

భయంకరమైనయీరాజ్ఞాజ్ఞ విని కొలువుననున్న వారందఱును గడగడ నడకిపోయిరి. చంద్రమూడుఁడు పిడుగుపడినవానివలెనై, "ఇదేమి మహారాజా ! నేరములయందలి హేచ్చుతగులను విచారింపకయే

యన్నిటికి నొక్కటే శిక్ష విధించితివి ! ” అనియెను.

రాజు క్రోధావేశపరవశుడై యొర్పులేఁ “నేరములకు హెచ్చు తగ్గులన నేమి? అపరాధులకందఱకు నొక్కటియే శిక్ష ” అనియెను.

చంద్ర—వారిలోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులు. బ్రహ్మహత్య యెట్లు చేయుదును ?

రాజు—బ్రాహ్మణులచేవులను గోయించి వారి మొగములపైఁ గాలినేయినుప నారసములతో “దొంగలు” అను గురుతును వేయించి విడువఁను. మిగిలినవారందఱును శూలారోపణశిక్ష ననుభవించుదురాక!

ఇట్లాజ్ఞాపించి రాజు చిత్తవిశ్రాంతమునకుఁ బోయెను. ఆ కూజన నునర్పిల్చి విద్రోహులు దండివబడిరి. పట్టణమానందంతటను హాహాకారముపుట్టెను. అనేక రాజోద్యోగులు తమపనులను వదలి నెకలిపోయిరి.

ప దు నే న వ పృ క ర ణ ము.

దుర్మార్గములడగిపోయినవి. కాని, ధనముచేరుటలేదు. రాజ్యావస్థనుగూర్చి రాజునకుఁ దెలుపుట చాలనవసరముగనుండెను. కాని, రాజు గపడుటలేదు. అగపడినను సచయమిచ్చుటలేదు. చంద్రచూడుడు సమయమును నిరీక్షించుచుండఁగా నొకదినమున రాజదర్శనమయ్యెను.

చంద్రచూడుడు—మహారాజా ! ఒక సారి నావిన్నప మాలింపనియెడల రాజ్యము సిలుచునట్లు తోచుటలేదు.

రాజు—ఉండిన నుండును. లేకున్నబోవును. సరే బాగుగవే

వినియెదను. చెప్పవలసినదేమో చెప్పుము.

చంద్ర—సైనికులందఱును గుంపులుగుంపులై వెడలిపోవుచున్నారు.

రాజు—ఎందువలన?

చంద్ర—వేతనము లిచ్చుట లేక—

రాజు—ఎందుకీమ లేదు ?

చంద్ర—కోశాగారమున ద్రవ్యము లేక—

రాజు—ఇంకను దుర్మార్గములు జరుగుచున్నవా ?

చంద్ర—లేదు. దుర్మార్గము లణగిపోయినవి. కాని, యందు వలన నేమిలాభము? దొంగలచేజిక్కినధనము మరల నెట్లువచ్చును ?

రాజు—పన్నులు వసూలుగుచున్నవా ?

చంద్ర—ఒక క్కాసైనను వచ్చుట లేదు.

రాజు—కారణమేమి ?

చంద్ర—పన్నులు వసూలుచేయువారు వసూలుచేయనియెడల బాకీలు జాబితాలలోఁబడి శూలారోపణశిక్షకు గుఱిగావలయు నేమో యని భయపడుచున్నారు.

రాజు—వారినందఱి నుద్యోగములనుండి తొలగింపవలయును.

చంద్ర—క్రొత్తయుద్యోగస్థు లెక్కడ దొరకుదురు ? దొరకినను పన్నులను వసూలు చేయఁజాలరు.

రాజు—అట్లయినయెడల నున్నవారి నందఱిని కారాగారమునఁ ద్రోయింపుము.

చంద్ర—అంతయును ధ్వంసమునకు వచ్చినది. అట్లయినయెడల నిక వసూలుచేయువా రెవ్వరు ?

రాజు—ఇకఁ బదునై దుదినములలో నెవ్వరు పన్నులను వసూ

లు చేయకో వారందరిని కారాగారముననుంపవలయును.

చంద్ర—తప్పంతయును వసూలుచేయువారిమీదనే లేదు. ఇచ్చువారుగూడ నిచ్చుట లేదు.

రాజు—ఎందుల కిచ్చుట లేదు?

చంద్ర—మునల్కానులు రాజ్యము నాక్రమించుకొన్నతరువాత హరి కిచ్చెదము. ఇప్పుడొక సారియు నప్పుడొక సారియు మేమెట్లీయగలము? అని యనుచున్నారు.

రాజు—ఎవరు చెల్లించుట లేదో, ఎవరిపై బాకీ నిలిచిపోయినదో వారినందఱను కారాబద్ధులం గావింపుము.

చంద్రచూడుడు హా! యని విచారించుచు గొంతసేపై నతడు వాత “మహారాజా ! కారాగారమున నింతమందిజను లుండుటకు స్థల మెక్కడిది? ” అనియెను.

రాజు—పెద్దపెద్దభవనముల నాక్రమించుకొనవలయును.

ఇట్లు చెప్పి వసూలుచేయువారిని చెల్లించువారిని గూడ చెఱిసాలకుడ్రోయింపవలయునని యాజ్ఞాపత్రము నొసంగి రాజు చిత్త విశ్రాంతమునకు వెడలిపోయెను. చంద్రచూడు డీక రాజున కెట్టిసంగతి యును తెల్పుపగూడదని శపథము చేసికొని మఱి యెప్పుడును రాజు కార్యములనుగూర్చి యాతడు రాజునకు దెలియచేయలేదు.

ఈయూజవలన దేశమందంతటను హాహాకారములు పుట్టెను. కారాగారములు నిండిపోయెను. చంద్రచూడుడు గొప్పగొప్పభవనముల నాక్రమించుటకు బ్రతుక్కింప లేదు. బాకీదారులును తహశీలుదారులునుగూడ దేశమునువిడిచి పారిపోయిరి. బాకీదారులు కానివారు కూడ భయభ్రాంతులై వారితోగూడ బాటిపోయిరి.

అందువలననే మేము — అగ్ని ప్రజ్వలించుచున్నదనియును,

ఇప్పు డింటిని చుట్టు ముట్టుకొనియె ననియు, శ్రీ రాకపోయినయెడల
 సీతారామన కిట్టిభంగపాటు కలుగునో, కలుగుకపోవునో మేము వా
 నినిగూర్చి చెప్పజాల మనియును, ఆమె రాకపోయినయెడల సీతారా
 ముఁడు రాజకార్యములయందు మనసుంచి శ్రీని మఱచుటకు మనస్సు
 న స్థిరనంకల్పముగావించుకొనియె ననియు నందందు చెప్పియుంటిమి. అ
 సేమయమునందు శ్రీ వచ్చి సాక్షాత్కరించుటచలన సీతారామనిసంక
 ల్పమును నినుకగట్టు మోహప్రవాహముచే గొట్టుకొనిపోయెను. రాజ్య
 పాలనమునందు మనసుంచినను, ఈయాపదలు తప్పిపోవునని చెప్ప
 జాలము. కాని, యావచ్చినశ్రీ నందాదేవినలె రాజమహిషియై యంతః
 పురమున నుండి యామెవలెనే రాజధర్మములయందు స్వామికి నాహా
 యమును చేయుచున్నయెడల సీతారామన కిట్టిగతి కలుగకపోవునని
 తోచుచున్నది. కేవలైశ్వర్యమదముచేతనే యిట్టిపాటు కలుగనైయున్న
 యెడల సీతారామనకు నందయును శ్రీయును సాహాయ్యముచేసి కొంత
 వఱకు మఱలించుట కవకాశము కలిగియుండవచ్చును. శ్రీ వచ్చి చిత్త
 విశ్రామమున రాజున కుపపత్నియై నిలవక సన్యాసినిగాక రాజమహి
 షియై యైయున్నయెడల నింతటిప్రమాదము కలిగియుండకపోవును.
 ఆతనియాశ తీరినయెడల నామెమోహనశక్తియు, జాలవత్తు తఱగిపో
 యియుండును. కొలదిదినములలోనే రాజు స్వస్థచిత్తుడై యుండునుం
 డును. శ్రీ సన్యాసినియైయున్నను కేవల శుష్కసన్యాసినియై వికా
 రాకారముతో నున్నయెడల నింతటివిపత్తు సంభవింపకపోవును. కాని
 యామె సన్యాసినియైయున్న వ్యాఘ్రాననమునఁ గూర్చుండి శచీదేవి
 వలె బలుకులనుండి యమృతమును గురియించుచుండెను. సీతారామ
 ఁడు కుక్కవలె దూరముననుండి యామెనుందరముఘోరవిందమునే చూ
 చుచుఁ గూర్చుండియుండెను. అంతేకాక యామె యాతనిభార్యకూడ

నై యుండెను. ఇందువలననే సర్వనాశనమునకుఁ గారణమయ్యెను. మొట్టమొదట సగ్నిజ్వాళ దరికొనియెను. అంతమాత్రమే—ఇప్పుడు గృహమంతటను చుట్టవేసికొనియెను. సీతారాముఁ డీక విలంబమున కోర్వఁజాలక యామెను బలాత్కరింపవలయునని సంకల్పించుకొనియెను.

ప్రేమపాత్రులగువారి మొడలఁ బొందులుగూడ ననిష్టమును చేయుజాలరు. రాజునకు శ్రీవైఁగలప్రేమ యిప్పుడింద్రియపరవశత్వమునఁ బరిణమించినట్లయ్యెను. కాని, యాతని కామెవై నున్నప్రేమ యట్లే యుండెను. అందువలన నాతఁడు బలాత్కరించుట కిష్టముగలవాఁడయ్యున్న నట్లుచేయుటకుఁ బూనుకొనఁజాలకుండెను. బలాత్కరింపవలయునో, లేక ప్రార్థింపవలయునో, ఈయంశములనుగూర్చి గూలోచించుట ధ్యాయానికి ప్రాణసంకటముగ నుండెను. సీతారాముఁ డీవిషయమున నేమిచేయవలయునని యోచించుకొనుచు నేమియును స్థిరపఱచుకొనఁజాలక యెన్నిదినములుండెనో, అన్ని నాళ్లు నాతఁడు కేవలజ్ఞానశూన్యుడై యుండెను. ఆతఁడు దురవస్థలపాలై జ్ఞానశూన్యుడై యున్న యాభయంకరసమయమునం దాతనిబుద్ధి విపరీతమగుటచే నప్పుడు రాజోద్యోగస్థుల నేకులు శూలములకు గుఱియైపోయిరి. తహశీలుదారులందఱును కారాబద్ధులైరి. బాకీదారు లందఱును శృంఖలాబద్ధులైరి. ప్రజలందఱును పలాయితులైరి. రాజ్యమంతయును ధ్వంసమై చెడిపోవుట కారంభమయ్యెను.

తుదకు సీతారాముఁడు శ్రీని బలాత్కరింపవలయు ననినిశ్చయించుకొనియెను. ఈయద్దేశము మనసునందు స్థిరపడి క్రియారూపమునఁ బరిణమింపనున్నంతలో నాకస్మికముగ నొక యనాంతరము తటస్థించెను. చంద్రచూడుఁడు రాజు నొకదినమునఁ గలిసికొని “మహారాజా! నేను తీర్థయాత్రకుఁ బోవుటకు సంకల్పించుకొంటిని. నీవాజ్ఞ యొసంగెదవేని

పోయివచ్చెను ” అనియెను.

ఈమాటవలన రాజునకుఁ దలపైఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను. చంద్రచూడుఁడు వెడలిపోయినయెడల సప్పుడు శ్రీనై నను విడువవలయును; రాజ్యమునకై నను స్త్రీల్లు వదలుకొనవలయును; అందువలన చంద్రచూడుని ప్రమాణమునుండి మరలించుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

అప్పుడు చంద్రచూడుఁ డీసాపరాజ్యమునం దింక నివసింప గూడదనియు, ఈసాపాత్ముఁడైన రాజుచేతిక్రిందఁ బనిచేయఁగూడదనియు, స్థిరముగ సిద్ధాంతము చేసికొనియుండెను. కావున నాతఁడు రాజువ్యాఖ్యయులకు సులభముగా నంగీకరింపలేదు. వారిరువురకును చాలనటకు సంభాషణము జరిగినది. చంద్రచూడుఁడు రాజు ననేకవిధముల్ దిరస్కరించెను. రాజుకూడఁ జాలవఱకు సమాధానములను చెప్పెను. తుదకు చంద్రచూడుఁడు తనతీర్థయాత్రాప్రమాణము మానియుండుట కంగీకరించెను. కాని, ప్రసంగవశమునఁ జాలరాత్రి యైపోయెను. అందువలన రాజు నాటిదినమునఁ జిత్తవిశ్రామమునకుఁ బోలేదు. ఇంతలో నారాత్రి చిత్తవిశ్రామమున నొకవిశేషవ్యాపారము జరిగిపోయెను.

పదియాటవ ప్రకరణము.

దైవయోగమువలన నాదినమున చిత్తవిశ్రామద్వారముకడ క్షోకభైరవి వచ్చి దర్శనమిచ్చెను. చిత్తవిశ్రామ మొకచిన్నవిలాసము

దిగమై యున్నను రాజభవనమై యుండెను. కొందఱు ద్వారపాలకులు
కావలిగాచుచుండిరి. భైరవి తన్ను లోపలికిఁ బోనిచ్చుని ద్వారపాలకు
ని వేడుకొనియెను. ఆ ద్వారపాలకుఁడు ,, ఇది రాజబుంపు మంసరము.
ఇందొక రాణిగారుకూడ నున్నారు. లోపలికిఁ బోవుట కెవ్వరికిని నాజ్ఞ
లేదు ” అనియెను. రాజుగారి కుపరాణులుకూడ భృత్యులకు రాజీస
మానలేనుని చెప్పవలసినయవసరము లేదు.

• భైరవి—అది నాకుఁ దెలియును. రాజుగారుకూడ నన్నెఱుఁ
గుదురు. నేనులోనికిఁ బోవుట కాక్షేపణమేమియు నుండదు. నీవు పో
యి రాజుతోఁ దెలుపుము.

• ద్వార—రాజుగారిక్కడ లేకు. రాజధానికిఁ బోయియున్నారు.

• భైర—అట్లయినయెడల నిందున్న రాణిగారికే తెలుపుము. ఆ
మె యాజయైనఁ జాలదా ?

• ద్వారపాలకు లొకరి మొగమొకరు చూచుకొనిరి. అంతవఱకు
చిత్తవిశ్రామభవనములోని కితరులెవ్వరును ప్రవేశించియుండలేదు. మ
హారాజులు కఠినమైన యాజ్ఞచేసియుండెను. రాణికూడ నట్లే యాజ్ఞచే
సెను. రాజులేనిసమయమున నందాదేవిపంపించిన యొకరిద్దఱుపరిచారి
క లాయంతఃపురమునకుఁ బోవలయునని వచ్చియుండిరి. కాని రాణిగారి
కీసమాచారమును దెలియపఱకుటకు ద్వారపాలకులకుఁ గూడలోపలికిఁ బో
వుట కాజ్ఞకాలేదు. ఇప్పుడు లోనికిఁ బోవచ్చునో, కూడదో యని వారికి
సందేహము కలిగెను. కాని యాభైరవీమూర్తిని చూచినవారెవ్వరికిని
నామె కేవలమానుషియని తోచుటలేదు. ఆమెను లోనికిఁ బోవీయకు
న్న నెట్టిమాపద సంభవించునో యను భయముకూడఁ గలిగెను.

ద్వారపాలకు లేమేమో యోచించుకొని యొక పరిచారికాముఖ
మున సంతఃపురమునకు వర్తమానమంపించిరి. భైరవి వచ్చినదని తెలి

సికొని శ్రీ యామెను వెంటనే లోనికిఁ బోనిచ్చునట్లాజ్ఞ యొసంగెను. జయంతి లోపలఁ బ్రవేశించెను.

శ్రీ యామెను చూచి “ నీవు వచ్చుట చాల బాగుగ నున్నది. ఇప్పుడు నీపరాకర్ష లేకున్న మెడల నేకార్యమును జరుగదు ” అని యెను.

జయం—ఇప్పుడు నీవెట్లుంటి? యను విచారముతో నొక్క సారి చూచిపోనలయునని వచ్చితిని. ఇప్పు డేమైనదో చెప్పుము. రాజ్య వ్యాపారములు చాలపటికుఁ జెడిపోయిననని సగరమననే వినియుంటి ని. మఱియు దానికంతకు నీవే కారణమైయుంటివనికూడ వింటిని. పాతశాలలయందంతటను రఘువంశమునందలి పదోమ్మిదవ సర్గలోని శ్లోకములనే చదువుచున్నట్లు తెలియవచ్చినది. సమాచారమేమి?

శ్రీ—అందువలననే నీరాక్షకై వేచియుంటిని.

ఇట్లు చెప్పి శ్రీ జరగినసంగతులన్నియు నాద్యోశాంతముగాఁ దెలియఁజేసెను. జయంతిఁ అట్లయిన మెడల నీవు చేయవలసిన కార్యము నేలచేయలేదు? ” అని యడిగెను.

శ్రీ—అదేమో నాకుఁ దెలియలేదు—

జయం—రాజధానికిఁ బొమ్మా! రాజాంతఃపురమున రాజమహిషి వై నివసింపుము! అందు మహారాజునకుఁ బ్రధానమంత్రివలె నుండి యాతనిని స్వధర్మమునకు మరలింపుము. ఇదియే నీనవశ్యముగఁ జేయవలసిన కార్యము.

శ్రీ—అదియంతయును నాకుఁ దెలియదు. రాజమహిషి చెను వలసిన కార్యములను నీవు నాకుపదేశించియుండవేదు. సన్యాసిధర్మమును దెల్పితివి. ఆధర్మమును నేర్చికొనియుంటివి. నాకుఁ దెలియనిదానిని నేనెట్లు నిర్వహింపఁగలను? అంతటిభారమును వహించిన మెడల నన్ని కార్యములును చెడిపోవును. సన్యాసిని రాణియగుటవలన నేమిలాభము?

జయంతి కొంచెము సేపుమోచించి, నేనట్లు చెప్పజాలను. నీవలన నాపని కా జాలదని తోచుచున్నది. ఆధర్మమును నిర్వహించగలిగినదానవైనయెడల నింతదూరము వచ్చియేయుండవు. ” అనియెను.

శ్రీ—ఆకాలము పోయినది. ఏదినమున చీరచెఱుగును వీచుచు ముసల్నాచు సైన్యమును ధ్వంసముజేసితినో, ఆదినమైనయెడల చుహిషీ ధర్మమును నెఱవేర్చగలిగి యుందునని తోచుచున్నది కాని, నాయదృష్టచూహార్థమున బోలేదు. ఆనేర్పైనను గలుగలేదు. నిశ్చయముగా నాయదృష్ట మందులకు విపరీతమై పెడతొంద్రదొక్కినది. అదృష్టము తిరిగి వచ్చునా? చెప్పట కేమున్నది?

జయం—అట్లుయిన నిప్పు డేమి చేయవలయును ?

శ్రీ—పలాయనముకంటె వేటొక యువాయ మగపడుటలేదు. కేవలము రాజుకొఱకుగాని, రాజ్యముకొఱకుగాని చెప్పటలేదు. నాకొఱకు చెప్పటలేదు. బుద్ధియంతయును వనవాసమునందును, సన్యాసమునందును, వినియోగమైపోయినది. మహారాజెల్లప్పుడును రేయుంబనలు నన్నే చూచుచు ననేక సమయములయందు నేను గృహిణినియు, దన ధర్మపత్నినియు, దలంచుకొనుచుండును.

జయం—బౌనది నిజమే.

శ్రీ—అందువలన నే వెనుకటివన్నియును జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నవి. తిరిగి ప్రేమయనువలనో నేలపడవలయును? కావుననే రాజును చూడకుండ నుండవలయునని మొనటనే చెప్పియుంటిని. రాజుతోఁ గూడ నాకు, పాఠశాలకు గురు శత్రువులు.

జయం—ఇకను పదునొకండు శత్రువులు నీశరీరమందు నీ తోనున్నా కారా? నీవు సన్యాసమును వహించినట్లుగపడుటలేదు. దేనిని పరమేశ్వరార్పణముచేసియుంటివో దానిని తిరిగి స్వీకరింపదలచిన

ట్లు తోచుచున్నది. తిరిగి నీగొడవలోఁబడి యోచించుకొనుచునట్లున్నది. ఇదియేనా సన్యాసధర్మము ?

శ్రీ—అందుకొరకే పలాయన మవశ్యక ర్తవ్యముకాదా యని యడిగితిని.

జయం—ఆవశ్యకమే.

శ్రీ—నేను పలాయనమైపోయినయెడల మహారాజు తా నాత్మ హత్య చేసికొందునని యనుచున్నాఁడు.

జయం—ఆమాటలు పురుషులు స్త్రీలను మోహింపఁజేయుట కై సామాన్యముగఁ బలుకుచుండుమాటలు. కనుమశరాహతులగువాఁ డిట్లాపము లట్లేయుండును.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నాభయములేదా?

జయం—ఉన్నయెడల నీకేమి? రాజుబదికియున్నను లేక చచ్చినను దానివలన నీకేమిప్రయోజనము ? నీస్వామియైయుండుటవలన నీ కింతవిచారమా? ఇదేమిసన్యాసము ?

శ్రీ—నాకావిషయమున విచారమేమియును లేదు. రాజు మరణించినయెడల సర్వభూతసంరక్షణ మెట్లు జరగును ?

జయం—రాజు మరణించుటలేదు. అందులకై భయపడనక్కరలేదు. పిల్లలుతమయాటబొమ్మను బారవేసికొన్నయెడలఁ గొంచెము సేపేడ్చెదరు. అంతియకాని చచ్చిరారు. నీవు పరమేశ్వరసాక్షిగాఁ గర్మ సన్యాసముచేసి యెట్టిమనోనిగ్రహము కలిగియుండవలయునో యట్లుండుము.

శ్రీ—అట్లయినయెడల నిటనుండి వెడలిపోవలయును.

జయం—ఇప్పుడే వెడలిపోమ్మ,

శ్రీ—పోవుటయెట్లు? ద్వారపాలకులు విడిచివెట్టెదరా ?

జయం—నీకుఁ గావిశాటి, రుద్రాక్షమాలికలు, త్రిశూలము మొదలగున వన్నియు నున్నవి. భైరవీవేషమును ధరించి వెడలిపోము. కావలివారేమియు నడ్డు చెప్పజాలరు.

శ్రీ—నీవుకూడ రావలయునుగాదా? నేను వెడలిపోయినతరువాత నీవెట్లువచ్చెదవు ?

జయంతి నవ్వుచు “ఇదేమి నాయదృష్టము ! ఇంత కాలమునకు నాకొఱకు విచారించువారొక్కరు బయలుదేరినందులకు చాల సంతోషముగనున్నది. సోదరీ! నేనిక్కడనుండి తప్పించుకొనిపోలేకపోయిన యెడల బాధక మేమున్నది ?

శ్రీ—నీవు రాజచేతులతో బడుదువు. ఆతఁడు నీవైఁ గోపించిన యెడల నేమిచేయఁగలవు? రాజహృదయము నెవ్వరు తెలిసికొనఁగలుదురు?

జయం—కోపగించి నన్నేమిచేయఁగలఁడు? రాజ నావంటిదాని కనిష్టముచేయునని నీవెట్లు తెలిసికొనఁ గలిగితివి ?

శ్రీ* జయంతివై నమితవిశ్వాస ముండుటవలన మారుమాట చెప్పక “చురల నిన్నెక్కడఁజూడఁగలను?” అని యడిగెను.

జయం—నీవు నెట్టిగ యచుగ్రామమునకుఁ బోయి యక్కడనున్న రాజపురోహితునింజూడుము. నీత్రిశూలమును నాకిచ్చి నాత్రిశూలమును నీవు దీసికొనిపోము. ఆగ్రామమునందలి రాజపురోహితుఁడు నావలన మంత్రోపదేశమును పొంది నాకుఁ బ్రయశిష్యుడై యున్నాఁడు. ఆతఁడు నాత్రిశూలమునందున్న సాంకేతిక చిహ్నమును చూచినయెడల నీవుచెప్పినట్లు చేయఁగలఁడు. నిన్నొక రహస్యప్రదేశమున నుంపవలయునని చెప్పుము. నీకొఱకింక ననేకులు వెదకుటకై వత్తురు. రాజనగరమునందేయుంది కాపాడఁగలఁడు. నేనువచ్చినిన్నక్కడఁగలిసికొందును.

పిమ్మట శ్రీ జయంతికి నమాస్కరించి యా మెవాదధూళి శిరము

న ధరియించి తిరిగి వనవాసమునకై వెడలిపోయెను. ద్వారపాలకు లేమియు సభ్యంతరము చేయలేదు.

ప దు నే డ వ ప్ర క రణ ము.

రామచంద్రుడు—ఏదోకొంపమునిగినట్లున్నది. జనులందఱు చాల కలగిపోవుచున్నారు.

శ్యామచంద్రుడు—నిజమే! నిజమే! ఇకనీరాజ్యములో నొక నిమిషమైన నిలువఁగూడదు.

రామ—నీవెప్పుడును, పోయెదనుపోయెదననియే యనుచుంటివే? కదలలేదేమి?

శ్యామ—వెడలిపోయినట్లే. ఆడువారిని బిడ్డలను నిదివఱకే నలదంగయను గ్రామమునకుఁ బంపివేసితిని. ఇక నేనా? నాకు కొన్ని బాకీలు రావలసియున్నవి. సాధ్యమైనంతవఱకు వానిని రాబట్టుకొనుటకు కొంతకాల మిక్కడనాగిన బాగుగనుండుననియనుకొంటిని. కాని వసూలుచేయుట కెవ్వరున్నారు? బాకీదారు లందఱును గూడ నూడువిడిచి పారిపోయిరి.

రామ—ఇప్పుడు క్రొత్తగా నేమివచ్చినది? ఈగందరగోళమునకుఁ గారణమేమో నీకుఁ దెలియునా? కై దీలుగాఁ బట్టుకొనఁబడినవారికి చైరసాలలు చాలకుండ నున్నవట. క్రొత్తగాఁ గట్టిన పాకలుగూ

డఁ జాలకున్ననట ! పశువులశాలలమందలి పశువులను తఱిమివేసి
వానియందుఁ గూడ కై దీనిమంచుచున్నారని వినియుంటిని

శ్యామ—జరిగినసంగతి యేమో నీకుఁ దెలియలేదా? ఆడాకిని
పారిపోయినది.

రామ—ఆసంగతిని వినియుంటిని. దానిని తఱిమివేయుట కనే
క మారణహోమములు చేసినను పోలేదు. ఇప్పుడు తనంతట తానే
యెట్లు వదిలిపోయినది?

• శ్యామ—దానియంతట యదియే పోయినదా? (తనలో) చె
ప్పటకు నాయొడలు గడగడ వడ్కిపోవుచున్నది (పకాశముగా) ఏదే
నొక్కదేవతవలన బాధింప బడి పారిపోయినదని యనుకొనుచున్నారు.

• రామ—నీవు చెప్పినదంతయును నిజమేదా?

శ్యామ—ఈయూరిలో నొకదేవత యున్నదని నీవు వినలేదా?
అప్పుడప్పు డామె బహిరంగముగనే యగపడుచుండును. ఆమెను చాల
మందిచూచియున్నారు. చిన్న రాణివిచారణసమయముననీవక్కడలేవా?

రామ—ఁగిన్నాను. ఆమెయేనాయిది? ఆమెయెవ్వరో చెప్పగలవా?

• శ్యామ—ఆమె తనవృత్తాంతము నెవ్వరికైన నెప్పుడైన నెఱిం
గించినదా? అనేకు లనేకవిధములుగఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

రామ—ఏమని చెప్పుకొనుచున్నారు?

శ్యామ—ఆమె యీ గ్రామదేవతయని కొందఱును, లక్ష్మీదే
వియ్యేయని కొందఱును మఱికొందఱు దశభుజయైన దుర్గాదేవియని
యుఁ జెప్పుకొనుచున్నారు. ఆమె లక్ష్మీకారాయణదేవాలయమునుండి
వచ్చుచుండుటను చూచినవారు చెప్పుచున్నారు. దుర్గాదేవాలయము
నఁ బ్రవేశించి యదృశ్యమగుచుండునని కొందఱు చెప్పుచున్నారు.

• రామ—అదేకావచ్చును. కాకపోయినయెడల భైరవీవేషమె

క్కడనుండివచ్చును? ఆమె యాస్థానమునకు భైరవీవేషముతోనే వచ్చి వదికాదా ?

శ్యామ—ఆమె యెవ్వతెమైన నేమి ? అందఱకు నామె దర్శన లాభము కలుగుట మంచియదృష్టము. కాని రాజునకు మాత్రము మతి చెడిపోయినది.

రామ—ఔను. ఆడాకిని యెట్లు దాటిపోయినది ?

శ్యామ—ఆడాకినివలన రాజ్యవిప్లవములు కలుగుచున్నవని కొఱిపించి యాదేవత భైరవీరూపముతో వచ్చి యాడాకినిని చంపుటకు సిద్ధపడియెను.

రామ—అయ్యో ! అయ్యో ! తరువాత ?

శ్యామ—ఆమీద నేమున్నది ? ఆతిల్లి మూర్తీభవించిన రణరంగదేవతయై నిలువబడియెను. ఆమె నాడాకిని చూచి ముప్పది తాళ్య పొడవెదిగి యంతట నావరించుకొని యాకాశమున కెగసిపోయెను. ఆకొలాహలముముందర నాడాకిని యెక్కడకుఁబోయినదో చూచిన వారెవ్వరు ?

రామ—ఇదియంతయును నీ కెవ్వరు చెప్పిరి ?

శ్యామ—ఎవ్వరు చెప్పవలయును? కన్నులాఱఁ జూచినవారె చెప్పియున్నారు. రాజు, ఆడాకిని నూయలోఁబడి చిత్తవిశ్రామమునందలి ద్వారపాలకులను, సేనకులను, పరిచారికలను, అందఱనుగూడఁ జెఱనాలకుఁ ద్రోయించెను. ఈనిజమైనసంగతులన్నియును చెప్పినవారు వారే. “చుహారాజును మన మేవిషయమున నిందింతుము? దైవశక్తికి వ్యతిరేకముగ నెవ్వరేమిచేయఁగలను?” అనికూడ వారే చెప్పుకొనిరి.

రామ—ఇది లోకప్రవాదముమాత్రమే కాదుగద !

శ్యామ—అట్లెన్నటికిని కాఁజాలదు.

రామ—ఆడాకిని రాత్రివేళ శవమాంసభక్షణార్థమై పోయి తిరిగి రాలేదేమో? ఈసంగతిని రాజుగారికిఁ దెలిపినయెడల నేమిచేసి పోవునో యనుభయముచే నాసేనకులు పైసంగతులను కల్పించి యిట్లు చెప్పుచున్నారేమో? యెవ్వరెఱుఁగుదురు ?

శ్యామ—ఇదియంతయును నల్పనమేయందువా? వారందఱును కన్నులారఁ జూచియున్నారే ! ఆమె ప్రతిదంతము ముల్లంగిగెడ్డసలెను, శిరోజములు నధమునకుఁ గట్టిన మోసద్రాళ్లలెను, కన్నులు పేపతట్టలవలెను, నాలుక మొసలివలెను, ఉరోజము లూరుగాయకుండలవలెను, ఊపిరి యురుమువలెను, ఉన్ననని వారే చెప్పుచున్నారు. ఆమె మొక్కకేకవేసినేని భూమి బ్రద్దలై దారివిడుచునట.

రామ—అమ్మయ్యా ! ఇదియంతయును భయంకరమైన గాధగానున్నదే! రాజుగారిమతి చెడిపోయినదంటివే! నిజమేనా ?

శ్యామ—ఆసంగతినే చెప్పుచున్నాను వినుము. పాపము! ఏమియు నెఱుంగని వారికందఱికిని నన్యాయముగా చెఱసాలగతిపట్టినది. ఆడాకినిని వెదకి తీసికొనివచ్చుటకు దేశము నాలుగుదిక్కులకు ననేకులను పంపించియున్నాడు. ఆడాకిని స్వస్థానము చేరినప్పిమ్మట నంతటి యామెను కనుగొనుట మనుష్యులతరమా ? పోయినవారందఱును వచ్చి చేతులుజోడించుకొని “అయ్యా ! ఆమె మా కెచ్చటను గనఁబడలేదు” అని చెప్పుచున్నారు.

రామ—అందులకు రాజేమనెను ?

శ్యామ—డాకిని దొరక లేదని వచ్చి చెప్పుచున్నవారి నందఱిని రాజు కారాగారమునఁ ద్రోయించుచున్నాడు. చెఱసాలలో నికఁజోటులేను. రాజకీయోద్యోగస్థులందఱును భయపడి, తమతమయాలుబిడ్డలను, గృహములను వదలి పాటిపోవుచున్నారు. వారిని జూచి పా

హుకారులును, అంగడిచారును, మిగిలిన ప్రజలందఱునుగూడఁ బొరి పోవుచుండిరి. నగరమున బొగచుట్టకూడ దొరకుటలేదు.

రామ—అదేవత యేమిచేసినది? ఆమె తనదిన్యచక్షుస్సులను తెఱచి చూచినయెడల నీనిర్దోషులందఱును రక్షింపఁబడుదుగుగదా!

శ్యామ—ఆమె కైలాసవాసినియగు భవానీదేవి. ఆమె యిదియంత యును జూచి భైరవివేషముతో వచ్చి రాజునకు దర్శనమిచ్చి “రాజా! నిర్దోషులను దండింపవలదు. అట్లు చేసినయెడల నీరాజ్యము నిలువఁజాలదు వీరి తప్పేమియులేదు. ఆడాకినిని నేనే తఱియివైచితిని. ఆమెవలన నీరాజ్యమునకుఁ గీడు కలుగునని తఱియివైచితిని. ఇది నీవు తప్పుగాఁదలంచినయెడల నాయపరాధమంతయును నాదే. ఆయిష్టపరాధమున కేమైన శిక్షయున్నయెడల నిర్దోషులగు నీప్రజలను విడిచి వ. న్నుశిక్షింపుము” అనియెను.

రామ—తరువాత?

శ్యామ—అదే చెప్పుచున్నాను. అందువలననే మతి చెడిపోయినది. ఆడాకిని మాయమైపోయినప్పటినుండియు రాజు మహానలజ్వాల వలె మండిపోవుచుండెను. ఒకపిట్టయైన నాతనియొద్దకుఁ బోవఁజేయుచును. గురువులగు తర్కాలంకారులును, పట్టనుహిషియగు నందాదేవియును మాత్ర మాతనిదర్శనమునకుఁ బోయిరి. కాని, చీవాట్లకునిలువలేక వెనుకకు మరలిరి.

రామ—అదేమి? గురువుగారినికూడ నిందించెనా? ఇక నాతని పేరునుచ్చరించుటకూడ దోషమే.

శ్యామ—అందులకు సం దేహమేమి? తరువాత జరిగినదివినుము! రాజగ్నివలె మండిపడుచుండఁగా నాదేవత వచ్చి దర్శనమిచ్చి వైవిధ్యముగనే చెప్పినది. ఆమెమాటలు విని రాజు కన్నులెఱ్ఱ జేసి యామె

నుగెంటివేయుటకు చేతులెత్తి యట్లు చేయుటకు మారుగఁ జెప్పనలవి గాని యొకభయంకరకృత్యమును గావించెను.

రామ—ఏమి చేసినాఁడు?

శ్యామ—ఆమహాదేవిని కారాగారమునఁ ద్రోయుంచెను. అంతేకాక, ఇఁకఘనాఁడు దినములలో నాడాకిని దొరకకపోయినయెడల నగరమునందలి ప్రజ లందఱియెదుటను నామహాదేవినివిగతవస్త్రంజేచి చంఢాటునిచే బెత్తుచుఁగోఁ గొట్టింపవలయునని యాజ్ఞాపించెను.

రామ—ఆ ! ఆ ! దేవత నాతఁ డేమిచేయఁగలఁడు? రాజునకు మృతిపోయినదాయేమి?—ఆదేవత చెఱసాలకుఁ బోయినదా ? ఆమెను బంధింపుట యెవ్వరితరము?

శ్యామ—ఆదేవిని సరిగాఁ జూచినవారెవ్వరు ? రాజునకు వినా శకాలము సమీపించినది. అందుకొఱకే యాదేవత స్వస్థానమునకుఁ బోవుటకై ప్రయత్నించుచున్నది. రాజభటుఁడు సమీపింపఁగనే యాలోకమాత, యైరావతమువలె మందగమనయై చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించెను. ఆకారాగారమున బ్రతిరాత్రియు పెద్దపెద్దకేళలు వినఁబడుచు న్నవని వినుచున్నాను. దేవతలందఱును జేరి మంత్రములను జపించుచున్నారు. ఋషీశ్వరులు వేదములను పఠించుచున్నారు. ఈధ్వనులు కారాగారకుడ్యములను దాటి ద్వారములయొద్దనున్న కాపలివాండ్రు చెవులతోఁ బఱచుండెను. ఇదేమన ద్వారపాలకులు తలుపులు తీసిక వెంటనే యేమియును గనఁబడకుండఁ బోవుచుండెను. (ద్వారపాలకులకు వినవచ్చుచున్నచుండుములు జయంతియై పఠించుచున్నదని మేము వేఱుఁ జెప్పినసరము లేదు.)

రామ—తరువాత నేమిజరగినది ?

శ్యామ—నేటితో మూఁడుదినములును పూర్తియగుచున్నవి.

“మీరందఱును వినుడు. రేపటిదినమున మోసముచేసిన యొకదుర్మార్గురాలిని ప్రజలందఱిమధ్య విగతవత్త్రంజేసి వేత్తాఘాతశిక్షకు గుఱి చేయుచున్నాము. చూడ దలచినవారందఱును రావచ్చును” అని మహారాజు ప్రకటింపజేసెను.

రామ—రాజేంద్రతిమూఢుడై పోయెను. అందువలననే తర్కాలంకారగురువులును నిందులకు వ్యతిరేకముగ నేమియు జేయలేకపోయినారు. పట్టమహిషియుగు నందాదేవియు నేమియు నొనరింపలేకపోయినది. వీరిరువురును రాజుచే చీవాట్లు తినియుండుటవలన మరల నాతనియెదుటికిఁ బోవుటకై న సాహసింపలేకపోయిరి.

శ్యామ—వారిరువురును నట్లుచేయఁగూడదని రాజునకు. సహేతుకముగ నెంతచెప్పినను, ఆతఁడు వినకుండ మూర్ఖపుపట్టుపట్టి “విజిముగా దేవతయే యైనయెడల తనవైనన్ని నేరము నామె మరలించుకొనఁగలదు. ఈనడుమ మీరు కలుగఁజేసికొని చెప్పటవలనఁ బ్రయోజనమేమియు లేదు. అట్లుగాక యామె మానవియే యైనయెడల రాజనీతిప్రకార మామెను నేను శిక్షింపఁగలను. ఈరెండుకారణములచేతను మీమధ్యవర్తిత్వము ప్రయోజనములేకుండఁ బోవుచున్నది” అని తిరస్కరించెను.

రామ—కొంతవఱకు రాజుచెప్పినదికూడ సరిగానేయున్నది. యథార్థముగా నాతఁడు సరియైన మార్గమునే పట్టెను. ఏమైననేమి? తేవీచిత్రమును చూచుటకై పోవుట వృథాప్రయత్నము కానేరదు. నీవును వచ్చెదవా?

శ్యామ—అందులకు సందేహమేమి? అందఱును బోయి చూడవలసినదే. ఇట్టివింతను జూచుట కెవ్వరుపోవకుండురు?

ప దు నె ని మి ద వ పృ క రణ ము.

ఇప్పుడు జయంతికి వేత్రాఘాతశిక్ష కావలసియున్నది. ఆమెను వివశ్రుగాఁ జేసి బెత్తములతోఁ గొట్టుదురని నగరమంతటను దండోరా వేయఁబడియెను. సూర్యోదయసమయమునుండి జనులు గుంపులు గుంపులై వచ్చుటకుఁ బ్రారంభించిరి. కొలదిసేపటిలోనే కోటయంతయు జనులతోఁ గ్రీక్కిరిసిపోయెను. క్రమముగా నెదిరింపులును, త్రోపుడులును, ప్రారంభమయ్యెను. రమాదేవిని విచారించినదినమున నొకసారి యీకోటయం దిట్లే జనసమ్మర్దముకలిగెను. అప్పుడు రమాదేవి విచారణము... ఇప్పుడు జయంతి దండనము. విచారణముకంటెను దండన మేము చూచుటకై చాలమందిజనులు వచ్చిచేరిరి. నందాదేవి కిటికి యొద్దనుండి చూచుచుండెను. నీలకుంతలవిరాజితంబులగు జనమస్తతః తరంగములు తప్ప మఱేమియు నగపడుటలేదు. అందందు తెల్లవి మేలి మునుఁగు వైచికొనియున్న స్త్రీజనంబుల శరంబులును, శ్వేతోష్ణిషాః లంకృతంబులగు పురుషోత్తమాంగములు నానీలసముద్రమునందలి ఫేన సమూహములవలెఁ గానవచ్చుచుండెను. ఇదియంతయును చూచుటవలన నందాదేవికి రమావిచారణదినము స్మృతికి వచ్చెను. అప్పుడు జనసముద్రము పొంగి సంక్షుభితమైనట్లును, దానినతికష్టమున శాంతిరక్షకులు శాంతింపఁజేయుచున్నట్లును జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. కాని నేడట్లుగానె యందఱును నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. అందఱిహృదయములందును రాజ్యమున కమంగళమగు ననుభయము జాగరితమగుచుండెను. అందఱును భయభ్రాంతులగుచుండిరి. ఇప్పు డీమూలోకజనారణ్యము సింహవ్యాఘ్రాదిదుష్టమృగములచే నాకాంతమైయున్న మహారణ్యముకంటెఁ గు భయంకరమై తోచుచుండెను.

ఆకోటయందలి యొకవిశాలసాంగణమధ్యమున నొకయెత్తైన మంచె నిర్మింపఁబడియుండెను. దానిపైఁ గృష్ణకాయఁడును, బలిష్ఠుఁడును వికటాకాశుఁడు నగునొకచండాలుఁడు మూర్తీభవించిన యంధకారమువలెఁ జేతియు దొకయురవైన బెత్తమును పట్టుకొని నిలువఁబడియుండెను. జయంతి నానుంచెమీఁద విగతవస్త్రంజేసి వేత్రముతోఁ గొట్టవలయునని యాచండాలునకు రాజాజ్ఞాపించెను.

ఇంకను జయంతి నచ్చటకుఁ దీసికొనిరాలేదు. రాజింకను నచ్చటికి రాలేదు. ఆనుంచెరాజగూర్పుండటకై సిద్ధపఱచిన సింహాసనమున కెదురుగ నుండెను. దానిచుట్టును వేత్రహస్తములు రాజభటులును చేరి నిలిచియుండిరి. మంత్రులెవ్వరును రాలేదు. ఇట్టిదుర్వ్యాసారము నుచూచుటకై వారెవ్వరికి నిష్టములేదు. రాజుకూడ వారెవ్వరికిని షష్టమానమంపియుండలేదు.

ప్రేక్షకజనారణ్య మూర్ధ్వముఖమై “రాజెప్పుడువచ్చును ? ఆ దండనీయురాలగు దేవి—మానవి—యెప్పుడువచ్చును ? ఏమివిపత్తు సంభవింపనై యున్నదో!” అని యెదురుచూచుచుండఁగనే యాకస్మికముగఁ జోపుదారులు హెచ్చరికఁజేసిరి. వందిమాగధులు కైవారములుచేసిరి. దర్బకులు రావచ్చునని తెలిసికొనిరి.

ఇప్పుడు రాజునకు దుస్తులు మొదలగునలంకారములు యథోచితముగ లేవు. ఆతఁడు వసంతిమునందలి సాయంకాలమేఘమువలెనే భయంకరమూర్తియై యుండెను. ఆకర్ణాంతములగు నేత్రములు రక్తవర్ణములై యుండెను. విశాలవత్సోభాగము నడుమనడుమ నుప్పొంగుచు నుచ్చ్వసితమగుచుండెను. రాజు వర్షోన్ముఖమైన మేఘమువలె నున్న మితుడై శతనివలె వచ్చి సింహాసనముపైఁ గూర్చుండెను—ఎవ్వరునుఁ గి, మహారాజునకు జయమగుఁగాక!” అనిడయజయధ్వనులు సేయలేదు.

అప్పు డాలోకజనారణ్య మూర్ధ్వముఖమై యటునిటుఁ జూచు చుండెను—చూచుచుండఁగ నే రాజభటులు జయంతిని గొనితెచ్చి మంచెపై కెక్కించి వెడలిపోయిరి. సమున్నతప్రాసాదశిఖరోపరిభాగ మున నుదయించిన సంపూర్ణచంద్రబింబమువలె నాజయంతి యసమా సమోహనరూపరాశి యామంచెపై నొక్కసారిగ నుదయించినట్లు యొను. అప్పుడు వేనవేలుజను లూర్ధ్వముఖులై, యుత్తీర్ణనేత్రులై మంచెపై నున్న యాగైరికవసనాలంకృతయు, సపూర్వజ్యోతిర్నయా కాఁరిణియు నగుభైరవీమూర్తిని జూడనారంభించిరి. సమున్నతాయత మధురలలితోజ్వలజ్యోతిర్నయమైన యామోహనవిగ్రహము, ఆయను పమ్మావగాంభీర్యధైర్యస్థైర్యములు, ఆ దేవీదుర్లభమైనశాంతి మొదలగు హాని నెల్లరును విముగ్ధులై చూడనారంభించిరి. నవరవికరప్రౌఢిన్న పంకేరుహనన్నిభంబగు నాయపూర్వప్రభుల్లముఖమండలమును దదేక దృష్టితోఁ దిలకించుచుండిరి. ఆరక్తాధరప్రవాళమున మెఱయుచున్న మృదుమధురస్నిగ్ధవినమ్రమందహాసము — సర్వభయసంహారకారణశ క్తిస్వరూపమైన యానుస్నిగ్ధమధురమందహాసము—చూచి యాజను లయం దనేకు లామె దేవియని భావించి చేతులు జోడించుకొని యా జయంతికి ప్రణామముల నర్పించుచుండిరి. అనేకు లామెకు నమస్కరిం చుటను చూచుటవలన మఱికొందఱి కామెపై భక్తిభావ ముదయించె ను. అప్పుడు నారు „జగన్నాథకు జయమగుఁగాక! మాతల్లియగు నీ లక్ష్మీమహాదేవికిజయమగుఁగాక” అనిజయజయధ్వనులనుచేయసాగిరి. ఆజయధ్వని క్రమక్రమముగా పర్వతపంక్తులలోఁ బడినయశనినిర్ఘోషము ప్రాంతదేశముల కెల్లువ్యాపించునో యట్లే యాప్రాంగణమునం దొకదిక్కునుండి మఱియొకదిక్కునకు వ్యాపించి ప్రతిహతమై యెల్లెడల ప్రతిధ్వనించుచుండెను. తుదకాజననమూహమంతయు నైకకంఠ్యముగ

జయధ్వని నేను నారంభించెను. నగరమంతయును ప్రకంపితమగుచుండెను. చండాలుని చేతియందున్న బెత్తము జారి క్రిందఁబడిపోయెను. జయంతి తనలో „జయజగదీశ్వరా! నీకే జయమగుఁగాక ! ఈప్రేక్షక జనమండలమంతయును నీస్వరూపమేగదా! నీవీజనులవాక్కులఁబ్రవేశించి నీజయమును నీవే తెలుపుకొనుచుంటిని—జయజగన్నాథా! నీకే జయమగుఁగాక ! నేనెన్నఁతెను?” అని మొత్తవెట్టుకొనుచుండెను.

క్రోధావేశపరవశుడైయున్న రాజప్రభు డగ్నిజ్వాలనలే మండిపడుచు మేఘగంభీరస్వరముతో „నత్త్రయునుతీసి పాతవేయుము. చెళ్లుమని బెత్తముతోఁ గొట్టుము!” అని చండాలున కాజ్ఞాపించెను.

ఈసమయమున నాకస్మికముగ రాజనొద్దకుఁ జంద్రచూడత రాకలంకారుఁడు వచ్చి యాతని రెండుచేతులను బట్టుకొని „మహారాజా! రక్షింపుము ! నే నెన్నఁడును నిన్నుఁ బ్రార్థించినవాఁడను గాను. ఇప్పుడు ప్రార్థించుచున్నాఁడను. ఈమెను విడిచివెట్టుము!” అనియెను.

రాజు—దేవి స్వయముగా విడిపించుకొనుటకు శక్తిచాలనిదా యేమి? నీవు వచ్చి విడిపింపవలయునా? ఈయధమరాక్షసికిఁ దగిన శిక్ష కావలయును.

చంద్ర—ఈమె దేవి కాదు. కేవలము స్త్రీ.

రాజు—స్త్రీలనుగూడ రాజు దడింపవచ్చును.

చంద్ర—ఈజయధ్వనులను వినుచుంటివా ? ఈజయధ్వనులలో నీరాజనామ మంతరించిపోవుచున్నది.

రాజు—స్వామీ ! మీపని మీరు చూచుకొనుఁడు. చదువుకొనుటకు గ్రంథములు లేవా యేమి?

చంద్రచూడుఁడు వెడలిపోయెను. పిమ్మట చండాలుఁడు తిరుగ రాజాజనుపొంది క్రిందఁబడినబెత్తమును దీసికొని మీఁదికెత్తి జయంతి

ముఖమండలమును దృష్టించి చూచెను. తోడనే మీదికెత్తి బెత్తమును దింపివైచి రాజువంకజూచెను. తుదకు బెత్తమును విసరి పారవైచి యూరః నిలుచుండెను.

“ఏమి!” అని రాజు పిడుగువలె గర్జించెను.

చండాలుడు—మహారాజా ! ఈపని వావలనఁగాదు.

రాజు—నీవు శూలమునకు గుఱికాగలవు.

చరిడాలుడు చేతులు జోడించుకొని, “మహారాజాజ్ఞ ననుసరించి శూలాకోపణమునకై నఁ బొల్పుడుదును గాని యీపనిని మాత్రము చేయఁజాలను ” అనియెను.

... పిమ్మట రాజు తనయనుచరులను బిలిచి “ఈచండాలుని దీసికొనిపోయి కారాగారమున బంధింపుడు ” అని యాజ్ఞాపించెను.

అనుచరులు చండాలుని దీసికొనిపోవుటకై నచ్చుటను చూచి జయంతి మహారాజుతో “ మనుష్యుని నింతగా బంధించు తెందులకు? నీయజ్ఞు నేనే పరిపాలించెదను—చండాలుడును వలదు—మఱియెవ్వరును వలదు ” అనియెను.

అయినను చండాలుని దీసికొనిపోవుటకై యనుచరులు వచ్చుచుండుటను చూచి జయంతి చండాలునితో “బిడ్డా ! నాకొఱకు నీవేల కష్టములపాలయ్యెదవు ? నేను సన్యాసినిని. నాకుదేనివలనను దుఃఖము గాని సుఖముగాని లేదు. ఈబెత్తము నన్నేమిచేయగలదు? ఇకవస్త్రాభావమా?—సన్యాసినులు సవస్త్రులై సనేమి? వివస్త్రులై సనేమి? రెండును సమానమే. నీ వెందులకు కష్టములకు లోబడవలయును? బెత్తమును దీసికొనుము ” అనియెను.

చండాలుఁ డట్లుచేయలేదు. జయంతి మరలఁ జండాలునితో “బిడ్డా ! ఆడుదాననని నామాటను నీవు నమ్ముటలేదు. ఇప్పుడుమాను

ము!" అని చెప్పి బెత్తమును తానే తనదక్షిణహస్తముతో, గట్టిగఁ బట్టుకొనియా మహారాజసమక్షమున, వికచారవిందసన్నిభమై, రక్తరేఖా విరాజితమై, మనోహరకాంతుజ్వలమై యొప్పారు తనవామహస్తమును సాచి యా బెత్తముతో బలముగఁ గొట్టుకొనియెను. ఆ బెత్తముకొలఁ దిని మాంసము లేచినచేను. చేతినుండి రక్తము ప్రవహించుచుండెను. ఆమె గైరికవస్త్రమును, ఆమంచెమీదిభాగమును రక్తముచేఁ దడసి పోయెను. ఇదియంతయును జూచి జనులందఱును హాహాకారము చేసిరి.

జయంతి నుందహాసవదనారవిందయై చండాలునితో, "సోదరా! చూచితివా? నీకు భయమెందులకు? " అనియెను.

ఆ చండాలుఁడు రక్తపూరితమైయున్న యాగాయమును ఛూచి పిమ్మట హాసమయమైయున్న యాభైరవీప్రభుల్లవదనమండలమునుదిల్కించెను. తోడనే యాతఁడు మెల్లగజరగి భయప్రకంపితుఁడై వెనుదిరిగి మంచెమెట్లపైనుండి దిగి పారిపోయెను.

ఆమహాజనసమూహమునం దెక్కడ దాగికొనియెనో యాతని నెవ్వరును చూడలేదు.

అప్పుడు రాజు తనయనుచగులకు, "మఱియొకనినిదీసికొనిరండు. ఆతఁడు ముసల్మానుజాతిహుఁడై యుండవలయును" అని యాజ్ఞాపించెను.

సేనకులు కాలయమునివలె నున్న కటికివాని నొక్కని దీసికొనివచ్చిరి. మహమ్మదుపురము గోవధముచేయుటకు వలనుపడకుండుట చే నగరమువెలువల గొట్టెలు మేకలు మొదలగువానిని జంపి యాతఁడామాంసము నమ్ముకొనుచుండెను. అతఁడు మిగులబలీష్ఠుఁడును, స్థూలకాయుఁడును, కురూపియు నైయుండెను. రాజాజ్ఞనుపొంది యాతఁడు మంచెపైఁగి ధిష్ఠిచి బెత్తమును గైకొని జయంతి కెమరుగ నిలువఁబడి యెను. బెత్తమును మీదికెత్తి జయంతితో, "వస్త్రమును దీసివేయు

ము. నీమాంస యను ఖండఖండములుగఁ జేసి నాయంగడిలో నుంచి యమ్మనను." అని గర్జించెను.

జయంతి చెక్కుచెదరని మొగముతో మహాజననమూహమును సుబోధించి యట్లయెను.

“రాజాజ్ఞ ననుసరించి మంచెపై నిలిచి నేనే వివస్త్ర నగుచు న్నాను. మీలో నాలుబిడ్డలుగలవారు మీమాతృదేవతలను స్మరించు కొనుచు కొంతసేపటివఱకు మీకన్నులను మూసికొనుడు—మీలో నెవ్వరి కాడుబిడ్డలున్నారో యట్టివారు, మీమీపుత్రికలను మనసు న్నందు భావించుకొనుచుఁ గన్నులను మూసికొనుడు. ఎవ్వరు హిందువులై దేవబ్రాహ్మణధర్మిగలవారై యందురో యట్టివారు కన్నులను మూసికొను డు. ఎవరితల్లి స్వేరిణియో, ఎవ్వరు వేశ్యాగర్భమునజన్మించియుండిరో యట్టివారు తమయిష్టమువచ్చిన ట్లుండవచ్చుచు.. వారియెదుట నాకెంతమాత్రమును సిగ్గులేదు. అట్టివారిని నేను మనుష్యులను గాఁ బరిగణింపను”

ఈమాటలను వినుటవలన నామహాజనుల కన్నులు బాష్పజల పూరితములయ్యెనో లేదో జయంతి చూడలేదు. అప్పు డామెమన స్ఫుర్ధ్వాఖ్యమై యుండెను. ఆమె జగదీశ్వరునితప్ప మఱియెవ్వరిని జూచుటలేదు. తరువాత నామె రాజుపంకఁ జూచి, నీయాజ్ఞాప్రకారము నేను వివస్త్రనయ్యెదను. కాని నీవు చూడవలదు. నీవు మహారాజువై యుంటివి. నీవు పశుభర్తము ననుసరించుచుంటివని ప్రజలు కనిపెట్టినయెడల వారు నీవిషయమున నేమిచేయుటకైనను సుదేహింపరు. మహారాజా! నేను వనవాసినిని. వనమునందున్నపు డనేక సమయములయందు పస్త్రవిహీననై యుండుట లేటస్థించుచుండెడిది. ఒకసారి నేను పురినోటఁ బడితిని. అప్పుడుగూడ నిన్ను నేను గాపాడుకొంటిని.

కాని, వస్త్రమునుమాత్రము గాపాడుకొనలేకపోయితిని. నీయూచరణమును చూచి నిన్నుఁగూడ నాయడవిమృగముగ భావించుకొంటిని. కావున తీయెదుట నాకేమియును సిగ్గులేదు. నీకును సిగ్గులేదు. కాని నీకు మాత్రము లజ్జయుండవలసినది. నీవు రాజువు. మఱియును గృహస్థధర్మమునం దుంటిని. నీకు భార్యకూడ నున్నది. కన్నులు మూసికొనుము!" అని చెప్పెను.

ఆమె చెప్పినదంతయును వ్యర్థమయ్యెను. రాజు తీవ్రకోరోధాంధకారమున నంధుఁడై యుండెను. జయంతిమాటల కేమియును బదులు చెప్పక కటికవానితో "బలాత్కారమున వస్త్రమును విస్పి పారవేయుము" అనియెను.

అప్పుడు జయంతి మఱియేమియును వృథావాక్యములను పలుకక మంచెపై మోకాళ్లనూని కూర్చుండియుండెను ఆమె తన్ను, దానే నంచించుకొనియుండెనని తోచుచున్నది. ఆమె తనలో "నేను ప్రపంచసంబంధములైన సుఖదుఃఖముల కన్నిటికిని దిలొదకములను విడిచియుంటిని. నాకు సుఖమును లేదు; దుఃఖమును లేదు. నావంటిదానికి లజ్జయెక్కడిది? ఇంద్రియములకును మనస్సునకు నేనంబంధము లేనప్పుడు నాకు వస్త్రావరణమన నేమి? నిరావరణమన నేమి? పాపమే లజ్జ—మఱిదేనికొరకు లజ్జకలదాననై యుండవలయును? పరమేశ్వరునియందుఁగాక, సుఖదుఃఖాధీనజీవనులైన మనుష్యులయెడల లజ్జయననేమి? నే నీసభానుధ్యమున వివస్త్ర నేలకాఁగూడదు?" అని యీవిధముగ నాలోచించుకొనుచుండెను. అందువలననే యామె యింతవఱకును తాను విపదాపస్మనై యుంటినని తెలిసికొనియుండలేదు — వేత్రాఘాతమున కామె లక్ష్మ్యము నేయలేదు. కాని, వస్త్రవిహీనయై యుండవలసి దచ్చిన యీసమయమునం దెక్కడినుండియో యాపాపపులజ్జ వచ్చి

యామె నాకృమించుకొనియెను. అప్పు డామె ప్రీజన్యమును నిందించుకొనుచు నట్లే కూర్చుండి పవిత్రచిత్తముతో, బరమేశ్వరుని సన్నిధిచేసికొని మనసునందే ,,హేదీనబంధూ ! రక్షించుటకిదే సమయము. సుఖదుఃఖములకు జలంజల విడిచితినిని యనుకొనుచుంటిని. కాని, హా ! దర్పహరీ ! ఆనాగర్వము భస్మీభూతమై పోయినది. ఇప్పుడు నన్ను గాపాడుము ! ఈయాడుపుట్టువున నేలపుట్టించితివి ? ప్రభూ ! సుఖదుఃఖములనున్నీటిని దృఢపఱచుచును. కాని, ఆ డుపుట్టువు పుట్టి సిగ్గుచు వదిలియుండుట చాలఁ గష్టము కావున నిప్పుడు భయభ్రాంతినై మొఱవెట్టుకొనుచున్నాను. జగన్నాథా ! నన్నిస్సాడు రక్షింపుము ! రక్షింపుము!" అని ప్రార్థించుచుండెను.

ఈవిధముగా జయంతి పరమేశ్వరుఁడగు పురుషోత్తముని ప్రార్థించుచుండఁగా కటికవాఁ డామె చీరచెఱఁగు పట్టి లాగుచుండెను. చూచుచున్న జనసమూహమంతయు నైకకంఠ్యముగ హాహాకారము ను నేయుచు ,,మహారాజా ! ఈఘోరపాపమూలమున నీకు సర్వనాశ నముకాఁగలదు—నీరాజ్యము నాశనమైపోవును" అని యెఱచుచుండెను.

అదేమియును రాజు చెవిని బెట్టుటలేదు. ఏమియును చేయఁజాలక జయంతి తనచెఱఁగును భద్రముగఁ బట్టుకొనియుండెను. —విడువలేదు. ఆమె కనుదమ్ములనుండి యశ్రుధారలు ప్రవహించుచుండెను. అప్పుడు శ్రీచూచినయెడల చాల రాశ్చర్యపడియుండును. జయంతికన్నులనీరువెట్టుకొనుట మఱెప్పుడును నెవ్వరును చూచియుండలేదు. ఆమె రక్తచుయమైన తనచేతితో, చెఱఁగునుబట్టుకొని ,, జగన్నాథా ! రక్షింపుము ! రక్షింపుము!" అని మొఱియిడుచుండెను.

జగద్రక్షుకుఁడగు పరమేశ్వరుఁ డామె మొఱ నాలకించినట్లేయున్నది. హాహాకారముచేయుచున్న యసంఖ్యాక జనసమూహమునుండియు

కస్మిక్ముగ జయధ్వనులు చెలరేగెను. “రాణికిజయమగుగాక ! మహారాజుకి జయమగుగాక ! దేవికిజయమగుగాక !” అనుజయధ్వని ధ్వనల మారుమోపు చుండెను. ఆసమయముననే యాభరణశింజితధ్వనములు జయంతి చెవులఁ బడియెను. అప్పు డామె మొగమెత్తి చూడఁగా సమస్తపౌరస్త్రీలతోడఁ బరివేష్టింపఁబడి మహారాజుయగు నందాదేవి మంచెపై కెక్కి నచ్చుచుండెను. జయంతి లేచి నిలువఁబడియెను.

ఆపౌఃస్త్రీలందఱును జయంతిని చుట్టుకొని నిలుచుండిరి. మహారాజుకూడ నడ్డముగ వచ్చి జయంతి కెదురుగ నిలువఁబడియెను. దర్శకులందఱును చప్పటలఁజతించుచు హరినామస్మరణము నేయఁదొడగిరి. అకటిక వాఁడును జయంతి చెఱఁగును వదలివై చెను. కాని, మువ్వెమీఁదినుండిమాత్రము దిగిపోలేదు.

రాజు విన్నయగ్గ నచిత్తముతో దుష్టుడై పరువభావణములతో “ఇదేమిమహారాజుయీ?” అని గర్జించెను.

నందా—మహారాజా ! నేను వీరపత్నిని—వీరమాతను—నేను ప్రాణములతోనున్నంతవఱ కిట్టి పాపకార్యముల నొసరించుటకు మీకవకాశమీయను. అట్లనయెడల వంశము నిర్మూలమైపోవును.

రాజు మునుపటివలెనే క్రోధముతో “నీవుండఁదగినది యంతఃపురము. అక్కడకుఁబొమ్ము!” అనియెను.

నందాదేవి మామాటలకేమియును త్తరమీయకయే “మహారాజా ! నేనున్నమంచెపై నీకటికవాఁ డెంతభయములేకుండ నిలిచియున్నాఁడోచూచితివా? వీనినిదిగిపోమ్మనియాజ్ఞాపింపుము” అనియెను.

రాజు మఱిమాటాడలేదు. అప్పుడు నందాదేవి గంభీరస్వరముతో “ఈదురాత్ముడగు కటికవాని నీమంచెనుండి యిచ్చివేయువారి రాజధానియందెవ్వరును లేరా?” అనియెను.

తోడనే వేలకొలదిజనులు „కొట్టుము! చంపుము!” అని కేకలు వేయుచు గట్టిక వానివై, బడుటకై పరుగెత్తుకొనినచ్చిరి ఆకట్టిక వాడు ప్రాణములపై నాశనదలుకొని క్రిందికి దుమికి పాటిపోవుటకు ప్రయత్నించెను. కాని, జను లాతనిని బట్టుకొని కొట్టుచు గోటసింహ ద్వారమునావలకు లాగికొనిపోయిరి. అనేకు లాతనిని తన్ని పొడిచి ప్రాణావశిష్టునిగఁ జేసివైచిరి.

నందాదేవి జయంతితో „తల్లీ! దయయుంచి యభయప్రదానమును జేయుము. నీవెట్టిదేవతవ్రా యిటకు దయచేసి యుంటివి. నాకు చాల భయమగుచున్నది. తల్లీ! ఈయపరాధమును మనసునం దుంచుకొనుటకు. దయయుంచి యొక సారి యంతఃపురమునకు వచ్చి నీసాదరఁ జోరేళముచేఁ బవిత్రము చేసి పొమ్ము. నేను చేయుపూజలను గ్రహింపుము ” అనియెను.

ఇట్లు ప్రార్థించి నందాదేవి పారశ్రీఘతోఁ గూడ జయంతిని దీసికొని యంతఃపురమునకు వెడలిపోయెను. రాజేమిచేయుటకును శక్తుఁడుకాక సింహాసనమును వదిలి యవ్వలకుఁ బోయెను. ప్రేక్షకజనసమూహ మంతయును కోలాహలముచేయుచు నందాదేవిని వేవిధములఁ గొండాడుచు నాశీర్వాదించుచుఁ గోటవెడలిపోయెను.

జయంతి యంతఃపురమున చాలసేపు నిలువలేదు. నందాదేవి యనేకానునయాలాపములతో జయంతీపాదపద్మములను గంగోదకములచే స్వయముగఁ గడిగి రత్నవీరమునఁ గూర్చుండుమని వేడుకొనియెను. కాని జయంతి యందులకంగీకరింపక „తల్లీ! నేను మనోహరకాయకర్మములచే నీకు శుభము కావలయునని యాశీర్వాదించుచున్నాను. నే నెందుకొఱకై నను కోపించి దుఃఖితనైతి నని నీవెంతమాత్రము ననుకొనవలదు. దేవునియాజ్ఞ యట్లున్నది. కాని యెప్పుడైనను నీకాపిద.

సంభవించినప్పుడు నాకుఁ దెలియఁజేసినయెడల నేనుతత్క్షణమే వచ్చి చేతనై సంతవఱకు నుపకారముచేయుదును. కాని, రాజసగరమున సన్యాసిని యుండఁగూడదు. అందువలన నేనుపోవుచున్నాను” అనియెను.

నంవాదేవియు పురస్త్రీయును జయంతికి నమస్కరించి యామె పాదధూళి తమశిరములం దాల్చికొని యామెను బంపించివైచిరి.

పం దొ మ్మి ద వ పృ క రణ ము.

అంతఃపురమునందలి సమాచారములు వెల్లువడి కొలువునకు వచ్చుచుండెను. కాని యాధాతీగఁ దెలియవచ్చుటలేదు. ఆడువారిఁ చెవులఁబడి క్రమముగా నానోటనుండి యానోటఁబడి యూరంతటను వ్యాపించుచుండెను. బహుముఖములవ్యాపించుటచే నాసమాచారములు విశేషోక్తులతో నిండిపోవుచుండెను. విశేషించి కొంచె మాశ్చర్యకారణమగు సర్తమాసములున్నయెడ నవి యాడుపిల్లలవలె స్వల్పకాలములో మాటిపోవుచుండును. స్వభావసిద్ధమైన జయంతి యధార్థసమాచార మెంతవిరుద్ధముగ లోకమున వ్యాపించినదో పాఠకుల్గు తెలిసికొనియేయున్నారు. ఊరివారందఱు నెల్లు చెప్పకొనుచున్నారో మనకుఁ దెలియుచునే యున్నదిగదా ! ఇప్పుడు జయంతి యంతఃపురమునఁ బ్రవేశించి తోడనే వెడలిపోయెను. ఈసహజసమాచారము లోకమున వ్యాపించి ఆదేవత యంతఃపురమునఁ బ్రవేశించి తత్క్షణమే యంతర్ధానమై పోయెననియు, తిరిగి యెవ్వరికంటను బడలేదనియు జనులు చెప్పుకొనవలసిన యవస్థలోనికి సూరిపోయెను.

ఆమె యీసగరదేవతయనియు, రాజ్యమును రక్షించుచున్న రాజ్యలక్ష్మీయనియు, రాజును బరీక్షించుటకై వచ్చి యాతని బుద్ధిహీనతను పరీక్షించి రాజ్యమును వదిలి పోయెననియు, నిక నీరాజ్యము

నిలువఁ జాలదనియు నగర వాసులందఱును దృఢమైన నమ్మకముకలవారై యుండిరి. ఆకురదృష్టమునకుఁ దో డాసమయముననే మూర్షిదా బాదునుండి నవాబుసేనలు వచ్చుచున్నవను పిడుగువంటి సమాచార మొకటికూడ వచ్చెను. కావుననే జనులకందఱుకును కొలదికాలము లోనే రాజ్యము ధ్వంసమైపోవుట నిస్సంశయమును నమ్మకము కలిగె ను. ఆపట్టణమున మూట, ముల్లె, కట్టుకొని సిద్ధముచేసికొనుచుండు జనులసందడి యధికమయ్యెను. అనేకు లూగువిడిచి వెడలిపోయిరి.

సీతారాముఁ డీనార్తల నెంతమాత్రమును చెవిని బెట్టకుండఁ జిత్తవిశ్రామమునకే పోయి యట నొక్కఁడును నివసించుచుండెను. ఇప్పుడొకతని మనస్సునందున్న యతిప్రబలమైన కోపము—ఆకోపము సర్వవ్యాపకమై, సర్వనాశనకరమై యుండెను. ఇతరులవైనున్న కోప మునకంటె శ్రీమీఁదికోపమే తీవ్రతరమై యుండెను.

సీతారాముఁడు విభ్రాంతచిత్తుడై, నీచవ్యాపారులును, నీచా శ్రమయులు నగుకొందఱును చరులను గూర్చుకొని “ఈరాజ్యమునం దె క్కడెక్కడ సుందరీమణు లుందురో వారినందఱు నాకై చిత్తవిశ్రా మమునకుఁ దీసికొనిరావలయును” అని వారి కాజ్ఞాపించెను. అప్పు డాదురాత్ము లందఱును గుంపులుగుంపులై రాజ్యమునందలి నలుది క్కులకును వెడలిపోయి, ధనమునకాసించిన సుందరులను ధనమిచ్చియు, మహాపతివ్రతలగు లావణ్యవతుల బలాత్కరించియుఁ దీసికొనివచ్చుట కారంభించిరి. దేశమంతటను హాహాకారములు పుట్టుచుండెను. ఇదియం తయును వీనులార ఁని కన్నులారఁగాంచి, సహింపఁజాలక చంద్రమా డుఁ డప్పు డెవ్వరితోడ నేమియును జెప్పకుండ మూటయును, ముల్లె యును గట్టుకొని తీర్థయాత్రార్థమై వెడలిపోయెను. ఐహిక జీవనమున నాతఁడు మరల మహమ్మదుపురమునకు వెనుదిరిగిరా లేదు.

అల్లుపోవును తర్కాలంకారుడు మార్గమధ్యమున చాచిపడ
మాఫకీసును చూచెను. చంద్రచూపనితో, "తామారడీ! ప్రకూణ
మెక్కడకు?" అని యడిగెను.

చంద్ర — కాశికీ బోవుచున్నాను. మీ రెక్కడకు బోయెదరు?
ఫకీ — మక్కాకు —

చంద్ర — యాత్రార్థమేనా?

ఫకీ — ఏ దేశమున హిందువులుందురో, ఆ దేశమున కేవలం నీవ
సింహదలచుకొనలేదు. నీ తారామునివలన నీసాతమును బాగుగ నేర్చి
కొనియున్నాను.

ఇరువదియవ ప్రకరణము.

జనుంతి మహమ్మదుపురమునుండి వెడలిపోయెను. ఆమె కేమి
యును దుఃఖము లేదు. ఎంతోనంతోషమును, సుఖమును, కలదానిక
లెనే యుండెను. ఆమె పోవుచు మార్గమునందు, "జయపగన్నాథా!
నీదయ యనంతమైంది. నిన్నెవరు తెలిసికొనఁజాలరో నారిఁగా మజ్నా
నమే విపత్తు ప్రభూ! దేనిని విపత్తుని చెప్పవలయునో, ఆసంగతి నాక
ణుచూత్రమును తెలియను. నీవు న న్నేస్థితియందుంచిన నాస్థితి నే పర
మైశ్వర్యముగను, పరమసుఖముగను భావించుకొనుచుంటిని. నీనింత
వఱకును వృథాగర్వముచే మదించి, వృథాభిమానముచే గన్నుఁగాన
క యహంకారముచే విఘ్నాఢనై యుంటిని. మహానుభావా! నేను ని
న్నుఁ దెలిసికొని, యర్జునునివలె నన్నును శాసింపుమని యనేకవిధముల
ప్రార్థించుచున్నదానిను."

య ప్రచేయస్యాస్యన్నిశ్చితం బ్రూహి తన్నే

శిష్యస్తేహం శాధిమాం త్వాం ప్రసన్నమ్" అని ప్రార్థించుచుండెను.

జయంతి, జగదీశ్వరుని సన్నిధిచేసికొని యాతనితో మాటలాడుటకును, తనమనస్సునందున్న దాని నంతను నావిశ్వస్రప్తమొనుట స్పష్టముగ మనవిచేసికొనుటకును తండ్రియొద్దకుఁ జేరి పుత్రికతనకు, గావలసిన సాని నన్నిటి నెట్లు కోరునో, యట్లే జగజ్జనకుఁడగు పరమేశ్వరుని జేరి కోరికొనుటకును సమర్థురాలై యుండెను. ఆమె కోరికొనిన వస్తుయును సీతారామునికొఱకే యై యుండెను. "సీతారామునిదుగ్భిచూడఁగా నాతఁ డచిరకాలముననే నామరూపములు లేకుండఁ బోవునని తోఁచుచున్నది. అట్టివాని నుద్ధరించుట కేమియును మార్గము లేనని పరమేశ్వరుని యనంతదయాసముద్రమున నొక బిందువైన నాతనికొఱకు పయోగింపఁబడలేదా?" అని యీవిధముగా జయంతి తనహృదయమున నాలోచించుకొనుచుండెను. ఆమె తనహృదయమున,, నేను మొఱవెట్టినయెడల, జగదీశ్వరుఁ డవశ్యముగ నాకర్ణించునని నాకు నమ్మకమున్నది. సీతారాముఁ డాతనిని దలపెట్టుటలేదు. ఆతఁడు భగవంతునిగూర్చి మొఱవెట్టి ప్రార్థించుటయే మఱచిపోయెను. అట్లు కాకపోయినయెడల నింతవఱకు మునిగిపోవకయే యుండును. ఇట్లు భగవంతుని మఱచిపోవుటయే పాపాత్ములకుఁదగిన శిక్షయని తోచుచున్నది. అందువలననే సీతారాముఁడు భగవంతుని ప్రార్థించునట్లే తోచుటలేదు. ఆతఁడు ప్రార్థింపక పోనిమ్ము. నేను జగజ్జనకుఁడగు పరమేశ్వరునిగూర్చి పాపాత్ముఁడైన సీతారాముని పాపవిముక్తునిం జేయవలయునని ప్రార్థించినయెడల నాతఁడు దయఁజూడకుండునా? ,, జన జా దీశ్వరా! నీనామము ననాతనమైనది. దానికి జయమగుఁగా! సీతారాముని నుద్ధరింపుము? " అని యీవిధముగాఁ ప్రార్థించుచుండెను.

పిదప మరల జయంతి తనమనంబున,, స్వవిషయమునఁగాక యూరక భగవంతునిఁ బ్రార్థించినయెడల నాతఁడు వినజాలఁడు. నేను స్వయముగా సీతారామని నుద్ధరించుటకుఁ బ్రయత్నింపకపోయినయెడల జగదీశ్వరుఁడు నాప్రార్థనము నెట్లువినును? నేనేమి చేయవలయునో యాలోచించుకొనవలయును. ప్రప్రథమమున శ్రీ యిక్కడకురావలయును. ఆమెపాటిపోవుట యంతబాగుగా లేదు. కాని పాటిపోక పోయినయెడల నప్పు డేమగునో, అదియునుచెప్పజాలము. భగవన్నిర్దిష్టమేనకా ర్యకారణపరంపరనుగూర్చి తెలిసికొనుట యసాధ్యముగదా? ” అని యోచించుకొనియెను.

అనంతర మామె శ్రీని వెదకికొనుచుఁ బోయి యామెను జూచి యెల్లవృత్తాంతమును దెలియఁజేసెను. శ్రీ వివర్ణచిత్తయై,, మహారా జధోలోకమునఁబడిపోయెనా? ఆతని నుద్ధరించుట కేమియు నుపాయము లేదా? ” అని యడిగెను.

జయం—పరమేశ్వరుని యవ్యాజకరుణాలేశమే దీనికిఁ దగిన యుపాయము. భగవంతుని నాతఁడు కేవలము మఱచిపోయియున్నాఁడు. ఎప్పుడాతఁడు జగదీశ్వరుని ప్రార్థించునో అప్పుడాతని యాన్నత్యదశ మరలఁ బ్రారంభమగును.

శ్రీ—అట్లాతని మరలించుట కేమియు నుపాయము లేదా? నేనాతనియొద్ద నున్నప్పుడెప్పుడును దేవునిగూర్చియే సంభాషించుచుండెడిదానను. ఆతఁడును మనసుంచి వినుచుండెడివాఁడు.

జయం—నీమాటలయందలి మాధుర్యమున కాతఁడు వెఱిగు పడుచుండుటవలన మనసుంచి వినుచుండెడివాఁడు. నీముఖమును చూచికొనుచు నీరూపము, వాఙ్మాధుర్యము మొదలగువానివలన ముగ్ధహృదయుఁడై పోవుచుండెనేగాని పరమేశ్వరగుణకీర్తనమును చెవిని బెట్టు

చుండుటలేదు. ఆతఁ డెప్పుడైన నీమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరము నిచ్చి యుండెనా? ఎప్పుడైనను, ఏమైనను తత్వమును గూర్చి విచారించు చుండెడి వాఁడా? హరి నామస్మరణమునందెప్పుడైనను తాహమును జూపించెనా?

శ్రీ—లేదు. నేనంతగాఁ బరీక్షించిచూడలేదు.

జయ—ఆతని మనోభావములన్నియు నీలావణ్యముమీఁదనే ప్రసరించుచుండెను. భగత్ప్రసంగమున నిలిచియుండలేదు—

శ్రీ—అట్లయినయెడల నిక నేమిచేయవలయును?

జయ—నీవేమిచేయఁగలవు? నీ సన్యాసినివనియు, నీకెట్టికర్మములును లేవనియు, మొదటనే చెప్పివేసితిని.

శ్రీ—నీవుకూడ నట్లు చెప్పమంటివి?

జయ—నేనట్లు చెప్పమంటినా? అనుష్ఠేయములైన కర్మములయం దాసక్తి కలిగియున్నను తత్కర్మఫలములయం దెంతమాత్రము నాశలేకుండఁ బరమేశ్వరార్పణముచేసి యధారీతిగఁ గర్మములను నెఱవేర్చుటయే కర్మత్యాగమని పరిగణింపఁబడును. * నీకుఁ బతిపాదసేవ యావశ్యకర్తవ్యముకాదా?

శ్రీ—అట్లయినయెడల నన్నుఁ బారిపామ్మనియేలబోధించితివి?

జయ—నీవును రాజును గలిసి నాకుఁ బండ్రిగడుగురు శత్రువులున్నారని చెప్పితివి. ఇంద్రియములు నీవశమున లేకున్నను ప్సము నీవైనది. నాచరించిన న్యామిసేవ నకామమై ఫలాపేక్షకలదైనది. కర్మాచరణము నిష్కామత్వముకలది కాకపోయినయెడల నది కర్మత్యాగమనిపించుకొనదు. కర్మములను చేయవచ్చును. కాని, తత్ఫలమునకై యాసింపఁగూడదు. అట్టియద్దేశముతో నాచరించినప్పుడే కర్మత్యాగము.

* “కార్య మిత్యేవ యతః-ర్మ నియతం క్రియతేర్దున!

సంగం త్యక్త్వా ఫలం చైవ సత్యాగ స్సాత్వికో మతః,,

చేసి నట్లును. కావున నే నిన్ను, బారిపోమ్మని చెప్పితిని. నహి ప జాలని వారిపై భారమునుంచుట న్యాయముకాదు. „నదంసహేత భమరస్య పేలవం” అను సీమోదలగు నుపమానములు జాపకమునలేవా?

శ్రీ మిగుల లజ్జావనతవదనయై యట్లయోచించి „దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరము తేపటిదినమునఁ జెప్పెదను” అనియెను.

అప్పు డింక నేమియు నధికసంభాషణము జరుగలేదు శ్రీ జయంతి నింక చాలసేపు చూడలేదు. మఱునాఁడు జయంతి యామెను పట్టుకొని „నన్యాసినీ! నామాటకుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చు?” అనియెను.

శ్రీ—ఇంకొకసారి నన్ను బరీక్ష చేసి చూడుము.

జయం—బాగుగఁ జెప్పితివి. అట్లయినయెడల మహమ్మదుపురమునకు నడువుము! నీవు చేయవలసిన పనులవిషయమై దారిచుండుట బోవుచుఁ జెప్పెదను.

అప్పుడు వారిరువురును మహమ్మదుపురాభిమఖిలై వెడలిపోయిరి.

ఇరువదియొకవ ప్రకరణము.

గంగారాముఁడు పోయెను. రమాదేవి మరణించెను. శ్రీవెడలి పోయెను. జయంతియును బోయెను. చంద్రచూడుఁడును, చాందషహా ఫకీరునుకూడ. బోయిరి. అయినను సీతారామునకు బుద్ధిరాలేదు.

ఇంక నున్నవారు మృణ్మయఁడును, నందాదేవియుమాత్రమే—నందాదేవి యీసారిమాత్రము చాలఁ గోపించుకొనియెను—పతిభక్తి మోకోపము నింక నడంపలేకపోయినది. కాని, నందాదేవికిఁ దోడుపడు

వారెవ్వరును లేరు. మృణ్మయః డొక్కఁడుమాత్రము సాహాయ్యముచేయఁదగినవాఁడై యుండెను. ఆమెపూరిన నర్తమానము మృణ్మయమున కంద లేదు. ఆతఁడిక లేడు—ఈలోకము నే విడిచిపోయెను.

మృణ్మయఁడు వేకువజాముననే లేచెను. ముసల్మానుసైన్యము మహమ్మదుపురము నాక్రమించుకొనుటకై వచ్చుచున్నదని విని యెను—ఇంకేయిన్నది? అప్పుడేవచ్చి కోటను చుట్టుచుట్టుకొనియెసని వర్తమానమువచ్చెను. ఈవార్త పిడుగువలె నాతనిచేవిని బడియెను. ఆతఁడు యుద్ధప్రయత్నమేష్ఠియును చేసియుండలేదు. ఇప్పు డాచంద్రచూడుని సూఢచారులెవ్వరును లేరు. వారున్నయెడల నింతకుముందే యాననూచారము తెలిసియుండును—ఇప్పుడు మృణ్మయఁడు శత్రువులస్థితిగతులను తెలిసికొనుటకై తానేస్వయముగ నశ్వారూఢుఁడై బయలుదేరెను—కొంచెముదూరము పోవులోపలనే ముసల్మానుసైన్యము కంటఁబడియెను. ఆతని కావిపత్తునుండి తప్పించుకొనిపోవుటకుఁ దగినయూపాయము లేకపోయెను. అసైనికు లాతనిపైఁ బడి పొడిచిచంపివేసిరి.

ముసల్మానుసైన్యము కోటచుట్టును ముట్టడించివైచెను. ఉన్న నగరవాసులందఱును పట్టణమునువిడిచి పారిపోయిరి. సీతారాముఁడు చిత్తవిశ్రామమున నుండరీమండలపరివేష్టితుఁడై యుండఁగా నచ్చటికి మృణ్మయఁడు మరణించినసమాచారము తెలియవచ్చెను. మఱియును ముసల్మానులు కోటను ముట్టడించియున్నారనికూడఁ దెలియవచ్చెను. అప్పుడు సీతారాముఁడు తనమనసునందు—అంతయు నంతమునకు వచ్చినది. భోగవిలాసములకును, రాజ్యమునకును, జీవనమునకును, వినాశకాలము సమీపించినది ” అని తెలిసికొనియెను. తోడనే రమణీమండలమును విడిచి లేచెను.

ఆవిలాసినులు “మహారాజా ! ఎక్కడకుఁబోయెదవు ? మమ్ము

లను విడిచి యెక్కడకుఁ బోయెదవు? ” అని యడిచిరి.

సీతారాముఁడు తనయనుచులతో “వీరిసందఱను కొట్టిఁబోసి వేరువలయును ” అని యాజ్ఞాపించెను.

ఆస్త్రీలందఱును కిలకిలనవ్వుచు, హరికీర్తనము సేయుచు లేచిరి. వారిసందఱను త్రోసివైచి పారిపో భానుచుతియను నొండుందరి మణి రాజునెదుట నిలుచఁబడి “మహారాజా! సత్యమే ధర్మము. ధర్మమే జయము” అనుసంగతి యిప్పట్టికై నబోధపడినదా? మేముకులస్త్రీలము. మాకులనాశనమును, ధర్మశాసనమును కూడఁ జేసితివి. ఇదియే మరొక దులకుఁ బ్రతిఫలమని బాగుగఁ దెలిసికొంటివా? మాకొక కెందఱు తల్లులు—ఎందఱు తండ్రులు—బిడ్డలు—శిశువులు—ఏప్పుచున్నారో నీవెఱుగవైతివిగదా! ఇంతమందిజను లేకగ్రీనముగ నేడ్చినయేడ్వ లాజగదీశ్వరుఁడువిని యూరకుండుననియే యూహించితివా? మహారాజా! నగరమునకుఁ గాదు. వనమునకుఁబొమ్మా. ఇక నీవ్రసంచమందలి జనపదములయందు నీపాపపు మొగమును జూపింపకుము—కాని, ధర్మమున్నదనిమాత్రము జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము ” అనియెను.

రాజీమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరమియ్యకయే గుట్టమునధిష్ఠించి వాయువేగముగా నాగుట్టము నుడఁచుచుకొని కోటద్వారమునొద్దకుఁ బోయెను. యువతీయెఱుఁగు నానివెన్నంటి పరువెత్తుచు నందు కొందఱు..రండు! రాజనగరమును కొల్లగొట్టవలయును,, అనియు మఱియొందఱు “సీతారాముఁడు సర్వవిధముల నాశనమైపోవుటను కన్నులారఁ జూచివత్తుమురండు!” అనియు, నికఁగొందఱు “సీతారాముఁ డల్లము సేవించుచున్నాఁడు. మనము నాతనితోఁగూడఁ బోయి సేవించుము ” అనియు ననేక విధముల సంభాషించుకొనుచుఁబగు వెత్తుచుండిరి. ఈమాటలేవియును రాజునకు లక్ష్యముగాఁ దోచుటలేదు. భానుచుతిమాటల

వలననే మాతనిచెవులు బ్రద్దలై పోయెను. అప్పుడు రాజు ,, ధన్యు
న్నది—దైవమున్నది " అని హృదయపూర్వకముగ సంగీకరించెను.

రాజు వచ్చి చూచునప్పటికి ముసల్నామ సేనలింకను కోటలోనికి
రాలేదు. అందఱు నప్పుడే సమీపించుచుండిరి. వారిముందు చతురంగబ
లసముద్ధతమైన ధరాపరాగము ధూమసముద్రమునలెచుప్పొగిబ్రహ్మా
డకుంతయు నావరించుకొనియెను. కేశనమాల ధరించినవారును, అశ్వై
రూఢులు మొదలగువారును తమతమయథాస్థానములందు నిలిచియుం
డిరి. ఆ సేనలోని ముఖ్యభాగము కోటమెదుటకు వచ్చుచుండెను. సీతా
రాముడు కోటనాకీలియొద్దకు బోయి ద్వారమును మూసివైచెను.

అత్యునంతరమున రాజు కోటచుట్టును దిరిగి చూచెను. తన
స్థిపాయిలెవ్వరును నగపడలేదు. వేతనములు సరిగా నీయకుండుటచే వారిది
వఱకే తమతమపనులను చాలించుకొని పోయియుండిరి. నిలిచియున్న
వారిలో గొందఱు మృణ్మయుని మరణసమాచారమును, ముసల్నా
మలు వచ్చుచున్నవార్తయును విని చల్లగా జారిపోయిరి. కేవలరాజ
భక్తులైన బ్రాహ్మణులును, రాజపుత్రులును, రాజసాముతిని బ్రతి
యుండుటచే మఱన జాలక విశ్వాసహృదయులై యక్కడనే నిలిచి
యుండిరి. వారిలో నొక్కరినైన విడువకుండ లెక్కవేసిన మెడల—
నేబదిమందికంటె హెచ్చుగాలేరు. రాజు తనహృదయమున ,, నేను
చాలసాపము చేసితిని. దానికి బ్రాయశ్చిత్తముగా బ్రాణములను
విడిచెదను. ధర్మమున్నది " అని యనుకొనియెను.

రాజసేనకు లెవ్వరును లేరు. అందఱును తమతమమానప్రాణ
ధనాదికములం దక్కించుకొని పాటిపోయిరి. భృత్యులకూడ నెవ్వ
రును లేరు. ప్రాచీనదాసదాసీదసంబులలో నొకరిద్దఱుమాత్రము ప్ర
భుభక్తిగలిగి రాజునకై తమప్రాణములనైన విడువవలయునని స్థిరప

కల్పము గలిగి కన్నీరువిడుచుచు నందే నిలిచియుండిరి.

అప్పుడు రాజంతఃపురమునకుఁ బోయి చూచెను. అందున్నజ్ఞాతి వర్గమును, బంధువర్గమునుగూడఁ దమతమకుటుంబములతో యథాకాలముననే వెడలిపోయిరి. ఆవిశాలరాజభవన మిప్పు డరణ్యమువలె జనశూన్యమై నిశ్శబ్దమై, యంధకారబంధున మై పోయెను. రాజుననులనుండి యశ్శుభ్రధారలుప్రవహింప నారంభించెను.

అనంతరము కన్నీరుదుడిచికొని రాజుఁ నందాదేవి మొక్కడనున్నదో గదా! ఎక్కడకుఁబోఁగలదు" అనియనుకొని యామెను పేదకు చు బోవుచుండెను. అప్పుడుఁ డంఢం" అని ముసల్మీనులపిరంగిగుండ్లశబ్దమయ్యెను. వారు కోటగోడను పగులఁగొట్టుటకై ప్రయత్నించుచుండిరి. ఆమహాకోలాహల మంతఃపురమునకు వినవచ్చుచుండెను.

రాజు నందాదేవిభవనమునకుఁ బోయిచూచెను. నందాదేవి నేలపై బడి దొరలుచుండెను. చుట్టును కొడుకులును, కమార్తెలును మఱియు, రనూదేవికుమారుఁడును కూర్చుండి యామెతోఁగూడ నేడ్చుచుండిరి. అప్పుడు నందాదేవి రాజునుజూచి "మహారాజా! ఎంతవనిచేసితివి!" అనియెను.

రాజు—విధినిధాన మెట్లున్నదో యట్లుచేసితిని. నేను మొట్టమొదటనే భర్తృఘాతినని పెట్టియూడితిని. ఆమెమాయతోఁబడి నర్వనాశనకారణమైన దుర్బుద్ధికి లోనైతివి.

నందా—ఆమెయెవ్వరు? మహారాజా ! శ్రీయేనా?

రాజు—శ్రీమాటనే చెప్పచుంటిని.

నందా—మేము జాకినియని యనుకొనుచున్నది శ్రీయేనా?

ఇన్నిదినములవఱకు నేలచెప్పలేదు?

నందాదేవి ముఖమండల మా యానన్నమృత్యుకాలమునందు

గూడఁ బ్రభుల్లనుయ్యెను.

రాజు—ఏమనిచెప్పను? డాకినియైన నేమి? శ్రీయైన నేమి? ఫల మొక్కటియే యైనది. మరణకాల మానన్నమైనది. మృత్యువువచ్చి యెదుట నిలిచియున్నది.

నందా—మహారాజా! శరీరధారులకు మృత్యువెప్పటికైన నున్నదే. దానికొఱకు విచారింపవలదు. నీవు లక్షమంది యోధులకు నాయకుడవై యుద్ధముచేయుచు, జేయుచు మరణించినప్పుడు నిన్నను సరింపజాలునంతటి యదృష్టము విధి వ్రాసు లేదు.

రాజు—నాకు లక్షమందియోధులు లేరు సరిగదా! తుద కొక నూలుమందియైన లేరు. అయినను నేను రణరంగముననే మరణింతును. దాని నెవ్వరును తప్పింపజాలరు. నే నిప్పుడే పోయి దుర్గద్వారమును తెరిచివైచి ముసల్నాకు సైన్యమునం దొక్కఁడనే ప్రవేశించెదను. ఈసంగతులన్నియును నీతోఁజెప్పి యాయుధములఁ గొనిపోవలయునని వచ్చితిని.

నందాదేవి కన్నులనుండి యశ్రుధారలు నగదనాకుచుండెను. కాని, తోడనే యామె కన్నీరు దుడిచికొని, “మహారాజా! నేనిందుల కభ్యంతరము చెప్పినయెడల నీదాస్సినై యుండుటకుఁ దగను. నీవు నీ తొత్తమునకుఁ దగిన పౌరుషస్వభావము కలిగియుంటివి — నాకింతకన్న ను భాగ్యమేమున్నది?—ఇక రెండుదినములకు ముందైనయెడల— ఖస్సును నీవు మరణించెదవు. మహారాజా! నేనును సహగమనము చేసి చచ్చెదను. కాని, యీనోరెఱుఁగని పసిబిడ్డ లేమైపోవుదురోగదాచుని విచారించుచుంటిని. వీరు ముసల్నాకుచేతులతోఁబడి యేమైపోవుదురో యని భయముగుచున్నది” అనియెను.

ఈసారి నంద చాలసేపేడ్చెను.

రాజు—కావున నీవు మరణింపఁగూడదు. బిడ్డలరక్షణమునకై నీవు బ్రదికియుండితీరనలయును.

నందా—నేనుండి బిడ్డల నెట్లుబ్రదికింపఁగలను?

రాజు—నందా! ఇంతమందియును బాటిపోలేదా? నీవును పలాయనమైపోయినయెడల నీబిడ్డలు బ్రదుకవచ్చును.

నందా—మహారాజుభార్యనై యున్న నే నెవ్వరితో బారిపోవఁగలను? మహారాజా! నీబిడ్డలగతి నీకుఁ దెల్పక మఱియెవ్వరికిఁ దెలుపను? వీరి నెవ్వరికొప్పగింతును? పుత్రుఁడైనను, పుత్రికయైనను, అంతయును ధర్మము కొఱకే—నాకు ధర్మమనునది సేవే. నేను నిన్ను విడిచి యీబిడ్డల నెత్తికొని యెక్కడకుఁ బోవఁగలను?

రాజు—అట్లయినయెడల నిప్పుడేమియుపాయము?

నందా—ఇప్పుడు మఱియేయుపాయమునులేదు. వీరుదిక్కులే నివారని ముసల్మానులు విడిచిన విడిచిపెట్టవచ్చును. లేనియెడల నీశ్వరేచ్ఛ యెట్లున్నదో యట్లగును. ప్రభూ! వీరు మహారాజగర్భమున నుదయించిరి. రాజకులమున కొక్కప్పుడు సంపత్తును నొకప్పుడువిపత్తునుకలుగుచుండుట స్వభావము. అందువలన నాకవిషయమున నెంతమాత్రమును విచారములేదు. కాని, తుట్టతుదకు నిన్నెవ్వరైన పాపాత్ముఁడని యనుకొందురేమోగదా యనిమాత్రముభయపడుచున్నాను.

రాజు—లలాటలిఖిత మెట్లున్నదో యట్లగును. ఐహికజీవనమున నిన్నుఁ జూచుటకిదియే కడసారిచూపు.

ఇట్లు చెప్పి మఱియేమియును మాటాడకుండ సీతారాముఁడు మోఢవేషమును ధరించుటకై యస్త్రాగారమునకుఁ బోయెను. రాజు యుద్ధమునకుఁ గావలసిన యస్త్రయులను ధరించుచుండఁగా నందా దేవి కన్నీరుతుడిచికొనుచుఁ జూచుచుండెను.

సీతారాముడు సర్వాంగములందును యథోచితముగ నత్ర శత్రుములను ధరియించి మాత్రము తిరిగి మునుపటి సీతారామునివలెనే ప్రకాశించుచుండెను. అప్పుడాతడు వీరగర్వముచే మృత్యువు నవేక్షించుచు నొక్కఁడును దుర్గద్వారాభిముఖుడై పోయెను. నందాదేవి తిరుగ నేలపై బడి యేడ్చుట కారంభించెను.

దుర్గాభిముఖుడై పోవుచున్న యాతనికి జయంతిని శిక్షించుట కై యిదివఱ కేర్పఱచిన మంచెపై నెవ్వరో యిరువుఁడ్రీలు కూర్చుండి యున్నట్లు కనవచ్చెను. వారిని చూచుటవలన మృత్యుకామి యైయున్న యాయోధునిహృదయమునఁగూడ భయముదోచుచుండెను. అతడు కుందేలునలె భయపడుచు సమీపమునకుఁబోయి చూడఁగా—త్రిశూలవిశోభితకరపంకేరుహాయ, గైరికభస్మగుద్రాక్షవిభూషితయు, నడుజయంతియే మంచెపై నుండి కాలక్రిందికిఁ జూచి కూర్చుండియుండెను. ఆమె పార్శ్వమున జగన్మోహనరూపరాశియగు శ్రీ భైరవవేషముతోఁ గూర్చుండియుండెను.

ఆవిషమనమయమున—ఆయాసన్న కాలమున—ఆవేషములతో—ఆస్థలమునందుఁ గూర్చుండియున్న వారలను జూచి సీతారాముడు కొంచెముభయపడి “మీరు నాయాసన్న కాలమున నిక్కడకు వచ్చి యేలకూర్చుండియుంటిరి? ఇంకను మీమనోరథములు సిద్ధిపలేదా?” అనియెను.

జయంతి చిఱునవ్వునవ్వెను. రాజును చూచినతోడనే శ్రీ సడల నయనయై గద్గదకంఠముతో మాటలాడఁబ్రతుత్తించెను. కాని లాభములేక పోయెను. రాజామెముఖమును బరీక్షించి చూచెను. శ్రీ యేమియును మాటాడలేదు.

రాజు—శ్రీ! నీయదృష్టమే ఫలించినది. నీవేనామరణమునకుఁ

గారణమెరివి. నీవు ప్రతిప్రపాణహంత్రివని యెంచి మొదటనే నిన్నుఁ ద్యజించివైచితిని. అది చాల మంచిదయ్యెను. ఇప్పు డదృష్టము ఫలించినది. నీవెందులకువచ్చితివి ?

శ్రీ—నేను చేయవలసినపని యొకటియున్నది. ఆపని నెఱవేర్చవచ్చితిని. ఇప్పుడు నీకు మరణము తటస్థి పనున్నది. నేను సీతోఁగూడ మరణించుటకై వచ్చితిని.

రాజు—సన్యాసినులకు సహగమనమున్నదా ?

శ్రీ—సన్యాసినియైన నేమి, సంసారిణియైన నేమి ? చచ్చుట కందఁ జూకును సమానాధికారమే యున్నది.

రాజు—సన్యాసికికర్మములేదు. నీవు కర్మత్యాగమును చేసితివి. నీవు నాతోఁగూడ నేలమరణించెదవు ? నందాదేవి నాతోఁగూడ మరణించును. అందుల కామె సిద్ధముగానున్నది. నీవు సన్యాసిసీధర్మమును బరిపాలించుకొనుము.

శ్రీ—మహారాజా ! నావై నెన్నఁడును గోపించియుండలేదు. ఇప్పు డేలకోపింపవలయును ? నేను నీయెడలఁ జేసినయపరాధము తానున్నమైయున్న మనమరణకాలమునఁ దెలిసికొంటిని. ఇప్పుడు నీపాదములకు నమస్కరించుచున్నాను—

ఇట్లుచెప్పి శ్రీ మంచెపైనుండి క్రిందికుటికి సీతారాముని పాదములపైఁబడి యుచ్చైస్వరముతో—నీపాదసేవకురాలను—ఇక నేను సన్యాసినింగాను. నాయపరాధమును తమింపుమని ప్రార్థించుచుంటిని. తమింపవా ? నన్నుఁ దిరిగి పరిగ్రహింపవా ?” అని ప్రార్థించెను.

సీతా—నిన్నుఁ జాల నాదరముతోఁ బరిగ్రహించియుందును. కాని, యిప్పు డట్లు చేయుటకుఁ దగినసమయముకాదు.

శ్రీ—ఇదేసమయము. నేను స్వేచ్ఛగా మరణించుటకుఁ దగిన

సమయమిదియే.

• సీతా—నీవే నామహిషిని.

రాజపాదరజ్జో లేశమును శ్రీ తన శిరంబున ధరించుకొనియెను. అప్పుడు జయంతి ,, నేను సన్యాసినిని. మిమ్ముల నాశీర్వాదించెదను. ఇదిమొదలనంతకాలమువఱకు మీరిద్దఱును విజయముల నందెదను గాళ! ” అనియెను.

• సీతా—తల్లీ! నేను నీయెడల మహాపరాధమును చేసియుంటిని. నీవు నాదుర్దశను చూచి రక్షింపవచ్చితివని తెలిసికొనలేక పోయితిని. నీవు చేసిన యాశీర్వాదమువలననే నీవు యథార్థముగ దేవివని తెలిసికొంటిని. ఇప్పుడు సెలవిమ్ము! నే నెట్టి పాపశ్చిత్తముచేసికొన్నయెడల నీవు ప్రసన్నవయ్యెదవు? సెలవిమ్ము! అదిగో ముసల్మానుల పిరంగిగుండ్లు మ్రోగుచున్నవి. వినుచుంటివా? నేనిప్పుడే పోయి వానియెదుట నిలిచి యాపిరంగులకు నాదేహమును సమర్పించెదను. నేనేమిచేసిన నీవు ప్రసన్నవయ్యెదవు? చెప్పుముతల్లీ!

• జయం—నీ వైకానోకదినమున నొక్కడవే యీదుర్దశమును సందర్శించితివి.

రాజు—ఇప్పు డట్లు కానేరదు. నీటిమీఁదియుద్ధమునకును, మెట్టిమీఁదియుద్ధమునకును చాల భేదమున్నది. ఇట్టిసందర్భమునందు మెట్టి యుద్ధమున నొక్కడే నిలిచి తలపడఁదగినంతటి మనుష్యుడెవ్వఁడు నింతవఱకును పుట్టియుండలేదు.

జయం—నీకింకను నే బదిమంది సిపాయిలున్నారకారా?

సీతా—ఆకోలాహలము వినఁబడుచున్నదా? ఏ బదిమందిజనుల సేనయెదుట నిలిచి యేమిచేయ గలరు? నాప్రాణముల నే నెట్లయ్య నను బరిత్యజింప గలను. కాని నిరపరాధులగువారిని చంపఁబంపుటెం

దులకు? ఏబదిమందిని నీసికొనిపోయినను యుద్ధమున మరణముకంటె వేఱుగ నేమిలాభమున్నది?

శ్రీ—మహారాజా! నేనును నందాదేవియును జచ్చుటకు సిద్ధముగనున్నారము. కాని నందాదేవికిని, రమాదేవికిని గూడఁ గొంత సంతానమున్నది. ఆబిడ్డలను రక్షించు నుపాయమేమియును లేనా?

సీతారాముని విశాలనయనము లశ్రువలపూరితములయ్యెను. అప్పుడాతఁ ఁడిక నేమియుపాయమును లేదు. ఏమిచేయను? అనియెను.

జయం—మహారాజా! నిరుపాయులగువార్త కుపాయ మొక్కటియున్నది. అది నీకుఁ దెలియదా? ఏలతెలియ లేదు? తెలిసియేయున్నది. తెలిసియున్నను మహేశ్వర్యమదముచే మఱచిపోయితివి— ఇప్పుడానిరుపాయుల కుపాయమును, అగతికులకు గతియు నగునాతఁడను నీకింకను జ్ఞప్తికి రాలేదా?

సీతారామునిమొగము వెలవెలబోయెను. చాలకాలమునకు మరల నాతఁడనాధానుల కాధానుఁడును, అగతికులకు గతియు నగుపరమేశ్వరుని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనియెను. ఇతివఱకు నావరించుకొనియ్యున్న కాలమేఘము ఝంఝానూరుతాహతిచేఁ జెల్లాచెద్దరై పోయెను—హృదయాకాశమధ్యమునఁ గొంచెము కొంచెముగఁ గ్రమక్రమముగా సూర్యరశ్మి ప్రకాశింపనారంభించెను—అఁచించుచుండఁగ నే యనంతబ్రహ్మాండప్రకాశకమైన యామహాజ్యోతి విరాజమాన మగుచుండెను. అప్పుడు సీతారాముఁడు తెనలో “ప్రభూ! నీనాథా! అనాథనాథా! జగదాధారా! అగతికశరణ్యా! శిష్టజనపరిపాలకా! దుష్టసంశిక్షకా! నేనుపాపాత్ముఁడనని యెంచి నావై దయఁజూపకుఁటివా?” అనిప్రార్థించెను.

సీతారాముఁడు నిశ్చలహృదయముతో నీశ్వరుని ధ్యానించుచుండుటను చూచి జయంతి యాభావమును శ్రీకిఁ దెలియఁజేసెను.

అప్పుడు దారిద్దఱు నామరచెప్పె మోకాలూని నిలిచి రెండుచేతులను జోడించుకొని యూర్ధ్వదృష్టితో గగనవిహారియు గగనవిదారియు నగు కలకంఠమును నిందించు కంఠస్వరముచలన నాదుర్గము నాలుగుదిక్కులను ప్రతిధ్వనింప జేయుచు—

“త్వమాదిదేవఃపురుషఃపురాణ స్త్వమస్యవిశ్వస్యపరంనిధానం

వేత్తాసివేద్య చపరంచ ఘామ త్వయూతతంవిశ్వచనంతరూపః.”

అనిగానము చేయుచుండిరి.

దుర్గమువెలుపల ననుద్ర ఘోషమువలెనున్న ముసల్మానుసైనికుల కోలాహలమును, కోటగోడలను పగులఁగొట్టుటకై ప్రయోగించుచున్న పిఠంగుల భయంకరనినాదమునుకలిసి ప్రతిప్రాంతరమునందును, ప్రత్యేకణ్యమునందును, ప్రతినదీతటమునందును, ప్రతిధ్వనించుచుండెను. దుర్గము జనశూన్యమై యాప్రతిధ్వనించుచున్న కోలాహలధ్వనులకంటె నితరశబ్ద మేమియును లేకుండ శూన్యమైయుండెను ఆనడుమ సాక్షాద్భక్తిజ్ఞానస్వరూపిణులైన శ్రీదేవీజయంతుల కలకంఠములనుండి వెలువడుచున్న యాగీతావచనములు సప్తస్వరసంవాదములై యసామోహములై యాకాశమును భేదించుకొనిపోయి యందే విలీనములగుచుండెను. వారు తిరుగ నిట్లుపాడిరి—

“నమోనమస్తేస్తు సహస్రకృత్వఃపునశ్చభూయోపినమోనమస్తే

నమఃపురస్తా దధపృష్ఠతస్తే నమోస్తుతే సర్వతపవసర్వ.”

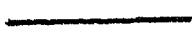
ఇదివిని సీతారాముఁడు ముగ్ధుడై పోయెను. ఆసన్నమైయున్న యాపదనే మఱచిపోయెను. చేతులు జోడించుకొని యూర్ధ్వముఁబై యానందాశ్రువులను విడుచుచుండెను. ఆతని చిత్తస్మృత్తియును మఱింత నిర్మలమైయుండెను. జయంతియును, శ్రీయును నాకాశమునఁటుచున్న కంఠస్వరములతో “హరి ! హరి ! హరి ! హేహరి ! హరి

హరి! హే " అని హరి రామసంకీర్తనము చేయవారంభించిరి.

ఈసమయమున దుర్గమధ్యమున మహాకోలాహలము ప్రారంభమై, మహారాజునకు జయమగుగాక! నీతారామమునకు జయమగుగాక!" అను శబ్దము బయలుదేరెను.

ఇరు నదిరెండవ ప్రకరణము.

సిపాయిలందఱును కోటలో నివసించుచుండి రనియు, ఇప్పుడు వారందఱును కోట విడిచి పారిపోయి రనియు, వారిలో నే. బడినుండి మాత్రము కేవలప్రభుభక్తిగల బ్రాహ్మణులును, రాజపుత్రులును నిలిచి యుండిరనియు, భారత లెటిగియే యున్నాడు. అనిలిచియున్న సిపాయి లింకను లేతవయసువారు అట్లు కానియెడల నీసమయము నందు వేతనము లేకుండ రాజభక్తికే కేవలము ప్రాణముల నైనను విడుచుటకు సిద్ధపడు పెట్లు సాధించును? కాని, వారిప్పుడు చాలా నిరుత్సాహులై యుండిరి. ఇంతలో ముసల్మాను సైన్యము వచ్చి పడియెను—మహాకోలాహలముగ నుండెను. పిరంగిగుండలశబ్దముతో భూమి గడగడనడకిపోవుచుండెను. గుండలదెబ్బలచే గోటగోడలు దడనడలాడుచుండెను. అయినను యుద్ధమునకు సంసిద్ధులై యుండుడని యెవ్వరును పీరి కాజ్ఞాపించుట లేదు. రాజే స్వయముగా వచ్చి యంతయును చూచికొని పోయెను. కాని, వారి నేలయుద్ధముచేయుడని యాజ్ఞాపింపలేదో? వారు రణంగమున రాజుకొఱకు తమప్రాణముల సర్పించుటకు సిద్ధముగనుండి రేగాని మఱియెట్టిపురస్కారమును కోరియుండవలెదు. అయినను మాకొకకు మీప్రాణముల సర్పింపవలయునని

వారి నెవ్వరును కోరి యుండలేదు. ఇందువలననే వారు నిరుత్సాహులై యుండిరి.

అప్పుడు వారందఱును చేరి యొకసభ చేసికొనిరి. వారిలో రఘువీరుడనునాతఁడు కొంచెము పెద్దవాఁడును, ముఖ్యుఁడనై యుండెను. ఆతఁడు మిగిలినవారికిందఱిని పిలిచి “ సోదరులారా! మనల్లా నులు మనకోటలోనికి వచ్చి వెదకివెదకి మనవైఁబడి చంపిపోయెదము. అట్లు చచ్చుటకై మీరిష్టపడియెదరా? వలదు— చావవలసినయెడల నణరంగమునకుఁ బోయి వీరపురుషోచితమగు మరణమును పొందుడు! రండు! బయలుదేరుడు! పోయి మహారణంబునఁ బడి మృగ్గుడము! మన కెవ్వరు నాజ్ఞాపింపలేదు. పోనిండు! చచ్చుట కింకను నాజ్ఞ యెందులకు? మహారాజుసాము తినుచుంటిమి. మహారాజుకొఱకు యుద్ధము చేయుదము. ఆతఁడాజ్ఞ యొసంగనంతమాత్రమున నాతనికొఱ కా యుధముల నెత్తఁగూడదా? రండు! ఆజ్ఞయున్నను, లేకున్నను మనము పోయి యుద్ధముచేసి వీరరణము నందుదము. ” అని యుపన్యసించెను.

ఇందుల కందఱుకు సమ్మతించిరి. అనంతరము వారిలో గమా దీనపాండ్యాయు నాతఁడు “ ఏవిధముగా యుద్ధము చేయవలయును? ఇప్పుడు దుర్గమును యేర్పించుటకు పిరంగితప్ప వేటొక యుపాయము లేదు కాని, పిరంగిసైనికు లందఱును వారిపోయిరి. మనము పిరంగులను కాల్చలేము. మనమెట్లు యుద్ధముచేయు టుచితమో బాగుగ నాలోచించుకొనవలయును ” అని చెప్పెను.

అప్పు డందులకై చాల నాలోచన మయ్యెను అప్పుడు జమా దారకు ధర్మసింహుఁడు లేచి, ఇందులకై యంతయాలోచన మనవసరము. ఆయుధము లున్నవి; అశ్వము లున్నవి; మహారాజు కోటలో నున్నాఁడు; నకువ్రుడు! మన మాయుధములను ధరియించి యశ్వారో

హాణము చేసి రాజునొద్దకుఁ బోయి యాజ్ఞ నందికొందము. మహారాజేమిచెప్పనో యట్లు చేయదము. ” అనియెను.

ఇది బాగుగ నేయున్నదని అందఱును నంగీకరించిరి. అందఱును భద్రముగా యుద్ధమునకుఁ బోవుటకు సంసిద్ధులైరి! అందఱును యోధవేషాలంకృతులై, యశ్వారూఢులై, భుజముల నప్పళించుకొనుచు నాయోధముల యుగంఝాధ్వనులు సెలంగ బిగ్గరగా “ జయమహారాజా ! జయసీతారామరాయమహారాజా ! నీకు శుభమగుఁగాక ! ” అని యీవిధముగా జయజయధ్వనులను సేయుచుండిరి.

ఆజయధ్వనులు సీతారాముని చెవిని బడియెను.

ఇరువదిమూఁడవ పాఠము.

యోధు లందఱును జయజయధ్వనులను చేయుచు శ్రేణీబద్ధులై వచ్చి మంచెయొద్ద జయంతియును, శ్రీయును పాడుచున్నచునోహరగీతము నాలకించుచున్న సీతారామరాయలయెదుట నిలువఁబడిరి.

అందు రఘువీరమిశ్రుఁ డనునాతఁడు “ మహారాజా! ఆజ్ఞమేమి? సెలవైనయెడల మేమింతమందిమాత్రమే పోయి యాఘాతలక్షణములనందఱును పారదోలి వచ్చెదము ” అనియెను.

సీతా—మీరిచ్చటఁ గొంచెముసేపు నిలుపుఁడు. నేనిప్పుడేనచ్చెదను.

అనిచెప్పి సీతారామరాయ లంతఃపురమునకుఁ బోయెను. అప్పుడు సిపాయిలెల్లరు నెక్కడివారక్కడనే నిలిచి యాసన్యాసినులిద్దఱును వెలయుచుచున్నదివ్యగానము నిశ్చలచిత్తముతో నాకర్ణించుచుండిరి.

కొంతసేపటిలో రాజు తనతోఁగూడ నొకపల్లకిని దీసికొని యం

తఃపురమునుండి బయలుదేరెను. రాజసేనకు లాదలుకు పారిపోయి యున్నారని యిదివఱకే తెలిపియుంటిమి కాని, ప్రాచీనపరిచారకులు నాలుగైదుమందిమాత్రము నిలిచియుండి రని యప్పుడే చెప్పితిమి. వారే యాపల్లకినెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి. ఆపల్లకియందు సందాదేవియును పిల్లయును గూర్చుండియుండిరి.

రాజు సిపాయిలయొద్దకు వచ్చి వారి నొకవరుసగా నిలిపి ప్రాచీనపద్ధతిననుసరించి సైన్యము నొకచిన్నసూచీవ్యూహముగా నిర్మించెను. రంధ్రమధ్యమున నున్నసందాదేవిశిబికను సురక్షించుకొనుచు నాసూచీవ్యూహముఖభాగమున సీతారామరాయ లశ్వారూఢుడై నిలిచి యుండెను. అప్పుడు జయంతిని, శ్రీని పిలిచి “మీరెందులకు వెలుపల యుండవలయును ? సూచీరంధ్రమధ్యమునకు రండు!” అని చెప్పెను.

జయంతియును శ్రీయును సర్వి “మేము సన్యాసినులము. మా కుజననమరణములయందు భేదమేమియును లేదు” అని చెప్పిరి.

పిమ్మట సీతారాముడు మారుమాట చెప్పక “జయజగదీశ్వరా! జయ లక్ష్మీనారాయణా!” అని పలుకుచు దుర్గాభిముఖుడై ముందుగా బయలుదేరెను. ఆదిష్టసూచీవ్యూహముకూడ నాతనివెనుక నేపోయెను. అప్పుడు సన్యాసినులిద్దఱును సీతారామునిగుఱ్ఱమునకు ముందుగ నిరువంకలను నిలిచి త్రిశూలముల నెత్తికొని,

జయశివ ! శంకర ! త్రిపురనిధనకర !

రణేభయంకర ! జయజయరే !

చక్రగదాధర ! కృష్ణ ! వీతాంబర !

జయజయహరి ! హర ! జయజయరే !

అని యీవిధముగా జయధ్వనులను జేయుచు ముందుముందు గాఁ బోవుచుండిరి. రాజు మహాశ్చర్యమతో నివ్వెరపడి “ఇదేమి? ఇదే

మి ? ఈరణ్యంగమున వీరయోధజననుధ్యమునం బడి చూగమెపోయె
దరా యేమి ? ” అనియెను.

“మహారాజా ! సన్యాసినులు రాజులకంటెను హెచ్చుగా మర
ణమునకై భయపడియెదరా ? ” అని శ్రీ పలికెను.

కాని, జయంతి యేమియును మాటలాడలేదు. ఆమె తిరిగి హ
ర్షదర్శములను చూపింపలేదు ! “ఈస్త్రీలవాక్యములయందలి యర్థము
ను పరిగ్రహింపఁగలవా రెంతవారు కావలయును ? ” అని యనుకొని
రాజు మఱియేమియును చెప్పలేదు.

తరువాత నందఱును దుర్గద్వారమునొద్దకు వచ్చిరి. అప్పుడు
రాజు స్వయముగాఁ బోయి ద్వారమునకువేసియున్న గడియను తీసివై
చెను. అప్పుడు పిడుగుపడినట్లు పెద్దచప్పు డయ్యెను. ఆశబ్ద మాసింహ
ద్వారమున సతిభయంకరముగఁ బ్రతిధ్వనించెను. మఱియు నాయశ్వ
ఖురపుటధ్వనులును ప్రతిధ్వనింప నారంభించెను. దుర్లంఘ్యమై, విశా
లోన్నతమై, లోహసిర్గితమైయున్న యాకవాటము గడియతెరవఁబడిన
తోడనే యవనసేనాసాగరతరంగాభిఘాతములచే విడివడి బట్టబయల్పె
పోయెను. ఉన్నుక్తమైన యాద్వారమార్గమును చూచి సూచీవ్యూ
హమునందలి జాత్యశ్వములు నృత్యముసేయ నారంభించెను.

ఇంతలోఁ గట్టతెగిపోయిన జలప్రవాహము భయంకరవేగము
తోఁ బర్వతశిఖరమునుండి ప్రవహించునట్లు విడిపోయిన దుర్గద్వారము
నుండి ముసల్గానువాహిని నిరభ్యంతరముగఁ బ్రవేశింప నారంభించెను.
కాని, యెదుటనున్న శ్రీ జయంతులను చూచి యాసేనాతరంగము
మంత్రముగ్ధభుజంగమువలె నిశ్చలమై నిలువఁబడిపోయెను. ఎంతటి విశ్వ
మోహినియైన దేవీమూర్తియో అంతటి మనోహరవేషయు, అంతటి
మహాద్భుతాశ్రుతపూర్వసాహసయు, అంతటి విశ్వజనమనోమోహన

కారణము నగునాజయంతి—ఆమెనుచూచి దుర్గసంరక్షణియును దేవి
యని భావించి ముసల్మానులైనవికులందఱును భయభ్రాంతులై మార్గ
మును వదిలివైచిరి. ఆమె తన ఆత్మశూలఫలకముతో మార్గము చేసి
కొనుచు యవనసైన్యమును భేదించుకొని ముందునకుఁ బోవుచుండెను.
ఆత్మశూలమువలన నేర్పడినమార్గమునుండియే సీతారాముని సూచీ
వ్యూహమును సులభముగా ముసల్మానులైనవ్యమును భేదించుకొని బయ
లుదేరెను. అప్పుడు సీతారామునిహృదయమున జగద్రక్షకుఁ డగుపరమే
శ్వరుఁడు తప్ప మఱియెవ్వఁడును లేరు. ఆతఁడు కేవలము జగదీశ్వరునే
స్మరించుకొనుచుఁ దానుద్దేశించుకొనినవిధముగాఁ జచ్చుటకు సిద్ధపడి
యుండెను. కావున సీతారాముఁడు చింతాశూన్యుడై, నిశ్చలహృ
దయుడై, మందహాసనదహారవిందుడై యొప్పారుచుండెను. ఆతఁడు
భైరవీయుఖోద్ధితమగు హరినామమును వినుచుఁ దానుగూడ హరినా
మస్మరణముఁ గావించుచు నాత్మజేతయై యుండెను. ఇట్టియాతనియే
దుట ముసల్మానులెంతటివారు ?

ఆతని సహాసముఖవికాసమును, ఆతని జయశీలమైన సామాన్య
సైన్యమును, చూచి ముసల్మానులైనవికులు “చంపుఁడు! చంపుఁడు!”
అని కేకలు వేయుచుండిరి. ఆత్మీయ నిర్దోషముగూడ నెవ్వరు నేమియు
ను చేయలేకుండిరి. వారికందఱును దారిపదిలి సీతారామరాయలను
నాతని సిపాయిలనుగూడ నాలుగుదిక్కులనుండియు నాక్రమింప నా
రంభించిరి. కాని, సీతారామునిసైనికులతనిమాజ్ఞప్రకారము కొం
చెముసేవైన నెచ్చటను నిలిచి యుద్ధమునేయకుండ ముందునకుఁ బో
వుచుండిరి. అనేకులు ముసల్మానుల బల్లెపుఁబోటులచే హతు లగుచుం
డిరి. ఒకఁడు పడిపోయినవెంటనే వెనుకనున్న మఱియొకఁడు వచ్చి
యాతనిస్థానమున నిలువఁబడుచుండెను. ఈవిధముగా సీతారాముని

సూచీవ్యూహము చెదరిపోకుండఁ గ్రనుక్రమముగా ముసల్నానుసేనా మధ్యమునకుఁ బోయెను. నుండు జయంతియును, శ్రీయును దారిచేసికొనుచుఁ బోవుచుండిరి. సిపాయిల నాక్రమించుకొనుచున్న ముసల్నానులకోలాహల మతిభయంకరముగ నుండెను. కాని, నీతారాముని ప్రాపుఁజూచికొని మాతనియుత్సాహవాక్యములవలనను, ప్రయత్నములవలనను, నాతనిశిక్షాప్రభావమువలనను, నీతారామునిసిపాయిలు విఘ్నముల నపనయించుకొనుచు శత్రుసేనాసాగరము నీడికొనుచుఁ బోవుచుండిరి. పార్శ్వములకై చూడక దారి కడ్డమువచ్చినవారిని చంపుచుఁ ద్రోసివేయుచు గుట్టిపుగిట్టలచే ద్రొక్కించుచు వారు నిరభ్యంతరముగ ముందునకుఁ బోవుచుండిరి.

ఈయన్భూతవ్యాపారమునుచూచి ముసల్నానుసేనానాయకుఁడు నీతారామునడ్డగించుటకై యాసూచీవ్యూహమున కెదురుగ నొకపిరంగిని గొనిపోవుట కాజ్ఞాపించెను. ఇంతవఱకును ముసల్నానులు కోటలో డలను బగల్చుటకై పిరంగులను తత్తదుచితస్థలంబు నిలిపి యుంచిన కారణమున నాసూచీవ్యూహము నడ్డగించుటకై యిప్పుడొకపిరంగిని గొనిపోవుటకుఁ దగినయవకాశము కలిగినదికాదు. రాజు రాజీనీతి హితుఁడై పారిపోవుచుండెనని తెలిసికొని యాసేనానాయకుఁ డతిప్రయత్నముతో నొకపిరంగి నావ్యూహమున కెదురుగఁ బాపించెను. కాని, సేనాపతిమాత్రము స్వయముగఁ బోవజాలఁడమ్యెను. దుర్గద్వారము తెరచినతోడనే సేనలో చాలభాగము కోటలోనిద్రవ్యమును చూరఁగొనుటకై పోయియుండెను. ఇప్పు డాతఁ డక్కడకుఁ బోయి రాజభండారమును జూచికొనవలసియుండెను. నీతారామునివ్యూహమునకెదురుగ నొకపిరంగి తీసికొనిరాఁబడియెను. నీతారామునిసైనికుల కప్పుడు మహోపద్రవము తటస్థించినట్లు కానఁబడుచుండెను.

కాని, శ్రీకిమాత మదియంతప్రమాదముగా నగపడటలేదు. శ్రీయును జయంతియు నతివేగముగ ముందునకుఁబోయి యాపిరంగియెదుట నిలువఁబడిరి. శ్రీ జయంతినిజూచి నవ్వుచు నాపిరంగిమూఁఖమున కెదుగుగఁ దనవక్షస్థలము నుంచి నలువంకలకుఁ దిరిగి చూచుచు విజయసూచకములైన మృదుమధురప్రభులనుండహాసచంద్రికలఁ బరగించుచుండెను. జయంతియును శ్రీవదనచంద్రమండలమును గాంచి తరువాత పిరంగిపై నిక్కునివంకఁ జూచి యదేవిధముగ నవ్వుచుండెను—నారిద్దఱును పిరంగిని జయించి తీసికొనవలయునని కనుసన్నలచేతనే భావప్రకటనము చేసికొనిరి. ఇదియంతయును జూచి యాపిరంగిపై నిక్కుడు తనయన్ని వత్తొను(జానికత్రాడు) క్రిందఁబారవైచి వినయభావముతో అపిరంగిని వదలి కొంచెమెడముగఁ బోయి నిలువఁబడియెను. ఆయవకాశమును గనిపెట్టి సీతారాముఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి యాతనినఱకుటకై కరనాలము వైకెత్తెను. అప్పుడు జయంతి “మహారాజా! ఏమిపనిచేయుచుంటివి? రక్షింపుము! రక్షింపుము!” అని కేకవైచెను.

“ఇంకనుశత్రువును రక్షించుటయేనా” అనిచెప్పి సీతారాముఁ డాయెత్తినకత్తితోడనే యాతనితలఁ దెగనఱకి యాపిరంగిని స్వాధీనముచేసికొనియెను. తోడనే యాపిరంగిని ముందునకుఁద్రదిప్పి యతివేగముతో నద్విదీక్షుకరలాఘవముతో, బ్రయోగించుచు ముసల్మానుసైనికులఁ దెరలించి తనసూచీవ్యూహమునకు నిరాఘాటమైన మార్గమును కలిగించుకొనియెను. సీతారామునిచేతియందున్నపిరంగి ప్రళయకాలఘనాఘనగంభీరమై, యనిర్భేద్యమై, యశనిపాతభీషణగర్జారావవిజృంభమాణమై దృష్టుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండెను. అందుండి బయలు వెడలుచున్న హాహాళాఘాతములచే ముసల్మానుసేనలు భిన్నభిన్నములై వెదరి సీతారాముఁడుపోవుచున్న మార్గమున కిరువంకలను పా

యవిచ్చి నలుదిక్కులకును పారిపోవుచుండెను. సూచీవ్యూహమునకు
నిరాభాధమైనమార్గము దొరకెను. అప్పుడు నీతారాముడు తనభా-
ర్యాపుత్రులను, అంతఃపురస్త్రీలను, హత శేషులైనసిపాయిలను గూడ
ననాయాసముగ రక్షించుకొనుచు ముసల్మానులైనవ్యూహము దిప్పించు
కొని దాటిపోయి నిష్కంటకమైనయుదిశస్థలంబునకు జేరుకొనియెను.
ముసల్మానులును దుర్గము నాక్రమించుకొని నారభించిరి.
ఈవిధముగా నీతారామునిరాజ్యము భ్వంసమైపోయెను.

ఇరువది నాలుగవ ప్రకరణము.

సాయంకాలమైనతరువాత శ్రీ యోగయే కాతస్థలమున జయం-
తినిచూచి ,, జయంతీ ! ఆపిరంగిస్తేనికుఁ డెప్పుడు? " అని యడిగెను.

జయం—మహారా జెన్వని జాపివై చెనో యాతఁడే.

శ్రీ—ఔను. ఆతనిఁ జంపవలదని నీవు రాజును నిషేధించితి.

వెందులకు ?

జయం—సన్యాసిని విని యేమిచేయఁగలదు ?

శ్రీ—ఏమో! వినుటవలన నొకకన్నీటిచుక్కనచ్చిననుగావచ్చు-
ను. అంతమాత్రమున సన్యాసధర్మము భ్వంసము కాజాలదు.

జయం—తనంతటఁదాకే కన్నీ లేలరావలయును ?

శ్రీ—ప్రాణములతోనున్నప్పు డాతనిని గుర్తింపలేఁ పోయితిన్నీ.

కాని, నీవు నిషేధించుటను విని ప్రాణములుపోయినతిగువాత నాతని
మొగమును బరీక్షించి చూచితిని. ఏమో కొంచెము సుఖపాము కలి-
గినది. ఆతఁ డెప్పుడై నఁగానమ్ము! ఆతనిమరణమునకు నేనేకొనిబెట్టెను.
నేనుపోయి పిరంగికెదురుగ నిలువక పోయినయెడల నాతఁడు తప్పక దా-
నిని కాల్చి యేయుండును. అందువలన నిశ్చయముగా రాజు ప్రాణములు

పోయియుండును. అప్పు డాతని నెవ్వరు చంపగలిగియుండును?

జయం—ఆతఁడు మరణించినమాట వాస్తవము. మహారాజు ప్రాణములతో నున్నాఁడు. అందువలన నీవు మంచిపనిచేసినదానవైతివి. ఇక నాప్రస్తావమువలనఁ బ్రయోజనమేమి?

శ్రీ—అయినను నాసందేహము తీర్పుము! చూతము!

జయం—సన్యాసిని కింతయుతక్కువ యెందులకు?

శ్రీ—సన్యాసినియైనను, మఱియెవ్వరైనను మానవజన్మమేకదా! నేను నిన్ను దేనియనియే నమ్మియుంటిమి. కాని నీవు పృథాచమునందు తొక్కిరిజ్జాభిభూతవై యుంటివికాదా? అట్టివీవు సన్యాసిని ధర్మాధ్యక్షప్రస్తావము నేల యుగ్గశించెదవు?

జయం—అట్లయిన నడువుఁడు! సందేహమును దీర్చికొనివత్తము—నేనాస్థలమును గుర్తించియుంటిని. రాత్రికాలముందైనను నేనాస్థలమును కనిపెట్టగలను. అయినను దీపము తీసికొనిపోవలయును.

పిమ్మట పారిద్దమును దీపమును వెలిగించుకొని రణక్షేత్రమునకుఁ బోయిరి. తాము నిర్దేశించుకొన్నస్థలమును వెదకికొనుచు, బోయి దీపపువెలుతుకున నాపిరగిసైనికునిమృతదేహమును గనిపెట్టిరి. శ్రీకింకిను సందేహము తీరలేదు. జయంతి యాశవమును వైకిదీసి వెలుతుకునుండు శ్రీకింకి జూపించెను. అప్పుడు శ్రీ సందేహము వదలిపోయినది. ఆతఁడు నిశ్చయముగా గంగానామ డైయుండెను.

శ్రీ నేత్రద్వయమునుండి యవిరళాశ్రుధారాపరంపరలు ప్రవహింప నారంభించెను. అప్పు డామెను చూచి జయంతి, సోదరీ! ఈకోకముచే నితఁడవికలహృదయవై యుండుదానవు సన్యాసధర్మము నేలగగ్రహించితివి?

శ్రీ—మహారాజు నన్ను వృథాగాఁ బరిత్యజించివైచెను. నేను

ప్రియప్రాణహంత్రిని కాలేదు. సహనోదరప్రాణఘాతినైతిని. బ్రహ్మ
వ్రాసినవ్రాత యిన్నిదినములకు ఫలియించినది.

జయం—విధాత యెవ్వరివలన నెవ్వరు దండింపబడునట్లు విధి
యించియుంచెనో యావిషయమునుగూర్చి చెప్పట యనాధ్యము.
నీవలననే గంగారాముని ప్రాణములు రెండుసార్లు కాపాడబడినవి.
ఇప్పుడు నీవలననే యాతనిప్రాణములు హరింపబడినవి. ఎట్లయినఁ గా
నిమ్ము! గంగారాముఁడు పాపకార్యములను చేసియుండెను. తిరిగి పాప
ముచేయుటకే వచ్చియున్నాఁడు. రమామరణసమ్రాచార మాతనికి
దెలియలేదని తోచుచున్నది. మాయావేషముతో నామె నెట్లయిన
బొంది తీరవలయుననియే యాతఁడు ముసల్మానుసైన్యమునఁ జేరిపిరం
గిసెనికుఁడుగా నుండుట కంగీకరించి యుండెను. అందుల కేమియును
నందేహము లేదు. రమాదేవి యాతనిని గుర్తించినయెడల నెప్పటికి
నాతనితో వచ్చుటకు సన్నుతింప దని గంగారామునకు దృఢమైన
మ్మకముండియుండును. పల్లకియందు రమాదేవియున్నదని యొచ్చి
యాదారి నడ్డగించుటకై యాతఁ డాపిరంగిని గొనతెచ్చె నని తోచు
చున్నది. ఏమైనసేమి? ఈతనికొఱకు వ్యర్థముగా విచారింపవలదు.
ఈతనిని దహనముచేసి పోవుదము.

తరువాత వారిరువురును గంగారాముని మృతక శేఖరమును చీ
సికొనిపోయి యుచితస్థలమున దహనముగావించిరి.

జయంతిగాని, శ్రీగాని, మఱియెప్పుడును సీతారాముని చూచి
యుండ లేదు. వారిద్దఱును నారాత్రికాలమున నాయంధకారమునఁ బడి
యొక్కడకో వెడలిపోయిరి. అన్ధుల మెవ్వరికిని దెలియలేదు.

సమాప్తము.

పరిశిష్టము.

మనపూర్వపరిచితులైన రామచంద్రశ్యామచంద్రు లిద్దఱు నింతేకుముందే పలాయితులైపోయి నలదాంగమును గ్రామమున నివసించియుండిరి అక్కడ వారిద్దఱు నొకచావడియందుఁ గూర్చుండి మాటలాడుకొనుచుండిరి.

రామ—అన్నా! మహమ్మదుపురసమాచారము లేమైన వినియుంటివా?

శ్యామ—అహా! పనియుంటిని. ముసల్మానులు వచ్చి దుర్గమును మూరగొని యాక్రమించుకొనిరట!

రామ—ఆరాజదంపతు లేమైరి? ఆసమాచార మేమైనఁ దెలిసినదా?

శ్యామ—వారిని శృంఖలములతో బంధించి మూర్షిదాబాదునకుఁ దీసికొనిపోయిరట! అక్కడ వారికి శూలారోపణశిక్ష విధియించిరట!

రామ—నేనుగూడ నట్లే విని యున్నాను. వారందు విషముఁ దీసి మరణించి రనికూడ నొకప్రవాదమున్నది. వారిమృతక శేబరములనుమాత్రమే శూలమునకు వేసిరట!

శ్యామ—అనేకు లనేకవిధములఁ జెప్పకొనుచున్నారు. ఆరాజదంపతులు శత్రువులకు దొరక నేలేదని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఆదేని వచ్చి వారిని తనదశభుజములతో నెత్తికొని సురక్షితస్థానమునకుఁ దీసికొనిపోయినదట! ముసల్మాను లెవ్వరినో యొక యాడ దానిని

మగవానిని, తీసికొనివచ్చి వీరే రాజదంపతు లని చెప్పి శూలారోపణ
ముచేసిరని కూడ మఱికొందఱు చెప్పుచున్నారు.

రాను—మన హిందూజనులకల్పనములనుండి యిట్టిపిట్టకథలే
వెలువడుచుండును. ఇది యంతయును నమ్మ జాలము.

శ్యామ—ముసల్మానులు చెప్పినమాటమాత్రము నిజమా?
ఇలాదేనిపిట్టకథయో మెచ్చును చెప్పగలరు? కడపటిసమాచారముమా,
త్రము ముసల్మానులు కల్పించియుందురు. ఆగొడవ లన్నియును మన
కేలగిరిలోని సాయ లమ్మకొనువానికి యోడలసమాచార మెందులకు?
మనగ్రామాచారము బాగుగ నుండిన సంతేచాలును. సరే! సీదగ్గర నే
మైన తంబాకున్నదా?

రామచంద్ర శ్యామచంద్రు లిద్దఱును అంబాకు శ్రమభిక్తికొనుచు.
తుప్పతుప్పన నుమియుచుండిరి. ఈలోపలనే మేమిగ్రంథమును ము
గించితిమి. “సీతారామునివలె దుష్కర్మములంజేయక జయరతియొన
రించినరీతి కర్మల నాచరించుచుండునట్లు పాఠకమహాశయుల ననుగ్రహ
హించుఁగాక!” అని సర్వఫలదాయకుడైన పరమేశ్వరుని ప్రార్థించు
చున్నాము.